

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KRISTEN A. LANGE

DEN DANSKE FRISKOLE

EN HISTORISK SKILDNING

I

KØBENHAVN

UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

1933

DEN DANSKE FRISKOLE

Tidligere udkom:

H. F. Feilberg:
DANSK BONDELIV
(Folkelæsning Nr. 168).

H. F. Feilberg:
FRA HEDEN
(Folkelæsning Nr. 331).

H. Rosendal:
N. F. S. GRUNDTVIG
(Folkelæsning Nr. 336).

L. Schrøder:
DEN NORDISKE FOLKEHØJ-
SKOLE I—II
(Folkelæsning Nr. 264 og 267).

Chr. Hauch:
TO SEMINARIEFORSTANDERE
(Folkelæsning Nr. 330).

Jørgen Nielsen:
N. J. TERMANSEN
(Folkelæsning Nr. 313).

DEN DANSKE FRISKOLE

EN HISTORISK SKILDRING

VED

KRISTEN A. LANGE

I. BIND

KØBENHAVN

UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

1933

Folkelæsning Nr. 359, Aargang 1933.

Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær). Kbhvn.

»Nu synker de trætte Hænder, og en for en bliver Minderunerne ristede. Og jeg maa tilstaa, det hører til mine Opbyggelser at læse om disse stille kæmpende Menneskeliv; om deres Tro, deres Savn og deres Sejr; alt det Liv, der boede i dem, alt det Liv, der spirede om dem.

Det er vist ikke værd, at nogen prøver paa at fordømme dem, at ikke Dommen skal komme over dem selv: »Fordi de foragtede Siloams sagte rindende Vande«.

(Professor Edvard Lehmann om de gamle Friskolelærere.)

INDHOLD.

	Side
FORORD	9
INDLEDNING.....	11
FORVARSLER OG TILLØB	15
DEN HISTORISKE BAGGRUND	23
BRYDNINGER OG FORSØG.....	46
CHRISTEN KOLD.....	61
Barneaar og første Ungdom. Paa Snedsted Semina- rium. Paa Mors og i Sønderjylland. Udenlandsfærd. Ryslingetiden. Den første Friskole i Dalby.	
NOGLE FYNske FRISKOLER.....	155
Ryslinge — Trunderup — Vejstrup — Sødinge — Ferritslev — Rudme — Gravvænge — Egebjerg — Nørre Lyndelse — Højby.	
PENNETEGNINGER	287
Hans Nielsen, Stige — Knud Larsen, Vormark — Niels Kristensen, Ellerup.	

FORORD.

Nu da denne Bog skal udgives, føler jeg Trang til at takke alle dem, der paa forskellig Vis har bidraget til, at den har kunnet fremkomme.

Jeg takker de mange, som har givet mig mundtlige og skriftlige Meddelelser; som har givet mig gode Raad og opmuntret mig til Arbejdet; som har vist mig hen til Kilderne og interesseret sig for Værket, og som har gennemlæst mit Manuskript og meddelt mig deres Indtryk deraf. Det har altsammen bidraget til, at Bogen har kunnet fremkomme, som den nu foreligger.

Jeg takker Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencrone-ske Stiftelse, som har ydet mig økonomisk Støtte til mit Arbejde.

Af praktiske Grunde og af Hensyn til Bogens Omfang og Udgivelse har det været nødvendigt at begrænse Stoffet og udskyde Ting, som havde fortjent at blive taget med; men jeg haaber, at Bogen trods mulige Mangler giver et troværdigt og tilforladeligt Billede af den danske Friskole, et Billede, som Friskolens Venner vil vedkende sig, og som vort Folk vil have Interesse af at betragte, fordi det er Folkets dybeste Livsinstinkter, der har skabt den Skolevirkelighed, Billedet gengiver.

Forfatteren.

INDLEDNING.

Som et naturligt Led i Arbejdets Deling er Skolen opstaaet som Hjemmets Medhjælp ved Opdragelse og Undervisning.

Hjemmet er det naturlige Voksested for Børnene, og før der blev Skoler, foregik Børnenes og de unges Dygtiggørelse til Livet derved, at de i deres Lege og senere efterlignede de voksnes Idræt og fik Lejlighed til at deltage i alt forefaldende Arbejde, hvor de ældre blev Vejledere baade ude og inde.

Skoler med planmæssig Undervisning bliver der først Brug for, naar Forældrene indser, at der er Kundskaber og Færdigheder, som man ikke kan tilegne sig ved Leg og ved at være Tilskuere, og som man heller ikke kan komme i Besiddelse af ved Efterligning og Deltagelse i de voksnes Arbejde. Der skal særlig Undervisning til, og denne Undervisning mangler Forældrene Tid, Evner og Kundskaber til at meddele. De søger da at finde en Hjælper dertil, og hvis der i deres Kreds findes en Mand, der har de Kundskaber og den Dygtighed, som skal til, og som har særlige Anlæg og Evner til at undervise, ligesom det er hans Lyst at arbejde med Opdragelse og Undervisning, vælger de ham til deres Hjælper og sørger for, at han kan faa et Sted, hvor han kan arbejde, og Midler, med hvilke han kan

naa sit Maal. Hjemmet har stadig sin Plads og sin Betydning i Børnenes og de unges Opdragelse og Dygtiggørelse; det er Ursamfundet, hvor de begynder fra Grunden af og vokser naturligt sammen med Forældrene og Familien samtidig med, at de føjer sig organisk ind i Hjemmets Sysler og lærer at forstaa disse forskellige Arbejder som Grundlaget for hele Familiens Liv; men Skolen fremtræder nu som en naturlig Udvidelse og Tilføjelse til Hjemmet, vokser ud derfra, men i nær Tilknytning dertil, støttende sig til dets sunde Traditioner, vogtende og værnende om dets aandelige Livssyn og dets folkelige Livsværdier, men supplerende med det, som det er Skolens særlige Opgave at yde paa Grund af Lærerens personlige Dygtighed og specielle Uddannelse.

En saadan Skole er en fri Skole. Den er en fri Sammenslutning, en naturlig Udvidelse af Hjemmeundervisningen, en Hjemmets Medhjælp, som Forældrene griber til, fordi de føler Ansvaret for deres Børn og deres egen Mangel paa Evne til at give dem det bedste, som de ved, den Undervisning og Paavirkning, som bedst stemmer med deres Livssyn og Livskaar.

De vælger selv den Mand, som de anser for den rette; de yder ham det Vederlag for hans Arbejde, som de mener, det er værd, og som de kan enes med ham om; de bygger og indretter selv deres Skole og skaffer det fornødne Skolemateriel til Veje, og de fører selv det nødvendige Tilsyn med Arbejdet og Virksomheden.

Lige saa naturligt som en saadan Skole fødes ud af Forældrenes Trang og Lærerens Lyst til at komme til,

lige saa frit og organisk følger den sig ind i det almindelige Samfundsarbejde, idet man udnytter de særlige Evner paa den bedste Maade og gennem Samhjælp og Samarbejde løser den Opgave, som den enkelte ikke kan magte. Det er Arbejdsdelingens frie og almindelige Princip, der her gør sig gældende.

En lige saa naturlig Maade at fremhjælpe en Skole paa har vi der, hvor den enkelte Mand bygger sin Skole og indbyder de omboende Forældre til at betro ham deres Børn til Opdragelse og Undervisning. Han har Lyst til at være Lærer, han ved, at han har baade Evner og Uddannelse til det; han ved, at Hjemmene har Brug for Skolen og trænger til dens Hjælp, og derfor byder han sig til. Her er der ogsaa Tale om en fri Skole. Forældrene kan sende ham deres Børn, hvis de har Tro og Tillid til ham, og de kan lade være, hvis de ikke synes om ham og hans pædagogiske Ideer. Forholdet er ganske frit og naturligt her som hist. I begge Tilfælde er det en Kreds af Forældre, der samles om en bestemt Mand. Forskellen er blot den, at den økonomiske Risiko det ene Sted hviler paa Forældrene, det andet Sted paa den enkelte; men det er Forældrene selv, der løser Skolespørgsmaalet fra Grunden af, og disse frie Skolers Grundprincip er Modsætningen til det, at Staten, Samfundet opretter Skoler, antager Lærere og paabyder Forældrene at sende deres Børn i disse Skoler.

Af saadanne frie, naturligt opvoksede Skoler har der været og er der mange her i Danmark; men inden for dem er der en Række Friskoler, det vil sige: frie Skoler, der er prægede af det grundtvigske Livssyn og

de grundtvigske Skoletanker, og det er et Bidrag til og nogle Billeder fra disse Friskolors Historie, de følgende Blade skal give.

Disse Friskoler er et særlig dansk Forsøg paa at løse Skolespørgsmaalet fra neden af og paa en naturlig Maade; de er hjemmegroede i allerdybeste Forstand, voksede op af den danske Muldjord og søgende deres Næring af den, og derfor kan det siges, at disse Friskolors Oprettelse er den mærkeligste og mest ejendommelige Begivenhed, der paa Børneskolens Omraade er foregaaet her hos os, og dens Virkninger er kendelige dybt ind paa andre Skolors Enemærker.

FORVARSLER OG TILLØB.

Der er noget tillokkende ved at følge en Strøm tilbage til dens Udspring, hvor Vældet risler, og Kilden træder frem i Dagen, og dette gælder ogsaa Friskolens Historie; sætter man sig ved dens levende Strøm og lytter til dens Tale, kan man høre Vældene boble og Kilderne klukke dybt nede og langt tilbage i det danske Folkeliv, indtil de spredte Strømme samles til een og finder deres dybe Leje i det grundtvigske Livs- og Skolesyn.

Vil vi bruge et andet Billede, kan vi tænke paa en Snor, der er tvunden af flere Traade, der kommer fra hver sin Kant, og vi kan da sige, at Friskolens Livs- og Skæbnetraad er trestrengt, idet den er spunden af tre Streng: det *kristelige*, det *folkelige* og det *hjemlige*, og man kommer uvilkaarligt til at tænke paa Rimkrønikens Ord:

»Den Snor, som lægges af Streng tre,
hun brøster fuld næppelige;
det siger Vismand foruden Spe,
om hun lægges lempelige.«

Derved er den spændt over saa rig og stærk en Sangbund, at den aldrig vil kunne forstumme, men altid med sin inderlige Klang vil gennemtone vort Skole- og Folkeliv.

Som saa meget andet godt i dette Land kan Frisko-

len føres tilbage til de gudelige Forsamlingsfolk og den Strøm af aandeligt Liv, som fra dem vældede ud over vor Folkeager; men den har ogsaa Rod i det folkelige Gennembrud, der fandt Sted her i Danmark i Aaret 1824, i den Hjemgang til, hvad der var dansk i Fortid og Nutid, som dette Aar betyder, ligesom den har Forbindelse med det bedste og rigeste i det, som vi tænker paa, naar vi taler om »Aanden fra otte og fyre«. Men der er Forvarsler og Tilløb til Friskolebevægelse af megen Interesse længere tilbage, og ved et Par af dem vil vi dvæle et Øjeblik.

I Begyndelsen af det nittende Aarhundrede møder vi en ægte Friskolebevægelse hos de saakaldte »Sværmere« eller »Stærke Jyder« i Bjerre og Hatting Herreder mellem Horsens og Vejle Fjord. Den herskende Aandsretning, Rationalismen, havde just da givet sig et karakteristisk Vidnesbyrd gennem to Bøger til Brug i Kirken og Skolen. Det var »Evangelisk-kristelig Salmebog«, der udkom i Aaret 1798, og »Lærebog i den evangelisk-kristelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler«, der udkom 1791. Disse to Bøger vakte megen Modstand mange Steder, da de skulde indføres i Kirken og Skolen; »de stærke Jyder« satte sig kraftigt imod deres Indførelse, og paa Skolens Omraade førte dette til en Friskolebevægelse.

Føreren for »de stærke Jyder« i Raarup Sogn, Peder Laurssen Fredensbjerg i Nøttrup, underviste selv sine Børn efter »Pontoppidans Forklaring«, om hvilken man sagde, at den havde »den guddommelige Oplysning«, som »Balles Lærebog« manglede, og en ung Bondekarl fra Raarup, Jens Frederiksen, gjorde over for Provst Brøchner forskellige Udsættelser paa »Balles Lærebog«. Et Udslag af det Røre, som denne Sag vakte, var dette, at to Mænd, en fra Raarup og en fra Nebsager, antog Jens Frederiksen som Lærer for de-

res Børn. Dette er den ægte Friskoles Kendetegn, at Forældrene føler Ansvaret for deres Børn og hævder deres Ret til at vælge for dem, ogsaa hvad Skolen angaar, og at det er det aandelige Livssyn, der bygger Skole. Bevægelsen bredte sig til Korning, og da man ikke her havde Lejlighed til at danne en Friskole, nægtede nogle af »de Stærke« at sende deres Børn i Skole, fordi man der brugte »Balles Lærebog«, der indeholdt falsk Lærdom. Skoletvang havde der været siden Frederik den Fjerdes Dage, og den var bleven skærpet i 1806 ved »Det foreløbige Reglement for Skolevæsenet paa Landet«. For Skoleforsømmelser skulde der betales Bøder, og disse Bøder skulde strengelig inddrives; thi det var Meningen, at Børnene skulde i Skole. Lovens Ord sagde det, og naar disse »Sværmerne« holdt Børnene hjemme, var det Lovbrud, som maatte straffes. »De stærke Jyder« hævdede med Fasthed, at højt er Herrebud, højere Guds Bud, og at man bør adlyde Gud mere end Mennesker. Den verdslige Ret maatte nu tage sig af Sagen. Herredsfogeden undersøgte Forholdene og gav Indberetning til Amtet. Det fremgaar tydeligt heraf, at hans Sympati egentlig er paa de anklagedes Side. Han anser dem vel for at være Sværmerne; men de er redelige Folk, og der er en mærkelig smittende Magt i deres Tale, naar de i Retssalen taler i fleres Paahør og forsvarer deres Sag. Ogsaa Amtmanden var egentlig paa Bøndernes Side, og de fik Lov til at lade deres Børn konfirmere efter Luthers Katekismus; men dette vilde Præsterne ikke tillade, og navnlig var Pastor Kjær i Løsning ivrig i Sagen og kom paa Prædikestolen med skarpe Udfald imod »Sværmerne«, hvilket førte til et Sammenstød uden for Kirken mellem Præsten og Hans Nielsen Smed, der i den paafølgende Retssag blev dømt til et Aars

Tugthus, medens fem af hans Meningsfæller straffedes med Fængsel paa Vand og Brød.

Alt dette vakte, som rimeligt var, en ikke ringe Opmærksomhed, den enevældige Stat kom nu med i Sagen og stillede sig paa Præsternes Side. I en Skrivelse fra Kancelliet af 20. September 1817 blev det befalet Præsterne, at de ikke maatte konfirmere nogen af »Fanatikernes« Børn, uden at disse havde læst og lært den anordnede Lærebog, og Mulkteringen skulde gennemføres i hele sin Strenghed. Det var ikke Smaasummer, som det her kom til at dreje sig om. Hos tre Mænd i Korning f. Eks. blev der pantet for henholdsvis 72, 79 og 102 Rigsdaler, saa de maatte sælge deres Kreaturer for at kunne betale, og man kunde forudse, at skulde de blive saaledes ved, vilde de snart blive nødt til at gaa fra Gaard og Grund; men de blev standhaftige, de holdt ud og vilde gøre det, som ret var.

Den stedlige Øvrighed viser stadig sin Sympati med Bønderne, og Herredsfogeden i Bjerre giver en smuk Karakteristik af dem i sin Indberetning. »De fandt sig«, skriver han, »med stor Taalmodighed i at betale Skolemulkterne, og uden Knur eller Modstand lod de deres Indbo sælge til Dækning af disse, naar de ikke kunde betale. Jeg har flere Gange været nødsaget til at sælge deres bedste Kreaturer for Skolemulkter, og aldrig har jeg hørt et haardt Ord fra deres Læber. »Guds Villie ske«, var det eneste de sagde, naar jeg lod Koen trække ud af deres Grund for at sælge den. De er tro i deres Arbejde, flittige og sædelige, giver sig ikke af med at prædike offentligt eller gøre Proselytter, men dyrker paa deres Vis Gud i Stilhed og er omgængelige og velvillige mod deres Næste; kun taaler de ingen Banden og Sværgen, hvilket er rosværdigt, ej heller vil de arbejde om Søndagen.«

Statsmyndighederne vilde dog ikke lade sig sige. Først tog man disse Bønders Ejendom og Formue, og da det ikke hjalp, tog man Børnene; thi hvordan det end gik, saa skulde de oplæres efter den autoriserede Lærebog.

Kancelliskrivelsen af 4. November 1818 lyder saaledes: »Vi bemyndiger Vejle Amts Skoledirektion til at fratage Hans Nielsen Smed, Jens Pedersen og Jens Iversen af Korning Sogn, Vejle Amt, deres skolepligtige Børn og foranstalte dem underviste i Overensstemmelse med Lovgivningen. Børnene bliver midlertidigt at forsørge af Amtsfattiggassen, for saa vidt Forældrene maaske ikke formaa at opfylde deres Pligt.«

Biskoppen fik Børnene anbragt hos fremmede Folk; men da Amtsfattiggassen ikke vilde betale for deres Underhold, maatte man snart sende dem hjem til Forældrene igen. Myndighederne maatte give tabt over for disse »Fanatikere«, og da derefter de mest krakilske blandt Præsterne søgte andetsteds hen, og der i deres Sted blev ansat Folk af blidere og smidigere Støbning, stilnede Striden af, og Kancelliet imødekom »de stærke Jyder« i en Skrivelse af 15. Januar 1839, hvori det hedder:

»Naar de saakaldte opvakte ikke ønsker, at deres Børn deltager i den offentlige Skoleundervisning, som den er ordnet, staar det dem frit for paa anden Maade at drage Omsorg for deres Undervisning. Hvad Religionskundskab angaar at lægge Pontoppidans Forklaring eller og en ældre Udgave af Luthers Katekismus til Grund, er ikke forbudt, naar kun Børnene gør Rede for, hvad de har lært.«

Saaledes endte denne bitre Skolestrid i Aarhundredets første Fjerdedel; men Dønningerne efter den mærkedes paa Stedet, og »de stærke Jyder« har endnu de-

res egne Skoler til Værn for de aandelige Rigdomme, som de har faaet Øje for, og som de ikke vil miste i den Skikkelse, de er kommen til at elske dem i.

Kampen om Livssynet, om de kristelige Grundsandheder var her Kærnen i Friskoledannelsen. Det samme kom til at gøre sig gældende, da de grundtvigske Friskoler fremstod om ved Aarhundredets Midte, og derfor er Skolestriden og Friskoledannelsen herude blandt »de stærke Jyder« i Vejleegnen en Forløber for og et Forvarsel om den egentlige Friskolebevægelse, der senere mærkedes over hele Landet.

En anden Forløber for Friskolen, om end med mindre klar og skarp Profil, er den Skole for fattige Børn, som »Selskabet for Efterslægten« aabnede i København den 3. Januar 1787, og med hvilken der virkelig blev taget et nyt Skridt paa Folkeoplysningens Vej.

»Selskabet for Efterslægten« var oprettet den 4. Marts 1786; det var Lægen og Forfatteren Johan Clemens Tode, der var Ideens Fader, og man mente, at der hermed var lagt en Sæd til en bedre og lykkeligere Efterslægt og til Fremtidens Lyksalighed. Der var noget helt moderne i de Midler, hvorved Selskabet vilde naa sit Maal. Det vilde virke ved at lade afholde letfattelige Forelæsninger over Emner, Skolerne ikke tog sig af, ved at oprette et Bibliotek til Brug for de unge, dernæst ved at udbrede nyttig Læsning for og blandt Almuen, og endelig vilde Selskabet oprette en Skole. Det var gennem den, det fik sin største Betydning, og en dansk Forfatter har kaldt den »et historisk Forvarsel for den danske Friskole«. Den skulde give en grundig og formaalstjenlig Undervisning for saadanne Mennesker, som ikke vilde studere, og for hvem Latinskolen vilde være en til Dels unyttig Omvej til den praktiske Livsstilling, der var Maalet. Den skulde være en *dansk* Skole i Modsætning til Latin-

skolen; den skulde ikke forberede til nogen Eksamen eller nogen bestemt Livsstilling, men virke almindende og vænne Eleverne til at arbejde med Lyst og Stadighed, Lethed og Fremgang; den vilde paavirke Elevernes Karakter og moralske Holdning gennem Historien og bibringe dem Kundskaber og Grundsætninger, der kunde gavne dem, hvilket Fag i det borgerlige Liv de end vilde vælge. Ordets Magt og Personlighedens Myndighed skulde holde Orden og Disciplin, og det menneskelige skulde være Undervisningens Løftestang. Historien og navnlig Modersmaalet skulde dyrkes; det naturlige med dansk Menneskefrihed og Menneskeret gennemtrænge Skolelivet, og Legemsøvelser være et væsentligt Led i Opdragelsen.

Der er i dette Skoleprogram noget af den Tone, som Grundtvig senere lod lyde med saa megen Kraft i sin geniale Vise om et jævnt og muntert virksomt Liv paa Jord med opklaret Gang i ædle Fædres Spor og lige Værdighed i Borg og Hytte, og hvor Maalet for Opdragelsen, simpelt og sandt, sættes i dette, at »alting ventes i Naturens Orden«. Denne dybe Tone i Selskabets Skoletanker fik ogsaa Lov at gøre sig gældende i Skolens første Tid, da Digteren Edvard Storm var dens Leder og virkede som en nidkær og dygtig Lærer blandt dens Elever.

Skolens mest berømte Elev blev uden Tvivl Øhenschlæger, der i en Tale senere sagde om »Selskabet for Efterslægten«, at det havde givet det første Eksempel i at stifte Skoler, hvis Hovedhensigt ikke var at meddele Disciplene en død Lærdom med Tilsidesættelse af det menneskelige, men at uddanne Barnets ædle Evner, idet man bibragte det nyttige Kundskaber.

Tiden — det attende Aarhundrede — havde dog ikke Aand til at fylde Skolen; mere og mere blev den drevet over mod det blot kundskabsmæssige, hvor det

ikke var den personlige Paavirkning af Følelse og Fantasi, det først og fremmest gjaldt om, men Dyrkelsen af Forstand, Hukommelse og Intelligens. Den blev en Realskole uden noget Særpræg; men Tanken om en *levende, dansk* Skole, der vilde bevare Barnenaturen, fylde Skolearbejdet med Lyst og Glæde og gøre Skolen til et kært Sted for Børnene, havde dog altsaa været fremme i Selskabets Program og Skolens Liv i den første Tid.

Det blev Friskolen, der mere end nogen anden Skoleform her i Landet fastholdt disse Krav og førte dem ud i Livet under smaa Forhold, men med enestaaende Troskab og Offervillighed, og derfor kan man med Rette kalde Efterslægtsselskabets Skole »et historisk Forvarsel for den danske Friskole.«

DEN HISTORISKE BAGGRUND.

Den historiske Baggrund for Friskolen er den daværende Skole, dens Indretning og ledende Principper, dens Forhold og Vilkaar saa vel som de aandelige Strømninger i Folkelivet og Oplysningens hele Tilstand.

Den levende Interesse for Skolesagen i Slutningen af det attende Aarhundrede og den store Skolekommissions Arbejde havde sat Frugt i »Den foreløbige Anordning af Skolevæsenet« fra 1806 og »Skoleloven af 1814«, der ikke blev modtaget med synderlig Glæde nogetsteds her i Landet, og mange Steder blev mødt med en ikke ringe Modstand.

Det var ikke Oplysningssagen, man var Modstander af; thi Hjemmeundervisningens Tilstand viste, at man baade vilde og kunde en hel Del, saa Skolen kunde knap nok tilfredsstille, da dens Undervisning traadte i Stedet for Hjemmeundervisningen. I en Skrivelse fra Skolekommissionen i Ryslinge til Amtsprovsten i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede spørges der, »om man kan og bør tvinge Børn til at søge Skolen, som allerede har bragt deres Kundskaber saa vidt, at de med Hensyn til Skolelærerens Evner intet kunne profitere af deres Skolegang«, og endvidere »om man kan tvinge nogen til at lade deres Børn søge Skolen, naar det kan bevises, at Skolelæreren ikke er i Stand til at lære dem andet eller mere end det, Forældrene selv kan undervise dem hjemme.«

Det var ikke underligt, at slige Spørgsmaal kunde fremkomme; thi det kneb med at faa særligt uddannede dygtige Lærere, og mange af Degnene stod lavt med Hensyn til saavel Kundskaber som Dannelse. Ofte tog man til Skoleholdere Bønderkarle lige fra Ploven, Haandværkere eller forhenværende Tjenere paa Herregaardene, og i de fattige Egne i Jylland var Degnestillingen Bisysse for Husmænd og Smaahaandværkere. Kræn Koustrup i Blichers »E Bindstouw« var Skolemester om Vinteren og Murermester om Sommeren og lige dygtig til begge Dele. Og han kunde mere end dette, for han kunde stille Blod, vise igen, vende Vinden og læse over bulne Fingre; han har sikkert været god nok, denne Kræn Koustrup, og har gjort Fyldest paa sin Plads, og det har mange af de andre ogsaa, som kom lige fra det praktiske Arbejde, selv om de havde færre Kundskaber end de uddannede Degne. Som Regel var de mere flittige og fik et bedre Vidnesbyrd af Præst og Provst. Det gale var ikke det, at man tog saadanne Folk til Skolemestre — i Raarup valgte Befolkningen selv Bondekarlen Jens Frederiksen til at være Lærer; flere af de første Friskolelærere kom ofte, saa at sige, fra Ploven og Ambolten, og senere har man set lignende Folk fra det praktiske Livs Omraade om Vinteren blive Vinterlærere i Vestjylland og gøre udmærket Fyldest i Skolen. Det gale var, at Staten vilde tvinge alle i Skole, hvad enten Læreren var god eller daarlig, og hvad enten han kunde lære Børnene mere eller mindre, end de kunde lære i deres Hjem. Det var Tvangen, der æggede til Modstand; det var det, at Forældrene ikke mere maatte raade for deres Børn og have Indflydelse paa deres Undervisning og Oplærelse; det var det, at man ikke om Sommeren frit kunde raade over Børnernes Arbejdskraft og lade dem hjælpe til i Bedriften,

hvor man trængte til dem, og hvor der jo ogsaa var saare meget værdifuldt at lære af praktisk Art og rent menneskeligt. Og endelig vakte den ny Skole og Skoleordning Uvillie hos mange gode rettænkende Mennesker ved sine Mulkter, sin Haardhed, sin golde Udenadslæren og sit aandløse Ramseri af de dybsindigste religiøse Sandheder med Riset over Hovedet paa de arme Børn.

En af dem, der personlig kendte baade denne Skole og den nye Friskole, har sagt: »Det var ligefrem at komme i en anden og bedre Verden at høre Kold fortælle om Menneskeslægtens Levnedsløb i Stedet for evindelig og altid at læse paa Lektier og ramse op efter Bogen.«

Uvillien og Modstanden mod Statens Skoleordning mærkedes i den Grad, at Frederik den Sjette lod forespørge Kancelliet, om det ikke var det rigtigste at standse foreløbigt; men det vilde Kancelliet ikke og svarede bl. a.: »Man skal paatvinge Folket den Velgøring, som det ikke er modent og oplyst nok til at værdsætte.«

Men samtidig med, at Regeringen fortsatte med at føre sine Skoleidealer ud i Livet og sætte Tvangen til Højborgs ved Folkets aandelige Bispisning rundt om i Landet, bredte Uvillien mod Ramseriets Aandløshed sig i Folket, og Frihedens Talsmænd hævdede Røsten baade her og der. Det hørtes i Stændersalen saa vel som paa Rigsdagen, og de forskellige Principper drøftedes mundtligt baade ved Skolemøder og i Sogneforsamlinger saa vel som skriftligt i Aviser, i Skoleblade og Smaaskrifter.

Mange kunde ikke forstaa, at det nu lige med eet var saa nødvendigt med Skolen, og at Forældrene saa ganske skulde sættes til Side. Hjemmeundervisningen havde jo gjort det ganske godt hidtil; den var det na-

turligste og maatte vel ogsaa kunne gøre det i Fremtiden. Professor Niels Treschow skrev en Afhandling i Maanedsskriftet »Minerva«. Den havde som Titel: »Bør Verdens moralske Forbedring begynde med Opdragelsen?« og den falder i to Dele, hvoraf den første Del er en varm og dygtig Hævden af den Tanke, at Børneopdragelsen og Børneundervisningen tilhører Hjemmet og Forældrene og ikke Staten, og han paa- peger Nødvendigheden af at tage individuelle Hensyn ved Børneopdragelsen, hvilket den offentlige Skole vanskelig kan. »Min Mening er ikke, at alting *pludselig* skal forandres, alle Skoler nedrives, og alle Lærere sættes paa Pension«; men hans Mening er aabenbart, at det bør ske efterhaanden, og at man bør gaa over til »at bruge de Undervisningsanstalter, vi har, med nødvendige Forandringer deri, til de voksnes Oplysning«. Hans Mening er, at Ungdomstiden er den egentlige Oplysningstid, og at Vægten skal lægges paa de voksnes Oplysning.

»Jeg ved ikke, hvoraf det kommer«, siger han, »at alle Stiftere af Skoler kun har tænkt paa Børn og unge Personer, uden af den urigtige Grundsætning, at deres Undervisning ej tilhører Forældrene, men fremmede Lærere, som man paa denne Maade bør søge at forskaffe dem.« Han vil have de voksne paa Skolebænken, fordi Børnene ikke kan have Klarhed over sig selv og Verden og derfor ikke ved, hvad de har Brug for, medens det forholder sig ganske anderledes med de voksne. »Jo mere jeg overvejer disse Grunde, des mere finder jeg mig bestyrket i den Mening, at vore offentlige Læreanstalter med større Nytte kunde anvendes til den mandige Alders end til Ungdommens umiddelbare Tjeneste.« Han tænker sig endogsaa en Tilstand, hvor al Undervisning er en fri Sag, ikke Statens. »Naar Fordomme engang blev aldeles ud-

ryddede, naar Opdragelsen igen ganske kom tilbage til Familierne, hvilke den ene tilhører, og en ædel Lyst til at opnaa den Grad af menneskelig Kultur og Fuldkommenhed, som i enhver Stand er mulig, omsider blev almindelig, da vilde disse Indretninger maaske, endog i Henseende til de voksne, blive overflødige, og Midlerne til Folkets Oplysning uden Statens eller Øvrighedens Hjælp af sig selv mangfoldiggøres.«

Der er i denne Treschows Afhandling adskilligt, der minder om Grundtvigs Tanker om Friskole og Højskole; men det er ikke saa uforstaaeligt, naar vi husker paa, at Treschow var en dygtig og aandfuld Lærer for de unge ved Københavns Universitet, hvem disse havde megen Respekt for, og at han hørte til Grundtvigs nærmeste Omgangskreds i den bevægede Tid, efter at denne var kommen fra Langeland. Vi ved, at de ofte kom sammen og diskuterede baade Teologi, Filosofi og de nyere Undervisnings- og Opdragelsesteorier. Ved saadanne Sammenkomster kan der være udkastet mangt et spiredygtigt Frøkorn, der senere, da Vilkaarene var der, brød frem hos Grundtvig som stærke og livsduelige Skoletanker.

Jacob Peter Mynster skrev ogsaa mod den stærke Overtro paa Skoler, f. Eks.: »Vistnok er Skoler meget nyttige og nødvendige Anstalter; men de er virkelig ikke alt; fra dem vil Menneskehedens Forædling aldrig udgaa. Skoleundervisning er endnu ikke Opdragelse, og selv Opdragelsen er ikke Menneskeslægtens vigtigste Anliggende, som man udskriger den for. Et Folks Herlighed bestaar ikke deri, at enhver Dreng og Pige kan skrive, men snarere deri, at de, hvis Sag det egentlig er at omgaas Bog og Skrift, har Tid og Opmuntring til at læse og skrive andet end Lister, Erklæringer, Indberetninger og Kævlerier.«

Ludvig Chr. Müller, Snedsted Seminarium, anbefa-

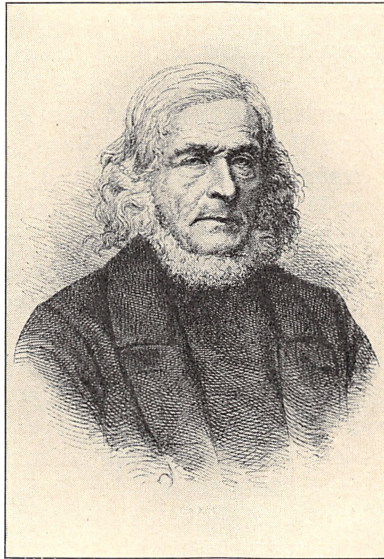
lede Hjemmeundervisningen paa Island til Efterfølgelse som en naturlig og fri Undervisning med Modersmaal og Historie som Grundvold, og flere andre udtalte sig i lignende Retning f. Eks. Pastor C. I. Børresen i Næsby, der var Medredaktør af Frølund's Skoleblad og Udgiver af »Den danske Bondeven«. Han vil have Skoletvangen ophævet, og Hjemmeundervisning tilladt i stort Omfang. Der skal ikke anvendes Tvang, uden naar der er Tale om aldeles uforsvarlig Undervisning. Rundt om løfter der sig stærke Røster for Forældrenes Ret og imod Skoletvangen.

I den første Stænderforsamling i Viborg 1836 gjorde Bonden Ole Kirk sig til Talsmand for en friere Udvikling i Almueskolevæsenet og udtalte, at naar Skolen ikke bar bedre Frugt, var Grunden den tvungne Skolegang og den tvungne Undervisningsmetode. Ole Kirk var en velbegavet og kundskabsrig Mand, der selv havde erhvervet sig den Viden, han sad inde med. Han underviste selv sine Børn, og de klarede sig godt ved den aarlige Eksamen, hvortil de skulde møde; men han maatte søge Skoledirektionen om Tilladelse til at undervise dem, og det var dette, der bragte ham til at indse det uheldige i Skoletvangen. Frederik den Sjette sværmede for »den indbyrdes Undervisning« med dens militære Tilsnit og mekaniske Virkemaade. Der blev drevet stærkt paa med dens Indførelse, og om ved 1833 havde den naaet Højdepunktet, idet den var indført i godt og vel et Par Tusinde Skoler; men der var megen Misfornøjelse med den, og det er denne Misfornøjelse, der ligger bag Ole Kirks Arbejde mod de tvungne Metoder.

Han siger i Stænderforsamlingen bl. a.: »Staten kan og bør ikke direkte indlade sig paa Opdragelsen og Børneundervisningen; det er Forældrenes Sag, og den maa derfor ikke indblande sig, undtagen hvor virkelig

Forsømmelse og skødesløs Ligegyldighed viser sig. Den bør give Vejledning og Raad og fremfor alt Lejlighed til, at alle kan nyde den Undervisning og Dannelse, der er dem nødvendig for at vorde gode og nyttige Borgere.«

Ingen tvungne Metoder bør kræves, og noget tvun-

Ole Kirk.

get bestemt Antal Aar for alle Børn bør ikke fastslaaes. Tvungen Skolegang maa ophøre for Børn, der ved Eksamen godtgør, at de er vel underviste. Forældre skal have Lov til selv at undervise deres Børn eller lade dem undervise, af hvem de vil. Ole Kirks Forslag blev dog ikke vedtaget; men det kom igen, og i 1844 blev det genoptaget af Gaardejer Lydersen; men lige meget hjalp det.

A. S. Ørsted mente for øvrigt, at man efter Loven havde Tilladelse til at undervise sine Børn selv, og at Skolekommissionen vel havde Ret, men ikke Pligt til at indkalde Børn til offentlig Eksamen. Foreløbig blev der dog ingen Forandring i Loven om Skoletvangen, skønt de offentlige Indberetninger om Folkeoplysningens Tilstand og Skolernes Virksomhed ikke lød særlig rosende, og adskillige mente, at det for største Delen var Tvangens Skyld.

Mulkssystemet var fra først af et vanskeligt Punkt. Mulkterne understregede Tvangen paa en irriterende Maade og bidrog tidt til at skabe Vanskeligheder for Læreren og Præsterne i deres Arbejde. Derfor saa man til Dels gennem Fingre med Mulkteringen. I Betænkninger over Mulkteringen's Betydning og Gennemførelse hedder det tidt: »Kun i de færreste Skoler mulkteres der.« »Der er en næsten uovervindelig Uvillie mod at anvende Mulktering.« Og der var stundom færre Forsømmelser i Skoler, hvor der ikke mulkteredes, end der, hvor Mulktering fandt Sted, og derfor kunde det være rimeligt at lade være. Præster og Lærere vilde ogsaa nødig lægge sig ud med Befolkningen. I 1857 fandt Mulktering ikke Sted i 37 pCt. af Øernes og i 64 pCt. af Jyllands Skoler, og Skolegangen var lige god; men de øverste Myndigheder holdt paa Mulkteringen og kunde ikke forstaa, at f. Eks. Politikere som Tscherning kunde kalde Mulkttordningen »et raadent System, et i sit inderste Væsen ubrugbart System. Mulkteringen er kun et materielt Middel til at fremkalde Barnets Nærværelse, men kan ikke fremme Undervisningen.«

Paa den grundlovgivende Rigsforsamling var Skole-spørgsmaalet ikke særlig fremme, skønt der var ret livligt Røre om denne Sag ude i Befolkningen. Juni-grundloven har dog en Paragraf, der siger, at »de Børn,

hvis Forældre ikke har Evne til at sørge for deres Oplærelse, vil erholde fri Undervisning i Almueskolen,« hvoraf det synes at fremgaa, at man mener, at det i Almindelighed er Forældrenes Sag at sørge for Børnenes Oplærelse, og at der baade kan og vil fremstaa andre Skoleformer ved Siden af Almueskolen. Da man fra een Side hævdede, at det med denne Paragraf var Meningen at fastslaa en Ret for Børnene til Undervisning, blev der fra anden Side — bl. a. Forslagsstillernes — stærkt gjort gældende, at det ikke var Børnenes Ret til Undervisning, men derimod fattige Forældres Ret til gratis Undervisning for deres Børn, man havde villet sikre. Der var for øvrigt ingen, der var særlig stemt for Paragraffen; men den var en Slags Indrømmelse til europæiske Strømninger i Underklasserne, og siden 1814 havde alle haft Ret til gratis Undervisning i Almueskolen.

I de Indberetninger om Skolevæsenets Tilstand, som Skoledirektionerne skulde indsende, er der stærke Angreb paa Skoletvangen, Ramseriet og den aandløse Udenadslæring. Blandt dem, der anerkender Statens Ret til at udøve Tvang, er der adskillige, der mener, at da Tvangen svækker Interessen for Børnenes Oplysning, bør der gøres Overgang til fri Skolegang ved kun at tvinge de forsømmeligste og ligegyldigste. Amtmand Schulin, Ringkøbing, skriver i Anledning af Grundlaget for Skolens Ordning:

»Skolens Frihed eller Skolens Tvang det er Hovedspørgsmaalene, hvorom alt drejer sig, og hvormed alt Almueskolen vedkommende hænger sammen. Opgives Tvangen, vil alle Forbedringer saa godt som komme af sig selv, i alt Fald med saare liden Hjælp og Tilrettevisning fra Statens Side.«

Og i Anledning af Forhandling om Lærerløn udtalte Provst V. Bloch og Amtmand Schulin:

»En væsentlig Betingelse for, at denne Lov kan blive taget til Følge, er, at de, som skal antage og lønne Arbejderne, til fulde erkender Arbejdets Omfang og Vigtighed, og dette antager vi ikke endnu er Tilfældet med den danske Almue i Forhold til sit nuværende Skolevæsen, ligesom vi heller ikke antager, at dette nogen Sinde vil vinde fornøden Interesse og Paaskønnelse i den Kreds, for hvilken det er bestemt, førend det ved Gennemførelsen af Frihedens Princip tager et nyt Opsving. Lykkes det først at hæve Skolen, ikke alene i indre Værd, men ogsaa i Beboernes Agtelse, saa højt, at den ikke behøver nogen tvungen Foranstaltning for at fyldes, men bliver søgt af fri Interesse som et stort Gode, da vil Midlerne til den forønskede Forbedring af Skolelærernes Kaar med Lethed frembyde sig.«

Pastor Sveistrup, Nørup, vilde ikke have Lærerlønnen forbedret, før Befolkningen var bleven stillet i et friere Forhold til Skolevæsenet, der var bleven den paatvunget i 1814, hvorfor der ulmede en Bitterhed mod det, som gik ud over Lærerne.

Seminarieforstander Ludvig Chr. Müller udtrykker sig meget skarpt i sin Bedømmelse af Skolernes Tilstand: »Vi har mange Skoler, som det vilde være en Velsignelse for Land og Rige at nedlægge hellere, end at de skal fortsætte i samme Aand som nu og ødelægge Børn i Hundredvis og gøre Folket led og ked af Undervisning. Forældrene har tabt Interessen for Skolen, og ved Skoletvangen er deres Begreber om Oplysning bleven forvirrede, da de ikke kan antage det for en Velgerning, som de tvinges til at modtage under Straf af Bøder.« Han mener, at Undervisningen i Religion drives paa en Maade, der baade er umenneskelig og ukristelig og samler til sidst sin Vurdering i følgende Ord:

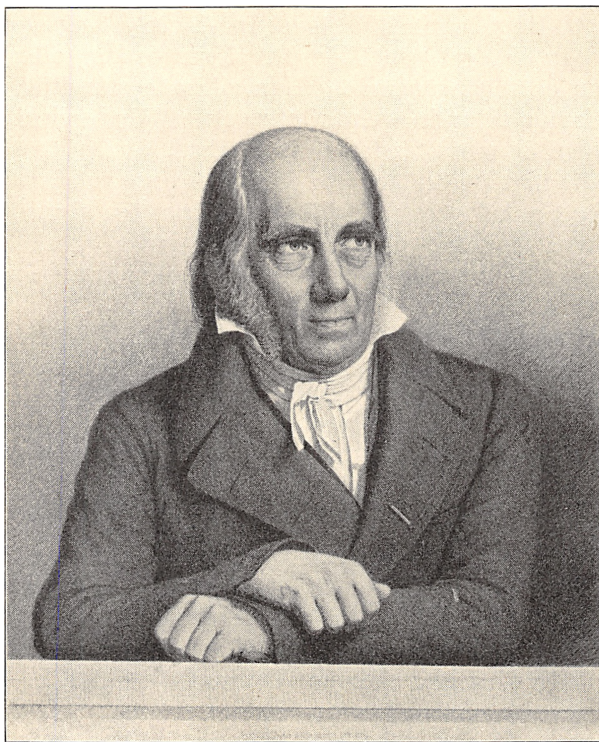
»Har nu vort hele Skolevæsen paa mange Steder hos Almuen fremkaldt Vantro, død Retroenhed og Ligegyldighed for alt aandeligt i Stedet for levende Kristendom og Fædrelandskærlighed, har det avlet Træghed og Dumhed i Stedet for Lærelyst og Oplysning, er det vel paa Tide, at vi ser os om efter en anden Fremgangsmaade.« Han vil have mundtlig Undervisning i Aandsfagene, Ophævelse af Undervisnings- tvangen og mere Undervisningsfrihed.

De varmeste Indlæg for Friheden og de stærkeste Angreb paa Tvangen og Ramsen kom fra Grundtvig og hans Disciple, og derfor var det ogsaa ganske naturligt i de grundtvigske Kredse, Friskolerne voksede frem.

Det var en *indre* Fornyelse, Grundtvig vilde, en Opdragelse og en Undervisning, der tog Sigte paa Livsroden i Mennesker, og heraf skulde saa alt det øvrige vokse frem. Skoleværket af 1814 var anlagt paa Bogen, som Folket dog aldrig faar noget ud af, paa Bogstaven, som ihjelslaar, i Stedet for paa Aanden, som levendegør. Vækst og Udvikling skulde være Maal og Maalestok for Opdragelsens Gerning og ikke Kundskaber; det naas ikke ved Lektier, men ved Oplevelse, ved en indre Udrustning, saa Mennesket med vaagen Sans og friske Evner kan gaa ind til de forskellige Virksomheder i Livet. Denne Vækst foregaar i Frihed. »Klinet paa, det regner af.«

Grundtvig var ikke praktisk Skolemand, selv om han dog ikke var ukendt med Børn og Undervisning. Allerede mens han var Latinskoleelev i Aarhus, var han optraadt som en Slags Lærer, idet han læste Sakse højt for Svendene paa Skomagerværkstedet. Han havde været Huslærer paa Langeland, og derefter havde han i Aarene 1808—10 været Historielærer for Drengene paa Det Schouboeske Institut i København. Desuden

havde han senere selv Børn, hvis Undervisning og Opdragelse han tog sig af, og han var Tilsynsmand ved Dronningens Asylskole. Det er dog ikke ved sit Eks-

N. F. S. Grundtvig.

empel som praktisk Skolemand, han har faaet Betydning for Skolen her og andetsteds; men det er ved sine Skoletanker og gennem sin Digtning. Med sine Tanker befrugtede han andre, der kunde omsætte dem i praktisk Arbejde.

Grundtvigs Udtalelser om Børneundervisning findes ikke samlet paa et enkelt Sted i hans Skrifter; men de glimter frem rundt om i hans store og mangeartede Forfatterskab. Det er især efter 1830, at hans Skoletanker begynder at kunne spores, og det er ikke de enkelte Fag og Færdigheder, han udtaler sig om; men han ser ud ad de store Linier og standser ved de grundlæggende Synspunkter. Et Kildeskrift er her et Digt, som han kalder: »Aabent Brev til mine Børn.« Det er fra 1839, og det er et Slags Opgør med sig selv og sine Børn, han her foretager. Hans Sønner havde ikke faaet den almindelige Opdragelse og var ikke gaaet den gængse Skolevej; nu havde de naaet Konfirmationsalderen, og nu vilde han sige dem, hvilke Tanker han havde haft angaaende deres Opdragelse, og hvor dybt han havde grublet over denne Sag. Mens de voksede til og ikke mærkede til Skolestøvet, havde han stadig tænkt paa deres Vel paa Jorden og i Himmelen; men det Lys, han havde set Lykken i, var ikke det, man blændes af i Verdensvrimmelen:

»det *glimrende*, som Verden nu tilbeder
i Ord og Tanke som i Kaar og Færd,
det aldrig, kære Børn, jeg ønsked eder
og aldrig nogen, som jeg havde kær,«

og han mener egentlig, at:

»Tiden selv, af dets Beundring møet,
dets Tomhed føler smertelig i Grunden.«

Han stiller saa Maalet for Opdragelsen i de dybsindige Ord om et jævnt og muntert virksomt Liv paa Jord med opklaret Gang i ædle Fædres Spor og lige Værdighed i Borg og Hytte, med Blikket aabent for alt det menneskeligt rige hernede og dog naturligt rettet mod det høje, med Sindet gennembævet af dybe

Længsler og derfor kun fyldestgjort af Glansen fra Evigheden. Og han peger paa Vejen med Ord af evig Gyldighed, som Sandhedsaanden havde indgivet ham, naar han, træt og tung af at gruble, havde hvilet ud i et Fadervor:

»Lykken svæver over Urtegaarden,
naar Støvet lægges i sin Skabers Haand,
og alting ventes i Naturens Orden.«

Her er den store samlende Tanke i det hele, og Naturens Orden giver han saaledes:

»Kun Spiren frisk og grøn i tidlig Vaar,
og Blomsterfloret i den varme Sommer,
da Modenhed i Møde Planten gaar
og fryder med sin Frugt, naar Høsten kommer.«

Som der ude i Naturen er en dyb Sammenhæng mellem Vaar, Sommer og Høst, saa Spiring og Blomstring betinger Modning og Høstens hele Fylde, saaledes ogsaa i Menneskelivet. Hvis ikke den spirende Barndom og Ungdomstidens Blomstring lykkes, vil det mærkes i Manddomstiden, naar Modningen skal foregaa, og Høsten sankes i Lade. Barnet maa have Lov at være Barn, og den unge have Lejlighed at være ung; thi disse Livsafsnit har deres selvstændige Betydning ved Siden af, at de er en Forberedelse til Manddommen. Jo fyldigere og rigere de hver for sig bliver, des bedre for det hele Livsløb, og det er ulykkeligt, hvor et Menneske maa sige: »Jeg har aldrig været Barn, aldrig været ung, og nu er jeg Mand.«

Opdrageren maa derfor berede og værne Aarstiderne i Menneskelivet og saa for øvrigt have Taalmodighed og Tid til at vente alting i Naturens Orden.

Grundtvig var en afgjort Modstander af Drivhuskulturen, Afretningen, det kunstige og forjagede.

Derfor saa han:

»med Gru i Døgnets Skolefart
til Gravens Mulm et Væddeløb med Døden.
Jeg ser med Vemod paa de Gutter smaa,
hvis Kinder gløde, og hvis Øjne tindre;
thi ogsaa de skal brat i Skole gaa
og immer, mens de vokse, blive mindre,«

og stærke anklagende Ord mod Skolen falder ham
paa Læben:

»Der visner Rosen i Gravluften kvalm,
førend til Duft den dejlige oplukkes;
der brister Øjet paa Ligbaarens Halm,
før nogen tænker paa, hvad Lys der slukkes.
Ja, blød mit Hjerte ved de bange Kaar,
og skam dig ej, om Graaden kvæler Røsten:
Til Vintren vies der den unge Vaar,
for Sommeren besveget og for Høsten.«

Ja, hvis man rigtig forstod, hvor mange der »døde«
paa Skolebænken, da vilde man aldrig:

». . . nænne for en Drivhusgrøde
og Udsigt til »de visse Levebrød«
at ofre Gutterne med Kinder røde
til Grammatikken og den visse Død.«

Naturligvis vilde den Slægt, der levede og førte Ordet
nu, og som var »stokblind for Aandens Levnedsløb paa
Jorden«, smile haanligt af hans Gru; men han vilde
alligevel profetere, at engang vil den Skole opstaa:

»Den Livets Skole, jeg har peget paa
og tryglet Jordens Guder om at bygge,
som ved et Trylleslag skal da opstaa
og kærlig favne eders Faders Skygge,

beklagende, han ej blev hørt i Nord,
 før Muren revnede paa Borg og Kirke
 og sig frigjorde selv hvert Fugleord,
 der let sig svinger over Bøg og Birke.«

Han haaber, at hans Sønner vil vise, at de har en
 bedre Smag —

»end man afrettes til som Skoledrenge, . . .
 det gamle Nordens Smag for stort og sandt,
 for Kæmpedaaden og for Hjertehvilen.«

I dette Digt finder vi adskillige af de grundtvigske
 Skoletanker bag den poetiske Form, og tidt lykkes det
 for Grundtvig i nogle faa Verslinier at forme et helt
 Program.

I den grundlovgivende Rigsforsamling vedkendte
 Grundtvig sig »en gruelig Sky for alt, hvad der kaldes
 Skoletvang. Den hele Skoletrældom gør Skolen til et
 forhadet Tvangshus baade for Forældre og Børn. Fra
 vor Almueskole ønsker jeg derfor Mulkterne og al Tvan-
 gen borte. Tvang virker hos fribaarne Folk Uvillie og
 borttager Forældrenes Ansvarsfølelse, er derfor me-
 ningsløs i et frit Folk . . . «

. . . »At Skolegangen, som den hidtil drives, ingen-
 lunde tjener til at vække, nære, styrke og glæde det
 egentlige Menneskeliv, men snarere til at forhindre, for-
 kue og fortære det, følger med Nødvendighed af det
 sande Ordsprog, at »Bogstaven ihjelslaar«; thi hele vor
 Skolegang drejer sig hartad udelukkende om Bogsta-
 ver. Skal der raades Bod paa Uvæsenet, saa Menneske-
 livet baade i sin folkelige og i sin grundmenneskelige
 eller kristelige Skikkelse kan næres og udvikles hos
 Børnene, da maa den rette Skolemesterleg baade drives
 med og dreje sig om Ordet, som det lever i Folke-
 munde. At kunne tale og skrive godt for sig, det er,

hvad ikke blot den danske Bondestand, men de fleste Danskere fattes. Dertil forslaar imidlertid vore Almueskoler og alle vore Børneskoler saa godt som ingenting; thi ved at skrive efter Forskrift og ved at lære andres Ord udenad lærer man aabenbart ikke at tale og skrive godt for sig.«

»Skolen for Døden er uden Undtagelse enhver, som begynder med Bogstaver og ender med Bogkundskab, stor eller lille, følgelig alt, hvad der gennem mange Aarhundreder kaldtes Skole, alt, hvad der endnu kaldes saa; men naar vi kun gør noget for at udbrede folkelig Oplysning og Dannelse, saa behøves der ikke saadanne Afretningsanstalter, som Almueskolerne har været.«

Grundtvig ønskede Almueskolens Undervisning indskrænket til Færdighederne Læsning, Regning og Skrivning. Religion var ikke noget Skolefag, og Katekismusundervisning betragtede han — ligesom Lektietærperi og Eksamensvæsen overhovedet — som lutter Aandløshed.

»Troen er, Gud ske Lov, ingen Skolesag. Den hele Religionsundervisning i Skolerne, som vi gennem Aarhundreder har plaget os selv og Børnene med, var en stor Vildfarelse. Det er en vitterlig Sag, at baade i det protestantiske Tyskland og hos os, hvor Religionsundervisningen har været drevet skolemæssig gennem tre Aarhundreder, der var det langtfra, Troen Aar for Aar blev fastere og mere levende, tværtimod blev den bestandig dødere og mere vaklende, til den omsider i Skolen næsten almindelig gav Vantroen Plads.«

»Hvad danske Børn maa lære om Troens Ord og Bekendelse, det skal ikke være en Lektie; men det maa Børnene lære af de ældre, uden at de egentlig ved af det. Naar Børn af kristelige Forældre i Opvæksten er bleven hjemme i deres Folk, Fædreland og Moders-

maal, da vil der hos dem findes et aabent Øre og Hjerte for ethvert levende Ord paa Modersmaalet, og der vil Børnene i den voksne Alder let blive duelige til at indtage og udfylde en gavnlig og frugtbar Stilling i Samfundet, og dertil er det, Folkeskolen skal virke.«

»Den første Undervisning skal udstrække sig til noget meget lidt i Tidsudstrækningen, da det at kende Bogstaver og lægge dem sammen, som en æret Rigsdagsmand her har udtalt, læres bedst hos gamle Koner. Det kan vistnok være godt, at der er et Sted, hvor Forældre kan sende deres Børn hen, naar det ikke er for slemt Vejr; men de bør ikke drives dertil eller mulkters derfor, naar de undlader det; men de skal blot have et Sted at sende Børnene hen, hvor der kan blive talt med dem saaledes, at deres Opmærksomhed kan vækkes, og de kan have menneskelig Fornøjelse deraf, saa de efterhaanden kommer til at føle, at de er Mennesker og ikke hører til de umælende, og faar Lyst til at erhverve sig Kundskaber, hvad der jo vil være Tilfældet med de fleste, og først da skal Undervisningen ret for Alvor tage sin Begyndelse.

Skolelærerne paa Landet skal derfor ingeniunde være saadanne, at de blot til Nød kan lære Drengene at stave i en Bog og skrive nogle Tal og Bogstaver o. s. v.; men de skal være saaledes, at de kan være Ledere for Ungdommen. Det er ret egentlig Livet i denne Verden, i vort Forhold til os selv og til vore Omgivelser, der skal oplyses i Skolen; thi Trossagen, som jeg vistnok sætter høj Pris paa, den lader sig ikke lære, lader sig i Skoler hartad kun forkvakle og fordærve, ligesom der da ikke har været noget mere fordærveligt for Kristendommen og for al Religion, end at Trossagen er gjort til Udenadslæsning og Lektielæren i Skolen.«

»I Skolen skal vi have Oplysning om alt det menne-

skelige, (det være nu kristeligt eller hedensk) som det findes hos det Menneske-Folk, vi tilhører, og som det lader sig levende udtrykke paa vort Modersmaal, hvori alle vore Tanker maa finde Udtryk, al aandelig Oplysning maa komme til os og kan udgaa fra os, saa mine Venner vil gøre alt, hvad der staar i deres Magt til, at deres Børn i Opvæksten ikke skal bryde Hovedet med noget andet Tungemaal end Modersmaalet.« »Liv og Lærdom skal følges ad saaledes, at først kommer Livet og saa Lærdommen, alt som Erfaringen lærer, at først kommer Begivenheden og saa Beskrivelsen, naar det ellers duer noget.«

Da Lysten driver Værket, skal Børn lære, hvad de har Lyst til og Brug for i Livet; men til Drengene hører ogsaa Tugt. Børn skal høre Sagn og Eventyr og have Lov at beskæftige sig med Dyr og Planter og det praktiske Livs Forhold. Skolen skal ikke blot tale til Børnenes Forstand, men ogsaa til deres Følelsesliv. Naar Grundtvig omtaler gode Borgeres Huse som gode Læresteder, er det ogsaa Vidnesbyrd om, at han ønskede Undervisningen i nær Tilknytning til det praktiske Liv.

Lektievæsenet skal bort i de aandelige Fag og erstattes af levende Fortælling, der i Historie og Religion kan understøttes af Sangen. Eksamination i og Genfortælling af det hørte er forkastelig. Man piller ikke ved Kornet for at se, om det gror; man tilbereder Jorden godt og lægger en god Sæd. Genfortælling af, hvad der er hørt i Skolen, er en Komædie, vanskelig at opføre og til Morskab for ingen. Læreren ved det hele og hører kun efter for at rette Fejl, og de bedste og ærligste Børn kan daarligst spille Komædie, og saavel Bibelhistorie som Historie er for gode at spille Komædie med. Udenadslæsning hindrer den egentlige Tilægnelse; hvad der skulde i Hjertet, bliver i Hovedet. Angaaende Lektier og Eksamination henviser han til

Plato, der siger, at naar Faarene faar Føde, klemmer man dem ikke næste Dag, for at de skal kaste Føden op igen; men man venter til den Tid, da man i Form af Uld kan drage Frugt af den Næring, de har faaet. Saaledes skal man heller ikke forlange, at Børn skal efterplapre i Dag, hvad de hørte i Gaar; men man skal vente til det, de har lært, bærer Frugt i deres Liv.

I Digtet »Ravnegaldet« er Grundtvig inde paa det forkastelige i Eksaminationen, fordi det her er den kyndige, der spørger om, hvad han ved i Forvejen, medens den mindre kyndige skal svare. Det er unaturligt. Det naturlige er, at den mindre kyndige gennem Spørgsmaal søger Oplysning om, hvad han ikke ved.

»Den gamle Læremaade
 var netop bagvendt fremfor alt;
 thi da i alle Skoler
gav Kyndigheden Spørgsmaal blot,
Vankundighed gav Svaret,
 hvorved den ene glemte alt,
 den anden intet lærte.
 De kappedes, men kun derom
 at kede sig og gabe.
 I Folkeskolen¹⁾ derimod
 Vankundigheden spørger,
 saa *Kyndigheden* Dag for Dag
 maa svede for at svare,
 maa rappe sig hver Morgenstund,
 ydmyge sig hver Aften
 og har til Spore og til Brod
 en Prøve, som er ægte:
 Ildprøven i det Folkeliv,
 den lægge skal for Dagen.«

Det gælder om at vælge livlige, poetiske Mennesker til Lærere, fordi Oplivelse er mere end Oplærelse, Op-

¹⁾ den folkelige, den rigtige Skole.

dragelse mere end Kundskabsmeddelelse, og Skolen maa blive et lyst og kært Sted for Børnene:

»Forkynd, at af Skolen
der gøres nu brat
det Værksted for Solen,
jeg skimted i Nat.«

»Hvis man paa en skikkelig Maade kunde gøre Danmark glad, da gjorde man derved Danmark saa god, som det kan blive.«

Det synes at fremgaa tydeligt og klart af det anførte af Grundtvigs Skrifter og Gengivelsen af hans Tanker, at han ønsker en ny Skole i nær Tilknytning til Hjemmet og med Forældrene som den øverste Myn- dighed, en lys og levende Skole, hvor Barnet frit kan udfolde sig i Aandens og Ordets Solskin og aande frejdigt ud i Sang, en folkelig Skole paa Modersmaa- lets Grund med dybe Rødder i dansk Folkeejendom- melighed og Folkeliv og levende Forbindelse med Ar- ven fra vore Fædre i Sagn og Saga, i Ordsprog, Folke- viser og Folkeeventyr, en virkelig Folkeskole, hvor Nordens Aand er i Højsædet.

»Jeg ønsker inderligt, at Nordens Aand kommer til at raade i Skolen ligesom Herrens i Kirken; thi Nor- dens Aand har saa megen Lighed med Guds egen Aand, at den har sit Øje fæstet paa den store Kamp fra Slægt til Slægt mellem Sandhed og Løgn, Liv og Død, Lys og Mørke, og i denne Kamp staar Aanden paa Livets Side, som skal overvinde Døden med al dens Falskhed og det kolde Stenhjerte. Nordens Aand gør ingen salig; men den er Modersmaalets og Folke- livets aandelige Kraft og derfor den bedste Skole- mester for os og vistnok den ypperste i Verden.«

Grundtvig ønskede en virkelig *Folkeskole*, der tog Afstand fra *Kundskabsskolen* ved sin vækkende Un-

dervisningsmaade og fra *Kirkeskolen* ved at lade Fædreland og Modersmaal være det første, og som en Hjælp til levende Undervisning i denne fremtidige Folkeskole gav han sit Folk en Rigdom af Sange og Viser, som der ikke findes Mage til i Verden, og som forvandlede Bibel-, Kirke-, Verdens-, Nordens- og Danmarkshistorien til Sang og Poesi, til Liv og Glæde for Børnene. De historiske Skikkelser fik Kød og Blod i hans »Kronikerim til levende Skolebrug«; gennem sin Ordsprogssamling vilde han lægge Folkets gamle Fyndsprog og Kærneord paa Børnenes Læber og ved sine »Kæmpeviser til Skolebrug« aabne Ører og Hjerter for Aandens Paavirkning. Og i »Sangværk til den danske Kirkeskole« saa vel som i sine mange Salmer viste han, at det ikke var hans Mening at unddrage danske Skolebørn religiøs og kristelig Paavirkning. Nej, den skulde blot være et Liv, uberørt af Skolestøv og Faglærdom, løst af Ramsens og Lektians tunge Lænker. Hjerttet skulde bevares; thi det er Livets Kilde.

I Grundtvigs bibelhistoriske Sange er det gamle Testamentes fremmede Verden gjort hjemlig for danske Børn. Han har her givet en forunderlig levende Oversættelse af Bibelens skønneste og dybeste Fortællinger. Han har grebet Sjælen deri og givet det Præg, som danske Børn kan fatte, fortrolig som han var med Bibelens Tankegang, modnet gennem stærke kristelige Oplevelser og indlevet i sit eget Folks Historie, saa han kendte dets Sind og forstod dets Natur.

Saaledes har da Grundtvig i sine Skoletanker tegnet Friskolen i store Omrids og givet sit Bidrag til det Liv, der skulde strømme gennem dens Skolestuer. Hans Tanker fandt Genklang og slog Rod hos en Skare Disciple, der med ham krævede »Frihed for alt, hvad

der stammer fra Aand«, og som hver paa sin Vis bar Sten til Friskolens Bygning ude paa det danske Land og i danske Menneskers Hjerter.

Vi vil finde disse Grundtvigs Disciple baade i og uden for Skolen, og det varer ikke længe, inden hans Tanker begynder at vise deres Magt hist og her inden for Skolen i smaa Forsøg i By og paa Land, medens den Mand, der skulde blive Friskolens egentlige Fader, langsomt modnedes til sin Gerning.

BRYDNINGER OG FORSØG.

En af Grundtvigs Disciple var den fremragende Skolemand Ludvig Chr. Müller, der fik stor Betydning for de grundtvigske Skoletankers Vækst i vort

Ludv. Chr. Müller.

Folk og derigennem for Friskolen, dels direkte gennem Tale og Skrift, hvorigennem han henvendte sig til Offentligheden, dels indirekte gennem dem af hans Elever, der i Friskolen og i den offentlige Skole i deres Undervisning lod sig lede af de grundtvigske Skoletanker og gennem deres Elever bar den videre ud i Folket.

1837 blev Ludvig Chr. Müller Kapellan ved Ribe Domkirke og Aaret efter Lærer ved Ribe Latinskole. Mens han var her, hjalp han Kold med det folkelige Oplysningsarbejde, som denne havde sat i Gang i Forballum ved at samle de unge om Tale, Oplæsning og Sang, og senere ved de saakaldte »Majfester«, der skulde samle alle. Her fortalte Ludvig Chr. Müller Sagaer med Liv og Lyst, og

her har han sikkert ogsaa ofte i Samtaler med Kold drøftet den fri Skoleundervisning og den historiske Fortælling som det ypperste Middel til Børns Undervisning.

Ludvig Chr. Müller var levende optaget af Skole-spørgsmaal og havde selv undervist; han havde været Lærer for Grundtvigs Børn en Tid og havde ogsaa været Lærer ved den grundtvigske Friskole, som hans Skolekammerat, Cand. teol. J. G. S. Jensen i Begyndelsen af Trediverne begyndte paa Kristianshavn. Det var derfor naturligt, at han i 1842, da Embedet som Sognepræst i Snedsted og Forstanderpladsen ved Seminariet der blev ledigt, søgte dette Embede. Han fik det og oplevede her fra 1842—48 sine lykkeligste og kraftigste Manddomsaar, og gennem denne sin Virksomhed fik han stor Betydning for den danske Skole. Da Seminariet flyttedes til Ranum fulgte han med; men forskellige Forhold gjorde, at han opgav sin Stilling 1850 og blev Præst i Starup og Grarup ved Haderslev, hvor han døde kort Tid efter, den 5. Juni 1851, hos sin Nabopræst i Hammelev. Hans Død vakte megen Sorg hos mange Mennesker, baade høje og lave, og ikke mindst hos hans gamle Elever.

Der fortælles om C. Berg, som var en af Müllers kæreste Elever, og som dengang var Huslærer i Vilsted Mølle, at da nogle af hans Kammerater kom og fortalte, at deres gamle Forstander var død, udbrød han: »Det er ikke sandt; det *kan* ikke være sandt!« Men da det gik op for ham, at det var sandt, blev han staaende som en Støtte i flere Minutter. »Herre Jesus!« sagde han endelig, og uden et Ord mere gik han hulkende ind paa sit Værelse og lukkede Døren efter sig. Herinde vandrede han i flere Timer uafbrudt frem og tilbage paa Gulvet for at faa Udløb for sin Sorg.

Paa den smukke Mindesten, som taknemmelige Ele-

ver satte paa Ludvig Chr. Müllers Grav, staar det skønne Mindevers af Grundtvig:

»Kristen af det ægte danske Blod
 var han baade Himmelens og Jordens;
 som et Barn han drak af Livets Flod,
 elsket op af Herrens Aand og Nordens.
 Mundens Ord for ham var Liv og Aand,
 blev ved ham og Liv for mange Sjæle,
 med Guds Ord hans Sjæl er i Guds Haand,
 i vor Mund er Liv hans Eftermæle.«

Ludvig Chr. Müller er en af de betydeligste Skikkelser i den danske Skoles Historie. Han forenede i en sjælden Grad en rig og omfattende Viden med en enestaaende Evne til at gøre den levende og frugtbringende for sine Elever gennem en mesterlig mundtlig Fremstilling, der forenede Fynd og Kraft med Billedrigdom og træffende Sammenligninger. Han havde Evne til at vække og anspore og paavirkede derfor sine Elever stærkt, og han forstod at indvie dem i den Kunst at fortælle og undervise, saa de bar den med sig ud i Livet, prægede af hans høje lyse Aand, til Folkets Tarv.

Af hans Skoletanker faar vi et klart Indtryk ved at læse den Afhandling: »Om Undervisningen i vore Almueskoler«, som han i 1849 offentliggjorde i »Dansk Kirketidende«, og hvis Indhold til Dels kendes fra hans Indberetninger. Den er i det store og hele et meget skarpt Angreb paa den daværende Almueskole, og selv om det ikke er alle Skoler, der svarer til den Skilddring, han giver, saa er der dog saa mange, der svarer til den, at der er Grundlag for hans Angreb, og han mener at skylde sit Fædreland at ytre sig derom uden Forbehold. Det er en almindelig Opfattelse, at alle Mennesker i Danmark lærer at læse og skrive, siger han, men sandere er det maaske at sige,

at kun de færreste lærer at læse og skrive. Arbejdet med at lære Børn at læse indskrænker sig i Almindelighed til, at man øver dem i at udtale de Ord højt, der findes trykt i en Bog. Følgen er, at de allerfleste vel kan ramse de Ord op, de ser i en Bog, men derved ikke kommer til Kundskab om dens Indhold, saa de kan lære noget af den. Selv af de dygtigste og flinkeste unge Mennesker, der optages paa Seminariet, er det kun de færreste, der virkelig kan bruge en Bog. I Almindelighed kan Børnene i vore Skoler ikke læse fire Linier igennem sagte for sig selv med ringeste Begreb om, hvad det er, de læser; skal de lære noget af en Bog, maa de ramse det højt op og blive ved at ramse, indtil Ordene mekanisk har fæstnet sig, saa de flyder efter hinanden paa Tungen, ogsaa efter at Bogen er lukket; saa kan Barnet ramse op udenad, desværre ofte til stort Behag for baade Skolelærer og Præst; det gaar med en for et fornuftigt Menneske næsten utrolig Færdighed, men uden at det ulykkelige Barn har mere Begreb om, hvad det ramser op, end en Papegøje eller Stær har Meningen af, hvad man har lært dem at frempjatte. Og med Skrivningen gaar det omtrent som med Læsningen; det er den rent uvendige, mekaniske Færdighed, man lægger Vægt paa, derfor lærer de allerfleste Børn at male Bogstaver, en stor Del endog langt pynteligere, end det er Tiden og Umagen værd; men saare faa lærer at bruge Pennen til at underrette andre om, hvad de kunde ønske at lade dem vide —, ikke een blandt ti kan skrive sit Modersmaal blot nogenlunde ordentligt.

Om Undervisningen i Religion mener han, at den om muligt drives endnu dødere og unaturligere end alt andet, ja paa en Maade, der baade maa kaldes umenneskelig og ukristelig. Balles Lærebog spiller Hovedrollen, ja, paa sine Steder bruges den saa godt som

ene. Det er en Bog, der er skrevet i et Sprog, som Børn ikke kan forstaa, og som indeholder en Mængde abstrakte Begreber, som de ikke kan gøre sig nogen levende Forestilling om, især da de allerfleste Børn ikke har hørt et Ord om aandelige Ting i Hjemmet, hvor der oftest kun tales om Stude og Skillinger og andet deslige. Saadanne otte Aars Børn sætter man saa til at lære Ramser med disse abstrakte Begreber, som man, hvis de overhovedet forklares, ofte søger at give dem en Forestilling om gennem Forklaringer, der er Børnene lige saa fremmede som Bogen selv, og som man forlanger lært udenad saa vel som denne, saa begge Dele ofte pjattes frem med større eller mindre Færdighed, saa snart Stikordet lyder, mangen Gang med Frygt og Bæven, for en Lærer, der ikke *giver* Barnet det ringeste, men *fordrer* af det saa meget som muligt. Det er urimeligt at tro, at nogen bliver hjemme i sin Kristendom ved, at de slider sig igennem en Bog og lærer den udenad paa Ramse; det ser ud, som mange Lærere ikke ved, at Kristendommen er en Tro paa en usynlig Velgører og paa usynlige Naadegaver, en Tro, som Hjertet maa hengive sig til, men som det blot sjælelige Menneske ikke kan fatte eller rumme. Undervisningen i Bibelhistorie skal ikke gøre Sagen bedre, idet de fleste Lærere indskrænker sig til at sætte Børnene et Stykke for i en kortfattet Lærebog, der indeholder et Register over bibelske Navne og Begivenheder, og som ramses op paa samme Maade som Lærebogen. Og Følgerne af denne Fremgangsmaade viser sig da ogsaa deri, at man rundtom paa Land og i By finder aabenbar Vantro og Lyst til at spotte med Guds Ord, Ukendskab med levende Kristendom, ofte forbunden med Overtro, og man møder ofte den Tanke, at Kristendom er en Plage, som man ikke helt kan slippe for, men som man gør klogest i at tage saa let

som muligt. Det er Følgen af, at man som Barn vænnes til at pjatte om det hellige, eller man er bleven Kristendommen paatvunget gennem pinlig Udenadslæren. Ludvig Chr. Müller har skarpe og rammende Ord om Skoletvangen, der gør Skolen til en Byrde, et Offer, som man er nødt til at bringe. Er der noget i Verden, der bidrager til at forvirre Folks Begreber om Skole og Oplysning, saa er det Skoletvangen. Lærergerningen bringes i Foragt derved, Lærerens Stilling vanskeliggøres, og hans lovlige Løn formindskes.

Derfor finder Müller det naturligt, at man ser sig om efter en bedre Fremgangsmaade. Men det kan ikke nytte at tro, at det er en ny Skoleforordning, et nyt Kollegium for Skolevæsenet, nyt og skærpet Tilsyn med Lærerne o. s. v., der skal til.

»Sligt er fristende; man bilder sig let ind at have faaet noget virkeligt udrettet, naar man har faaet sort paa hvidt og især en Forordning for, at ens egne Tanker herefter skal sættes i Kraft; ofte bliver man narret, og jeg er vis paa, at man vil blive det i dette Tilfælde, saafremt man venter ved Bestemmelser, Kontrol, Indberetninger og andet sligt at kunne skabe noget nyt og bedre.« Den Slags kan maaske hjælpe lidt; men Skolens egentlige Fremgang og Trivsel er betinget af Livet indefra, af Lærerens Personlighed og af hans Evne til at gøre Børnene glade for deres Skolegang, saa de frivilligt arbejder med Liv og Lyst.

Vi har før peget paa, at Müller vilde have mundtlig Undervisning i Aandsfagene, Ophævelse af Skoletvangen og mere Undervisningsfrihed. Hans Ord herom lyder saaledes:

»Man begynder sin Undervisning med at fortælle, og agter det for det første for Hovedsagen, at man kan faa Børnene til at lytte, ikke blot med Opmærksomhed, men endog med Begærlighed. Naar man er kom-

men saa vidt, at de beder om »en rigtig Historie«, har man allerede udrettet meget, og det er ikke saa vanskelig en Sag; de fleste Børn har af Naturen Lyst til at lære noget. I Begyndelsen bryder man sig ikke stort om, at de skal huske, hvad man har sagt, end mindre, om de kan gengive det; der er allerede vundet meget, naar de griber med Lyst, hvad de har hørt; det er naturligt for Drengen og endnu naturligere for Pigen i den Alder, hvori det gælder om at modtage og ikke om at meddele, om de endog kender Fortællingen saa nøje, at de retter Læreren, hvis han anden Gang i mindste Maade afviger fra, hvad han sagde den første. Det er os Mennesker naturligere at høre end at læse; derfor er det i sin Orden, at et Barn lærer nogenlunde at høre, inden det lærer at læse, og hvorvel de fleste Lærere ikke tror det, er det dog ligefuldt sandt, at Barnet uden Sammenligning lærer mere af en dygtig Lærer end af den bedste Bog. Hvad der er fortalt i Gaar, gentages i Dag, og saaledes gennemgaar man f. Eks. det Gamle Testaments Bibelhistorie, springer naturligvis over, hvad der ikke passer sig for Børn; men hvad man fortæller, fortæller man saaledes, at det kan staa for dem som levende Billeder, altsaa vidtløftigt, helst efter Bibelen selv, men naturligvis med egne Ord, ikke i det jammerlige Kragemaal, der føres i vor Oversættelse af det gamle Testamente eller i Daugaards og Stockholms Bibelhistorie; men saaledes som Luther anbefaler, maa man indføre Billeder og Forestillinger fra jævne Folks Tale i sin Fortælling; man maa gaa til Konen i Huset, Børnene paa Gaden, den almindelige Mand paa Marken, høre, hvordan de taler, og tiltale dem i deres eget Sprog, saa vil de rigtig forstaa, hvad man siger til dem. Det er en stor Ting, at et Barn allerede i Fantasiens Alder lærer at sværme for Guds Venner, elske dem og i Stilhed leve

med dem; det har haft en mægtig Indflydelse paa mangen dygtig Mand, hvorimod ingen nogen Sinde er bleven begejstret for en Paragraf i Balles Lærebog. Efter det Gamle Testamente følger naturligvis det Nye; Barnet gøres bekendt med Herrens Levnedsløb, Lignelser og Ordsprog. Læreren glemmer ikke at tage Apostlenes Gerninger med, og kan han, fortæller han videre om det kristne Folks Skæbne og den kristne Tros Magt og Virksomhed lige til vore Dage.«

Bøgernes Hjælp kommer saa i *rette* Tid. Naar den mundtlige Fortælling er gaaet forud, vil Børnene snart lære at bruge Bøgerne og derigennem opfriske Minderne om, hvad de har hørt og lært. Enhver, der ønsker at danne Mennesker og ikke lave Ramsemaskiner, vil opdage, at det er den rigtige Rækkefølge, og han vil derfor befinde sig vel ved at bruge Munden før Bogen. Han vil ganske vist ikke naa til at kunne sige: »Nu kan mine Elever fra den Side til den Side paa Fingrene.« Men dette er i Virkeligheden heller ikke af nogen Værd.

Undervisningen i Religion knyttes naturligst til den bibelske Historie. Den, der kender sin Bibelhistorie, ved bedre, hvad det vil sige, at Gud er retfærdig og barmhjertig, end den, der har lært at opramse og forklare: »Gud vil holde sine Love, der alle sigter til vort Gavn« o. s. v., og den, der har lært at beundre og elske Abraham og Moses og de øvrige fromme, men grue for Jesabel og Judas og alle ugudelige, har bedre Forstand paa, hvad det har at betyde at elske sin Gud og være hans Fjende, end den, der kan definere og klassificere baade Hellighed og Synd.«

»At danske Folk bør lære at kende og bruge deres Modersmaal bedre end hidtil, og at de trænger til at blive fortrolige med deres Fædrelandshistorie, er lige saa tydeligt, som at det er en Skam, at de i vore saa-

kaldte oplyste Tider ikke engang har saa meget Begreb om Landene paa Jorden og om Menneskeslæg-
tens Levnedsløb, at de kan forstaa en jævn historisk
Bog. Til at lære sligt, siger man, er der ingen Tid i
Skolen; men der vil blive det, hvis man ikke *til Trods*
baade for Herrens og hans Apostles Eksempel for-
langte, at Børnene skal lære et helt Religionssystem
udenad for at glemme det igen, inden de vel bliver
voksne. Og endnu mere Tid vilde man vinde i vore
Skoler, hvis de fik gjort godt, hvad de har gjort ondt,
fik hjulpet til at danne en Slægt, der, naar den voksede
til, havde Hjerte og Mod til at forkynde Troen for
Sønner og Døtre, noget, den nuværende Slægt sjældent
drister sig til, men trøstigt overlader til fremmede, der
skal gøre det for Betaling, hvoraf Følgen er bleven,
at flere Børn, end nogen kan tælle, nu kommer i Sko-
len saa dumme og umælende som Dyr, naar Talen er
om nogetsohmhelst aandeligt.«

Til sidst fremsætter Ludvig Chr. Müller en stærk
Advarsel mod at give Tyskernes »metodiske og didak-
tiske Arbejder« for stor Indflydelse paa vort danske
Skolevæsen.

Det var saadanne Tanker, denne Seminariemand
indgav sine Elever, og det var saadanne Ord, der be-
redte Vejen for den danske Friskole og værnede om
dens første svage Skud.

Hjemmeundervisningen havde ogsaa sine Talsmænd,
ligesom den tvungne Statsskole havde sine, og medens
Tankerne brødes ude omkring, begyndte de grundt-
vigske Skoletankers Magt at vise sig i enkelte smaa
Skoleforsøg i København.

En teologisk Kandidat J. G. S. Jensen oprettede alle-
rede i 1834 en fri Skole paa Kristianshavn efter grundt-
vigske Mønster med Historien som Hovedsag og Midt-
punkt. Menneskeslægten Levnedsløb skulde være Li-

vets Spejl, og Skolen var ikke Stedet, hvor Troen skulde meddeles Børnene; men dette skulde ske i Hjemmet. Samme Aar førtes i »Nordisk Kirketidende« et Ordskifte om Grundtvigs pædagogiske Anskuelse, og en teologisk Student C. S. Ley anbefalede kristne Forældre at give deres Børn en rent historisk Undervisning, der støttede sig til Sagaerne, Sakse, Ingemanns Romancer, Grundtvigs historiske Skrifter, Evangelierne og Kirkehistorien.

Baade det ene og det andet vakte Opmærksomhed, og Lærer Rasmus Sørensen, Vensløv, tog gentagende Gange Ordet herimod paa Religionsundervisningens Vegne, hvilket endelig kaldte Grundtvig frem, der paa Spørgsmaalet: »Er Troen virkelig en Skolesag?« svarede et bestemt: »Nej, Troen er, Gud ske Lov, ingen Skolesag!« og i stærke Ord brød Staven over den hele Religionsundervisning i Skolerne, fordi Flertallet af Lærerne ikke var troende.

Jensens Skole paa Kristianshavn gik snart ind; men senere vandt de grundtvigske Tanker Indgang i Asylskolerne, hvor der blev lagt megen Vægt paa Bibel- og Fædrelandshistorie, paa Sagn og Sagaer, understøttet af Sang. Fortællingen skulde bære Undervisningen; Udenadslæsning og Lektier søgte man at undgaa mest muligt, og det var en Hovedsag, at Børnene var glade ved Skolen. Den senere saa velkendte grundtvigske Præst Peter Rørdam var en munter og nidkær Lærer her, en Mester til at fortælle baade Bibelhistorie og Sagaer, og ind imellem lød afvekslende Grundtvigs bibelske Sange og Kæmpeviser.

Dronning Karoline Amalie yndede Asylskolerne og besøgte dem tidt, og som en Slags Fortsættelse heraf oprettedes i 1841 »Dronningens Asylskole«, der blev indviet den 19. September af Grundtvig, der til denne Lejlighed havde skrevet den Sang: »Der skinner en Sol

i Lys og Løn«, som senere er bleven kaldt Friskolens Sang. Skolen kaldtes i lang Tid »Dronningens Skole paa Volden«; den var unddraget Skoledirektionens Tilsyn og kunde derfor bedre ledes efter Grundtvigs Anskuelse med Vækkelse som Hovedformaal. Dens Leder var P. O. Boisen, der til Brug herfor udgav sine »Samlinger af bibelske og kirkehistoriske Sange« og »Viser af og for det danske Folk«. I Skoledebatten paa Rigsdagen fremstillede Grundtvig denne Skole som et lysende Forbillede og kaldte den »den første Skole for Menneskelivet i Danmark«.

I lang Tid havde Skolen maattet sidde til Leje og havde haft til Huse flere Steder; men da fik en Kreds af Kvinder den Tanke at glæde Enkedronningen paa Halvtredsdaarsdagen for hendes Komme som Brud her til Danmark ved at skænke Grund og Hus til en varig Bolig for Pigeskolen og Asylskolen. Bygningen kom til at ligge i Rigersgade; Grundstenen blev nedlagt den 15. Juli 1865 af Hendes Majestæt, den 31. August 1866 blev Skolen indviet, og samtidig blev her et Hjem for seks Piger, som skulde oplæres til duelige og hæderlige Tjenestepiger. Der var 130 Smaabørn i Asylskolen og 80 Pigebørn i Pigeskolen. Grundtvig skænkede til Skolen de Kultegninger af store kirkelige Personligheder, som forskellige Kunstnere havde udført til hans Jubilæum 1861, og Skolens Lærerinder skænkede til Enkedronningen en Egetræsstol med indsyede Markblomster og Bøgeløv og følgende Indskrift: »Hun kom uden Tyng, hun kom med Fred, hun kom alle Smaabørn til Lise.« Grundtvig talte ved Indvielsen og mindede om Ordet: »Hjertemennesket i en sagtmodig og stille Aands Uforgængelighed er saare dyrebart for Gud«, og fortsatte: »og dog er dette Hjertemenneskets Opfostring og Oplysning, selv hos os, i Hjertemenneskets jordiske Hjemstavn, blevet aldeles for-

sømt, ja, hvad værre er, blevet med Flid tilsidesat ved alt, hvad der kan kaldes Skoleindretning, hvorved alt var beregnet paa den Kundskab, som opblæser, intet paa den Kærlighed, som opbygger, og den nødvendige Følge deraf blev, at »Hjertet til sidst næppe kendte sig selv igen.«

Ogsaa Vajsenhusets Skole var grundtvigsk præget; men det blev ikke i København eller i Byerne i det hele, Friskolen særlig slog Rod og udviklede sig, selv om der saavel i Hovedstaden som i andre Byer oprettedes Skoler, der i et ejendommeligt udformet Skoleliv, ledede af særprægede Folk og med en dygtig Stab af Medarbejdere, gav de grundtvigske Skoletanker Ly og hævdede Forældrenes Frihed til at vælge den Skole, deres Børn skulde gaa i.

Paa Landet mærkedes ogsaa tidligt Spor af den nye Skolebevægelse enkelte Steder, og man kan her nævne Rasmus Sørensen, Vensløv, der var en meget ivrig Børnelærer, i nogle Retninger stærkt paavirket af Grundtvig, i andre hans store Modsætning. Men det er dog først med Kold, at Bevægelsen paa Landet, og det vil sige, Bevægelsen i det hele taget begynder. Kold er derfor naturligt Mærkesmand og Midtpunkt i Friskolens Historie.

Det var Grundtvig, der med sine stærke og vidtrækende Tanker og sine store Syner, satte Bevægelsen i Gang ved at paavirke og præge dybt en Række betydelige Mænd, deriblandt ogsaa Kold; men det var Kold, der forud for alle andre forstod at give Grundtvigs Tanker en praktisk Udformning, afpasset efter os og vore Forhold, især paa Landet.

Det var Grundtvig ogsaa selv den første til at indrømme, f. Eks. da han i 1865 ved Vennemødet talte om Skolen og Nordens Aand og sluttede med følgende: »Det har undret mig, ja næsten bedrøvet mig, at der

her, hvor der tales om Skolen for Livet og dens Fremskridt hos os, ikke er hørt nævne en Mand, som har arbejdet og arbejder med Kraft og Held for denne Sag; thi en Hovedmand for Friskolen i Nordens Aand hos os, det er Kold i Fyn — ja, ham er det.«

Og da Kold Aaret efter ved Vennemødet skulde tale om sit Liv og sin Skolevirksomhed, præsenterede Grundtvig ham for Mødets Deltagere med følgende Ord:

»Jeg har derfor bedt Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand paa Fyn, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han betragter Skolesagen i det hele, baade Børneskolen og Skolen for de voksne, og jeg vil da kun føje en Begæring til, som jeg ellers aldrig gør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort; thi denne Mand har tiet saa længe, at han vistnok har en god Del at sige os, og vi har, tror jeg ogsaa, gode Stunder at høre.«

Kold forstod ogsaa meget vel, hvor meget han skyldte Grundtvig, men var heller ikke i Tvivl om sin egen Selvstændighed. Derfor turde han sige: »Grundtvig og jeg er de to eneste, der paa første Haand har faaet at vide, hvordan en Skole for Mennesker skal være.«

Kold var en folkelig Vismand, som der ikke har været Mage til her i Landet. I sin egen Tid blev han kaldt »en højst mærkelig Almuefilosof«, og ubestridelig er han den mest ejendommelige danske Skolemand, vi ved at nævne. Han havde ikke vidtrækkende Kundskaber paa noget Felt; men han havde lært af Livet og kendte Menneskene, ejede et skarpt psykologisk Blik, havde en original Opfattelse og dømte selvstændigt om, hvad der mødte ham, og saa har han været en overordentlig rigt udrustet Lærerbegavelse med en Fremstillingsevne saa fængslende, at det var langt ud

over det almindelige. Hans Elever — og andre med for Resten — havde Fornemmelsen af, at han kendte dem helt ind i de lønlige Kroge af deres Sjæl, at han saa helt igennem dem med sine saa forunderlig levende og udtryksfulde Øjne og gættede deres hemmeligste Tanker. De huskede, hvad han sagde, og kunde ordret gengive store Stykker af hans Taler, mange Aar efter at de havde hørt dem, saaledes havde hans Ord brændt sig fast som en Aabenbaring fra en højere Verden, som noget saa selvfølgelig sandt, at det aldeles ikke kunde glemmes.

Kold vidste godt selv, hvor myndigt hans Ord kunde virke, og hvilken Magt han havde over de unge, der kom under hans Vejledning. Han skal engang have sagt: »I mine bedste Øjeblikke kan jeg tale saaledes, at mine Tilhørere aldrig skal kunne glemme det, hverken i denne eller i den anden Verden.« Men han anvendte denne Magt i det godes Tjeneste, for Livet imod Døden«, hans Hjerter var fyldt af Kærlighed til Mennesker, derfor brugte han sin Magt udelukkende til at besjæle sine Lærlinge, til at varme deres Hjerter for det Menneskeliv, der var hans eget Ideal, og som Grundtvig havde tegnet i »Aabent Brev til mine Børn« i Versene om et jævnt og muntert virksomt Liv paa Jord. Grundtonen i al hans Tale var Forkyndelsen af Guds Kærlighed til Mennesker og hans faderlige Om-sorg for dem i stort og smaat, blot de vilde lade ham raade. Det var hans egen Livserfaring. Hans Personlighed rummede store Modsætninger: det sværmeriske og det nøgterne, det geniale og det bornerte laa Side om Side; fin Aandsdannelse og almueagtig Optræden, overdreven Selvtillid og ængstelig Tilbageholdenhed, kølig Fornemhed og ydmyg Guds frygt fandtes i forunderlig Blanding. Hans tunge jydsk Bondenatur fornægtede sig ikke; men den var bleven klaret og for-

ædlet ved den kristelig-menneskelige Vækkelse, han gennemgik under Paavirkning af grundtvigske Tanker, og hvorved Jydens bedste Egenskaber kom til at tjene Kristendommens og Menneskelighedens Sag: sejt Udholdenhed i Arbejde, stærk Opofrelse for Formaalet, dyb Hengivelse i Tjenesten.

Op over alle Modsætninger rager hans store Kærlighed til Folkets Oplysning og hans faste Tro paa dens Magt til at adle Menneskelivet, hans varme Fædrelandskærlighed, hans redelige Villie i Aandens Gerning, hans rolige Begejstring i sit Kald. Han var saa vis i sin Sag, at han ikke tvivlede, men støt gik den lige Vej fremad. Der blev sagt ved hans Jordefærd af en af dem, der kendte ham godt:

»Aldrig mødte jeg en Mand, som havde en sikrere Tro paa sit Kald, et fastere Greb paa sit Arbejde og en større Forvisning om Sejr.«

Kold er Friskolens Fader og Skaber og har haft Betydning for den gennem sin egen Friskolevirksomhed, der var den første i sin Art og blev Forbillede for de senere, ved sin Højskolegerning og sine Samtaler med Mennesker, hvorved han paavirkede sine Elever, saa de gik ud som Friskolelærere paa hans Ord og efter hans Mønster eller som Forældre med Lyst og Sind til at oprette Friskoler til Folkelivets Tarv, og endelig ved at holde Ilden brændende og Begejstringen levende hos Friskolelærerne og andre, samt ved at tænde ny Ild gennem sine Høstmøder for Lærere.

Han er Friskolens centrale Skikkelse. Friskolens Historie er derfor til at begynde med Kolds Historie.

I hans Liv og hans Billede vil Friskolen finde afgørende Linier i sit eget Ansigt og tydelige Omrids af sin egen Personlighed.

Christen Kold.

CHRISTEN KOLD.

BARNEAAR OG FØRSTE UNGDOM.

Christen Mikkelsen Kold er født den 29. Marts 1816 i Thisted, Thylands Hovedstad. Hans Fader var Skomager Mikkell Christensen Kold; Moderen hed Kirsten Marie Christensdatter og var af thylandsk Bondeslægt.

Kolds Forældre var flittige og nøjsomme Folk, der efterhaanden arbejdede sig op til at blive jævnt vel-

Christen Kolds Barndomshjem i Thisted.

stillede. Daler blev lagt til Daler i Kobberkedler, en for hver af de seks Børn, af hvilken Kold var ældst, og naar senere Børnene trængte til en hjælpende Haand i Form af en lille Skilling, kunde Faderen ty til Kobberkedlerne, der stod i Rad og Række ved hans Seng.

Hjemmet laa »paa Knaggen«, det nuværende Strømstræde, nær ved Havnen, hvor der altid var Liv, hvor Friskhed og Skønhed strøg ind over Fjordbyen fra den store Bredning, og hvorfra man havde Udsigt over blaat blinkende Vand til »Morsø Bakkers fine melankolske Linie«.

Det var Moderen, der mest prægede det lille Skomagerhjem og fik størst Betydning for Børnene. Hun var »en aparte en«, der langtfra var som Folk er flest. Naar hendes berømte Søn senere aabenbarede en enestaaende Evne til at hjælpe Folk til Rette i de store Spørgsmaal saa vel som i de dagligdags Smaating, er

det hende, han slægter paa. Man mærkede mest til hende, naar man fejlede noget og trængte til Hjælp; saa var hun der og forstod at klare Sagerne. Hun var aandelig og legemlig dygtig, havde altid travlt og var stadig i Gang med noget, men havde endda Tid til at se efter Børnene, tage sig af dem og sætte dem i Gang med at lege; naar Legen ikke vilde gaa længere, og Drillesygen var kommen op i dem, lagde hun alt andet til Side og sagde: »Kom, Børn, lad mig fortælle jer en Historie!« Naar hun havde fortalt den, kom der Liv og Munterhed igen, saa de kunde begynde paa den opbyggende Virksomhed med at lave Oste og forglemme den nedrivende. »Jeg forstod dengang ikke«, siger Kold senere, »hvorledes det kunde have en saadan Virkning, at vi havde faaet en Historie at høre om Store og Lille Per, eller hvem det nu var. Min Moder havde en ni—ti Historier, og dem fortalte hun saa ofte, at vi kunde dem udenad, saa at vi kunde rette hende, naar hun sagde et Ord fejl; men vist er det, at naar vi havde hørt Historien, kom der altid en saadan Livlighed til Stede igen, at vi kunde begynde at lege. Derved gik det siden op for mig, hvad Virkning noget saadant kunde have paa Børn, og derved kom jeg til at tænke paa, at det, jeg egentlig skulde komme til for at blive Folkeoplyser, det var, at jeg først skulde lære at kende *Ordets Magt* til at tale til Hjertet og gøre Menneskene skikkelige, glade, fri, lykkelige.«

Fortællingens Magt og »en Histories« Betydning lærte han ogsaa at kende andetsteds i Byen. »Der var en halv Snes gamle Koner og Mænd i min Fødeby Thisted, hvoraf et Par fortalte Spøgelseshistorier, en anden fortalte skrækkelig lange Eventyr og min gamle Faster fortalte Legender. Det var for mig, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end i andre;

det forekom mig, som om Kaffen, jeg fik der, var meget bedre end den, jeg fik andetsteds. Jeg syntes, der var saa varmt og hyggeligt i de Huse, hvor disse Historier blev fortalt, medens der derimod i de andre var saa sort og koldt.«

I Kolds Hjem fandtes der gammeldags Fromhed og Gudsfrygt, som han tog med sig som en Arv derfra.

Efter at have lært at læse hos sin Moder kom Kold i Thisted Almueskole, der vel hverken var værre eller bedre end andre Skoler; men Skolegangen kedede ham, saa han skyndte sig hjem, naar Skolen gav fri.

Faderen bestemte, at Kold skulde være Skomager; men han opdagede snart, at det havde Drengen hverken Lyst eller Haandelag til. Baade dette og andet mishagede Faderen, og han udtalte sin Utilfredshed til ham.

»Da jeg var elleve Aar, kunde jeg sy Tobaksdaaser og Tegnebøger lige saa smukt som nu«, sagde han. »Du bliver til ingenting i Verden!«

Dette bedrøvede Kold, og han gik til Moderen for at faa at vide, om han da virkelig var saadan et sølle Skrog, der ingenting kunde blive til. I Skolen var han jo dog den dygtigste. »Du er god nok, min Dreng«, sagde Moderen, og da Drengen havde været i Skomagerlære halvanden Dag, kom hun ind paa Værkstedet, tog ham ved Haanden og trak ham op fra Stolen, hvor han sad, idet hun sagde: »Kom, min Dreng; du skal ikke være Skomager.« Nu skulde han være Skolemester, endskønt Degnene var de foragteligste Folk, hans Moder vidste af at sige. Bestandig maatte han høre den gamle Historie om, at naar man ikke duede til andet, kunde man blive Degn. »Det er det bedste, uduelige Mennesker kan komme til; thi naar Degnene bliver gamle, bliver der slaaet Melgrød op paa Væggen med Søm, og saa kan de gaa og slikke den af.«

Kolds Moder gik nu op til Provst Carstensen for at bede ham skaffe Kold en Lærerplads, naar han var bleven konfirmeret, og det førte til, at han i en tidlig Alder kom til at prøve Skolemestergerningen; thi Provsten fik ham gjort til »Omgangslærer« i Faartoft, en lille Landsby, der ligger en halv Mils Vej fra Thisted. Ved Indsættelsen katekiserede han til den gamle Provst Carstensens Tilfredshed over det bekendte Sted i Balles Lærebog: »Erfaring viser, at Mennesker ere ikke saa gode, som de burde være. Alle have de Fejl, og hos dem alle ytrer sig enten en eller anden ond Tilbøjelighed, skønt i forskellige Grader.«

Provsten anbefalede derefter Kold til de to tilstedeværende Skolepatroner og sagde til sidst: »Det maa I vide, at I skal holde mig ham fri for Lus og Fnat; for hans Moder er en renlig Kone.«

Kold var en lille spinkel Dreng. Naar han saa sig om i Kredsen af Forældre og Børn og saa, at mange af Børnene var større end han, gøs det i ham ved Tanken om, at han skulde være deres Lærer. Men saa var det, at han holdt sin første gode og kloge Tale, idet han sagde til Børnene: »I er meget større end jeg. Og skal det komme an paa at slaas, saa kan I banke mig. Jeg har ikke til Hensigt at slaa eder, og derfor haaber jeg ogsaa, at I ikke vil slaa mig. Men snart vil I erfare, at jeg er klogere end I, og hvis I er kloge, søger I at lære noget af mig.«

Bønderne havde til at begynde med set lidt misfornøjede paa denne lille Købstaddreng; men da de havde hørt hans Tale, opklaredes deres Ansigter; thi de fandt, at den Tale var der Mening i, og Kold holdt nu Skole her i Faartoft et halvt Aar, fra 1. Maj—1. November 1831.

En lille Historie fra denne Tid vidner om, at Drengen endnu sad Kold i Ærmet, og vi anfører den med hans egne Ord fra Vennemødetalen:

»Der forefaldt blandt andet en lille mærkelig Begivenhed, som jeg i Korthed vil fortælle, fordi den er saa køn. Der blev sagt mig, at jeg ikke maatte spille Kegler med Børnene, for saa tabte jeg min Respekt; men Naturen gik over Optugtelsen, og en Middagsstund gik jeg ned paa Gaden til Børnene for at spille Kegler.

Der boede lige overfor en skikkelig Mand, i hvis Hus jeg ogsaa syntes, at Solen skinnede klarere end andre Steder; thi dengang kunde jeg dog endnu kende Forskel derpaa. Han saa mig fra sin Port og kom ned til mig, og jeg tænkte da ved mig selv: nu skal jeg staa til Skrifte. Jeg syntes ikke, det var saa rart for en Skolemester at blive taget i Skole for en saadan Barnagtighed og smed derfor straks Keglerne fra mig; men da han kom ned, sagde han blot: »Christen Kold, vil du ikke følge med mig hjem?« hvilket jeg ogsaa gjorde; men han sagde ingenting undervejs. Da vi kom ind i Stuen, satte han sig ved Bordenden og mig paa den øverste Skammelende. Saa, tænkte jeg, nu kommer det; men han sagde endnu intet til mig; han bad blot sin Kone om at skænke en Kop Kaffe til ham og en til mig. Jeg begyndte at blive let om Hjertet og tænkte, at jeg ingen Skænd skulde have. Men da Kaffen var skænket, sagde han til mig: »Du skal ikke spille Kegler med Skolebørnene; men du maa komme op i min Gaard i Middagsstunden, saa skal min Søn, som er konfirmeret, spille med dig.«

Jeg blev saa forunderlig glad, at jeg svarede ham: »Det gøres saamænd ikke behov; thi jeg kan godt lade være at spille Kegler, naar det skal være.«

»Nej saamænd kan du ikke, min Dreng«, sagde han; »det var ogsaa Synd at forlange af dig, og tror du, at jeg vil tage noget fra dig uden at give dig noget bedre i Stedet; tror du, at jeg vil tage Keglespillet med Børnene fra dig uden at give dig min Søn at spille med!«

Se, hvilken Kærlighed, og jeg havde nær sagt Forstand, den Mand var i Besiddelse af.«

I de følgende tre Aar, fra November 1831 til November 1834, var Kold Huslærer hos Proprietær Lillelund paa Koustrup, en lille Herregaard, der laa et Par Mil Sydvest for Thisted ude i Nærheden af Klitterne og Vesterhavet. Han skulde undervise Proprietær Lillelunds tre Børn, to Piger og en Dreng, der var mellem elleve og syv Aar, og samtidig skulde han hjælpe til med Havearbejde.

Til at begynde med syntes han, at han fik for ringe Vederlag for sit Arbejde, og i Tjenestefolkenes Kreds talte han højt om, at baade de og han fik for lille Løn. Da Proprietær Lillelund fik dette at vide, tog han Kold for sig og satte ham strengt i Rette, fordi han »udbredte revolutionære Ideer blandt Tjenestefolkene«, og dette gjorde saa dybt et Indtryk paa Kold, at han senere paa sin Højskole ofte drog dette frem for at advare de unge mod at stille større Fordringer om Løn, end deres Arbejde kunde svare til.

»Lønnen skal svare til Arbejdet, det havde Husbonden Ret i; men hans Tjenere krævede stor Løn for lidt Arbejde, og det var min Skyld; for jeg saa dengang kun med det ene Øje.«

Det var her paa Koustrup, at Kold læste »Peder Paars« for Folkene og lærte dem nogle af Holbergs Komedier, idet han drev en Slags »Fælleslæsning«. Han fordelte Rollerne imellem dem, og baade han og de morede sig kongeligt, hvad enten de læste rigtigt eller galt. Det er den vordende Ungdomslærer, vi her har for os, en spillevende ung Mand med dyb Alvor, muntert Sind og Evne til at komme i Kast med Mennesker. »Fordi jeg er Jyde«, sagde han senere om dette, »kan jeg fornøje mig ved den satiriske Poesi; thi den har hjemme hos mine Landsmænd, hos Thyboerne.«

En gammel Pige, der tjente paa Koustrup, skildrede ham i følgende Ord: »Stundom var han saa morsom, at vi lo os halvt ihjel, og stundom var han saa alvorlig, at vi sad som i en Kirke. Vi var alle sammen glade ved ham.«

Havearbejdet havde han ringe Lyst og Evne til; men Børnenes Undervisning drev han med Flid og Fremgang. Proprietær Lillelund gav ham derfor ogsaa ved hans Afrejse et udmærket Vidnesbyrd, hvori det hedder:

»Foreviseren heraf — Christen Mikkelsen Kold — har tjent mig i tre Aar og undervist trende Børn i de første Børnelærdomme til min største Tilfredshed og Fornøjelse. Hans Opførsel og Sæder har i min Tjeneste været gode. Jeg ønsker ham i hans nye Stilling al mulig Lykke.«

Saaledes havde Kold gjort de første Skridt paa sin Lærerbane — baade som Børne- og Ungdomslærer — og man tør vel sige: med saa stort Held og saa godt Udbytte, at der var al mulig Grund til at fortsætte. Men han har vel nok følt, at der var noget, som manglede. Han var nu atten Aar. Skulde der blive en ordentlig Skolemester af ham, maatte han have den rigtige Uddannelse; Læreren maatte blive Lærling. Fra Koustrup drog han derfor til Seminariet i Snedsted og meldte sig ved Optagelsesprøven i Efteraaret 1834.

PAA SNEDSTED SEMINARIUM.

Snedsted Seminarium var et af de saakaldte Præstegaardseminarier og var anlagt i 1812 af Pastor N. L. C. Bentzon. Den nuværende Præst i Snedsted og Forstander ved Seminariet var G. P. Brammer, der var kommen dertil i 1830. Som Student havde han følt sig

noget tiltrukket af Grundtvig og var Modstander af Rationalisterne, mod hvem han vendte sig i en Prædiken i 1823; men under Striden om »Kirkens Gennemførelse« vendte han sig mere og mere bort fra Grundtvig og mod Mynster, og hans følgende Udvikling førte ham stadig i konservativ Retning, saa han bekæmpede de kirkelige Frihedskrav og følte sig i Modsætning til Grundtvigs Lærlinge saa vel som de pietistiske Vækkelsesretninger. Han var en dygtig Lærer og Prædikant og en myndig Seminarieleder.

Lærer ved Seminariet var paa dette Tidspunkt P. K. Algreen, der i 1826 havde taget Lærereksamen herfra og samme Aar blev ansat som Lærer her. Han var stærkt paavirket af de grundtvigske Tanker og havde Forbindelse med de gudelige Forsamlingsfolk. Der var altsaa dybe aandelige Modsætninger mellem disse to bærende Kræfter ved Snedsted Seminarium, hvor Kold i November 1834 meldte sig til Optagelsesprøven.

Man kan ikke sige, at Kold mødte velforberedt til denne Prøve; men paa den anden Side fortjente han sikkert at blive optaget. Forstander Brammer mente ikke, at man kunde optage en saa ringe forberedt Mand, hvis Læsning havde været saa spredt og ufuldstændig; men Lærer P. K. Algreen sagde: »Lad os optage ham alligevel; for det er en aparte Fyr.« Paa den Maade klarede Optagelsesprøven, og den økonomiske Side kunde Skomager Kold i Thisted klare; Sønnen havde jo sin Kobberkedel staaende derhjemme ved Faderens Seng, og det viste sig, at den indeholdt adskillige blanke Dalere.

Saaledes begyndte han saa sin Uddannelse. Men i Førstningen kneb det svært; han følte sig fremmed paa Stedet og var i lang Tid meget forknytt. Undervisningen forstod han ikke, Samlivet syntes han ikke om, og han var en saa selvstændig Natur, at det ikke faldt

ham let uden videre at iføre sig Eksamenslæsningens Spændetrøje. Hans Mod stod saa lavt, at Faderen mente, der maatte gøres noget særligt for at rejse det, hvorfor han købte et smukt Lommeur og forærede ham.

Kirkegangen i Snedsted Kirke, hvor Forstander Brammer prædikede, fik han ikke nogen Hjælp af; men den gjorde ham snarere mere tung i Sindet, fordi han syntes, at han ud herfra maatte sige til sig selv, at han ikke var en Kristen.

Saa kom Juleferien. Kold fulgte med en Kammerat fra Salling hjem, og her hørte han den fynske Lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg, hvis varme, indtrængende kristelige Vidnesbyrd tændte et underfuldt Lys i Kolds unge Sjæl og banede Vej for en varig Glæde i hans Hjerte. Han talte om Guds Kærlighed til Mennesker ud fra Evangeliets Ord: »Saa elskede Gud Verden, at han gav sin Søn, den Eenbaarne, paa det at hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv.«

Den Tale faldt som Solskin ind i hans tunge og ængstede Sind, og her følte han for anden Gang Ordets Magt til at gøre Mennesker glade. Saaledes som dette kom til ham i denne Stund, var det noget helt nyt og vidunderligt. Hvis Gud elskede Menneskene — og derom kunde der jo ikke tvivles — elskede han jo ogsaa ham og vilde gøre ham lykkelig. Gud forandrede sig ganske for ham. Fra at være en streng Politimester og Skolemester blev han en mild og kærlig Fader, og i Lyset af Guds Kærlighed blev Menneskene ogsaa anderledes, og Kold kom til at elske dem.

»Jeg har aldrig kendt Mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos mig. Jeg var saa glad over den Opdagelse, jeg havde gjort, at jeg ikke vidste, paa hvilket Ben jeg skulde staa.«

Han fortalte sine Venner den mageløse Nyhed, at Gud elskede ham og alle andre Mennesker til Trods for, at de var Syndere.

»Paa nogle Steder, hvor jeg kom, hørte man paa mig med Ro. Paa andre Steder sagde de: Det stakkels Menneske! han har mistet Forstanden.«

Men da han betroede sig til Algreen, hjalp denne ham til Rette og uddybede hans Forstaaelse af, hvad der var hændt ham. I den første Tid var der dog noget sværmerisk over ham. Nidkær vidnede han i Tide og i Utide og vandrede for at ligne Apostlene barfodet til Thisted, hvor Drengene haanede ham og kastede Sten efter ham og paa Forældrenes Hus. Men snart blev han roligere og fordybede sig i Arbejdet paa Seminariet, hvor han nu befandt sig vel, kunde forstaa Lærerne og følge med i Undervisningen. Det var hans Forsæt at gøre sig færdig her, dog ikke for at blive Lærer. Nej, han vilde gøre det til sin egentlige Opgave i Verden at gøre Hjerterne glade ved det Budskab, at Gud elskede Menneskene ved sin Søn Jesus Kristus, uagtet de var Syndere. Altsaa Missionærens, Prædikantens Kald det var det, der vinkede ham nu.

Af og til om Aftenen eller Søndag Eftermiddag samlede Algreen nogle af Eleverne og deriblandt Kold paa sit Værelse, hvor de læste, opbyggede sig sammen og holdt en Slags gudelige Forsamlinger i det smaa. De læste i Bibelen, i »Nordisk Kirketidende« og i Grundtvigs Søndagsbog, sang og samtalede ofte til langt ud paa Natten. Ved disse Sammenkomster og i »Nordisk Kirketidende« har Kold rimeligvis første Gang mødt de grundtvigske Skoletanker; thi just ved den Tid var der et Ordskifte om dem i »Nordisk Kirketidende«, indledet af Stud. teol. C. S. Ley, og Jensens Skole paa Kristianshavn var da oprettet — som før nævnt.

Vi ved dog ikke noget om, hvad Indtryk de har gjort

paa ham. De er rimeligvis flygtigt gaaet igennem hans Hjerne for saa at lægge sig hen i Underbevidstheden, til det rette Øjeblik kom. Som rimeligt er, tiltalte dette Væsen ikke Forstander Brammer, der hverken kunde lide gudelige Forsamlinger, grundtvigske Skoletanker eller »Nordisk Kirketidende«. Forholdet mellem ham og Algreen blev ret spændt, og Kold yndede han ikke.

En anden Begivenhed, som ogsaa bidrog til at gøre Kolds Seminarietid til et saa bevæget Tidsrum for ham, var hans Forelskelse i og Forlovelse med Jordemoderens Datter fra Hørdum, den skønne syttenaarige Else Henriksen. Hun var livlig og kvik, vilde gerne danse og blev anset for »Egnens Skønhed«.

De var unge og meget forelskede, mødtes, saa ofte der var Lejlighed til det, og Kold skrev lange Breve til hende to Gange om Ugen. Da hun engang sammen med Kold besøgte hans Forældre »paa Knaggen«, gæstede det gamle Hus af Sang og Spil og Dans. Kold spillede Dansemelodier, Else og Søstrene dansede.

Men hans kristelige Vækkelse forstod hun ikke og kunde ikke dele denne hans Glæde med ham. Hun tyngedes af hans Alvor og følte Fremtiden utryg. Mange sære Historier gik der om hans Missionsiver, danse vilde han ikke mere og maaske ikke engang søge Lærerkald, naar han var færdig paa Seminariet. Han vilde drage hende over til sig og sit Livssyn; men det kunde han ikke. Hun tiggede og bad ham om at lade sine underlige Tanker fare.

»Uden det kan jeg ikke have dig«, sagde hun. »For som du nu er, kan jeg aldrig blive.«

Men han hverken kunde eller vilde opgive det, der for ham var blevet et nyt Liv. De mødtes en Nat midtvejs, vandrede Haand i Haand frem og tilbage og rundt om en Rugmark, til Dagen gryede, græd, tav og talte

alvorligt ud med hinanden, men maatte skilles og mødtes aldrig mere.

Kold sørgede dybt og længe over sin tabte Ungdomskærlighed; da han senere som Lærer kom til Mors, stod han ofte ved Aftenstid paa en Høj og stirrede længe ud over Fjorden mod Thyland. Derovre mod Vest, hvor Solen kastede Guld over Jord og Himmel, vandrede hun, ung og skøn og livsfrodig, men skilt fra ham. Mange Aar efter kunde han blive stærkt bevæget ved at tale om hende, og da de var unge og glade.

Dog var han overbevist om, at det var Guds Villie, at de ikke skulde have hinanden, og paa Baggrund af denne Oplevelse kunde han senere som Højskolemand tale alvorligt med de unge om Kærlighed, om Glæden ved at eje og Smerten ved at skulle give Afkald, naar det var Guds Villie.

Det ene med det andet bidrog til at danne ham, rense hans Sjæl for det selviske og gøre hans Sind følsomt og fintmærkende over for Livets Tale.

Kold opholdt sig to Aar paa Seminariet, og i 1836 tog han Lærereksamen med Hovedkarakteren »Meget duelig« og Udmærkelse for Religion og Skønskrivning.

Mere og mere havde Algreen ført ham ind i den rige Mangfoldighed af grundtvigske Tanker. Gæringen i hans Sind var dog langtfra endt; men den var dybt og stærkt indledet med hans kristelige Vækkelse, og »hvor der er gærende Kræfter, skyder det Aaret efter.«

PAA MORS OG I SØNDERJYLLAND.

Allerede i Oktober 1836 fik Kold ved Algreens Hjælp Plads som Huslærer hos Provst K. Sørensen i Solbjerg Præstegaard paa Mors, og det var et godt Sted, han her kom til. Provst Sørensen var en levende Kristen

og en udmærket Mand, der med Liv og Sjæl gik op i sin Gerning. Han var tidlig paa Færde, stod som oftest op med Solen og gik saa allerførst ind i sit Lønkammer for at holde Morgenbøn, og her bad han højt for alle Husets Folk og lagde deres og hele Hjemmets Sag i Guds Haand. Naar han kom ud, lyste hans Ansigt af Haab og Fortrøstning, og Tjenestefolkene følte med Ærbødighed, at han havde haft et Møde med Gud. I sit Hjem færdedes han jævn og venlig som den gode Ægteemand, Fader og Husbond med rig menneskelig Forstaaelse. Han var ogsaa rummelig nok til at bære over med sin unge Huslærer, der skulde undervise Provstens Sønner og Døtre, men ikke saa sjælden var mere optaget af at besøge de kristelige Hjem i Nabolaget for at mærke det kristelige Fællesskab og opbygges ved gudelig Tale og Sang.

Efter Jul 1837 kom Peder Larsen Skræppenborg sammen med Algreen til Solbjerg for at besøge Provst Sørensen; men da Provsten ikke var hjemme, blev de enige med Kold om at indbyde nogle af de vakte i Nærheden til et Møde i Præstegaarden til fælles Opbyggelse med Bøn, Læsning og Sang. De kom, og man fik en god Stund med hinanden, og fra denne første lille Forsamling stammer den stærke kristelige Bevægelse paa Mors, der siden har baaret saa rige Frugter. Provst Sørensen bifaldt, at man havde afholdt Forsamlingen, og Røret bredte sig nu videre til stor Forargelse for en hel Del Mennesker, der spottede med og rasede mod dette nye, baade mundtlig og i Aviserne. Man forstod, at Kold var en af Hovedmændene, og der rettedes plumpe og løgnagtige Angreb paa den »halvtossede, nygjorte Seminarist«, hvilket førte til, at Provst Sørensen optraadte ivrigt og myndigt til Forsvar baade for de gudelige Forsamlinger og for Kold. Det var ikke alene Kold og Bevægelsen paa Mors, man vilde til

Livs; man vilde ogsaa have Algreen fjernet fra Seminariet i Snedsted, og han blev opsagt fra sit Embede i 1838.

Det viste sig ogsaa snart, at de officielle Myndigheders Opmærksomhed i saa høj Grad var bleven rettet mod Kold, at han vanskeligt vilde kunne komme ind i noget Embede. I Efteraaret 1837 skulde Almueskolen i Øster Jølby nær ved Solbjerg have en ny Lærer, det var et slet lønnet lille Embede, saa det var ikke nemt at faa en Lærer, som vilde blive. Kold søgte dette Embede, Provst Sørensen gav ham en god anbefaling dertil og lod ham foreløbig drage derover og holde Skole; han fik ikke Embedet, skønt alle Distriktets Beboere ønskede, at man vilde ansætte ham. Men Amtmanden i Thisted, der havde raadført sig med Seminarieforstander Brammer, fraraadede Kancelliet at kalde Kold, skønt der ikke var andre Ansøgere til Embedet. Kold havde i den Tid, han var der, holdt Skole til stor Glæde for saavel Børn som Forældre, og enkelte af hans Elever kom senere til at høre til Støtterne for det kristelige Liv paa Øen. En af dem har fortalt, at han i det Halvaar, da Kold var Lærer, lærte mere end i hele sin øvrige Skoletid, og man hører, at Kold allerede dengang brugte at fortælle levende for Børnene, især af Bibelhistorien, som han selv var meget optaget af.

Det var her paa Mors, at han fik sin danske, ja, man kunde maaske sige historisk-poetiske Vækkelse, som han trængte mægtigt til, og som kom til paa den bedste Maade at støtte det kristelige i hans Personlighed. Han fik fat i Ingemanns historiske Romaner, »Valdemar Sejr« og »Erik Menveds Barndom«, og han læste uafsladelig i tre Dage og to Nætter, til han var færdig, »og jeg var, ligesom jeg var henrykt, over at se, at det danske Folk havde været saa stort og saa

lykkeligt, og at der havde været saa skønt i Danmark, og nu var her dog saa sølle. Jeg tænkte ved mig selv: det kan gerne være, at du ogsaa er i Besiddelse af den Slags Ord, der behøves til at fremme dette. Men det kom jeg dog ikke til før adskillige Aar efter.«

Det var heldigt, at Kold fik denne historisk-poetiske, danske Ballast med sig, da han nu fra Mors, hvor der ikke var Plads til ham, drog til Sønderjylland. Han vilde gerne have blevet der; men senere forstod han, at det var godt, han kom væk; ellers havde han inden ret længe sunget og talt sig tom. I Foraaret 1838 fik han paa gode Folks Anbefaling Plads som Huslærer i Forballum i det nordvestlige Slesvig hos den rige Knud Knudsen og hans Nabo Niels Andersen Hansen.

Det var et andet Landskab, han nu kom til, end det dejlige Bakkeland deroppe i det nordvestlige Mors med de henrivende Udsigter til Limfjorden og Thy. Her bredte sig de vidtstrakte fede Marskenge ud til Bredaaen og Havet. Ogsaa Menneskene var anderledes. Marskhønderne var en kraftigere og stærkere Type end Morsingbønderne, selvstændige og mere udviklede end Folk nordpaa i den Tid; fra gamle Dage havde der været Grøde i det kristelige Liv paa disse Egne, og der var ikke Brug for en gudelig Vækkelse som den, han hidtil havde mødt og taget Del i paa Mors og i Thy.

I den sidste Tid paa Mors efter Læsningen af Inge-manns historiske Romaner havde Kold saa smaat begyndt at drømme om et folkeligt Oplysnings- og Vækkelsesarbejde. I den Retning vendte sig nu hans Tanker mere bestemt, da han følte, at disse Folk her i Slesvig ikke var sig levende bevidst, at de hørte sammen med de Danske Nord for Kongeaaen, og mærkede, at de ikke havde synderlig Sans for danske Minder eller dansk Digtning, endskønt de talte Dansk og holdt fast ved gammeldags dansk Bondesæd og Skik.

Knud Knudsen stammede fra Ribe og havde, skønt fattig, vovet at bejle til den rige Gyde Oksen fra Forballum; hun sagde ja, og Knud Knudsen blev snart

Pastor L. D. Hass.

Egnens bedste Mand, afholdt af alle for sit herlige Væsen, sit Højsind og sin Hjælpsomhed; trods sin Rigdom bevarede han sin jævne Optræden i Klædedragt og Levevis; i den rummelige Marskgaard levede han et lykkeligt Familieliv, og der kom snart Børn til Huse.

Den nye Præst i Medolden, L. D. Hass, var Skyld i, at de fik en ny »grundtvigiansk« Lærer, og Pastor

Hass og Kold fik senere meget med hinanden at gøre til Gavn for den frie Skoleudvikling i Danmark.

Kold var foreløbig godt tilpas ved at være kommen til denne stille Egn, og i de Aar, han var her, levede han i det store og hele for sin lille Skole; men han fik ogsaa Lejlighed til at vække den slumrende Danskhedsfølelse i de unge der paa Egnen.

Han havde faaet fat paa Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd«, og den greb ham stærkt. De Ord: »Hvad Danmark var, kan det atter blive, endnu er Fædrenes Aand i Live«, kunde han ikke glemme igen, og han syntes ikke, han kunde faa Fred, før han fik et Arbejde sat i Gang for »at faa Danmark grejst«. I Vinteren 1840—41 samlede han hver Onsdag Aften i nogle Timer de unge Karle for at fortælle og læse for dem. Jens Lassen Knudsen, Knud Knudsens yngre Broder, der gennem Kold var bleven aandelig vakt og nu opholdt sig her, sang med de unge og lærte dem nye Sange, især »Danske Samfunds« Sange fra København. Dette lille »Danske Samfund« i Forballum var noget helt nyt, man aldrig før havde set Mage til paa disse Egne; man kendte her som de fleste Steder slet ikke til det at kunne samles om folkelig Tale og Sang.

De unge var optaget af det; Kold forstod at standse sin Oplæsning og Tale paa de mest spændende Steder, saa at man altid var spændt paa Fortsættelsen og mødte trofast næste Gang. At Arbejdet bar Frugt, er sikkert nok. I sin store Tale ved Vennemødet 1866 siger Kold herom:

»Det varede heller ikke længe, førend de unge Mennesker blev beandede, og hvis man nu besøger den Egn, vil man finde tydelige Spor af den Virksomhed, som dengang blev udøvet.« Her har vi en Begyndelse til den Folkehøjskole, Kold blev den geniale Banebryder for.

Flere Præster bl. a. Ludvig Chr. Müller fra Ribe hjalp ham i dette folkelige Arbejde, f. Eks. ved de »Majfester«, han fik sat i Gang, og som skulde virke i samme Retning, som Arbejdet med de unge. Men trods det interessante ved dette Kolds Arbejde med de voksne er det dog hans Virksomhed i den lille Børneskole i Forballum, som i denne Forbindelse har størst Krav paa vor Opmærksomhed.

»I den Tid«, siger Kold, »var det, at det gik op for mig, hvorledes man skulde holde Skole for Børn for at naa det Maal at faa dem saaledes oplivede og give dem en saadan Lyst, Drift og Kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke, og til at arbejde derfor, saa godt som man efter fattig Lejlighed kunde.«

Han syntes, at Udenadslæsningen tog alt for megen Tid uden at give noget Udbytte, der svarede dertil, og den var en Plage for Børnene.

»Blandt Børnene var der især en lille Pige, som jeg holdt meget af. Men hun var tungnem. De andre Børn blev snart færdige med deres Lektier; men de syntes ikke, de vilde gaa ud at lege, førend de kunde faa hende med. Hun læste og græd, læste igen og græd, og saaledes havde jeg ogsaa gjort, da jeg var hjemme hos min Moder; men saa sagde hun til mig: »Nu skal du ikke læse længer, for ellers tygger du det i dig igen.« Og det samme sagde jeg til den lille Maren. Men saa tænkte jeg: Mon det dog ogsaa virkelig skulde være Guds Villie, at Børn skal pines med en saadan Udenadslæsning? Jeg kan ikke forstaa det, da han dog elsker Menneskene. Mon da dette at lære en Bog udenad kan føre til at elske ham? Nej, det kan det ikke. Ja, men hvad Nytte er det da til? Det er for, at de skal kunne blive konfirmerede.«

Han tænkte saa paa, om det da ikke kunde lade sig

gøre, at de blev konfirmerede paa en anden Maade; thi dette her var jo da en forskrækkelig Maade at bære sig ad paa. Da han nu var i den største Nød, spurgte han Aanden for ramme Alvor, og Aanden sagde da til ham:

»Du kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad; du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Eventyr.«

Da det var gaaet op for ham, fik han en saadan Lyst og Drift til at prøve, at han næsten ikke havde Ro til at vente til næste Morgen med at prøve — først Aften og saa den lange Nat. Blot der dog ikke havde været nogen Nat, saa han havde kunnet prøve straks. Han syntes, at hvis dette virkelig kunde lade sig gøre, havde han fundet Alverdens Guld og grønne Skove.

Næste Morgen begyndte Kold saa at fortælle Bibelhistorie, og Børnene vilde gerne høre; men nu var det Spørgsmaalet, om de kunde huske noget af det, naar de skulde til Konfirmation og Eksamen. Han blev ved en Fjortendagstid, og saa prøvede han, om Børnene kunde huske noget. Til hans store Forundring og Glæde kunde de fortælle det ordret, som han havde fortalt det.

Nu har vi fundet det, tænkte han, og nu skal vi have alle danske Børn undervist paa den Maade. Det vilde være det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det fordum var. Han fik snart et morsomt Eksempel paa, at den Maade at undervise paa ogsaa førte Børnene til Bøgerne og æggede dem til selv at læse videre. Blandt Skolebørnene var der en lille prægtig Fyr, som hed Hans Hage. Da Kold havde fortalt Abrahams Historie, fandt han en Dag den lille Fyr staaende ude i Haven under et Træ. Drengen saa op mellem Grenene og sagde: »Hør, lille Abraham, du skal ikke være hange for at gaa hen og ofre din Søn,

Vorherre giver dig ham med hjem igen; det ved jeg; for jeg har læst videre.«

Nu gik Arbejdet i Skolen meget bedre end før. Og Samlivet med de friske Børn i den lille Skole paa det temmelig afsidesliggende Sted havde en heldig Indflydelse paa Kold, saa hans Menneskelighed tog et stort Opsving. Han var Børnenes gode Kammerat, og ofte vandrede han ud med dem, især ved Sommertid, ud over de store Engdrag, ud mod Havet, hvor Naturen med Planter og Dyr aabnede sig for dem, og Størheden greb dem med sin Styrke. Ofte slog de sig ned paa Sten ved Stranden, og Kold fortalte Ansigt til Ansigt med Himmel og Hav om Gud og hans Folk, mens Bølgebruset fulgte Fortællingen med sin stærke Melodi. Tidt drog de paa Fisketure sammen, og om Vinteren kørte de i Kælke.

Som Hjælpemiddel ved Undervisningen i Verdenshistorie brugte Kold Grundtvigs historiske Kort »Tidens Strøm« og lod Børnene prøve selv at tegne Hovedfolkenes Levnedsløb. Han lærte Drengene forskellige Paparbejder og underviste i Tegning. Alt i alt gik Arbejdet godt i den lille Skole; men Kold længtes efter et videre Virkefelt, helst vilde han have dannet en Friskole; men da Loven kun tillod et ringe Elevtal, vilde det ikke kunne gaa rundt økonomisk, og han søgte derfor et almindeligt Degnekald. Snart fik han dog at føle, at det heller ikke her var saa let at komme ind i den offentlige Skole og reformere dens Undervisning. Det var allerede rygtedes vidt og bredt, at Kold havde opfundet en ny Maade at lade Børnene lære Balles Lærebog paa, og Provst Gabriel Koch fra Døstrup sammen med Skolekommissionen meldte saa en Dag deres Ankomst til Forballum for at se, hvad det var, Kold foretog sig. Kold fik Besked om at møde med sine Børn til Overhøring i Skolen, og man kunde

ikke vente, at Provsten, der var en tro Embedsmand af den gamle Skole, vilde kunne gaa ind paa Kolds Ideer, der aabenbart stred mod, hvad der var foreskrevet for Almueskolen.

Om Udfaldet af Prøven har Kold selv fortalt saaledes: »Provsten katekiserede med Børnene frem og tilbage, op og ned, og de svarede meget godt. Men da han var færdig med dette, sagde han til den største af Pigerne: »Kan du læse mig det tredie Stykke i fjerde Kapitel?« »Ja, i hvilken Bog«, spurgte hun; thi det havde Provsten jo glemmt at sige. »I Balles Lærebog«, svarede Provsten. »Ja, men den læser vi ikke her; det har vi hørt op med«, sagde Pigen. »Hvad!« siger han til mig. »Lærer de ikke Balles Lærebog?« »Nej, Børnene lærer den ikke saa ganske udenad; men de er ikke ubekendte med den; det har jo Provsten erfaret; thi ellers kunde de umuligt have svaret saa godt, som de har gjort. Men jeg synes, at det er Synd at lade Børnene lære den helt udenad. Det er alt for besværligt og ingen Nytte til.«

»Jeg spørger ikke, om det er til Nytte eller ikke«, svarede Provst Koch; men jeg spørger kun, om De vil lade Børnene lære Bogen udenad paa Ramse. *Vil De, eller vil De ikke?*«

»Ja«, siger Kold, »da jeg hører, at det er overladt til mig, saa svarer jeg naturligvis, at jeg ikke vil det.« »Godt!« siger Provsten til Præsten; »skriv i Protokollen, hvad der er sagt.«

Saa blev det indført i Protokollen, at jeg ikke vilde bruge denne Fremgangsmaade, og vi gik hjem som Fattig Per Eriksen.«

Men hermed var det ikke endt. Provsten, der vel nok var bleven en Del irriteret over Kolds Person, Opførsel og Svar, indberettede Sagen til Biskop Tage Müller i Ribe, og denne udbad sig i en Skrivelse til

Pastor Hass i Medolden Meddelelse om, hvilken Fremgangsmaade der var brugt. Der skulde gives en Forklaring.

Kolds skriftlige Svar til Biskoppen har følgende Ordlyd:

»Ifølge Deres Højærværdigheds Opfordring gennem Velærværdige Hr. Pastor Hass giver jeg mig den ærbødige Frihed at afgive følgende Erklæring angaaende Brugen af Balles Lærebog og kan da bevidne:

at jeg har brugt Balles Lærebog ved Religionsundervisningen, kun ikke ladet dem lære den udenad eller, som man siger, paa Ramse, dog have de saaledes lært de i bemeldte Bog anførte Skriftsteder, efter at de først ere blevne dem tydelig forklarede, og Bogens Læresætninger ere blevne dem indlysende, dels af Bibelhistorien, som jeg har fortalt i temmelig stort Omfang, dels ved mundtlig Samtale over bemeldte Læresætninger i vor christelige Religion.

Vel har Hs. Højærværdighed Hr. Provst Koch anmodet mig om at lade mine Elever lære den (som han kalder det, befalede) Lærebog paa Ramse; men da han ingen Grunde har givet mig hvorfor, har jeg ikke fundet mig beføjet til at efterkomme denne Anmodning, da jeg har gjort den Erfaring:

1. at Udenadslæren leder til en tankeløs Fremsigelse af det Helligste og Dybeste i Mennesket, hvilket man tydeligt kan se og høre i enhver Skole, da Børnene ramse op i Mundene paa hinanden uden engang at tænke ved, hvad de sige.
2. Da Religionen er os given til Fred og Glæde, bør man vist ikke begynde med at gøre den til en Plage ved at tvinge Børn til at opramse dens Lærdomme, og vil nogen sige, at det sker med Lyst, da er dermed kun sagt, at Skolemesteren har indbanket Børnene Trællesindet, saa de ikke længre føler Trældommen, og lig-

ner da den Israels Slægt, der drog ud af Ægypten, hvem Herren fandt uduelig til at indgaa i Kanaans Land, og desuden er det vel ikke Hensigten at afrette Børnene til at udraabe, hvad Herren gav, men vel at de blive overbeviste om, at Gud har givet *dem* disse Ting, Naaden og Saligheden. Dette har jeg nærmere udviklet i et Inserat, som jeg kort før Nytaar indsendte til Indrykkelse i »Dannevirke« og finder det derfor unødvendig nærmere at udvikle.

Og endelig

3. har jeg ingensteds fundet befalet ved nogen Lov eller Forordning, at Lærebogen skal læres paa Ramse, hvorimod det hedder, »at den bør lægges til Grund«, og ikke engang Balle i sin Erindring til Læreren fordrer den lært paa Ramse, men anser Udviklingen for Hovedsagen.

Disse er nu i Korthed mine Grunde, hvorfor jeg ikke har ladet mine Elever lære Balles Lærebog paa Ramse, og da jeg ikke er bange for, at mine Elever jo lige saa godt kende vor Religions Sandheder som dem, der kunne opramse Lærebogen, hvilket jeg vel ikke engang troer, at Provsten nægter, saa vil Deres Højærværdighed vist ikke finde, at jeg bør forandre min Fremgangsmaade, i det mindste saa længe intet bestemt Lovbud gives for det Modsatte.

Ærbødigst

Christen M. Kold.

Til Højærværdige og Højlærde Hr. Biskop

T. Müller i Ribe.

Den Artikel, Kold ovenfor hentyder til, findes i »Dannevirke« Nr. 43 fra 1840. Han henviser heri til Grundtvig, som »den Mand, af hvem hver Dansk kan være stolt, som virkede mer til sand Oplysnings Fremme

i vort Fædreland, end nogen kan tænke, da hans dybe gammeldanske Røst gennemtonede vore Hjerter, vi-sende os det faste Stade, hvorfra vi livagtig kunne skue Christi Kirke, vor egen Stilling i samme og andre Partiers Forhold til den; den Mand, som lærte os at kende vor historiske Betydning, som Nation be-tragtet, uden hvilken ingen Nation kan udvikle sig til det Maal, som Gud har bestemt den; det er bekendt, at denne Mand ogsaa sagde os et Par Ord om Under-visning, og en ikke ringe Del af den undervisende Ung-dom lyttede opmærksomt til hans Tale, som, grundet paa Menneskeaaanden i Almindelighed og Danskens Aand i Særdeleshed, fandt en dyb Genklang i vore Hjerter. Villig tilstaar jeg, at jeg ikke fattede hans Ide i dens hele Dybde og Fylde; dog dannede jeg mig et ikke ganske ufuldstændigt Billede deraf, som jeg nu læmpede og ordnede saaledes, at *gammel Sædvane, uovervindelig Dumhed og Præstemyndighed* vel har ærgret mig, men dog ikke forhindret mig i at arbejde fort paa min Gerning i Livet.

Dog kunne disse, selv om de end i Grunden kun ere Dværgeskikkelser, dog være stærke nok til at knuse mig og mit Billede, naar de formede sig og tog Balles Lærebog i Haanden, og tilintetgøre ej alene mit Værk, som jeg har gjort til min Virksomheds Formaal i Ver-den, men endogsaa, menneskelig talt, forstyrre min borgerlige Velværen.«

Idet han nu vil forklare sig nærmere, skriver han:

»Det første, mellemste og sidste, jeg tager Hensyn til i min Skole, er *Frihed*, saa at Børnene saa lidt som muligt mærke, at de ere omgivne af Skolens fire Vægge og sidde der *for at lære*, hvilket maaske allerede er en stor Skade for Oplysningens Fremme. Derimod var det vist bedre at kunne et Haandværk og undervise Børnene ved munter Samtale under Arbejdet. Om Som-

meren tager jeg dem ofte med i Marken og taler med dem om, hvad der forefalder. Saa snart Børnene kommer i Skole, begynder jeg at fortælle enkelte Stykker af Bibelhistorien for dem. Ved denne Lejlighed bliver der tusinde Spørgsmaal at besvare, tusinde Meninger at berigtige, en stor Del Smaa historier, som en eller anden af Børnene have oplevet, og som de fortælle.

Vel bliver der leet en Del ved saadan Lejlighed og mangen Frihed taget, som en stiv Skolemand vilde bruge Riset til, men snart forstaar Børnene af sig selv, hvad der nogenlunde er passende og er derfor ingenlunde tilbageholdne.

Disse Samtaler og Fortællinger blive mere og mere underholdende, og meget hurtigt tiltager Børnenes Gave til at udtrykke sig, ligesom ogsaa deres Sprog forbedrer sig en Del. Nu fortælles Bibelhistorien i Sammenhæng, og Børnene ere altid glade ved at hjælpe mig ved Fortællingen af de Stykker, som de før have hørt og have dannet sig et tydeligt Fantasisbillede af, saa de endog sætte mange Smaaomstændigheder til af sig selv.

Stavning og Læsning er hidtil drevet som Bisag, og der læses kun saadanne Stykker, som før er dem fortalt, og som de da ogsaa tydelig forstaa. Nu have disse Samtaler varet et Aar, og nu fortælles Bibelhistorien efter samme Maalestok som *Rasmus Sørensens* vefortalte Bibelhistorie (*Rasmus Sørensen: De bibelske Historier og de bibelske Lærdomme, enfoldelig fortalte for Børn og Folket. Kbh. 1835.*) og dertil læres et Uddrag af de hellige Skrifters Bøger, hvorved Børnene faa et Forraad af Skriftsteder til at bekræfte Lærdommen med og at mindes og bruge gennem Livet til deres Trøst og Styrke. De fleste af disse læres imidlertid ved den idelige Gentagelse, da de i Almindelighed ere de letteste og nemmes let af Hukommelsen. Dertil læres en Del af *Grundtvigs* historiske Salmer,

desuden en Del af *Kingos* og *Brorsons* aandfulde Sange.

Under Fortællingen er der især taget Hensyn til det gamle og det nye Testamentes Forhold til hinanden, at mærke Guds Plan, Enheden i det hele; dernæst at at kende Jødernes og enkelte Menneskers Værd og Hensigt paa Historiens Skueplads og endelig betragte, hvorledes de gamle Stater begyndte deres Rolle, spillede den og faldt, og deri se Guds Plan til Menneskehedens Uddannelse og Frelse.

Nu betragtes Christi Rige, som han byggede paa Bekendelsen, *Peder* saa frimodig aflage om ham; der gøres Børnene opmærksomme paa, at de ved Daaben ere blevne Undersaatter i dette Rige, og de salige Fordele, den Borgerret giver dem, hvilket jo rigtignok før meget oftere ere omtalte, træde nu i fuld Klarhed frem for deres Blikke. De gamle gode Borgere af dette Rige stilles dem for Øje og i Spidsen for dem deres mægtige Konge. Apostlene, Martyrerne, Kirkefædrene, *Luther*, *Melanchton*, ogsaa vore Dages Stormænd have de lært at kende og højagte. Dernæst de vigtigste Udskjelser, som ere skete af Vantro og Sværmere, hvis Elendighed de have betragtet. Efter saaledes at have ved mundtlig Tale og med saa megen Livlighed og Tro, som skænkedes mig, meddelt mine Lærlinge en sund Anskuelse af Livet, finder jeg nu en tør og mager Pligt-lære aldeles unødvendig, ja endog stridende mod den Konges Aand, hvis Undersaatter vi ere, og uden for al Fornufts Grænse.

Nu er Børnene 10 Aar og kunne svare paa de Spørgsmaal, som almindelig gives til Skolebørn, der har gaaet i Skole seks halve Dage om Ugen. Desuden kunne de læse, regne og skrive, som Skik og Brug er. «

Det var saadanne Tanker, der, praktiseret af en ung, meget ejendommelig Skolemester, stødte sammen med

de gammeldags Skolemyndigheder og den gængse Skoleform.

Kold havde en Støtte for sine Skoleideer i Pastor L. D. Hass i Medolden, der ogsaa var Part i Striden, fordi Provst Koch ved Visitats i Medolden Skole »havde af en Del Børn fundet den autoriserede Lærebog mindre nøjagtigen lært, end han ansaa rigtigt.«

Paa Foranledning heraf skrev Biskop Tage Müller til Pastor Hass, at han haabede, Præsten vilde »tilholde Læreren ved Sognets Skole at lade de hans Undervisning anbetroede Børn lære den befalede Lærebog i den evangelisk kristelige Religion med tilbørlig Flid.«

Samtidig udtalte Biskoppen Haabet om, at Pastor Hass vilde prøve at formaa Seminarist Kold til at lade de Børn, han underviste privat, lære denne Bog, »da derved mangen Ubehagelighed lod sig forebygge.«

Sammen med Kolds Erklæring sendte Pastor Hass et Brev til Biskoppen, hvor han kraftigt angreb den gammeldags Undervisningsmaade og dem, der som Provst Koch hyldede denne. Tonen var unødvendig stødende heri, hvilket selvfølgelig ikke gavnede den Sag, han kæmpede for, selv om den var nok saa god.

Han skriver f. Eks.: »Godt ved jeg, at desværre mange, vel mest af de ældre, Provster, Præster og Skolelærere, formene, til Dels af Magelighed og Lige-gyldighed, at naar et Barn kan som en Gaas plapre Balles Lærebog op, Stykke for Stykke, naar man siger dem Begyndelsen, saa har de Kundskab i Religion og Kristendom; men det gør mig ondt, naar jeg til Dels maa sætte Provst Koch i Klasse med hine. Paa sine Visitatser i Skoler fordrer han nemlig Balles Lærebog ordret udenad af Børnene, begynder selv paa et Stykke med et Par Ord og vil saa have dem til at ramse det op. Han skal endog efter Sigende have spurgt saaledes: »Hvorledes hedder det andet Stykke paa den

trede Side i det og det Kapitel.« Jeg kan næsten slet ikke faa i mit Hoved, hvorledes en forstandig og nogenlunde oplyst Mand kan bære sig saaledes ad. Vil man da med Vold og Magt blive ved at stemple Borger- og Bønderbørn som Kvæg fremfor andre? Vil man paa- staa, at de fremfor andre skal have Forstand og kristelig Lærdom under Graad og Bugvrid indbanket?

Jeg har ofte undret mig over, at Folk kunde være saa dumme og tro, enten at uforstandig Udenadslæren af hvilket som helst kunde virke gavnligt paa Børns Sjæleevner, eller at endog *Udenadslæren i og for sig*, selv om der bagefter blev anvendt hele Skæpper af Forstand paa Udviklingen, *var nødvendig og noget værd*; men den gamle barbariske Vane har, kan jeg tænke, trængt sig for dybt ind og er, især hos de ældste, saa igroet deres Væsen, at der skal Tid til, at den kan rykkes op med Rode.«

Han forsvarer derefter Kolds Undervisningsmaade, og hvad Medolden Skole angaar, da har det altid været min Klage over den, som over de fleste af vore Almueskoler, at Døden herskede der i Stedet for Livet, og at dens bedste Redskab til at slaa Børnenes Sjæle, deres Liv og Lyst ihjel med var den fordømte Udenadslæsning; det har gaaet her som andensteds, at Skolelærerne, selv om de saa noget til det gale Væsen, dog bævede for, at Børnene, naar Biskop eller Provst kom, ikke skulde kunne ramse nok op, have begyndt med at lade de smaa Stakler paa 7—8 Aar, langt før de kunde læse forstandigt indenad, lære uforstaaeligt Tøj udenad.«

Hidtil har han af Lyst til Fred ladet det gaa, som det gik; men nu har han fattet andet Sind og »er egentlig bestemt til at slaas om denne Sag til det yderste. I mit Sogn skal der nu og, det forsikrer jeg Dem, blive anderledes, hvor meget jeg endog skyer at paalægge

nogen Tvang, og al Udenadslæsning saa vidt muligt banlyses.«

Men da Sagen er af almindelig Vigtighed, opfordrer han Biskoppen til at være med at raade Bod paa den Skade, der sker ved at fare fort paa gammeldags Vis. Biskoppen kan gøre det, og »De bør gøre det for de smaa Børns Sjæles og Legemers Skyld, for den bedre Del af Folkets Skyld, *der godt føler, de ere ikke skabte til at modtage Oplysning og Undervisning paa Russe- og Tyrker-Maner.*«

Til Slut udtaler han Ønsket om, at Biskoppen vil være enig med ham i Hovedsagen; »for saa ved jeg baade, at De vil underrette Provst Koch om, at hans Fremgangsmaade er fejlagtig og ulovlig, og at De ligeledes vil lade Skolekommissionen i Randrup Sogn, hvorunder Seminarist Kold med sine Elever egentlig sorterer, vide, den ikke maa modsætte sig et Barns Udskrivning af Skolen, fordi det ikke kan Balles Bog udenad, naar det ellers har gode Kundskaber i Religion og de andre Ting.«

Da Biskoppen senere fik Lejlighed til at forhandle Spørgsmaalet mundtlig med Pastor Hass, »udlod denne sig nu paa en noget mildere og mere eftergivende Maade, og som om han ønskede, at det ej skulde komme til den Kamp, i hvilken han dog efter sit ovennævnte Brev til mig var bestemt paa at fægte til det yderste.« Nogle Dage efter er han dog igen bestemt paa, at hans Brev skal sendes til Provsten og videre til Kancelliet sammen med Provstens Indberetning om Sagen.

Biskop Tage Müller havde ogsaa en mundtlig Forhandling med Kold om denne Sag. Da Kold havde forklaret sin Fremgangsmaade, sagde Biskoppen: »Ja, De er et begavet og haabefuldt ungt Menneske, og jeg vil saa gerne tro, at De kunde undervise Børnene, ja,

jeg er vis derpaa, uden at lære dem Balles Lærebog udenad paa Ramse. Men hvordan skal det saa gaa med alle andre Skolemestre?»

»Hvad kommer det mig ved?« sagde Kold. »Jo,« svarede Biskoppen, »for det skal være ens.« »Det er dog forskrækkeligt,« svarede Kold, »at det skal gøres gældende! Altsaa: hvis der er 99 Skomagere i en By, som laver daarlige Støvler, saa skal den ene, som kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.«

Saa trak Biskoppen paa Skuldrene; thi hans Hjerte var egentlig paa Kolds Side, og han sagde: »Herregud! Loven er jo over os alle.«

»Ja, men saa maa De se at faa saadan en tosset Lov forandret,« svarede Kold, hvortil Biskoppen skal have sagt, at det var ikke saa nemt at faa en Lov forandret. Ved samme Lejlighed ytrede Biskoppen, at Kold skulde se at faa nogle af sine mange skarpe Kanter slebet af, hvortil Kold svarede: »Nej, Deres Højærværdighed, saa blev jeg nok alt for rund og tril-lede væk.«

Som nævnt fik Kancelliet Sagen til Erklæring, og dets Svar til Biskoppen lød, »at det bør betydes Seminarist Kold, at han har at følge den autoriserede Lærebog ved den ham betroede Skoleungdoms Undervisning i Religionen, samt i denne Henseende behageligst at ville meddele ham Besked i Overensstemmelse med Deres foran anførte Betænkning, hvori man er enig, samt at tilholde ham nøje at holde sig det ham saaledes betydede efterretteligt.«

I Betænkningen hedder det, at den autoriserede Lærebog ikke skal lægge Hindringer i Vejen for en dybere Indtrængen i Kristendommens Lærdomme, hverken fra Lærerens Side eller Barnets, hvor der er Modtagelighed derfor. Paa denne Knag hængte Kold sin Hat.

Da Provst Koch spurgte ham, om han havde lagt Mærke til, at Lærebogen skulde læres udenad, svarede Kold, at han netop tilsigtede en dybere Indtrængen i Kristendommens Lærdomme, som Lærebogen efter Kancelliets Skrivelse ikke maatte staa i Vejen for.

Derefter blev der ikke talt mere om denne Sag, og Kold fortsatte sin Undervisning efter sit eget Hoved, saa længe han var i Forballum; men det førte dog til, at han flyttede fra Knud Knudsens over til Niels Andersen i Nabogaarden, hvor han fortsatte sin Skole. Baade Knud Knudsen og hans Kone fandt nemlig, at Kold burde have givet efter over for Provsten; men da Kold ikke vilde det, skiltes de, og Knudsens fik en ny Huslærer til deres Børn. Men Kold var denne langt overlegen i aandelig Henseende, og i det hele havde gennemgaaende baade gamle og unge megen Respekt for ham. Naar han talte til dem om Menneskelivet, var det baade med Kraft og Bestemthed, Livlighed og Lune. Kold var en vittig Mand, hvis Ord allerede dengang kunde ætse og æde sig fast, og han var ikke bange for at sige sin Mening om Folk. Han fandt Selskaberne saa kedelige, at han greb til Kortspillet for at holde dem ud. Saa en Dag sagde han: »Der er tre Ting, som Folk her paa Egnen snakker meget om, naar de kommer sammen.« »Hvad er det?« blev der spurgt. »Jo,« svarede Kold; »det er om de Stude, som de har, om dem, de har haft, og om dem, de skal have.«

Det hjalp saaledes, at i de Selskaber, hvor Kold var med, blev der Plads for hans Tale.

Kold begyndte nu at søge Skolelærerembede; men han fik Afslag alle Vegne; thi naar han ikke vilde forpligte sig til at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Ramse, kunde han ikke blive kaldet; men det vilde han ikke. »Det gør mig virkelig ondt for

Dem,« sagde Biskoppen. »Ja, saa faar jeg tærse, som mine Fædre har gjort før mig,« sagde Kold. »Men maaske jeg ogsaa kan komme til at holde Skole. Jeg kan vel nok hjælpe mig igennem uden Embede.«

»Ja, dersom De kunde det,« sagde Biskoppen, »saa var det det allerbedste.«

I Kongeriget var Skolevejen altsaa foreløbig spærret for Kold; han prøvede saa at søge til en af de slesvigske Skoler, hvor Balles Lærebog aldrig var bleven foreskrevet til tvungen Brug.

Det gjaldt nu at komme til Rette med Provsten i Aabenraa, der for øvrigt var en ganske skikkelig Mand; men han var en ivrig Tysker og stejl Modstander af Danskheden. Kold fremstillede sig for ham, og Provsten spurgte Kold, om han var Hernhut, Kristiansfelder eller noget andet sekterisk. Kold klarede dette Spørgsmaal til Provstens Tilfredshed; men da denne derefter spurgte, hvad han mere vilde lære Børnene, var Hundrede og eet ude.

»Jeg vil fortælle Danmarks Historie for dem,« sagde Kold, »og læse Ingemanns Romaner for dem. Det er noget, de kan have godt af.«

»Nej, nej! Det kan ikke gaa an,« sagde Provst Reehof, »vi har ingen Folkeaand her.«

»Aa, ja,« sagde Kold, »det har man dog vist. Der er da i alt Fald et Folkehjerte, og naar vi begynder at slaa det an, kommer det nok.«

»Nej, sagde Provsten; »det maa ikke læres, vi er ikke Danske. Gudbevares!«

Ved at høre det blev Kold ganske forknytt og bedrøvet. Med grædende Taarer udbrød han: »Det er da ogsaa forskrækkeligt. Jeg har hidtil kunnet komme igennem Verden næsten uantastet med alle mine Lyder og Udyder, og de var mange. Men jeg skal netop stoppes paa Grund af de to eneste Ting, der er værd

at nævne hos mig, nemlig Kærligheden til min Gud og mit Fædreland.«

Det var, som om Provsten ved disse Ord sank i Knæ; han mælte ikke et Ord, og Kold gik uden at sige mere.

Efter dette syntes Kold, at nu var der ikke noget for ham at gøre i Danmark. Han kunde lige saa godt gemme sig hen et eller andet Sted og taalmodigt slide Dagene, indtil Døden kom. Naar han ikke kunde faa Lov til det eneste, han dueede til, var der ikke noget ved nogenting. Han tænkte paa at udvandre til Amerika eller et andet fjernt Land; men saa var det, at han igen traf sammen med Pastor Hass, der i April 1841 kom til Medolden for at hente sin Familie til København, og dette gav foreløbig Kolds Tanker en bestemt Retning.

Pastor Hass havde Efteraaret før nedlagt sit Embede som Præst i Medolden, og det var kommen som Lyn fra en klar Himmel for hans Venner. Han havde besluttet at drage som Missionær til Smyrna og drog nu først til København for paa forskellig Maade at uddanne sig lidt, inden han drog ud til den Gerning, som han havde Udsigt til at finde frivillig Understøttelse til; imens var hans Familie i Medolden, og nu skulde den altsaa til København. Kold bad Pastor Hass, om han ikke maatte drage med ham til Smyrna og være ham til den Hjælp, han kunde. Pastor Hass trængte netop til en Tjener, og Kold fik Pladsen.

Meget imod sin Villie og meget nedbøjet og forknyt tog Kold Afsked med Vennerne, med Marskegnen og Marskbønderne, som han holdt meget af, og drog til København for at forberede sig til den lange Udenlandsfærd, og han blev i Hovedstaden et Aars Tid, nærmest for at lære Bogbinderi. Han havde før givet sig noget af med at binde Bøger ind. Nu var det hans Mening at lære Haandværket, saa han kunde aflægge

Svendeprøve, og han kastede sig med Iver over Arbejdet, der ofte trættede hans Legeme, men bragte hans Sjæl Sundhed.

Ogsaa paa anden Maade fik dette korte Københavnsophold Betydning for Kold, og navnlig dette, at han kom i Vartov Kirke, lærte Grundtvig at kende og en Del af Vennekredsen, og navnlig var han meget optaget af Peder Christian Kierkegaard. Kold skrev til Algreen om denne: »Han er i mine Tanker i en vis Forstand større end Grundtvig. Du kan tro, han prædiker godt!«

Kold havde, før han drog til København, været en Tur i Thisted og paa Mors for at tage Afsked med Forældre, Søsken og Venner. Hans gamle Lærer og Ven Algreen var Huslærer hos Provst Sørensen i Solbjerg.

I Foraaret 1842 skrev Kold et Brev til Algreen, hvori det hedder:

»Siden jeg forlod dig og min Fødeby Thisted, har der aabnet sig mange Ting for mit Blik, og en Ting især, som vist ikke vil blive uden Vigtighed for mig i sin Tid. Jeg har nemlig erfaret, at jeg ikke er nær saa dygtig en Person, som jeg havde troet. Thi jeg har set den store Afstand, der er imellem at vide et Resultat af en Undersøgelse og at have Kundskab om en Ting.

Jeg har nemlig hørt Dr. Kierkegaards Prædikener og hans Taler i »Dansk Samfund« og deri fundet en saa rig Skat af Kundskab og Erfaring, at jeg snart saa min egen Ringhed, at jeg vidste intet. Ja, jeg vidste vel noget, men i Forhold til det afgørende Svar, som jeg altid havde paa rede Haand, var min Kundskab saare liden. Imidlertid er det godt at komme ud fra Døren og mødes med de stærke Aander.«

Ogsaa Jakob Christian Lindberg kom han til at sætte Pris paa og beundre. Pastor Hass havde begyndt at

holde gudelige Forsamlinger i København; men da det ikke gik rigtig godt i Længden, traadte Lindberg til og tog Styret.

Om Lindberg skrev Kold til Knud Knudsen: »Magister Lindberg har det forunderlige hos sig, at jo nøjere man lærer ham at kende, des mere Højagtelse indgydes man for ham. Han holder i denne Tid Forsamlinger, hvor han forklarer Bibelen, og har nu gennemgaaet første Mosebog og derved lagt en mageløs Skriftkundskab for Dagen, forbunden med den naturligste og inderligste Hjertelighed og Fortrolighed med vore troende Fædres Tankegang og Idrætter, som jeg nogen Sinde har været Vidne til.

Forleden Aften i Særdeleshed overraskede hans Følelser ham paa en hjertegribende Maade. Han talte nemlig om den gamle Jakob, da han svarede Faraos paa hans Spørgsmaal om, hvor gammel han var: »Faa og mørke vare mine Livsdage og naa ikke mine Forfædres i Antal.« Da brast Lindberg i Graad og fik neppe fremstammet de Ord: »Ja, mine Venner! Hvo af os der har faaet Syn for noget højere aandeligt end Verden i Almindelighed, han vil med Sandhed kunne sige, at faa og mørke er hans Livsdage. Jeg forsikrer, at det var, som den gamle Jakob selv stod der. Og til visse saa Lindberg malet for sit Øje al sin Genvordighed i dette Øjeblik; thi Fattigdom er et haardt Kors, og Lindbergs Nød er nu vist paa det højeste.«

Da Kold havde været paa Besøg hos Vennerne paa Mors, havde de lagt Mærke til, at han næsten ikke vilde tale om andet end Børn og Børneskole, og derom talte han med en saadan Magt og Myndighed, at de maatte undre sig. Det var, som om han havde været inde i en anden Verden og set noget nyt. Nu var han kommen ind i den stærke grundtvigske Bevægelse i København og mødte de betydeligste af dens Banner-

førere ved Siden af Grundtvig selv. Paa saa nært Hold havde han aldrig været de grundtvigske Livstanker; hvad han mødte og hørte, gav ham meget at tænke paa og komme til Klarhed over paa Rejsen til Smyrna og ude i det fremmede.

Det var ham gavnligt, at han en Tid blev rykket bort til et fremmed Land og til et Liv, hvor han kunde lære at tie stille, nøjes med lidt og faa et videre Syn paa Menneskeslægten.

I UDENLANDSFÆRD.

Det var den 1. Oktober 1842 tidlig om Morgenen, at Pastor Hass med Familie drog af Sted. De sejlede først til Flensborg, hvor de blev i nogle Dage, og Kold fik derved Lejlighed til et Besøg i Forballum, hvor han var i to Dage og befandt sig vel.

Rejsen gik nu videre til Berlin—Dresden—Prag—Wien og ad Donau til Konstantinopel. Kold førte Dagbog, og man ser af denne, at han har brugt sine Øjne og Øren og haft et aabent modtageligt Sind for, hvad der mødte ham i Naturen og i Folkelivet. Ogsaa hans Breve giver dette Indtryk. Han forstaar, at han trænger til at komme ud.

I et Brev fra Wien hedder det:

»Angaaende min indre Tilstand ser jeg mer og mer, at Hensigten med Rejsen vil opnaas, baade den at være Pastor Hass til Tjeneste og den at erhverve mig selv en Dannelse, som jeg umulig kunde tilegne mig hjemme under de Vilkaar, som jeg der var underkastet; thi som Landsbyskolelærer er der kun liden Lejlighed til videre Uddannelse, men meget mere til Indbildskhed, idet man ikke kommer til at tabes i den store Vrimmel i de store Stæder.«

Landsbybarnet imponeres af Storbyen med dens Mylder af Huse og Mennesker, føler sig lille og ydmyg i Sind.

Ogsaa Bjergnaturen gør et stærkt Indtryk paa ham. I Dagbogen skrev han: »Hvorfor gjorde du disse Bjerger, Herre? — for at de skulde afbilde din Storhed. Og sandelig! her ser man, at du er stor, mægtig og gammel. Aldrig har min Sjæl kendt saadanne Følelser.«

Den katolske Befolknings Fattigdom og Usselhed vakte hans Medynk: »Herre, min Gud, jeg forstaar dig ikke længer — du er mig en Gaade. Hvorledes kan du, kære Gud, være i Stand til at se paa, at nogen af dine Skabninger synker saa dybt som dette Valakfolk.«

Længsel efter Danmark og alt, hvad det gemte, fulgte ham paa hele Rejsen og gav sig Udtryk baade i Prosa og Poesi! Ogsaa Konstantinopel fik de at se, og denne mærkelige By fik sit Kapitel i Dagbogen. De traf ogsaa her til alt Held et dansk Skib og kunde faa Breve med hjem.

Endelig, den 1. December, naaede de Smyrna i et dejligt Vejr og med et godt Humør efter at have rejst i to Maaneder gennem Europa.

»Jeg sov til Kl. 8 om Morgenen«, skriver Kold, »stod op og hørte, at Smyrna var nær hos. Dog saa jeg kun Bjergene, der svævede i Skyerne; thi en dyb Taage var nedsænket over Jorden og Havet. Snart skimtede vi da ogsaa Masterne af de store Krigsskibe og endelig Husene, der som Svalereder ligge klistrede til Bjerget, det ene oven for det andet.

Men Bjergene hæve sig rent op i Skyerne, det ene bag ved og højere end det andet. Og det dejlige Klima! Thi her er en Varme som midt om Sommeren hos os.«

Pastor Hass bosatte sig i Budscha, en Villaby ikke langt fra Smyrna, og Kold blev hos ham i omtrent

halvandet Aar, dels som Tjener, dels som Lærer for Familiens Søn. Men Kold var for kritisk til, at de i Længden kunde sammen, og han havde helt andre Tanker om en Missionærs Liv og Arbejde end Pastor Hass, der indrettede sig hyggeligt og godt paa europæisk Vis i sin Villa og helligede sig Studier af Sprogene.

»Jeg havde rigtignok i min Enfoldighed tænkt, at en Missionsgerning var noget andet; men eftersom jeg ser, er det som at være Præst i Danmark i al sin gode Mag, at føre et stort Hus, at holde et godt Bord, en Smule Forsamling om Søndagen, og saa — thi det maa jeg sætte ved, hvad de Missionærer angaar, jeg hidtil har lært at kende — en Jernflid i Studerekamrene, og det er vel store Ting. Men en Udsending fra Herren med hans Lovs Forkyndelse paa Læberne, han har til visse andet at gøre.« Kold mente, at Missionærens Liv maatte være i brændende Lidenskab uophørlig at vidne paa Torvene, paa Gaderne, i Husene og i Hytterne, paa Vejene og paa Markerne, stadig: paa Vandring Dag og Nat under Savn og Farer. »I skal ikke tage to Kjortler eller Penge med eller Brød i Eders Poser.«

I Foraaret 1844 rejste Kold til Smyrna, lejede sig et Hus og bekendtgjorde med et prangende Skilt, at han paatog sig alt Bogbinderarbejde; men han fik intet at fortjene, og det blev for Alvor tunge og trange Dage for ham. Snart havde han brugt alle sine Penge og spist det sidste Stykke Brød; han sultede derefter i nogle Dage, men besluttede saa, at han hellere vilde dø end leve Stodderens Liv. Han gik ned til Stranden og satte sig paa en Sten med det blaa Middelhav foran sig; det mindede ham om Barndommens blide, blaa Fjord, og her vilde han dø.

Men saa vaagnede Tanken om Guds Kærlighed i hans Sind; han prøvede at bede til Gud; men Ordene

vilde ikke frem, det hele forsvandt i Taage for hans Øjne, han sank sammen med en Følelse af, at nu maatte Døden vist komme. Men i det samme var der en Mand, der slog ham paa Skulderen og spurgte, om ikke han kunde sige ham, hvor han kunde finde en, der kunde indbinde en Skibsjournal for ham.

Kold sprang op og sagde: »Det kan jeg!« Og nu var hans Livsmod med eet vendt tilbage. Han fulgte Manden, der var en svensk Skibskaptajn, og herefter manglede han aldrig Arbejde, fik endog saa meget at bestille, at han maatte holde fire—fem Svende, og da han levede i den største Sparsommelighed, kunde han snart begynde at lægge Penge til Side, saa han atter kunde vende hjem til Danmark. Han længtes bestandig hjem og var rørende glad, naar der kom Danske og danske Skibe til Smyrna. Ved saadanne Lejligheder pludrede den ellers ensomme og indesluttede Mand op som et Barn og græd af et godt Hjerte ved at se det danske Flag. I de fem Aar, han var i Smyrna, kom han til at elske sit Fædreland ganske anderledes, end han havde kunnet hjemme i Danmark, og han tænkte bestandig paa de danske Børn, der maatte lære udenad paa Ramse.

I Juli Maaned realiserede han sine Sager for at begive sig paa Hjemvejen. Fra Smyrna tog han med Skib til Triest; thi han vilde en anden Vej hjemad, end da han drog ud. Han havde sammensparet sig 6—700 Rigsdaler, som han havde indsyet i sin Vest. I Triest købte han sig en lille Trækvogn, hvorpaa han kunde have alt sit Rejsegods, og til Fods tilbagelagde han derefter den lange Vej til Danmark; thi han vilde se sig godt om. Han rejste saa sparsommeligt, som han kunde, gik lange Strækninger paa bare Fødder, købte Hvedebrød hos Bagerne, slog sig ned i en Lande-vejsgrøft, spiste her sit Brød og drak Vand til. Kom

han i Solheden forbi et Vandløb, vadskede han her sin Skjorte og tørrede den i Buskene paa Bredden, inden han drog videre. Naar nogen spurgte ham, hvor han kom fra, og hvor han skulde hen, svarede han: »Jeg kommer fra Smyrna og skal til Thisted.«

Meget oplevede, saa og hørte han paa sin Vandring, og naar han senere fortalte det for Børnene og de unge, var det, som om de oplevede det selv.

I September naaede han Forballum, hvor han blev i tre Uger for at hvile ud og hilse paa de gamle Venner, og her hos Knud Knudsen efterlod han Trækvognen, der havde fulgt ham saa trofast fra Triest. Fra Forballum drog han over Ribe og Mors til Thisted, og snart var han igen hjemme i det lille Hus »paa Knaggen«, hvor Forældre og Søstre boede.

Det var Kolds Mening at søge et Skolelærerembede eller paa anden Maade faa en Skole i Gang for sine opsparede Skillinger, eller ogsaa vilde han til Amerika.

Angaaende Skolelærerkaldet havde han i Ribe forhørt sig hos Biskoppen, og denne havde sagt, at han skulde ikke opgive Haabet derom, selv om det maaske vilde være vanskeligt at faa et Embede, der kunde føde sin Mand.

Nu slog han sig foreløbig til Ro hjemme en Maanedstid, og fra Hjemmet besøgte han Snedsted Seminarium, hvor Ludvig Chr. Müller var bleven Forstander, og mærkede med Glæde, hvorledes der med ham var kommen nyt Liv paa den gamle Skole, og dette styrkede hans Lyst til at blive hjemme i Danmark og faa en Virkeplads her.

Alt i alt kunde han nok se, at det i Grunden ikke var saa galt, som det var gaaet. Baade Opholdet i København og Udenlandsrejsen havde været en god Skole for ham.

I de tunge Dage var han bleven inderlig styrket i

sin Tro paa en kærlig Guds Forsyn, og han forstod nu, at hvis han ikke var kommen ud og havde faaet Lejlighed til at tie stille, vilde han efterhaanden have talt sig helt tom i blot nogle faa Aar. »Saadan at tie, tænke og gemme i nogle Aar — det var godt — ja, det frelste ligefrem mit Liv, saa ung som jeg var.«

Nu blev han befæstet i sit Livssyn; hans Skoletanker fik Lejlighed til at modnes og afklares — til Held og Lykke for ham selv og Velsignelse for mange, mange andre.

Da der ikke meldte sig noget andet, tog Kold i November 1847 Plads som Huslærer hos Pastor C. F. Hassenfeldt i Holmsland Præstegaard, hvor han skulde undervise Præstens tre Børn. Her kunde han praktisere sine Skoletanker i Fred; thi Pastor Hassenfeldt var en af Grundtvigs tidligste Disciple, en god Mand og en levende Kristen, der bl. a. havde vundet den unge Kateket i Ringkøbing, Vilhelm Birkedal, for den kirkelige Anskuelse, og Birkedal blev ved at besøge Hassenfeldt, ogsaa efter at han var kommen til Sønder Omme.

Ogsaa Familien paa Herregaarden Rydbjerg havde Hassenfeldt hjulpet til at finde Hvile i Troens Ord, og de vedblev at være Venner og besøge hinanden. Paa Rydbjerg var den unge A. K. Poulsen Dal Huslærer. Gennem Pastor Hassenfeldt fik Kold Forbindelse baade med Vilhelm Birkedal og Poulsen Dal. Denne sidste var en af Ludvig Chr. Müllers Elever fra Snedsted; han var en hel Del yngre end Kold, men sluttede sig meget nøje til ham, og han blev senere Kolds trofaste Medhjælper i den frie Skole.

Hos Pastor Hassenfeldt stiftede Kold ogsaa for første Gang Bekendtskab med Grundtvigs Verdenshistorie;

han blev meget begejstret for alt det store, han fandt i denne Bog, og det gjorde et stærkt Indtryk paa ham at se, hvorledes Gud planmæssig gennem Tiderne førte Menneskeslægten fra den ene Sandheds Erkendelse til den anden. Og den sikre Forvisning slog ham, der saa ofte udtales i denne Bog, at Menneskeslægten skal ende med en Triumf over Død, Mørke, Kedsommelighed, Træthed, Tomhed og Øde. Det var noget ganske nyt for ham; men saa snart han havde læst det, slog det ham straks, at saaledes var det og ikke anderledes.

Om denne Bog drejede Samtalerne sig ofte, naar Kold gæstede Rydbjerg og blev siddende i ivrig Drøftelse hos Poulsen Dal til langt ud paa Natten.

Saa kom det slesvig-holstenske Oprør i 1848, og Trearskrigen udbrød. Baade Kold og Poulsen Dal meldte sig som frivillige; men Kold var ikke anlagt for Soldatervæsenet, og inden Aaret var til Ende, havde han sagt Hæren farvel. Et og andet havde han dog lært, mens han delte Kaar med Soldaterne, og nye Bekendtskaber havde han ogsaa gjort, der ikke skulde blive uden Betydning for ham senere, f. Eks. med Poul Rasmussen fra Sanderum og enkelte af de gudeligt vakte fra Kertemindeegnen. Og endelig havde han overalt, hvor han kom, følt den nye Tids Luftning som Vækkelse i Folkelivet og Kærlighed til Fædrelandet.

Kold siger herom: »I Aaret 1848 gik det egentlig først op for mig, hvorledes Aanden virker i det store. Tidligere havde jeg kun vidst, hvorledes Aanden virkede igennem Ordet, dels paa mig og dels fra mig paa min Næste, i det enkelte. Men dengang fornemte jeg, at alle Folk var bleven beaandede, og da var det egentlig, at jeg først gjorde Bekendtskab med den danske Aand.

Saa fik jeg ogsaa et tydeligere Begreb om, hvad det var, jeg egentlig vilde frembringe, nemlig at Følelsen

og Begejstringen fra 1848 og den Opvækkelse, som da fandt Sted, skulde vedblive at slaas fast. Jeg vilde gennem Skolen ved Ordet virke til, at alle danske Folk kunde blive varig begejstrede.«

Efter Hjemkomsten blev Kold igen Huslærer, denne Gang hos Pastor Østergaard i Sønder Felding, til hvis nære Omgangskreds hørte Præsterne Vilhelm Birkedal, Sønder Omme, og Victor Bloch i Lønborg, og det var deres tre Dreng, han skulde undervise. Men ved Siden af fik han Tid til at læse en hel Del, navnlig læste han i Grundtvigs Verdenshistorie, som han ikke kunde blive træt af at læse. Kritisk og noget nøgtern som han var, trængte han til det lyse Syn paa Menneskeslægtens Udvikling, som denne Bog udtalte. Dette Syn i Forbindelse med hans dybe Sans for Livets Virkelighed, ogsaa i Aandens Verden, var en af Støtterne i hans senere Skolegerning. Fremtidens Gyldenaar skulde oprinde som Frugten af en lang Udvikling paa det jævne her paa Jorden.

Nu syntes han, at han var klar over, hvorledes han vilde oplyse og »beaande« sine Landsmænd, saa de kunde komme til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke.

Han vilde se at faa i Gang en Skole for den konfirmerede Ungdom, og han vil gerne begynde denne Skole ganske smaat og paa et Sted, hvor der var et kraftigt aandeligt Liv, og hvor hans Elever kunde komme i Kirke hos en virkelig god Præst. Han tænkte paa Ryslinge, hvortil Vilh. Birkedal var flyttet som Præst, og hvor en stor Menighed af aandeligt vakte Mennesker fra vide Kredse samlede sig om hans ægte kristelige og stærkt beaandede Forkyndelse. Det kunde ikke være andet end, at der her maatte være Jordbund for en Skolevirksomhed som den, Kold vilde sætte i Gang, og som stadig levede i hans Tanke, siden han paa en

Rejse til Vejle havde besøgt den Skole, som Lærer Smidt i Vindelev havde oprettet mest for de gudelig vaktens Børn.

Der kom Forhandling i Gang mellem Vilh. Birkedal og Kold; Birkedal trængte til en Huslærer; Kold fik denne Plads, og i et Brev til Birkedal stillede han sine Betingelser.

»Min Plan er da kortelig denne, at jeg vil være Huslærer hos Dem i Vinter med 25 Rigsdaler Løn og Kost, at De forskaffer mig i det mindste fem Elever, Bøndersønner fra andre Sogne i Fyn, for dermed straks at begynde en Højskole efter fattig Lejlighed.«

Hvis Begyndelsen lykkes, vil han oprette sin egen Skole, hvor Eleverne skal være om Vinteren, »da denne Tid er her i Norden fornemmelig anvist os til Menneskeaaendens Udvikling«.

En Del af Eleverne kan da nyde godt af Birkedals mageløse Konfirmationsundervisning; Kold vil fortælle Bibelhistorie, Danmarkshistorie, samt vejlede dem til at forstaa og bruge det i Skolen lærte, som de i Almindelighed har lært mekanisk. Næste Vinter — thi Skolen er tænkt at skulle være paa to Vintre — vil der blive fortalt Verdenshistorie efter Grundtvigs Haandbog, »hvilken jeg har brugt i Aar at fortælle mine Elever efter og fundet overordentlig skikket til

Vilh. Birkedal.

at meddele en Anskuelse af Menneskeslægtens Levnedsløb, uden hvilken den enkelte ikke kan forstaa sit eget, som er et Led i den store Kæde«

»En saadan Virksomhed er nemlig efter mit Hoved og, jeg føler mig ganske overbevist om, ogsaa afpasset efter mine Evner, saa naar der virkelig føles Trang til højere Bondeskoler i Folket, og Vorherre naadig vil skænke den Lykke og Bistand, som ethvert Foretagende kræver, saa er jeg sikker paa, at Skolen vil faa Fremgang, ligesom Bondens Oplysning ligger mig saa meget paa Hjerte og er Gud en saa velbehagelig Sag, at jeg tør ikke tvivle paa at blive i Besiddelse af den Kraft og Udholdenhed, der udfordres til at føre Sagen til et heldigt Resultat.«

Birkedal gik ind paa Kolds Plan og ventede sig efterhaanden gode Virkninger af den. Den 1. November 1849 drog Kold fra den jydsk Hede til det frugtbare smilende Fyn for at begynde at holde Skole efter sit eget Hoved.

»Undervisningsteorien har jeg fra Grundtvig; men Praksis vil udvise sig selv. Den læres bedst i Livet.«

RYSLINGETIDEN.

Kold var dog ikke endnu naaet til den Form for Højskole, som han senere blev den geniale Grundlægger af. Det var en Skole for Drengene i Overgangsalderen, han begyndte med; men det varede ikke længe, inden han forstod, at det var de unge i en mere moden Alder, han skulde have fat i, at hans Tale om aandelige Ting passede bedre for Karle paa tyve end for Drengene paa fjorten Aar, og paa den Maade fandt han ganske jævnt frem til den Form for Højskole, der efterhaanden sejrede her i Landet. Han glemte dog ikke

Drengene, men fandt dem, mens de endnu var Børn, i sit Arbejde i Friskolen, idet han kom ind paa at holde to Skoler: den ene om Sommeren for Børnene, den anden om Vinteren for de voksne.

I Vinteren 1849—50 gik han i mange Overvejelser. Ryslinge var et godt Sted, og han tænkte meget paa at købe et Hus med noget Jord til og bygge sin Skole her. Ude paa Hindsholm var der en lille Kreds af vakte gode Folk, der vilde have ham til at være Lærer for deres Børn, og der var der ogsaa en god Plads for hans Skole. Endelig var der i København en Kreds af grundtvigske Oplysningsvenner, som ogsaa gerne vilde have fat i ham.

Han besluttede derfor at tage en Tur til København for at tale med dem om deres Planer. Men her var der ingen Vej fremad. Kold drøftede saa sine egne Planer med dem; heller ikke dette syntes at skulle bære nogen Frugt; men Algreen og Kold gik saa til Grundtvig; thi Kold havde ventet, at Kredsen vilde have understøttet ham med Penge til hans Forehavende paa Fyn, og det var nu hans Ærinde til Grundtvig at faa noget saadant i Gang.

»Da vi kom op til ham, stod han og røg sin Pibe og lagde sin Arm paa Kakkellovnen.

»Det er Kold fra Fyn«, sagde Algreen.

»Aa«, sagde Grundtvig, »er det det!« Og vi ragede da straks uklar. Jeg vilde have mine Fyre i Skole, naar de var nylig konfirmerede, i en Alder af 14, 15, 16 Aar; men Grundtvig sagde: »Det duer ikke, før de bliver 18 Aar.«

»Jeg kan godt huske, at jeg sagde:

»Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme; thi naar de er 18 Aar, har de allerede begyndt at lege Kæreste, ryge Tobak, gøre Pibe- og Urhandeler, og saa kan vi ikke faa dem beaandede.«

»Jo«, sagde Grundtvig, »det kan vi nok.«

»Nej«, sagde jeg, »som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige.«

Jeg har altid været vis i min Sag, ogsaa naar jeg tog fejl. Imidlertid sørgede Vorherre for, at vi fik Folk baade over og under 18 Aar at undervise, og jeg gjorde da straks den Erfaring, at dem, der var 18 Aar og derover, kunde vi udrette noget med, medens vi intet kunde udrette med dem, der var under 18 Aar. Striden mellem Grundtvig og mig blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter, og ellers var der heller ikke bleven noget af det hele; thi jeg havde ikke givet efter.«

Saaledes har Kold fortalt om sit første Møde med Grundtvig.

Angaaende Understøttelsen mente Grundtvig nok, at den kunde fremskaffes, og spurgte, hvor megen Understøttelse, Kold maatte have.

»Jeg har selv 500 Rigsdaler«, sagde Kold, »naar jeg faar 600 til — men det skal være til Gave; thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage — saa har jeg 1100 Rigsdaler, og dermed skal jeg komme ud af det.«

»Ja, det er 1100 Rigsdaler«, sagde Grundtvig; »men hvad vil De kunne gøre med dem.«

»Ja, naar det ikke kan gøres med lidt«, svarede Kold, »saa kan det heller ikke gøres med meget; men det kan ikke gøres med slet intet.«

Saa sagde Grundtvig: »Gaa hjem og sæt en Begæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Forehavende. Og bring den op til mig, saa skal jeg underskrive den først, og saa skal vi se, hvad mit Navn kan batte.«

Da Kold og Algreen kom udenfor, greb denne sidste Kold i Armen og sagde: »Du er en Lykkens Yndling. Nu er din Sag vunden; naar Grundtvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker.«

Saa købte Kold Huset i Ryslinge og fik det ombygget og istandsat saa billigt som muligt. Det blev færdigt i 1850; men først til November 1851 skulde »Den højere Folkeskole«, som han kaldte den, aabnes.

Aaret forud brugte han for en Del til at rejse rundt og formaa Folk til at sende deres unge paa Skole.

Da Tiden nærmede sig, var han fuld af Bekymring for, om det nu skulde lykkes; men alt gik godt. Der kom Elever; han fik Tilskud af Sorø Akademis Midler, saa han fik Raad til at tage Poulsen Dal som Medhjælper. Vinteren gik fornøjeligt og godt, og Kold var tilfreds med Resultatet.

I sin berømte Tale fra Vennemødet 1866 siger han herom:

»Maalet blev naaet, og der er endnu ingen af dem, der har tabt den Beaandelse, som de fik dengang; men den er kendelig endnu alle Vegne, enten hvor der skal vælges til Rigsdagen eller foretages noget, som skal sigte til at gøre Danmark til det store, som det tidligere var, og den har mange Gange styrket dem, som har været haardt betrængte i Kampen i saadanne Retninger.«

Sine mest forstaaende Venner havde Kold paa Hindsholm, og der var her en meget levende Kreds af Mænd, som var Børn af den gudelige Forsamlingsbevægelse fra Ole Henrik Svanes og Christen Madsens Tid; men de var bleven paavirkede af den grundtvigske Bevægelse.

Disse Folks Børn var ikke gamle nok til at komme paa Kolds Højskole, og i Almueskolen var Forholdene saaledes, at det maatte pine kristeligt vakte Forældre. Disse overtalte da Kold til allerede i Sommeren 1852 at komme til Dalby og holde Friskole for deres Børn. Kold havde nemlig været paa Hindsholm i Juleferien sammen med Eleverne derudefra; han havde mødt ad-

skillige friske og gode Folk og enkelte helt udmærkede, og det var saa blevet slaaet fast, at naar Vinterskolen i Ryslinge var sluttet, skulde Kold og Poulsen Dal om Sommeren begynde en fri Skole i Dalby.

Det hedder om denne i et Brev til Algreen fra Juli 1852: »Den omtalte Skole paa Hindsholm er da nu i Gang og gaar overordentlig godt. Den tæller 20 Elever, vakre Børn. Og efter Bestemmelsen skiftes vi til at undervise dernede. For 14 Dage siden, da Hr. Provst Heiberg var paa Skolevisitats, besøgte han ogsaa Skolen paa Hindsholm og fandt sig veltilfreds. Hans vigtigste Udsættelse, at Børnene svarede for sagte, besvarede jeg dermed, at en vis Unaturlighed (Affektation) var at befrygte, hvis man vilde fremtvinge en højere Talen, før den ved Børnenes Frihed og Utvungenhed kom af sig selv.«

I et andet Brev til Algreen fra 1853 hedder det:

»Jeg har i den senere Tid gaaet frugtsommeligt med en Plan til videre Udbredelse af saadanne Børneskoler, som vi have paa Hindsholm. Og er der flere Steder, hvor Bønderne have henvendt sig til mig desangaaende, saa naar jeg kommer til København i Foraaet, vil jeg tale med Grundtvig derom. Thi uden en lille Understøttelse til at begynde med kan det vanskeligt gaa.«

Et Vidnesbyrd om, hvor indgaaende Kold i denne Tid syslede med Tanken om Børneundervisning, er en Afhandling, der hedder: »Om Børneskolen«. Kold skrev den i Anledning af en Præmiekonkurrence om et Skoleskrift, og den blev fuldført den 30. December 1850. Han ventede dog ikke at faa Præmien; thi han syntes ikke, den var god nok dertil, og desuden var den højst umoderne i sin Tankegang. Men han tænkte selv paa at udgive den; thi de nye Tanker, den var fyldt med, fortjente at blive kendt. Vilh. Birkedal

havde læst de første Kapitler og syntes meget godt om dem, siger Kold; men han vilde gerne have Algreen til at sige sin Mening om den hele Afhandling, naar den blev færdig. Vi ved dog ikke, om Algreen senere fik Lejlighed til at gøre sig bekendt med Afhandlingen og udtale sig om den; men en af Kolds Elever har fortalt, at Kold læste Afhandlingen for Grundtvig og spurgte ham, om den fortjente at blive udgivet, hvortil Grundtvig skal have svaret: »Nej, saamænd gør den ikke; thi det, De her har sagt, er sagt for længe siden af andre og sagt meget bedre, end De har kunnet sige det.«

Om det var Grunden til, at Afhandlingen ikke blev udgivet, eller der mulig var andre Grunde, ved vi ikke; men Kold udgav den ikke. Den blev først udgivet efter Kolds Død i 1877 af Harald Holm.

Afhandlingen: »Om Børneskolen« har ikke alene Værdi og Interesse ved de Skoletanker, den indeholder; men den har en særlig Interesse derved, at den viser, hvor langt Kold er kommen i sine Tanker i 1850, hvor klar han er over sit Maal, skønt han staar ved Begyndelsen til sin Bane, og hvor sikker han er paa sine Tankers Rigtighed, nu da hans gærende Ungdomstid er forbi, og hans Vandringsaar til Ende.

Thi i det store og hele er det de Tanker om Skole, Opdragelse og Læreruddannelse, han blev tro, til Døden afbrød hans Arbejde, selv om et og andet muligvis vilde være bleven sagt lidt anderledes og med større Klarhed paa et senere Tidspunkt af hans Liv.

Da Kold er Friskolens egentlige Skaber og har præget den, dels gennem sin egen Friskole og dels gennem de Lærere, han uddannede til at virke i Friskolens Tjeneste, og da det ikke er ret meget, Kold i det hele har skrevet, kan det have sin Interesse her at stifte Bekendtskab med Grundlinierne og Grundtankerne i denne Afhandling.

Det hedder i Indledningen: »Blandt de Spørgsmaal, der beskæftige vor Tid, er det om et forbedret Almueskolevæsen vistnok det ikke mindst vigtige, eftersom det øjensynlig hører vor Tid til at hæve de lavere Folkeklasser, for at den naturlige medfødte Kraft og Dygtighed, der findes hos dem, kan blive gjort frugtbringende for Samfundet.

Betragtningen heraf har ledet mig til at gribe Pennen i denne Sag for ogsaa at yde min ringe Skærv til dette Spørgsmaals Besvarelse, skønt det vistnok i sin Helhed overgaar en enkelts Kræfter, eftersom det er manges Mening, at Almueundervisningsvæsenet maa undergaa en Grundforandring og bygges paa ganske andre Grundsætninger end nu.«

Undervisningen skal være afpasset efter Børnenes Evner og Trang; men det er en Fejl ved den nuværende Almueskole, at den næsten udelukkende har søgt at tiltale Forstanden og kun delvis Følelsen, medens Fantasien har været saa godt som rent forbigaaet. Medvirkende hertil er den kateketiske Maade, som bruges ved Religionsundervisningen, og den er unaturlig og fremmed. Vore Fædre brugte Fortællingens Vej, naar Oplysning skulde gives og annammes. Gennem Fortællingen er Fædrenes Bedrifter bleven levende, og Fædrenes Begreber om guddommeligt og menneskeligt Liv er klædt i Billedets Dragt. Børn siger: »fortæl os en Historie.« Der har før været fortalt; men nu er Fortællingen forstummet, »det fornemme Smil og den bitre Spot« har bragt den til Ophør. Men det er galt; thi Bibelhistorie, Fædrelandshistorie, og hvad der ellers skal drage Menneskene op til levende Medlemmer af Samfundet, saavel det himmelske som det borgerlige, kan sikrest og lettest bibringes ved Fortælling. Derfor hør de gamle Eventyr og Fortællinger, Legender og Historier igen indsættes i deres Rettigheder. Det dybe

poetiske Gemyt, som blev det danske Folk til Del, og som gennem Aartusinder gennemtrængte vort Folkeliv, maa vækkes og tiltales i de smaa, hvis de ikke skal forgaa af Livskede eller henrives af Materialismens og Sanselighedens rivende Strøm. Man kommer ikke langt med det Barn, som man skal slæbe i Skole, ja, slæbe gennem hele Skoletiden. Hvis Undervisningen er trættende og kedelig, enten fordi den er en idelig Gentagelse, eller fordi den overstiger Barnets Synskreds og ikke er afpasset efter dets Evner, vil i begge Tilfælde Frugterne udeblive. Det nyttige behøver ikke at være kedeligt og anstrengende.

Den Religionsundervisning, som Børnene vil have mest Gavn og Glæde af, er den mundtlige Fortælling af Bibelhistorien; denne Fortælling maa være omstændelig og livlig, og Læreren bør være et poetisk Gemyt. Dertil læres en Del bibelhistoriske Salmer og Rim udenad, dog stedse med saa ringe Tvang som muligt, og Valget overlades til Børnene selv.

Den folkelige Undervisning skal lære Folket sine Ejendommeligheder at kende, for at det kan forstaa sig selv og sin Udvikling, skal sætte det i levende Forbindelse med dets Fortid, for at dets Nutid ikke skal blive et løsrevet og altsaa uforstaaet Brudstykke, men et Led af den store Kæde, der udgør det danske Folks herlige Levnedsløb. Dette sker bedst ved at levendegøre Fædrenes lysende Bedrifter i Børnenes Hjerter, hvilket de er modtagelige for. Det at læse sig til noget hører den modnere Alder til og maa forberedes ved den mundtlige Undervisning. Fædrelandshistorien maa ogsaa mundtlig fortælles, især til at begynde med. Det er den naturlige Vej, som Skaberen har banet og anvist os, gennem Øret til Hjertet for al Undervisning, der skal have en levendegørende Kraft i sig. At vække Aander er det levende Ord alene forbeholdt, og først

naar Aanden er vakt, kan den kunstige Oplysningsvej gennem Skrift med Nytte betrædes. Ogsaa her fordres en Lærer med Sans for Poesi, for det første, for at han kan tiltale Børnenes Indbildningskraft, for det andet, for at han levende kan opfatte og behandle Mytologien og Sagnhistorien, der ligesom den første Del af Bibelhistorien er poetisk i Natur og Væsen. Man har ikke behov at tvinge Børnene i Skole, naar man vil forelæse eller fortælle Myter, Sagn og Digtning f. Eks. af Holberg, Baggesen, Øhlenschlæger og Ingemann. Hvilken Indflydelse havde Homers Digtning ikke paa det græske Folk og dets hele Dannelse!

Al Viden er intet, naar Aanden ikke er vakt; den opvakte Aand erhverver sig altid de fornødne Kundskaber, hvilket de saakaldte hellige er et slaaende Bevis paa, idet de uden Skolegang og uden synderlig Hjælp udvortesfra har erhvervet sig en kristelig Kundskab, som mangan Præst maatte ønske at være i Besiddelse af. Livet maa komme før Lyset, Aanden maa først vækkes baade i kristelig og folkelig Henseende, da og først da vil Skolen bære de Frugter, vi saa længe har længtes efter. Mytologi og Sagnhistorie saa vel som den første Del af Bibelhistorien hører de smaa Børn til. Med de ældre Børn gaar man saa videre, og stadig Salmer, Rim og Digtning — til Dels gennem Op-læsning. Lærebog skal Bønderbørn først have, naar de er 12—13 Aar; indtil da skal det være mundtlig Undervisning i Religion og Historie; men Børnene skal have Lov til frit at læse i Tilslutning dertil.

De tre Færdigheder: Læsning, Skrivning og Regning har i og for sig kun liden Værdi, eftersom de kun er Midler for eller Redskaber i Aandens Tjeneste. Disse tre Færdigheder er nu Skolens Hovedformaal. Arbejdet med og Interessen for at lære at læse tager Opmærksomheden og Interessen fra noget vigtigere; der

er ikke meget ved at kunne skrive, før man har noget at skrive om. Med Regning maa man begynde tidligt, og det skal være Hovedregning og med virkelige Størrelser og Ting til at begynde med.

Det er Evneudvikling, der er det vigtigste. Færdighederne skal nok komme. Kold fortæller, at han har lært en Dreng paa fjorten Aar at læse paa en Maanedstid; Bogstaverne lærte han paa fire Timer.

Undervisningens sande Maal og Hensigt maa være, at det danske Folk maa erhverve sig Klarhed til at indse, Liv, Lyst og Kærlighed til at ville, Dygtighed og Selvstændighed til at udføre, enhver efter bedste Evne, hvad der kan gavne og glæde dem, baade i Himmelen og paa Jorden. Med dette Maal for Øje vil enhver let indse, at den Oplysning, der meddeles, maa være sand og virkelig, og at udenadlærte Svar og Resultater, modtagne som Trosartikler, ikke i fjerneste Maade fører til Maalet eller siger noget om Livet.

Former uden Indhold, udenadlærte Bekendelser med Munden, medens Hjertet er langt borte, det er Brøst i Tiden og i Skolen — det er løgnagtigt og uvirkeligt.

For at Undervisningen kan være sand og virkelig udfordres tvende Stykker:

1. at Lærerens Væsen og Gemyt er gennemtrængt af Kærlighed til og levende Interesse for den Sags Ypperlighed og Nødvendighed, der omhandles, hvorved Elevens Væsen, ved det levende Ords ubegribelige Kraft, ligeom aabner sig for at optage i sig de Forestillinger, Tanker og Følelser, som det er Lærerens Hensigt at meddele;

2. at den Sag, der skal meddeles, er af den Beskafenhed, at Eleven paa sit aandelige Standpunkt virkelig er i Stand til at modtage den saaledes, at den enten kan vække eller nære hans aandelige Liv. Disse to Stykker er Undervisningens Grundprincip. Det levende

Ord maa indsættes i sin Rettighed. Man maa ikke paanøde Børnene Undervisning; man maa overlade til Eleven selv at modtage deraf, hvad og hvor meget han vil. Og man maa ikke forlange Regnskab af Barnet for, hvad det har modtaget. Det er det samme, som hvis en Moder vilde forlange af sine Børn, at de skulde kaste op, hvad de havde spist, for at vise, hvad og hvor meget de havde spist, i Stedet for at lade dem bruge det til Livsnæring.

Man blive kun trolig ved at fortælle og lægge kun Mærke til, om Barnet tager fra, om Undervisningen frigør og fornøjer, og om Aanden træder frem i dets Øje. Sker det, har Undervisningen virket, som den skulde.

Eksamens- og Lektievæsenet, samt Udenadslæsningen er Vidnesbyrd om, at vor Undervisning og Oplysning mangler Sandhed og Virkelighed. Det synes underligt, at det kan falde fornuftige Folk ind i en Almueskole at indføre Eksamen. I Almueskolen kommer det an paa at bringe til Udvikling, hvad der allerede er til Stede: det kristelige Liv, hvortil Spiren annammes i Daaben, og det folkelige, som arvedes fra Fædrene. Derfor kan der ikke blive noget at eksaminere i. Lektievæsen og Eksamen hører sammen. De vise spørger, og de vankundige svarer. Nu gaar de smaa hele Skoletiden igennem som med en ond Samvittighed. Man har Lektier for og frygter for Regnskabsdagen; et Aag hviler paa Sjælen, som efter min Mening og Erfaring forhindrer den fri og glædelige Udvikling, som ellers kunde finde Sted. Dertil kommer, at Lektievæsenet og Skolens Haardhed for tidlig berøver Barnesjælen sin Poesi og paa unaturlig Maade fører den ind i Livets Prosa. Det er ikke godt, at Skolen er det første ubehagelige, der møder Mennesket i Verden. Skolen maa ikke bruges som Bussemand, og den maa ikke kunne være det.

Grundtvig skrev til sin Søn:

»Klinet paa, det regner af;
 derfor jeg dig ej *afretted*
 til Udraab om, hvad *han* gav,
 og hvad sine han forjætted.
 Jeg kun lærte dig hans Ord,
 vidned ærlig: Jeg dem tror.«

Man skal ikke i Skolen udruste Børnene med alle de Kundskaber og Færdigheder, som de engang i Tiden kunde ønske sig i Besiddelse af, men udruste dem, saa de selv kan forskaaffe sig dem. Har de Dannelsen og Beaandelsen, skal de nok faa Kundskabsmassen. Lysten driver Værket. Folkesagn og Eventyr giver Stof til Eftertanke og sætter Sjælen i Virksomhed.

En Undervisning, der skal have den Hensigt at danne og beaande, maa ikke melde sig med en forudlagt Plan, en afstukket og afpælet Vej, som Børnene maa følge til Maalet. Den maa meget mere tage Hensyn til Børnene og navnlig til, hvad der fornøjer dem inderlig, glæder og opløfter dem, og som alene finder Indgang hos dem.

Hverken Dannelse eller Beaandelse kan paatvinges nogen; thi de forudsætter begge en frivillig Modtagelse, og selv det allerubetydeligste, der virkelig modtages, har mere dannende Kraft i sig end store Masser af det allernyttigste og klogeste, der bliver paatvunget og altsaa kun kommer udenpaa.

Den døde Viden lægger en Skæl om Hjertet, som kun vanskeligt senere lader sig gennemtrænge af det levende Ord. Den døde Kundskab er fremmed for dens Ejer, og den melder sig ikke til Brug, naar han trænger til den. Er hans Sans ikke bleven aabnet, og er han ikke opfyldt med visse Grundideer og Grundinteresser, som har gennemtrængt hans Kundskabsmasse og er bleven

til Liv i ham, da er han en Bold for sine Omgivelser og et let Bytte for Lysternes Rovfugle, der møder ham paa hans Vej. Er, hvad han har lært, bleven Aand og Liv i ham, saa har han paa Følelsen, hvad der tjener ham, og hvad der ikke tjener ham.

Almueskolen var det gamle Kancellis Kæledægge og eneste Barn, der, naar det omhyggelig blev plejet med Skoletvang, Skolemulkter og stærk Kontrol, herlig skulde fortsætte Fædrenes Levnedsløb og indbanke Folket fra Barnsben af den gode romerske Tro, at dersom det ikke blev holdt tilbørlig under Aaget, gik hele Republikken til Grunde. Saa snart Folket hørte Tale om Frihed for sig selv, frygtede det for, at det skulde misbruge den, og endskønt hver enkelt vidste med sig selv, at han ikke vilde, saa frygtede han dog for sin Nabo, som han ellers gav det Vidnesbyrd, at han var den skikkeligste Mand under Solen. Af Friheden ventede man alt ondt; af Tvangen alt godt uden at gøre sig selv det Spørgsmaal: kan man plukke Figen af Tidslær. Hvo, som ikke tror paa Kærlighedens Magt, forstaar ikke det danske Folk og skal ikke tale med i denne Sag. Hvis Frihedssindet avles af Had, vil det volde Ødelæggelse, medens det, hvis det har Kærlighed til Moder, opbygger.

De Skolemestre, der elsker Skoletvang og Mulkter, kan vi ikke bruge til at gøre Folket levende. Det Liv, de har at meddele, er ikke en Bønne værd. Lærerne skal være Almuens *aandelige* Overmænd og helst i moden Alder afgøre med sig selv, om de skal være Lærere. Seminarierne skal omdannes til Folkeskoler, hvis Hovedformaal bliver at vække, nære og belyse Folkelivet og give Kundskab om, hvad der hører Fædrelandet til, f. Eks. ogsaa om dets Digttere og andre Stormænd. Man maa først rejse indenlands, derefter udenlands. Den nærmere og mere særlige Uddannelse til Kadet skal

Lærerne have ved f. Eks. at opholde sig nogen Tid hos en anerkendt dygtig Skolelærer, som har erhvervet sig praktisk Dygtighed i sit Fag.

Det danske Folks Grundkraft er Kærlighed, og Kærlighedens Element er Frihed. Vi foreslaar i Almueskolens Interesse Frihed for dem, der drives af Kærlighed til Sagen, og kun Tvang for de uvillige, de Forældre, som ikke selv hverken vil eller kan sørge for deres Børns Undervisning og Opdragelse. Der ansættes en Skolelærer i hvert Sogn, og de, der skal bruge Læreren, lønne ham og betro ham deres Børns Undervisning og Vejledning, er de nærmest berettigede til at vælge og ansætte ham. Han skal lønnes efter Skolepengesystemet og skal ikke betales for de trælse Uddannelsesaar og Eksamens-Skrækken.

Forældrene er vistnok de naturligste Tilsynsmænd ved deres Børns Undervisning, og det kunde aldrig falde os ind at beskikke andre.

I Skolens yngste Klasse, hvor Drengene og Piger følges ad, bør fortælles Bibelhistorie og de for Børn fornøjeligste Dele af Danmarkshistorien, Mytologien og Sagnhistorien, og der tages ikke noget Hensyn til, hvad der huskes, kun, at det finder Indgang hos dem og fornøjer dem. Aandens og Sjæleevnernes Udvikling er det, det gælder.

I den Skole, hvor Børnene er mest livlige, hvor der af dem gøres de fleste Spørgsmaal, hvor de indfører det lærte i deres Lege, og hvor de har mest Iver for at fortælle hjemme, hvad de har hørt, der har Undervisningen nærmest naaet sit Maal. Naar et Barn er tolv Aar, maa det kunne læse indenad i en Bog og forstaa, hvad det læser. Regningen bør indskrænke sig til lette Hovedregningsopgaver, som forefalder i det daglige Liv. Skrivningen bør være en fri Sag.

Ved Siden af denne offentlige Undervisningsanstalt

bør der aabnes Plads for *privat* Undervisning, idet der uden for denne gives enhver Mand Lov til at sørge for sine Børns Undervisning, som han bedst kan og vil, naar han blot beviser, at de ikke staar tilbage i Dan-nelse og Udvikling for de Børn, der undervises i den offentlige Skole. Saa mange, som derom kan blive enige, maa have Lov til i Forening at holde en Lærer, og den eller de, som gør det, maa selv have Lov til at udvælge en Præst og vederhæftig Bonde til at bedømme Børnenes Standpunkt, hvilke dem selv lyster, og skal denne Prøve ske en Gang om Aaret, hvorpaa de af deres selvvalgte Tilsynsmænd modtager Attest, udstedt paa Ære og Samvittighed, om, at Børnene ikke har lidt nogen Forsømmelse, hvilken Attest enhver Fader over-leverer til sit Sogneforstanderskab, hvis Børn paa andre Steder bliver undervist i Privatskolen. Om Læreren er eksamineret, samt hvor megen Skoletid o. s. v. bør ikke komme i Betragtning.

»Til Slutning skal jeg kun bemærke, at dersom den Frihed, der er bleven indført i vort Fædreland, alene skal tjene til at føre os i Striden med Katolikker, Gen-døbere, Mormoner, Kommuniste, Jesuitter o. s. v. uden tillige at give os Lejlighed til at forskaffe os de Vaaben, vi skal bruge i Kampen mod dem, saa vil baade det kirkelige og det borgerlige Samfund snart gaa til Grunde. Udenadslæsningen, de paaklignede og paa-tvungne Kundskaber med tilhørende Ramse- og Efter-snak vil kun danne et daarligt Værn mod Fjenderne.«

Kold ender sin Afhandling med at sige:

»Men i hvad der saa gøres for Oplysningsvæsenet i vort Fædreland, vil vi bede og haabe, at *Sandhed* og *Virkelighed* ikke tabes af Sigte; thi selv det mindste Gran deraf har mere Virkning end hele Læs af Skin og paaklignet Visdom.«

Dette er nogle af Grundtankerne i Kolds Afhandling

»Om Børneskolen«. Det er paa dette Grundlag, han bygger sin Friskole, og senere Udtalelser af ham angaaende Undervisning og Opdragelse peger i samme Retning.

»Skolen maa være hjemlig for Børnene, saa de kan føle sig fri og være naturlige. Skolestuen bør saa meget som muligt ligne en almindelig Dagligstue.«

»De fleste Børn lærer at læse alt for tidligt. Maatte de smaa høre i nogle Aar, førend de begyndte at læse, saa skulde de se en Slægt vokse op, der kunde tro og handle.«

»Børneopdragelsen er Forældrenes Sag. Dette Ansvar maa Staten ikke tage fra rette vedkommende, og Fader og Moder maa ikke skyde det fra sig. Trænger vi til Hjælp, saa vil vi selv skaffe denne Hjælp. Staten maa helst holde sine Fingre derfra.«

»Paa mine Vandringer omkring i Danmark har det tidt slaaet mig, at den gamle i Kakkelovnskrogen, som aldrig havde gaaet i Almueskolen, i Regelen var mere livlig og frisk, hjertelig og troende, aandsberørt og poetisk anlagt, mere aabenhjertet og mindre mistænksom end den midaldrende, der havde gaaet i Almueskolen og var bleven slemt tør, udmarvet og aandsforladt i denne kedelige Trædemølle.«

Kold mente egentlig, at Friskolen kun var en Overgang til, at Forældrene paatog sig at holde Skole selv. Og dette vilde ske, naar først store Dele af det danske Folk var bleven oplivet, og Oplysningens Sol havde gennemlysnet og gennemvarmet det. Herom vidner et Brev, kraftigt og ejendommeligt i Formen, præcist i Udtryk og Mening, som han skrev til Højskoleforstander Maltesen, Vrigsted, den 24. September 1867.

Det hedder heri bl. a.

»Hvad Friskolen i Tidens Løb vil udvikle sig til, er et Spørgsmaal, som kun Tiden kan besvare; men i

Øjeblikket staar den og har altid staaet for mig som et Middel til at bringe Børneundervisningen tilbage igen i de rette Hænder — Forældrenes — hvorfor det ogsaa i alle Maader er Friskolens Opgave at ligne Hjemmeundervisningen, saa godt den kan. Det var, som bekendt, Almueskolen af 1814, der tog den sidste Rest af Hjemmeundervisningen bort.

Børneundervisningen er efter mit Skøn noget saa simpelt og ligefrem, at dertil ingen særlig Dannelse udfordres, men at ethvert Menneske, der, opvakt til »sin Gud og sig selv at kende«, kan læse i Bog, fæste sine Tanker læseligt til Papir og regne de i det daglige Liv forefaldende Regningsopgaver, han kan give Børn den fornødne Undervisning, naar han ellers vil; thi ellers kunde der jo ikke være Tale om at overdrage den til Forældrene. Ved den fornødne Undervisning forstaar jeg, hvad et Barn kan modtage og bruge, og ikke, hvad man falskeligt tænker i vore Dage, at bibringe Barnet en hel Del, som han vel for Øjeblikket ingen Trang har til, altsaa heller ingen Lyst og Gavn af, men som man mener siden hen i Livet skal blive en mægtig Løftestang for ham.

Men det er Afmagten, som ikke føler Kraft hos sig til at leve, langt mindre til at lære saa længe, man lever. Et halvt Aars Ophold paa en god Højskole er Dannelse nok til at undervise sine egne Børn, og Friskolen er jo egentlig Stedfortræder for Hjemmeundervisningen. Hvad det især kommer an paa, er Friskolemestrenes Valg, at udfinde de Mennesker, som har Kærlighed til Børn i Almindelighed, forenet med Meddelelseslyst og Gave. Men vi maa for at billige denne Skoleanskuelse kun tænke paa de levende, medens en Skoleindretning efter de dvaleliggendes Tarv og Trang ligger uden for denne Betragtning.

I Huse, hvor man efter fattig Lejlighed har lært »sin

Gud og sig selv at kende«, vil altid blive talt og sunget en Del, som kan komme Børnene til gode, og som de opsamler med stor Begærlighed, som det gamle Ord: »Smaa Potter har ogsaa Ører«, saa pudsigt udtrykker, saa at det maaske endog kan siges og forsvares, at det ikke saa meget er det, der henvendes til Børn, som de optager, men det derimod meget er det, de selv opsamler, uden at nogen tænker derpaa.«

Af Afhandlingen: »Om Børneskolen« fremgaar det, at Kold havde klaret sig sine Tanker om Børneundervisningen, og han havde personlig Erfaring derom fra de forskellige Steder i Skole og Hjem, hvor han havde undervist. Da man nu kaldte paa ham fra den gode Kreds paa Hindsholm, fulgte han Kaldet.

KOLDS FRISKOLE I DALBY.

Med Skolen i Dalby paa Fyn begynder den danske Friskole sit Levnedsløb.

Det er ikke tilfældigt, at det blev Fynboerne, der hjalp Kold til at realisere sine Skoleplaner saa vel med Hensyn til Børn som voksne. Kold siger selv herom: »Hvorfor det netop skulde være i Fyn, det vidste jeg ikke dengang; men nu ser jeg, at det var bedst at begynde med Fynboerne, fordi de er nemmest at komme af Sted med. Det er en mærkværdig indre Forbindelse, som Aanden danner mellem de Mennesker, der er dens Redskaber, og som den holder af. Aanden forstaar at lede alt, indtil det sker, som den vil. Vi ved i Grunden ikke af, hvor det er, vi skal hen; men vi kommer dog den Vej, som Gud vil.«

Jordbunden for Kolds Friskole i Dalby var beredt gennem flere Aar paa forskellig Maade baade kristeligt og folkeligt. De gudelige Forsamlinger havde frembragt en dybgaende kristelig Bevægelse, der hist og

her havde modtaget Paavirkning fra Grundtvigs varme Menneskelighed og danske Livssyn, saa Sindene var aabne og opladte for forskellige Sider saavel i Aandsliv som Folkeliv. Blandt de Folk i Dalby, som følte sig mest trykkede ved Forholdene i Almueskolen, og som Kold følte sig stærkt draget til, maa først og fremmest nævnes Gaardejer Christen Larsen.

I sin Barndom havde hans Bedstemoder sunget Poesi ind i hans Sjæl med Folkeviser og Salmer og stemt hans Sind religiøst med de bibelske Fortællinger; men i Skolen fik han noget andet at høre af den rationalistiske Lærer, der forklarede Underet i Kana som et Slags Bedrageri fra Vorherres Side, idet en Student fra København kunde gøre det samme ved at komme et Pulver i Vandet. Efter Bedstemoderens Død læste Christen Larsens Fader om Aftenen højt for Børnene Bøger af vantro Forfattere, saa det var nær ved, at Drengen havde mistet sin barnlige Tro; men i Ungdommen kom han under Paavirkning af den gudelige Bevægelse i Kertemindeegnen, der havde Træskomand Christen Madsen fra Bregnør til Fører. Christen Larsen var dog en varmere Natur end de fleste andre, hans rige Menneskelighed hungrede efter anden Næring, og han kunde ikke samstemme med de vakte i deres strenge Fordømmelse af uskyldige Glæder. Han elskede Poesi og Digtning og virkede sammen med ligesindede Kammerater for at forædle Ungdommens Sammenkomster og Forlystelser.

I sine »Mindeblade« fortæller han om, hvorledes han sammen med sit Søskendebarn Poul Rasmussen fra Mosegaarden og Christen Hansen fra Dalby i Stedet for at deltage i Karlens Spil og Drik fortalte Eventyr og Historier for de unge Piger og lærte dem Viser og Sange. Det rygtedes, saa der kom flere til de unges Sammenkomster endogsaa længere borte fra, og de

havde derved en god Indflydelse paa hele Egnens Ungdom.

Poul Rasmussen blev under en Sygdom stærkt grebet af den gudelige Bevægelse og drog Christen Larsen med sig; denne var dog ikke rigtig glad ved det; men en Søndag faldt Grundtvigs »Søndagsbog« ham i Hænde, og ved Læsning heri vandt han en dybere Sans for Kristendom og fyldtes med en rig og dyb Glæde. I sine »Mindeblade« fortæller han saaledes derom:

»Det var Søndag, og jeg gik ud i Haven med Grundtvigs Prædikener, satte mig paa en Bænk og begyndte at læse paa en Prædiken. Men jeg kom ikke langt i Prædikenen, inden jeg hensmeltede i de ømmeste og vemodigste Følelser, saa Glædestaarerne strømmede ned over mine Kinder. Thi en saadan Prædiken havde jeg endnu aldrig læst, eller nogen Tid hørt Guds Ord prædikeret eller beskrevet med en saadan Trosvarme, Kraft, Inderlighed og Begejstring som i denne Prædiken. Grundtvigs »Søndagsbog« blev nu efter denne Dag den eneste Andagtsbog, jeg læste. Og jeg blev snart fortrolig med dens skønne poetiske Stil. Og da jeg havde tilegnet mig dens Betragtning af Daabspagten i Forhold til Skriften, og det var bleven mig nogenlunde klart, hvad der ene og alene skulde lægges Vægt

Christen Larsen og Hustru,
Dalby.

paa, nemlig at vi kunde kun være Guds Børn, naar vi stod i vor Daabs Pagt, og at den hellige Skrift var den Bog, der kunde oplyse og vejlede os dertil og beskrive det Guds-Rige, som hvilede paa Troens Grund — saa snart dette var blevet mig klart, saa havde jeg ingen Ro paa mig, inden jeg fik mine Venner til at erkende det samme.«

Christen Larsen forstod nu ogsaa den nye Oplysning, der talte gennem Grundtvigs historiske Foredrag »Mands Minde« og gav sig Udtryk i »Det danske Samfund«. Han fik selv stiftet et lille dansk Samfund i Dalby og læste med Begejstring Grundtvigs Taler og Digte i »Kærminder« og »Skjaldeblik«.

»Jeg havde vel,« skriver han, forhen læst enkelte Skjaldekvad i Lindbergs Kirketidende af Grundtvig; men jeg havde endnu ikke set noget af ham, der stillede Modersmaal, Minder, Folkelighed og alt, hvad der er dansk, i det Lys og den Klarhed som jeg fandt dem fremstillede her. Og især tiltalte de to Taler mig, den ene om Himmelen, Jorden og Havet, og den paa Kong Christians Kroningsfest med Tekst: »Vi ved, at vi er overgangen fra Døden til Livet« o. s. v., hvor han skildrer Danmarks Folkeaand i saa poetisk skønne og levende Træk, at det ganske henrev mig til Beundring og smeltede mig hen i Glædestaarer, saa jeg besluttede, at jeg fra dette Øjeblik vilde udbrede folkelig Oplysning i saa vid en Kreds som muligt.«

Christen Larsen mødte ikke megen Forstaaelse til at begynde med for sine kristelige og folkelige Livstanker; men efterhaanden kom der helt god Gænge i »Det danske Samfund« paa Hindsholm med Tale og Sang, og flere og flere sluttede sig til. Han overtog Fædrengaarden i Dalby og fik snart ved sin aandelige Overlegenhed en ledende Stilling i Sognet, idet han blev Formand for Sogneforstanderskabet, og da der

skulde vælges til den grundlovgivende Rigsforsamling paa Hindsholm, valgte man Christen Larsen fra Dalby.

Det politiske Liv og Partivæsenet tiltalte ham dog ikke, han opgav sin Rigsdagsvirksomhed for des mere at hellige sig Arbejdet i Folkeoplysningens Tjeneste.

Da Kold begyndte sin Højskole paa Ryslinge Mark, var Christen Larsens Søn den første og eneste Elev, som han sikkert vidste vilde komme, da han i de sidste Oktoberdage gjorde alt færdigt til at begynde.

Det var ikke mærkeligt, at Kold følte sig draget til Christen Larsen.

Af andre, der var ivrige efter at faa begyndt med Børnene, nævner vi Christen Larsens Brøder Morten Larsen, Brødrene Poul og Niels Rasmussen fra Mosegaarden i Dalby, samt Sognefoged Knud Nielsen fra Mesinge. Alle havde de pintes ved den tørre Udenadslæsning og den aandløse Ramse i Almueskolen, og ingen lyse og glade Minder havde de fra deres Skoletid. Nu maatte deres Børn prøve det samme. Læreren i Almueskolen var ked af sin Gerning og pryglede Børnene til gennem Udenadslæsning at nemme Lærebogens Moral og Katekismens Læresætninger. De vilde gerne hjælpe deres Børn til noget bedre og talte med Kold om Forholdene i Juleferien saaledes, at han sagde ja til at komme derud, naar Vinterskolen var sluttet, for at begynde en Friskole.

I Dalby var der en ugift Skomager, der ogsaa var Musiker. Han havde bygget en Storstue til sit Hus for at udleje den til Danselokale. Denne Stue blev nu lejet for at tjene til Skolestue, og her begyndte Kold sit Skoleværk. Skomagerens Storstue kom til at genlyde af Barnesang og Barnelatter i Stedet for Dansemusik og Ungdommens Hujen og Larmen.

Den 16. Juni 1852 fik Sogneforstanderskabet i Dalby følgende Skrivelse fra Skoledirektionen:

»Læreren ved Folkeskolen i Ryslinge, Seminarist C. Kold, har for Skoledirektionen gjort Anmeldelse om at have oprettet en privat Børneskole for 16 Elever i Dalby, ligesom ogsaa Hr. Pastor Møller i Dalby har indberettet, at han har overværet den i bemeldte Skole begyndte Undervisning, hvormed han har fundet sig veltilfreds.

Paa Grund heraf undlader Skoledirektionen ikke til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse for Hr. Seminarist C. Kold herved at meddele, at der ikke haves noget at erindre mod bemeldte Skoles Opretelse, da Hr. Kold som Seminarist har den til at meddele Undervisning i en Almueskole fornødne Kvalifikation.

Skolen vil dog henhøre under Sogneforstanderskabets Tilsyn, som enten ved at afholde Prøve med Børnene i deres Undervisningslokale eller ved at lade dem møde i den offentlige Skole efter afholdt Skoleeksamen bør forvisse sig om deres Fremgang. Ligeledes bør det paases, at der i den private Skole skal holdes en Skolejournal. Paa disse Betingelser vil et Bevis fra Bestyrelsen, at skolepligtige Børn undervises af ham, bevirke Fritagelse for disse for at søge den offentlige Skole.«

Her har vi den første Friskoles offentlige Anerkendelse. En anden Anerkendelse lyser ud af f. Eks. følgende Brev til Algreen fra Kold:

»Hils Grundtvig og sig ham, at Skolen paa Hindsolm gaar godt med 20 Elever i Sommer, og til næste Sommer ventes 10—15 til. Det er især Børnene, der driver Sagen, da Forældrene ikke vil nægte deres Børn den Fornøjelse, naar de ønske det.«

Som nævnt skiftedes Kold og Poulsen Dal denne Sommer til at undervise, og det vil da være paa sin Plads at sige lidt om denne Mand, hvis Navn fra Friskolens første Fremtræden er saa nøje knyttet til den.

Anders Kristian Poulsen Dal blev født den 31. Maj 1826 i Østermølle, Fabjerg Sogn, ved Lemvig. Forældrene har været muntre Folk og stammede fra Thy, hvortil de flyttede igen i 1834, da de bosatte sig i Ginderup, Heltberg Sogn.

Poulsen Dal kom tidlig ud at tjene; men Bøgerne drog ham, og tidt fandt man ham i Landevejsgrøften med en Bog i Stedet for i Børnenes og de unges Lag. Han samlede sig derfor flere Kundskaber end almindeligt, og da han var en meget velbegavet ung Mand, hvis Hu stod til Læsning og Skolearbejde, søgte han en Plads som Biskolelærer i Nees, Karby Sogn paa Mors. Ligesom han her fulgte

A. K. Poulsen Dal.

samme Vej og Bane som Kold, søgte han ogsaa som denne Seminarievejen. Ved Laan fik han samlet saa mange Penge, at han kunde komme paa Snedsted Seminarium fra 1844—46, og her var der mere Liv, end da Kold var her; thi to Aar før var Ludvig Chr. Müller bleven Seminariets Forstander.

At Poulsen Dal har været en flink Elev, kan man se deraf, at han i 1846 tog Lærereksamen med Hovedkarakteren: »Udmærket duelig«, saa vel som af den Paategning, Ludvig Chr. Müller gav hans Eksamensbevis.

Det hedder her: »Han har meget gode Evner og usædvanlig gode Kundskaber, er sindig og alvorlig, har

røbet stor Lærelyst og i enhver Henseende været en meget god Discipel. Jeg haaber, at han vil blive en dygtig Lærer, og tør anbefale ham paa det bedste.«

Allerede samme Efteraar blev Poulsen Dal Huslærer paa Rydbjerg. Her lærte han Pastor Hassenfeldt fra Holmsland at kende, søgte tidt derover til Kirke og fulgte saa ikke saa sjældnen med Præsten hjem efter Gudstjenesten. Det var her i Nysogn Præstegaard, at Poulsen Dal en Søndag i September 1847 traf Kold personlig. Paa Seminariet havde han hørt en hel Del om Kold, bl. a. af Seminarielærer Pfaff, og Kold var kommen til at staa i et underligt Lys for ham, halvt en Sværmer, halvt en Eventyrer. Da han nu fik at vide, at han skulde se Kold, blev han meget spændt paa, hvorledes denne vilde se ud, og hvad han vilde sige. Den Dag blev det ikke til meget med dem; men senere fik de meget med hinanden at gøre, efter at Kold var bleven Huslærer hos Pastor Hassenfeldt. Kold kom tidt til Rydbjerg, og efter lange indholdsrige Samtaler i Dagligstuen fulgtes de to Huslærere gerne til Poulsen Dals Værelse, og her kunde Samtalen fortsættes til langt ud paa Natten.

Det var især om Skolespørgsmaal, de talte, og her kunde de udmærket enes; thi Poulsen Dal hørte ikke for ingenting til Ludvig Chr. Müllers flinkeste og bedste Elever; men han mærkede dog snart, at Kold var langt modnere og havde ført alt langt videre ud, hvad Undervisning angik. Det stod med forunderlig Klarhed for Kold, hvorledes alt skulde tages, og han meddelte til Poulsen Dal, som med Ungdommens friske Begejstring i de sildige Nattetimer modtog sin Daab som den frie Skoles Talsmand. De talte ogsaa om Grundtvigs Verdenshistorie, som Poulsen Dal ligeledes kom til at sætte megen Pris paa.

Da den stærke folkelige Bevægelse kom i 1848, og

Krigen brød ud, skrev Poulsen Dal begejstrede Krigs-sange i Ringkøbing Avis, og baade han og Kold meldte sig som frivillige og fulgtes ad til Hæren, hvor de ogsaa holdt trolig sammen baade, naar de var i Kvarter, og naar de stod paa Post. Poulsen Dal var dog ikke saa lidt ivrigere end den noget ældre Kold. Da han meldte sig som frivillig, og Præsten i Velling spurgte ham, hvor langt han vilde gaa, svarede han: »Til Verdens Ende.«

De blev dog snart enige om, at Soldatervæsenet ikke laa for dem, de fulgtes ad hjem igen, og da de nærmede sig Rydbjerg, sprang Poulsen Dal højt i Vejret af Glæde.

Han tilbragte saa Vinteren paa Rydbjerg. I Felten havde han paadraget sig en Øjensygdom, der nu en Tid blev saa ondartet, at han frygtede for at blive blind. Den bedredes; men da han om Foraaret 1849 mødte til Session i Vestervig, havde han dog Lægeattest med. Den friede ham ikke for at blive udskrevet; men da han havde været med som frivillig i 1848, fik han Lov at vente et Aar med at aftjene sin Værnepligt.

Han søgt saa et Andenlærerembede i Hals efter Opfordring af Pastor Hass, der havde opgivet sin Missionsgerning og var bleven Præst der. Poulsen Dal fik Embedet, blev fri for at komme i Militærtjenesten og opholdt sig her til i Efteraaret 1851.

Han beholdt dog stadig Forbindelsen med Kold.

»Jeg savner Dem meget, kære Kold!« skriver han i et Brev. »Jeg har ingen, som jeg saadan kan tale med . . . Jeg føler mig derfor ogsaa saa ene . . . Ingen kan raade mig. Kort sagt: Jeg er og bliver fremmed og savner alt for at *leve*. Ja, jeg har Bøger, og disse kaster jeg mig ogsaa over med hele min Sjæl. Men derved kommer jeg tidt i Vildrede med mig selv og

ved hverken ud eller ind. Jeg trænger haardt til levende Mennesker. Og jeg vilde give meget, ret meget for at være i Nærheden af Dem. Men denne Tilstand er vel ogsaa til mit Gavn. Jeg skulde vel lære at staa ene og med Vorherre være mig selv nok.«

I det samme Brev skriver han, at hvad hans Skolevirksomhed angaar, ser det ikke allerbedst ud, og han føler, at han er rigtig bleven sat paa Prøve ved at værre Skolelærer i Hals.

»Hver Dag har jeg at rumstere mellem 60—70 døvne, tykhovede og meget uartige Børn, der i Almindelighed nyder en ussel Opdragelse hjemme og er aldeles fremmede for, hvad man kalder at tænke og føle, ja, mange kunne næppe sanse.« Han driver paa med Fortælling, men synes ikke, det virker, og bliver utaalmodig. Forældrene er utilfredse med, at Børnene ingen Lektier har, men kan gaa og drive Tiden hen paa Gaden.

I Sommeren 1850 besøgte han Kold i Ryslinge, og i disse Sommerdage har de to Venner talt om mangt og meget, Poulsen Dal fik Lyst til at blive Højskolelærer, og dette førte til, at han sidst i November 1851 flyttede til Ryslinge som Kolds Medhjælper med det første Hold Højskolekarle. Stilfærdig, uegennyttig og dygtig, som han var, blev han Kold en udmærket Hjælper og en ypperlig Støtte. Hans gode, solide og levende Undervisning i de praktiske Fag blev et nyttigt og nødvendigt Supplement til Kolds Foredrag, og han vandt snart Elevernes Kærlighed ved sin sindige, milde og hjertelige Færd.

Poulsen Dal var Kolds Medhjælper i tolv Aar, dels i Højskolen, dels i Friskolen; han fulgte ham til Hinds-holm og derfra til Dalum, hvor han var med til at føre Højskolen for Piger ud i Livet, og et Par Somre hjalp han med til at faa Friskolerne i Trunderup og Tarup i Gang. Han var det faste Punkt i Timeplanen,

hjalp til med hvad som helst og tog sig af Eleverne i deres Fritid.

I 1863 besøgte han Familien i Thy og gamle Elever paa Mors. Her kom det paa Tale, om der ikke paa Mors mulig kunde være Jordbund for en lignende Skolegerning som Kolds. Friskolen var saa smaat begyndt her, og man foreslog Poulsen Dal at tage fat paa Højskolevirksomhed. Glimrende Udsigter var der ikke; men han var vænnet til at nøjes med lidt og plejede ikke at stille store Krav, maaske trængte han ogsaa til at prøve selv at forme sin Skole; han lovede at begynde og virkede først i Friskolen, men oprettede saa Galtrup Højskole i 1864.

Fra nu af tilhører hans Historie mest den danske Højskole; han faar stor Betydning for det aandelige Liv paa Mors, og Galtrup bliver et Midtpunkt for Øens aandelige Liv, fra hvilket der gaar Traade ud til Friskolerne trindtom. Derfor hører hans senere Liv med til den Skildring af Friskolen paa Mors, som vi senere vil gaa over til.

Men Poulsen Dals støtte Skikkelse med det rare og tiltalende Ansigt hører med i Billedet af den første Friskole og i Kredsen af de Mænd, der offervillige og ivrige sluttede op om den.

Friskolen i Dalby begyndte med 11 Elever; men Antallet steg den første Sommer til 21.

Alle Skolens Udgifter afholdtes af Kold, som fik Kosten paa Omgang hos Deltagerne.

For hvert Barn betaltes aarligt af en Gaardmand 8 Rigsdaler, af en Husmand det halve. Havde Gaardmanden flere Børn i Skolen, betalte han 5 Rigsdaler for hvert, og Husmanden fik ogsaa Nedsættelse, hvis han havde flere Børn i Skolen. I Gennemsnit blev det 4 Rigsdaler for hvert Barn den første Sommer, og Lærerlønnen for den første Sommer blev 84 Rigsdaler.

Det blev for uroligt for Kold at være et Sted om Vinteren og et andet Sted om Sommeren, og da Forholdene paa Hindsholm tiltalte ham meget, solgte han sit Hus i Ryslinge og opførte i Sommeren 1853 et nyt Skolehus midt i Dalby. Han byggede dengang i noget større Stil end i Ryslinge, fordi der nu skulde skaffes Plads baade til Højskolen og Børneskolen. Men som den praktiske Mand han var, beklædte han Huset med Brædder, idet han regnede med, at det Materiale kunde lettere bruges, hvis han besluttede at bryde op herfra og flytte andetsteds hen. Den Bygningsmaade brugtes ellers ikke paa Hindsholm, og hans Modstandere kaldte Skolen for »Fjællekassen«.

Friskolefolkene hjalp Kold med Byggeriet ved at levere fri Kørsel af Materiale. Kold anskaffede selv Inventaret: Kakkellovn, Borde, Bænke, Bøger m. m., der kostede ialt 20 Rigsdaler. Vedligeholdelsen blev anslaaet til 20 Rigsdaler aarligt. Børnene blev delt i to Klasser og gik i Skole hver anden Dag hele Aaret, skønt Kold mente, at Børnene lærte mere hos ham ved Hverdagsundervisning om Sommeren, end om de gik hele Aaret i Almueskolen. Antallet af Børn steg jævnt. I Aaret 1854 var der 47 Børn, næste Aar 56 og i Aaret derefter 76 Børn, hvoraf de fleste var fra Dalby Sogn, men dog ogsaa enkelte fra Nabosognene.

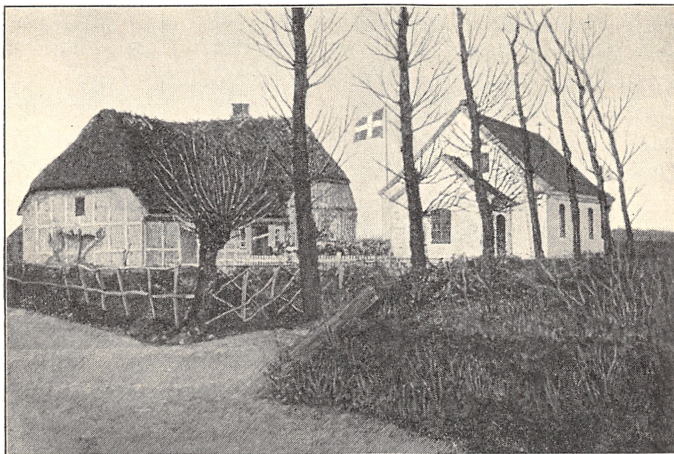
Samtlige Udgifter var i 1856 ialt 300 Rigsdaler; deraf 20 Rigsdaler til Vedligeholdelse, 10 til Varme og Rengøring, 100 Rigsdaler til Lærerens Kost. Lærerlønnen blev altsaa ialt 170 Rigsdaler for et Aar.

Kold og Poulsen Dal skiftedes til at undervise. Naar den ene var paa Højskolen, var den anden i Friskolen. Kolds Søster Marie styrede Huset, og hun var den rette Medhjælp, en stille fin Kvinde, dygtig til alt Arbejde. Hun bar Gerningen sammen med Broderen i de svære Kampaar. Med hende kunde han tale om alt, raadføre

sig om alle Ting, og hun forstod ham som ingen anden.

Om Undervisningsmaaden hedder det i en Artikel i »Fyns Avis«, Nr. 23 fra 1857.

»I denne Skole lærer Børnene naturligvis at læse, skrive og regne ligesom i andre Skoler; men for øvrigt

Dalby Friskole.

møder Undervisningen dem ikke som et Paabud, som en Fordring, *ikke* som et Pligtarbejde, der af dem skal udføres og for hvis mindre heldige Udførelse de maaske kan vente Straf. Læreren er her den arbejdende, der retter Fordringen til sig selv, den Fordring nemlig at *fortælle, foredrage og meddele* saa godt, at Børnenes Opmærksomhed vækkes og fængsles, deres Hjerter tiltales, og deres Aand paavirkes, saa at de kan vinde et virkeligt Udbytte af Oplysning og Dannelse, af aandeligt Liv, et Udbytte, som kan kaldes deres *eget*.«

Om Børnenes Forhold til Skolen skrives der:

»Det er bekendt i den Kreds, hvori Skolen virker, hvor gerne Børnene søger den, fordi de føler sig aandelig og hjertelig tiltalt, og hvor meget de, naar de kommer hjem, har at fortælle Forældre og Søsken om, hvad de har hørt.«

Men om dette Skolens indre Liv vil vi lade en af dens egne Elever, Poul Rasmussens Søn fra Sanderum, fortælle. Almueskolen i Sanderum var haard ved Drenge med Ramsen og Udenadslæren. Han læste og græd, læste og græd i det uendelige. I hans Hjem kom der saa Besøg fra Mosegaarden i Dalby, Samtalen faldt paa Skolegang og den nye Friskole i Dalby, det ene Ord tog det andet, og Enden paa det blev, at da Folkene fra Mosegaarden om Aftenen drog tilbage, havde de den lille Rasmus Poulsen med, og nu skulde han saa gaa i Skole hos Kold.

Han tænkte ikke paa det med Glæde; thi at gaa i Skole stod for ham som det værste af alt. Mange Gange havde han og de andre Børn smagt Tampen, og stundom tog Læreren dem i Haaret og dunkede deres Hoveder mod hinanden to og to. De havde maattet sidde efter og læse i Munden paa hinanden. De frygtede Læreren. Naar han raabte sit: »Kom ind!« snøredes deres Bryst sammen af Angest, og de var saa bange for ham, at de ikke turde gaa forbi ham paa Gaden.

Med saadanne Minder om og slige Følelser for Skolegang kom Rasmus Poulsen til Dalby, og derom har han selv fortalt saaledes:

»Den første Dag kom jeg ikke i Skole. Karlene der i Mosegarden var netop ved at køre Gødning i Marken, og jeg fik Lov at køre med. Jeg kan godt huske, at min Farmoder var saa kærlig imod mig, at hun gjorde alt, hvad hun kunde, for at glæde mig, gav mig baade det ene og det andet. Jeg var jo meget

bedrøvet over, at jeg skulde derud at gaa i Skole. Jeg tænkte, at det blev ikke bedre end derhjemme.

Næste Dag kom jeg saa i Skole. Kold fik Kosten i denne Tid i Mosegaarden. Den fik han jo paa Omgang hos Folk, som havde Børn i Skole hos ham, dog ogsaa hos enkelte, som havde Syn for og Kærlighed til Fri-skolen, og da navnlig hos min Farbroder.

Kold og jeg fulgtes ad op i Skolen den første Morgen. Vi fulgte Stien. Da vi var kommen Halvvejen, sagde Kold til mig, som gik foran: »Ja, ja, gode Ras' Poulsen, naar vi to har været sammen i otte Dage, saa er vi gode Venner,« hvortil jeg svarede med et mut Nej. Han sagde saa igen: »Jo, vi er!«

Imidlertid kom vi op i Skolen. Der blev sunget en Morgensang. Det var jeg nu ikke vant til. Saa blev der fortalt noget af Bibelhistorien; vi regnede og skrev, og henad Aften, da vi skulde hjem, fortalte Kold et Eventyr. Saa sang vi nogle Sange og Viser i P. O. Boisens Sangbog.

Det var den første Dag. Da jeg kom udenfor, tænkte jeg nok: Du har jo ingen Lærebog eller Bibelhistorie, og du fik heller ikke noget for, ja saa slipper du da endnu i Morgen for at lære udenad. Den næsteDag gik det ligesaadan. Udelukkende Fortælling, saa et Eventyr, og til sidst sang vi en hel Del morsomme Viser. Vi fik heller ikke noget for den Dag, saa jeg begyndte at tænke: »Mon vi ikke skal læse udenad.«

Den tredie Dag gik det ligesaa. Jeg begyndte da at tænke: »Det er dog ikke saa galt at gaa i Skole paa den Maade. Det var lige ved at blive morsomt. Og inden otte Dage var omme, havde Kold vundet en fuld-stændig Sejr over mig, saa vi nu var de bedste Venner.

Ogsaa hans trofaste Medhjælper Poulsen Dal maa jeg ikke glemme, som gjorde alt for at glæde os Børn. Han tog os med ud til Stranden at sejle, viste os camera

obscura og meget andet, saa vi levede som i et Paradis her i Skolen. Vi turde snakke til dem og spørge dem om, hvad det skulde være. Og saa fik vi saadan en Mængde Eventyr, som vi kunde huske fra Ende til anden. Naar jeg en Gang imellem kom hjem, kunde jeg fortælle saa mange Historier for mine ældre Søskende, at jeg knap kunde blive færdig.

Underligt er det; thi naar Kold fortalte Bibelhistorie, fortalte om Abraham, Josef, Kong David og alle disse dejlige Historie, som rigtig kan gøre Børn glade, saa syntes jeg, at det var noget, jeg aldrig havde hørt før. Og dog havde jeg vistnok de hundrede Gange lært det paa Ramse, men vidste ikke en Døjt, hvad det var. Nu kunde jeg derimod fortælle Bibelhistorie saa godt som Eventyr.

Jeg glemmer aldrig, naar Kold stod ved Pulten og fortalte Eventyr, hvad han gjorde saa levende med Fagter og Gebærder, og vi stirrede paa ham, som vilde vi sluge ham med Øjnene, og naar han kom dertil i Eventyret, at Helten var i Kast med Dragen med de syv Hoveder og med eet Hug huggede dem af alle syv, da var det, som om de trillede hen ad Gulvet alle syv, og det kunde give et Sæt i os. Eller naar han fortalte Myter, disse forunderlig dybe Frasagn fra Hedenold, da husker jeg godt, hvor vemodig og blød man kunde blive, naar han fortalte om Balder og hans Hustru Nanna. Men derimod følte vi, at Kræfterne voksede i os, naar han fortalte om Tor, der var paa Fiskeri efter Midgaardsormen eller svang Hammeren mod Turser og Jætter.

I Skolen maatte vi altid gaa med Sivsko. Det var ikke tilladt at gaa med Træsko. Ligeledes maatte vi heller ikke spytte paa Gulvet. Men til Gengæld var da ogsaa Gulvene saa rene og pæne, at det var en Lyst. Kold kunde slet ikke lide Snavs og Uorden i Skolen.

Der var han meget streng, saa vi skulde nok tage os i Agt.«

Kold kunde gennem sin Undervisning vinde sine smaa Elever og faa Magt over dem, saa de gjorde, hvad han vilde, og aldrig havde Tanke om at gøre ham imod. Han tog dem ganske jævnt og ligefremt, men ikke absolut blødt og blidt. En af Børnene, Lille Ane fra Mesinge, var ulydig mod sin Moder og vilde ikke bære en Pakke til Dalby. Kold talte med hende, lod hende læse det fjerde Bud og sagde saa: »Du ærer ikke din Moder, naar du ikke vil gøre, hvad hun beder dig om. Naar du saa dør og kommer og banker paa Himmelporten og vil ind der, siger Vorherre til dig: »Naa, det er Lille Ane fra Mesinge. Men her kan hun ikke komme ind, naar hun ikke ærer sin Moder og gør, hvad hun beder hende om.«

Efter den Tid blev hun anderledes; nu vilde hun godt gaa Ærinder og hente Spaaner for Moderen.

Kold kunde i disse Aar, da der var saa mange Børn i Skolen, og Højskolen ogsaa skulde passes om Vinteren, tidt være noget overanstrengt og nervøs, saa han kunde fare op og skænde for den mindste Uorden og Uro. Det var vel nok Poulsen Dal, der trak Hovedlæset i Børneskolen; han gjorde Børnene fortrolige med Naturens Rige, og de lærte aabenbart en hel Del mere, end man lærte i Almueskolen, hvor saa megen Tid spildtes ved den mekaniske Udenadslæren.

Ofte kunde Kold, ogsaa i Børneskolen, ud fra Eventyrerne med enkelte Bemærkninger vejlede moralsk, saa Børnene fik en levende Forestilling om, at det var Menneskelivet, han oplyste for dem.

Fra disse Friskolens første Tider stammer flere smaa barnlige Fortællinger af Kold. Vi kender fra en senere Tid »Historien om Lille Mis«, der vel kan kaldes klassisk blandt Fortællinger for Smaa børn.

Skønt Kold havde faaet saa godt begyndt med sine Skoler i Dalby, var han dog ikke fremmed for Planer, der gik i en helt anden Retning. I 1856 var Kateket Svendsen paa Grundtvigs Anbefaling bleven udnævnt til Sognepræst for Jelling og Hover Sogne, samt til Forstander for Seminariet i Jelling. Kold og Svendsen var gode Venner og følte sig som Kampfæller i Arbejdet for at sprænge de hæmmende Baand, der endnu snævrede Livet i den danske Skole, og da Skolelærerembedet i Jelling samtidig blev ledigt, kom Kold til at tænke paa, om ikke hans Plads nu vilde være i Jelling ved Svendsens Side, og om ikke han her vilde kunne faa et videre Virkefelt, der svarede til hans Evner, og hvad man havde Grund til at vente sig af ham. Kunde man paavirke de vordende Lærere, vilde det kunne mærkes i vide Kredse. Han skrev til Svendsen om Sagen, og da Svendsen tøvede med Svaret, skrev han igen, et Vidnesbyrd om, at det ikke var et flygtigt Indfald, han havde faaet, men virkelig var noget, som han var stærkt optaget af. Kolds Breve er, saa vidt vides, ikke bevarede; men vi har det Svar, som Svendsen gav Kold, og hvori Svendsen siger sin Mening ligeud og uden Omsvøb, og hans Mening er den, at Kold ikke vil passe til den Plads. Hellere vilde Svendsen have ham som Seminarielærer og mener, at dette bedre vilde passe for Kold; men ogsaa her har han sine Betæneligheder. Kold er for urolig, for selvstændig, for dygtig til at kunne finde sig til Rette i en saadan fast Stilling, og der skal en vis Udholdenhed over for det daglige Slidarbejde, som skal gøres, og som er nødvendigt. Han raader Kold til at betænke sig to Gange; men vælger han at søge til Jelling, vil Svendsen stille sig ved hans Side i Kampen og Arbejdet.

Kold søgte ikke til Jelling, og det var sikkert godt det samme. Her vilde han ikke være bleven den Høv-

ding, han blev ved sit frie Arbejde for Friskolen og Højskolen.

Kolds Virksomhed havde slaaet godt an ude paa Hindsholm; men Kampen og Modstanden udeblev heller ikke, og der var mange, som ønskede, at »Fjællekassen« maatte ramle.

I Efteraaret 1855 var V. Bloch bleven Præst i Kerteminde. Han og Kold kendte hinanden fra Vestjylland og fandt straks hinanden igen. Pastor Bloch yndede de frie Skoletanker og ønskede at støtte Friskolen og gøre noget for dens Udbredelse. Han indbød nu i »Fyns Avis« — Nr. 271 — til et Møde i Kerteminde den 26. November 1856. Medindbyderne var en Kreds af Mænd, mest fra Nordfyn, blandt hvilke otte Præster, bl. a. Birkedal fra Ryslinge, Falck fra Vindinge, Viborg fra Rynkeby; af Lærere var der to, nemlig Kold og Poulsen Dal, en Del var Mænd fra Hindsholm, hvoriblandt naturligvis Brødrene Christen og Morten Larsen.

Resultatet af dette Møde blev Dannelsen af en Forening, der kaldte sig »Selskabet for den danske Almueskole«. Medlemsbidraget blev fra $\frac{1}{2}$ til 5 Rigsdaler; Bestyrelsen bestod af 5 Medlemmer, hvoriblandt Birkedal og Kold; Pastor V. Bloch blev Foreningens Formand.

»Selskabet for den danske Almueskole« havde følgende Formaal:

1. Det vil, støttende sig til den vaagnende Trang til et frit folkeligt Skolevæsen befordre *Oprettelsen af frie Almueskoler*, som gennem en livlig og naturlig, danske Børn tiltalende Undervisning tilsigter en hjertelig folkelig Dannelse, og hvor Religionen ikke behandles som Skolefag, men foredrages med Tro og Kærlighed til fri Tilegnelse, samt, om fornødent, vedblivende støtte saadanne Skoler.

2. Det vil i Forbindelse hermed virke hen til en *Reform i Statens Almueskolevæsen* saaledes:

- a. at *Friheden* fuldstændig gennemføres, Mulktering for Skoleforsømmelser ophører, og Udelukkelse af Skolen bliver det eneste Tvangsmiddel mod vedvarende Forsømmelighed og Uorden, som en god Disciplin forgæves har søgt at hæve;
- b. at Skolen indskrænker sig til at tilbyde Undervisning for Børn i en Alder af 10—15 Aar, og at, naar samtlige skolesøgende Børn saaledes nyder daglig Undervisning i Vinterhalvaaret, Sommerskolegangen kan indskrænkes eller ganske hæves efter Sogneforstanderskabets eller Borgerrepræsentationens nærmere Bestemmelse;
- c. at den almindelige Afgangsprøve, som ethvert Barn, hvad enten det har benyttet Skolen eller ikke, i Tiden mellem det 13.—15. Aar skal underkaste sig, og som for Drengenes Vedkommende betinger den fremtidige Adkomst til Valgret og Valgbarhed, saavel til Rigsdagen som til de kommunale Repræsentationer, bliver uden Forbindelse med Konfirmationen;
- d. og at de Forældre eller Værger, som lader deres Børn og Tyende undervise uden for Sogneskolen, kun af deres Hartkorn og Grundtakst yde Bidrag til Kommunens Skolevæsen.

»Selskabet for den danske Almueskole« begrundede sin Stiftelse ved at hævde, at de hidtil gældende Love angaaende Skolevæsenet »ingenlunde tilfredsstillende den Trang til et folkeligt Undervisningsvæsen, som den vaagnende danske Folkeaaand med voksende Styrke gør gældende«, og at »Skolen derfor højlig trænger til et aandeligt Opsving, hvilket er følt og erkendt af mange, baade i og uden for den danske Bondestand.«

Ved at fremhjælpe et saadant aandeligt Opsving inden for Skolen vilde Selskabet gøre Rigsdag og Regering det indlysende, at det var en Nødvendighed med en Reform af Sogneskolen. Vistnok kan ingen Love skabe dygtige, folkelige, beaandede Lærere; men Loven kan bortrydde de Hindringer, der stiller sig i Vejen for Skolevæsenets folkelige Udvikling, og give den Frihed, der er nødvendig, for at Aanden kan røre sig.

Men træder nu et saadant Selskab sammen med det nævnte Formaal for Øje, vil det ikke kunne undgaa dets Opmærksomhed, at der straks fra Begyndelsen fremstiller sig et nærmere Formaal for dets Virksomhed, gennem hvilket det agter at bane sig Vejen til en Reform i Statsskolen som sit Endemaal.«

Dette nærmere Formaal var at støtte de i de sidste Aar, navnlig paa Fyn, oprettede fri Almueskoler (Friskoler), hvilke ved at kunne bestaa ved Siden af de af Staten og Kommunen understøttede Sogneskoler viser, at de tiltaler det danske Hjerte og bæres af Folke-aanden.

»Selskabet skulde derfor føle sig opfordret til videre at fremme Oprettelsen af saadanne Friskoler og vedblivende at understøtte dem for gennem disse, dels midlertidig at fremhjælpe en folkelig Undervisning, dels at forberede den forønskede Udvikling af det hele Almueskolevæsen i vort Fædreland.«

I Beretningen om Mødet hedder det, at under Forhandlingerne kom forskellige Synsmaader til Orde, der ikke lod sig forene med det i Indbydelsen opstillede Formaal; men Indbyderne holdt fast ved Formaalet, hvis Rigtighed de erkendte, og Selskabet blev stiftet. Foruden Indbyderne tegnede sig 27 Mænd af forskellige Livsstillinger, mest dog af Bondestanden, og der blev valgt en Bestyrelse paa 5 Medlemmer: Præsterne V. Bloch, Kerteminde, Vilh. Birkedal, Ryslinge, Redaktør

af »Fyns Avis« J. H. G. Tauber, Gaardejer Poul Rasmussen, Sanderum, og Højskoleforstander C. Kold.

Ikke saa snart var Selskabet stiftet, før der udrød en Avisfejde i Anledning af dets Formaal, og denne Fejde gav Formanden Pastor V. Bloch Anledning til at udgive en Pjece: »Selskabet for den danske Almueskole belyst og forsvaret«, hvori det bl. a. hedder om Kolds Friskole: »Og *nu* tør jeg nok sige, at den varme Tilslutning og Deltagelse, *denne* Friskole har fundet hos Bondestanden paa Hindsholm, er et slaaende Bevis for, at den er en ægte *Folkeskole* efter den danske *Almues* Hjerte, og at den, selv om den stod *ene*, dog maatte siges at staa som en talende Kendsgerning, hvorfra »Selskabet for den danske Almueskole« kunde være bekendt at gaa ud. Men nu kommer hertil, at den allerede har vist, at den har Kraft til at *forplante sig i lignende Friskoler*.«

Der hentydes her til, hvad ogsaa anføres i den førnævnte Artikel i »Fyns Avis«, hvor det hedder: »Det har vist sig, at Kolds Friskole har Evne til at forplante sig i lignende Skoler, hvoraf alt fem er fremkommen paa Fyn og flere paatænkte, skønt et Par af dem har krævet betydelige Pengeofre af de Mænd, som har benyttet dem.

De nævnte fem Skoler er Friskolerne i Sanderum, Ryslinge, Trunderup, Vejstrup og Stenstrup, der er »Døtre« af Friskolen i Dalby, og af hvis Lærere de tre har modtaget deres Uddannelse paa Kolds Højskole, som er velskikket til at uddanne Friskolelærere, da der findes en Friskole ved den.«

Pastor Bloch hævder derfor i sin Artikel, at Selskabet vil støtte Oprettelsen af saadanne Skoler ved Raad og Daad og Pengetilskud, hvor den aandelige Trang er til Stede, og hvor man har *Manden*.

»Vi kalder disse Almueskoler *frie*, dels fordi deres

Oprettelse, Underholdning og Benyttelse ganske hviler paa Frivilligheden, dels fordi hele deres Virksomhed hviler paa den Grundsætning, at kun *den* Undervisning, som med varm Hengivelse og med Kærlighed til Børnene levende meddeles til fri Modtagelse og Tilsegnelse, fører til en *virkelig* Oplysning og Dannelse, medens de derimod, for saa vidt at der betales for Undervisningen, ikke kan kaldes frie i samme Forstand som de faste Sogneskoler.«

Selskabets første Aarsmøde blev holdt i Odense i Juni Maaned 1857. Forhandlingen drejede sig først om Reformer i Statsskolen, hvorom Meningerne var stærkt delte, og Ordskiftet var overordentlig levende; men Pastor Vilh. Birkedal fremsatte saa et Forslag om, at Selskabets Virksomhed alene skulde holde sig til Friskolen og Oprettelse af Friskoler.

»Dette var baade det nemmeste og det eneste Formaal, Selskabet som saadant kunde virke til at opnaa.«

Selskabet, der havde 108 Medlemmer, »var for ringe i Tal til umiddelbart at virke for en Reform af Almueskolevæsenet, og ved at bebude en saadan havde det kun skaffet sig Fjender, der lukkede Øjnene for det gode, som var Selskabets nærmeste Formaal.«

Oprettelsen af Friskoler ansaa han »for en saa priseelig Sag, at ingen let vilde have noget derimod at indvende, og det var tillige noget, der ikke kom nogen ved. I dette Punkt var Selskabet i sin gode Ret, da det var paa et privat Omraade.«

For dette Forslag var der overvejende Stemning, og det blev vedtaget.

Paa de følgende Aarsmøder forhandlede der om Friskolesagen, og Foreningens Midler uddeltes til Friskolerne, hvor Bidragene ofte kunde hjælpe godt, naar det kneb.

Altsammen bidrog det til at vække Opmærksomhed

for Friskolen. Man tog Parti for og imod, og livlige Indlæg fra begge Sider fandt Vej til Bladene.

Paa Hindsholm fandt Modstanderne hinanden; ved et Møde i Mesinge Skole den 15. December 1856 dannedes et Modsekskab »Landboforeningen for Hindsholm«, og Pastor Lehn i Mesinge ledede Bevægelsen.

Ved en Eksamen i Friskolen kort Tid i Forvejen havde han tydeligt lagt sin Uvillie for Dagen over for denne, og det var kommen til et temmelig skarpt Sammenstød med Brødrene Christen og Morten Larsen. Nu prøvede han med stor Styrke at organisere Modstanden mod den grundtvigske Bevægelse.

I en Meddelelse, som Poulsen Dal sendte »Fyns Avis« om Mødet i Mesinge og Pastor Lehns Tale der, ses det, at denne angreb Grundtvigianerne meget stærkt og satte dem i Klasse med Baptister og Mormoner. Det var paa høje Tid at modvirke dette Partis Overgreb paa Skolens og Kirkens Omraade; thi den Frihed, som det tilstræbte, var, i alt Fald paa Aandens Gebet, en lovløs og ubunden Frihed. Derfor var det af stor Vigtighed, at »Partiet« blev kraftigt modarbejdet paa enhver lovlig Maade, og dertil skulde »Landboforeningen« medvirke. Foreningen dannedes med 50 Medlemmer, mest fra Mesinge.

Det varede ikke længe, før den fik indsendt et »Andragende til Kirke- og Undervisningsministeriet i Skoleanliggender«, forsynet med 344 Underskrifter.

Det er eet langt Angreb paa det grundtvigske i Friskolen, i Højskolen og i Kirken (Lov om Sognebaandets Løsning). Det taler om »et Parti«, som allerede har sit Navn og sin Historie i vort Fædreland, der har udviklet en fremtrædende Virksomhed for at bane Vejen for Anskuelser, der maa siges at bære alle en misforstaaet Frihedsaands Præg. Dette Parti tør vel ikke gøre Fordring paa særlig Opmærksomhed paa Grund af sin

numeriske Styrke; men dets med Iver og Sammenhold forenede Dristighed i offentlig Fremtræden med Paa-stande og Fordringer maa vildlede de fjernerestaaende og navnlig Kirkens foresatte til en Overvurdering af dets Antal og til Miskendelse af de faktisk bestaaende Forhold. Det er derfor i Sandhedens, i lovlig Ordens og den velforstaaede Friheds Navn, at undertegnede Forening har troet at burde fremstille for det høje Ministerium, hvad der er den rette Folkestemning over for det nævnte Partis Anskuelser med Hensyn til Skole og Kirke.«

Det paapeger saa, hvorledes Højskolen kun er en Illusion, der slet ikke yder, hvad den lover, at Statens Understøttelse derfor er ilde anvendt, fordi den i Virkeligheden kun bliver anvendt til et Partiinstitut eller Propaganda. Efter en Værdsættelse af Almueskolerne, der »tilsigter at bringe det gode, der ikke noksom kan paaskønnes, at selv det fattigste Barn fremhjælpes til det højeste Kundskabstrin, som det med sine Evner i sin Alder kan naa«, gaar det over til at værdsætte Fri-skolen og »Selskabet for den danske Almueskole«s Virksomhed, og det hedder i den Anledning, at »der behøves kun en liden Grad af Bekendtskab til Landbo-forholdene for at erkende, at bemeldte Parti ikke uden Sindrighed har udfundet et Middel til at undergrave den nu bestaaende Skolebygning. Men det vil ej heller være vanskeligt at se, at den ny Bygning, som her tilsigtes, kun er beregnet paa at lade Oplysning tilflyde enkelte Individuer af Bondestanden, medens det store Flertal paa en ukærlig Maade lades tilbage i Mørket. Mod en saadan Reform i Skolevæsenet protesterer den offentlige Mening paa Hindsholm i Almenoplysningens Navn.«

Endelig tales der om den kirkelige Frihed, som man fra grundtvigsk Side kræver og i Loven om Sognebaan-

dets Løsning har naaet noget af, og i denne Stræben maa man nødvendig se en Virksomhed, der maa fremkalde ulykkelige Spaltninger i Kirken, i Familielivet, ja, i selve Personernes Indre.

Foreningen tror ikke at tiltage sig for meget, naar den kalder sig Repræsentant for den offentlige Mening paa Hindsholm, og som saadan vover den at fremkomme for det høje Ministerium med den indtrængende Begæring, for hvilken den udbeder sig Anbefaling af Stiftets højærværdige Provst som Skolens og Kirkens nærmeste Tilsynsmand:

1. at den af Partiaand fremkaldte Bevægelse paa Skolens Omraade ikke maa finde Beskyttelse af Regeringen, og navnlig at hverken den saakaldte Højskole paa Hindsholm eller de tilsigtede Friskoler maa erholde Understøttelse af Statens Midler;
2. at det høje Ministerium ikke ad administrativ Vej vil understøtte de i Rigsdagen fremførte og senere gentagne Begæringer om Udvidelse af Sognebaandsløsningsloven til den saakaldte Præstefrihed eller den for alle Præster fælles Afbenyttelse af Landets Sognekirker;
3. at det høje Ministerium snart vil foretage de fornødne Skridt til Folkekirkenes Ordning ved Lov, i hvilken Henseende Foreningen maa knytte sig til Professor Clausens Interpellation i Landstinget den 16. December 1856.«

Andragendet blev offentliggjort i »Fyns Stiftstidende«. Flere tog til Orde derimod, bl. a. Pastor Bloch i en Pjece: »Om Landboforeningen for Hindsholm og dens Andragende«, hvori han bl. a. beklagede, at hvad Skolen angik, saa mange hæderlige fynske Bønder havde kunnet bekvemme sig til at træde op imod en besindig og lovlig Stræben, der bl. a. gik ud paa at stille Almuen paa samme Trin som de øvrige Stænder.

Pastor Bloch, som dengang var Folketingsmand og paa Rigsdagen var Frihedens Talsmand, baade hvad Skole og Kirke angik, skrev i et Brev til Kold:

»Det er da et forfærdeligt Oprør, vort Selskab foranlediger; men det er et godt Tegn paa, at der er noget deri, og navnlig noget af det, den store Hob ikke synes om. Det er jo ingenlunde Kærligheden til det bestaaende Skolevæsen, der bringer disse Folk paa Benene; men det er en Fornemmelse af, at der i Selskabet er en Aand, som man frygter.«

Landboforeningens Andragende affødte et Modandragende fra 42 af Kolds gamle Elever — flere Underskrifter kunde dog sagtens have været samlet — der udtaler sig om Skolen, anbefaler den til Medborgere og haaber, at det høje Kultusministerium intet Hensyn vil tage til »Andragendet« om, at den offentlige Understøttelse fratages Skolen. »Thi dette vilde meget bedrøve os, og vi er overbevist om, at det ogsaa vil bedrøve alle Venner af folkelig Oplysning. I Folkelighedens og Fædrelandskærlighedens Navn er vi skredne til denne Udtalelse, og vover vi derfor at tilstille det høje Kultusministerium dette vort Vidnesbyrd om den højere Bondeskole i Dalby.«

»Landboforeningen for Hindsholm« fik straks god Tilslutning. Ved løgnagtige Paastande og snedige Fordrejelser af Sandheden, der dels blev fremsat offentlig, dels gik som et levende Ord fra Mund til Mund, lykkedes det at vildlede Mængden og fremkalde en kunstig Begejstring, saa man kappedes om at lade sig indtegne som Medlemmer.

Det blev saaledes fortalt og troet, at det var »Selskabet for den danske Almueskole«s Hensigt at faa alle offentlige Almueskoler nedrevne og anlægge Fri-skoler i Stedet. Undervisningen her skulde da vedkommende nok sørge for blev saa kostbar, at kun rige Folk

kunde faa deres Børn i Skole, medens den største Del af Landets Børn kom til at gaa i Vankundighedens Mørke. Men, forsikredes der, det var netop ogsaa det grundtvigske Partis hemmelige Plan med Tiden at faa Massen af Landets Borgere bragt i den gamle middelalderlige Tilstand af Raahed og Uvidenhed, for at »Partiet« kunde komme til at herske.

For at vække den offentlige Menings slumrende kirkelige Aand blev det Rygte udspreedt, at nu vilde Sognebaandsløserne have Mormoner, Baptister o. lign. til at prædike i Kirkerne, hvilket vilde afstedkomme den skrækkeligste Forvirring blandt Folk, og den endelige Følge vilde blive Religionskrig.

Kunde man ikke komme Grundtvigianerne til Livs ad den Vej, brugte man andre Kunstgreb. I Dalby f. Eks. gik en Mand om og læste en Del af Landboforeningens Love op for Folk, saa at man fik Indtryk af, at Foreningens eneste Hensigt var at virke for rent økonomiske Formaal. Da der ikke heri var noget ondt, gik Folk med i Foreningen. Deres Navne skrev de saa paa et andet Papirstykke, nemlig det egentlige Program, der ikke blev oplæst. Ved bevidst Uærlighed fik man Tilslutning. Mange underskrev, fordi Naboen havde gjort det, og mange anede slet ikke, hvad de havde skrevet under paa.

Friskolen havde altsaa Modstandere, og ikke mindst blandt Præster og Provster, og man ønskede inderligt, at Kolds Højskole ikke skulde faa Statsunderstøttelse; thi saa var der dog saa meget mere Udsigt til, at »Fjællekassen« kunde ramle. Men den ramlede ikke, og det gik helt anderledes, end Modstanderne havde haabet. Skoledirektionen sammen med Sogneraadet og Sognepræsten fra Dalby kom og undersøgte Skolens Tilstand, og Prøven faldt saa heldig ud, at Kold fik udbetalt 1600 Kr. som Statsunderstøttelse for to Aar.

Friskolen fik ogsaa efterhaanden det bedste Lov af Myndighederne, især efter at Biskoppen havde været der og været tilfreds. Han fik ganske vist ikke de reglementerede Svar, da han spurgte Børnene, hvor mange Slags Tro de kendte; men da han hørte dem med Liv og Lyst fortælle Bibel- og Danmarkshistorie, og da han hørte de mange Salmer, som de kunde udenad, blev han højst forundret. »Her maa De da have brugt Bog«, sagde han. »Nej«, sagde Kold. »Jeg har kun fortalt, og Salmerne har vi sunget med hverandre.«

»Hvor mange Gange har De da fortalt det«, spurgte Biskoppen. »Aa, det, som Børnene nu blev spurgt om, har de yngste kun hørt een Gang og de store to Gange«, svarede Kold.

»Det var mærkeligt!« sagde Biskoppen og roste Skolen med stærke Ord, og den fik Lov at gaa sin Gang. Til at begynde med var der ogsaa adskillige af Forældrene, der var betænkelige ved, at Børnene ikke skulde lære deres Bøger udenad; men de opdagede jo snart, at det behøvedes ikke, og at det var bedre, som det var.

I 1862 flyttede Kold sin Højskole til Dalum ved Odense, og Poulsen Dal fulgte med. Friskolen maatte saa have en ny Lærer, og den Mand, der skulde føre Gerningen her videre, blev en ung Vestjyde, som hed Anders Klinkby, og det viste sig at være den rette Mand; thi i mere end halvtreds Aar virkede han i Dalby.

Anders Klinkby var født den 19. April 1841 i et Gaardmandshjem i Sønder Klinkby ved Lemvig. Faderen døde ret tidligt. Moderen var en dygtig, god og trofast kristen Kvinde, og da hun saa, hvor stor Lyst hendes Dreng havde til Læsning, og hvorledes han stjal sig til at læse ved Lys om Aftenen, hjalp hun ham til at komme paa Seminariet i Jelling, skønt Stif-

faderen var ængstelig for de mange Penge, det vilde koste. Morbrødre og Farbrødre hjalp ogsaa til, saa det gik endda. Det blev en rig Tid i Jelling, Forstander Svendsen fik stor Betydning for Klinkby, og i 1862

Anders Klinkby.

var han saa færdig med Eksamenslæsningen og kunde søge Lærerplads. Svendsen vilde gerne, at hans flinke Elever skulde søge ind i frie Stillinger, og han har rimeligvis talt med dem om den mærkelige Kold paa Fyn og det frie Skoleliv, der var vokset frem ved hans Virksomhed, og skønt en Plads i Sønderjylland vinkede, drog Klinkby til Fyn, fik Forbindelse med Kold og blev hans Eftermand i Dalby.

Da Krigen kom, blev Klinkby indkaldt og gjorde Felttoget med — en Tid som Regimentsskriver. Efter Krigens Afslutning var der ikke lige straks Plads for ham i hans gamle Skole, hvor Marius Jørgensen var Lærer. Han tog derfor fat i Vindinge Friskole ved Nyborg; men efter nogle faa Aars Forløb fandt han og Kolds gamle Kreds hinanden igen, og nu blev han her uafbrudt, indtil han i 1915 opgav sit Arbejde og solgte Skolen til Skolekredsen. Det er et godt Vidnesbyrd baade om Kredsen og Klinkby, at de holdt sammen i mere end et halvt Aarhundrede.

Som mange andre Friskolelærere fik han til at begynde med Kosten paa Omgang i Skolekredsen; men

senere giftede han sig med Jens Pedersens Johanne fra Birkebjerg, der trofast hjalp ham i hans Gerning og skabte et godt Hjem for deres fem Børn. Der var ikke meget at slaa til Side med; thi det var ikke nogen stor Løn, Klinkby fik for sit Arbejde i Friskolen; men han havde ved Siden af sin lille Jordlod, som han drev med Dygtighed og Flid, og endvidere havde han en lille Løn som Kirkesanger i Valgmenigheden. Det ene med det andet hjalp til, at det kunde gaa rundt.

Anders Klinkby var en livlig Lærer og et friskt fornøjeligt Menneske, der var Fyr og Flamme, naar det gjaldt at fremme, hvad der havde hans Hjerte, og selv op i de graanende Dage var han som en Ungdom frisk, hvad enten det gjaldt det daglige Arbejde, en Gymnastiktime ved et Friskolekursus eller en Forhandling ved et Møde. Han var altid rede til at være med til at faa Gang i Sagerne.

Han nøjedes ikke med Arbejdet med Børnene, men samlede de unge i Aftenskolen og fulgte dem paa den Maade længere fremad paa Livsbanen, og efterhaanden blev han Lærer for flere Slægtled. Fra Ungdommens Dage var han ivrigt optaget af Skyttesagen — det gjaldt Opdragelsen af »Mænd med faste Hjerter« og »Ynglinger i Plade«; thi Maalet var »Slesvigs Land genvundet«. Han var Kredsforstander i Dalby og Medlem af Amtsskytteforeningens Forretningsudvalg. Han oplevede Genforeningen, der glædede den gamle Skytte. Han var, saa længe han levede, tro mod det, som han i sin Ungdom havde lært at elske. Hos ham, der i Ungdommen var bleven kaldt et ildsprudende Bjerg, slukkedes Ilden ikke. Han var bleven sat saaledes i Gang af Svendsen og Kold, at han aldrig gik i Staa, og længe vil hans Spor kendes paa Hindsholm.

Han døde den 25. Juni 1922, det var en Søndag Eftermiddag, og næste Lørdag blev han begravet under

megen Deltagelse af Venner, gamle Elever og Medarbejdere i det frie Skole- og Kirkeliv.

Da Dalby Friskolen havde levet 25 Aar, blev der 3.—4. September afholdt en Mindefest, hvor over 1000 Mennesker var samlede paa Kolds gamle Skolegaard — nu en hel Samling af Bygninger med Børneskole, Forsamlingshus og Valgmenighedskirke. Mødet blev baade en Mindefest for Kold og et Vennemøde for Friskolefolk fra vide Kredse. Poulsen Dal fortalte om de første Aar af den første Friskoles Liv og mindede om, at da Kold vilde købe Jord og bygge Skole, kunde han ikke købe Jord, fordi al Jord i Byen, saa at sige, var Fæstegods, indtil det endelig lykkedes for ham at faa et lille Stykke hos den eneste Selvejer i Byen. Nu bredte Bygningerne sig paa en stor Plads. Ved Mødet blev der endvidere talt af Niels Lindberg, Ernst Trier, Harald Holm og Klaus Berntsen.

Ogsaa ved Dalbyskolens 50 Aars og 75 Aars Jubilæer er der bleven holdt Mindefester, og den gør endnu sin Gerning i Pagt med de gamle Traditioner og Tanker.

Af dem, der siden Klinkbys Afsked med Skolearbejdet har virket i Dalby, nævner vi Lærerinde Frøken Marie Andersen, der var Lærerinde her fra 1915 til 1921, da hun flyttede til Mellerup Børnehjem, og Lærer Kristian Østergaard.

Ved sit Liv har Friskolen i Dalby vist sin Berettigelse.

NOGLE FYNSKE FRISKOLER.

Den første Friskole havde ikke alene Evne til at forme sit eget Liv, saa dens Tilværelse kunde fortsættes gennem flere Slægtled ud fra de gamle Tanker. Den havde ogsaa Evne til at formere sig og som en Moder sende Døtre ud i Verden.

»Friskolen skal ind i vort Folk, selv om den skal gaa som en Kile gennem et Tværtræ«, skal Kold have sagt. »Almueskolen er som Løget; der findes ikke Marv eller Kærne i den — blot Blade. Den er født af Døden, den træller for Døden, og den skal gaa did, hvorfra den er kommen.«

»Ja, Skolen er daarlig; men vi kan ikke helt undvære den, og hvem kan skaffe os en bedre«, sagde Poul Rasmussen i Sanderum.

»Det kan jeg!« svarede Kold med sikker Overbevisning, og han viste, at han kunde, Han vidste, hvorledes en bedre Skole skulde være, og han var Mand for at faa den sat i Gang. Først skabte han sin egen Skole i Dalby for at vise i Praksis, hvad Meningen var; dernæst grundlagde han sin Højskole som et Arnested for den Ild, der skulde tændes i Sjælene hos Lærere og Forældre. Han tog selv fat ude, hvis det var muligt; han fik sin Lærer, Poulsen Dal, til at række en hjælpende Haand for at faa begyndt; han forberedte adskillige af sine Elever med Friskolegerningen for Øje, og allerede i 1856 sad der tre af hans Elever som Lærere, nemlig i Sanderum, Trunderup og

Vejstrup; han talte med Forældrene om Sagen, naar de kom i Besøg paa hans Skole, eller han opsøgte dem hjemme for at berede Hjerterne og Vejen, og de følgende Blade skal vise, hvorledes der snart dukkede Friskoler op her og der ud over det fynske Land. Det er stadig der, hvor den gudelige Bevægelse har vakt Menneskene og virket i Sindene, at de spirer frem, ligesom ogsaa senere Vilh. Birkedals Virksomhed i Ryslinge bærer Frugt paa den Maade. Ofte er det Familieforbindinger ud over Sognene, der forplanter Bevægelsen, og tidt ser det ud, som alt i Forvejen var sindrigt lagt til Rette af usynlige Hænder. Naar Tiden var moden, stod Skolen der — altid lille til at begynde med, men med Mulighed for Vækst; naar Skolekredsen var der, var Manden der ogsaa.

Der kunde tegnes et Billede med faa, afgørende og tydelige Streger af den Friskole-Virkelighed, som efterhaanden aabenbarede sig ud over vort Land: paa Fyn i Syd og Nord, paa Sjælland og i Jylland. Det skal dog ikke gøres nu. Vi gaar ud i Landsbyerne, ud i Hjemmene og foreløbig paa Fyn for at være med paa selve Aastedet i Begyndelsen og Fortsættelsen.

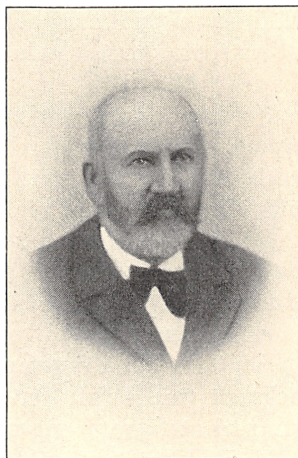
RYSLINGE FRISKOLE.

Den første af Døtreskolerne var Friskolen i Sande-
rum, og den næste var Ryslinge. Den begyndte i Marts
1856 i Dagligstuen hos Snedker Christian Møller paa
Lørup Mark med 14 Børn. Det kneb med Pladsen, da
der ikke var gjort særlige Forberedelser. Et Par af
Børnene maatte sidde paa Ligskamlerne. Da det led
hen paa Sommeren, og Børnetallet steg, flyttede Sko-
len ud i Laden. Det var smaa Forhold; man var nøj-
somme med de ydre Ting; det var den lune Hjertelig-

hed og Aandens Fest, man søgte, og der var ikke mange Penge at rutte med. Udgiften beløb sig det første Aar til ialt 184 Rigsdaler. Heraf gik til Inventar, Husleje o. lign. 61 Rigsdaler; Resten var Lærerløn, Kostpenge og Brændselshjælp. De 140 Rigsdaler betales af de skolesøgende Børns Forældre, medens 44 Rigsdaler indkom som frivillige Bidrag: Vilh. Birke-dal 30 Rigsdaler, tre Gaardmænd 14 Rigsdaler.

Den første Lærer hed Justesen, som blev der i to Aar. Han var elskelig og afholdt, siges der; men da han ikke maatte faa den Pige, han var forlovet med, hvis han ikke vilde søge Embede i den offentlige Skole, opgav han Friskolen, der jo heller ikke var nogen lokkende Udsigt.

Den næste Lærer var Sønderjyden Kristian Appel, der som en frisk og fornøjelig Lærer virkede her i 31 Aar. Kristian Appel var født i Bevtoft i Sønderjylland, Hans Krügers Egn, og her traf han som ung Morten Eskesen, hvis hele Skikkelse og levende Maade at fortælle paa optog Appel i den Grad, at han fik en brændende Lyst til at blive Lærer og faa Lejlighed til at fortælle paa samme Maade. Han kom saa paa Jelling Seminarium, hvor ikke alene Forstanderen, men ogsaa Dansklæreren fik stor Betydning for ham. Han kom til at elske Modersmaalet og alt, hvad der var dansk, og afskyede alt fremmed saaledes, at han end ikke i sin Skole lærte Børnene Bogstaverne c,

Kristian Appel.

q, x og z, som efter hans Mening var fremmede Snyltegæster.

Da han var færdig paa Seminariet, blev han en lille Tid Huslærer i Grejs Mølle, og herfra rejste han til Ryslinge som Hjælpelærer ved Almueskolen. Han blev snart stærkt optaget af Birkedals Forkyndelse, og ildfuld og original som han var, tog han saa stærkt Parti, at man stundom havde Lyst til at drille den iltre unge Lærer lidt.

En Dag, Slagteren var inde hos ham, spurgte han Appel, om han ikke vilde købe et Spil Kort. Jo, det vilde Appel godt; han fik Kortene og puttede dem lige ind i Kakkelovnen.

Da Friskolelæreren rejste, sagde Appel sin Plads op og blev Friskolelærer i Ryslinge til Trods for, at hans Kæreste blev tvunget af sine Forældre til at bryde med ham af den Grund.

Der blev nu bygget en Skole af soltørrede Lersten, beklædt med Fjæl; den laa, hvor Ryslinge Øvelseshus kom til at ligge. Senere købte Appel et Husmandssted med 5 Tdr. Land ude ved Hestehaveskoven, og her holdt han Skole, saa længe han var i Ryslinge.

Der var noget kraftigt og ildfuldt over Appel, og han var ingenlunde blødsøden, hverken i sin Undervisning eller sin Disciplin. Havde en Dreng forset sig, yndede Appel den hurtige Retsforfølgning.

»Hvem der vil være noget, maa lide noget«, var hans Valgsprog; han var meget afholdt baade af voksne og Børn, og han var en dygtig Lærer, der fortalte godt og underviste ypperligt i Dansk. I Regning, som han var dygtig til, kneb det ham at være taalmodig med de svage i Aanden. Han blev her let hidsig og kunde skælde ud. Danmarkshistorien var hans Yndlingsfag, som han fortalte mesterligt, med Liv og Varme. Han var meget nationalsindet, beundrede

Hans Krüger og sympatiserede med hans Stilling i det sønderjydske Spørgsmaal. Han deltog i Krigen 1864, og mens han var borte, var Jørgen Pedersen («Fyns Tidende») hans Vikar. Varm Fædrelandsven og halv Krigskar, som han var, faldt det næsten af sig selv at han var ivrig for Skyttesagen. De unge skulde øves i Gymnastik og Vaabenbrug. Han blev Formand for Skytte- og Gymnastikforeningen, fik afholdt Fester og skyede intet Offer, naar det gjaldt Ungdommens og Danmarks Sag. Han deltog i øvrigt ogsaa med gode Indlæg i Forhandlingerne og skrev godt for sig.

Om Vinteren holdt han Aftenskole hver Lørdag Aften. Først holdt han et lille Foredrag eller fortalte et Stykke Historie, og derefter læste han. Det interesserede de unge, saa de forsømte aldrig deres Aftenskole, hvis det ikke var absolut nødvendigt.

Da de politiske Brydninger kom i Halvfjerdserne, og Det forenede Venstre frembragte saa dyb en Spaltning inden for Grundtvigs Venner, og da navnlig Splitelsen kom paa Forsvarssagens Omraade, fulgte Appel Termansen, Vilh. Birkedal og flere, og det bragte ham i et spændt Forhold til Friskolekredsen. Appel var jo ikke den Mand, der lagde Fingrene imellem. Han kunde være skarp og voldsom i sine Udtalelser, navnlig naar det gjaldt det nationale og Forsvarssagen, og det endte saa med, at Appel efter en Menneskealders Virksomhed solgte sit Hus til en Husmand og flyttede til Lyngby Landboskole; men Kaptajn la Cour og Appel var saa forskellige, at de ikke i Længden kunde arbejde sammen, og Appel overtog derefter Holsted Efterskole, hvor Arbejdet med de store Drengene tiltalte ham og passede for ham, og hvor han var nær ved Sønderjylland og kunde virke for Danskheden. Men han længtes dog tilbage til Ryslinge; han savnede det rige aandelige Liv, der her havde sit Midtpunkt i den

dejlige Nazarethkirke, og Ryslingetiden var hans bedste Tid. Friskolen havde hans Hjerte, og han var en af dens mest energiske Forkæmpere, ja maa vel nævnes som en af Førerne paa Fyn i Tresserne. Han skrev ogsaa en enkelt Gang i »Dansk Folketidende«.

I en Artikel, i 1869, skriver han om Skolevæsenets Ordning paa Landet, og han paapeger her, hvorledes Skoleanordningen af 1814, hvor Staten paalægger Kommunerne at oprette Skoler og holde dem i Gang, samt paalægger Enkeltmanden under Straf af Bøde at benytte Skolen, hvis Opgave er at bibringe Børnene et Lavmaal af Kundskaber, var hensigtsmæssig for sin Tid og svarede til, hvad Forholdene krævede dengang; men nu er Skoletvangen i Hovedsagen bleven overflødig. Der finder ikke flere Skoleforsømmelser Sted i Skoler, hvor Mulkteringen *ikke* gennemføres, end i dem, hvor den gennemføres. »Naar Maalet er naaet, er Midlet overflødigt.« Derfor bør ved en Omordning af Skolevæsenet Skoletvangen i Hovedsagen afskaffes. Den nuværende Skoleordning er dømt som ikke svarende til Tiden og Forholdene, dels ved Grundloven, dels ved Friskolerne. Fra at være kommunalt bør Undervisningsvæsenet overgaa til at blive privat. Enhver maa selv bestemme, i hvilken Skole hans Børn skal gaa, og Kommunen maa erlægge, delvis eller helt, hvad det koster, og de enkelte Kommuner maa selv skønne om og bestemme, naar de vil gaa over til privat Undervisning.

Ogsaa ved Møderne hævdede Appel de frie grundtvigske Skoletanker.

Da Kristian Appel rejste, valgte Kredsen Kristian Skovrup til Lærer, og han har som Appel haft en lang Arbejdsdag ved Ryslinge Friskole. Ryslinge har lige siden Vilh. Birkedals Tid været Brændpunkt for aandelige Brydninger, og dette har selvfølgelig ogsaa berørt

og præget Friskolen; men i Skovrups Tid har Friskolen dog for største Delen haft Fred og Ro til at gøre sin Gerning; Kredsen har holdt godt sammen, og Skolen har haft Lejlighed til at leve sit Liv frit.

Skovrup skriver: »Jeg har haft al den Frihed, jeg kan forlange, til at holde Skole paa den Maade, jeg bedst kan. Skolekommissionen har aldrig lagt mig Hindringer i Vejen, og det samme gjaldt for øvrigt for Appels Vedkommende. Vi vil gerne give Børnene mange af de Værdier, der nogenlunde kan maales med Tal; men det er ikke det væsentligste. Hovedsagen er ikke, hvad et Menneske ved og husker, men hvad det kan og vil — Sindelaget, Livsretningen. Ungdomstiden er Aandens Skabertime; men de Livsspirer, der da skal udfolde sig, kan opelskes eller ødes i Barndomstiden. Det er det personlige Vidnesbyrd, der bringer dem i Grøde. De bedste Værdier — Hjerteværdierne — ejer vi kun ved at give andre Del i dem, og jo mere vi kan give, des mere ejer vi selv«.

Hvad vi saa i Dalby, at en Friskolekreds og dens Lærer holder trofast sammen i mange Aar, naar de først har fundet hinanden, ser vi ogsaa i Ryslinge. Appel var der i 31 Aar; Skovrup i c. 40 Aar.

TRUNDERUP FRISKOLE.

I Efteraaret 1851 begyndte Gaardejer og Rigsdagsmand Jens Jensen og hans Hustru Ane Jensen, Nørremosegaard, Trunderup, at undervise deres Børn hjemme, idet deres ældste Datter, der nu var fyldt syv Aar, ellers skulde i Almueskolen. Ane Jensen var paavirket af den ældre fynske Vækkelse, og som mange andre af de vakte kunde hun daarlig tænke sig at overgive sine Børn til Almueskolens Paavirkning og Under-

visning. Hun havde ingen gode Skoleminder fra sin egen Skole og syntes, at i Skolen kunde Børnene lære alskens ondt og intet godt. Sognedegnen i Kværndrup var en stor Kortspiller, og han brugte et Reb med Knuder paa som sit fornemste Undervisningsmiddel. Til

Ane Jensen, Trunderup.

den Mand vilde Ane Jensen nødvendig betro sine Børn; men der var jo næsten ingen Vej udenom; thi de havde ikke Raad til at holde Huslærer, og de syntes ikke, at de kunde magte at undervise Børnene selv. Spørgsmaalet laa tungt paa Ane Jensens Sind, og hun talte tidt med sin Mand om denne Sag.

Jens Jensen var bleven opmærksom paa en Afhandling af Etatsraad N. M. Spandet, hvori denne gør sig til Tals-

mand for, at Forældrene selv underviser deres Børn; det var det naturligeste, og i Skoleloven af 1814 hjemlede Paragraf 18 dem Ret til at gøre det, idet den siger, at »Forpligtelsen til at lade Børn eller Tyende søge Almueskolerne bortfalder for dem, som ved en Student, seminaristisk oplært Skolelærer eller paa anden Maade saaledes drager Omsorg for deres Børns, Myndlingers eller Tyenders Undervisning, at Amts-skoledirektionen efter indhentet Oplysning fra Sognekommisjonen finder anden Skolegang for disse ufornøden.«

Da Jens Jensen havde læst denne Afhandling for sin Kone og havde gjort hende bekendt med Indholdet af den nævnte Paragraf i Loven, faldt en Sten fra hendes Hjerte; thi her var jo netop Vejen anvist, og da de senere talte med Kold om Sagen, styrkede han dem i deres Forsæt og var rede til at hjælpe dem med Raad og Daad.

Saa begyndte den lille Hjemskole i Jens Jensens Dagligstue. Ane Jensen sad ved sin Rok og hørte paa Læsningen og saa efter med Skrivningen, der skete efter trykte Forskrifter. Der blev anskaffet nogle Læsebøger med Billeder og et Landkort. Jens Jensen fortalte Bibelhistorie efter Ludvig Chr. Müllers Bog, og Ane Jensen havde en lille Bibelhistorie

med mange Billeder i blaat Bind og med en staaende Engel i hvidt Klædebon udenpaa, og C. I. Brandt, der havde skrevet Bogen, indleder den med en Tiltale til Børnene paa 12 Vers, hvoraf første Vers begynder saaledes:

»Kommer, smaa, med Kinden rød,
en paa Skammel, en paa Skød.«

Ane Jensen fortalte ogsaa — ofte i Mørkningstimen. Hendes Datter skildrer det saaledes:

»Naar hun holdt Mørkningstime med os, da var det bogstaveligt, som der stod i Sangen. En af de mindste

Jens Jensen, Trunderup.

sad paa hendes Skød, de lidt større paa Skamler omkring hende. Og saa fortalte hun Bibelhistorie, Danmarkshistorie, Eventyr o. lign., mens Tusmørket svøbte sig fortroligt om os. Det kunde godt trække lidt ud. De voksne var ude at røgte, og der skulde helst spares paa Lyset. Hun lærte os tidligt de dejlige Salmer og Fædrelandssange, hvoraf hun kunde en utrolig Mængde. Mine ældste Søkende mente, at naar hun fortalte Danmarkshistorie, var det tidt taget ud af Sangene. Hun havde nok en Bog derom — vistnok Barfods — men hun havde næppe Tid til at læse meget i den.

Var det om Dagen eller ved Lys hun fortalte, saa blev Skamlerne overladt de smaa, mens vi større stod rundt om hende, for nu skulde hun samtidig til at spinde, da Arbejde og Undervisning stadig gik Haand i Haand.«

Det var Kold, der gav Ane Jensen Mod til at fortælle Bibelhistorie, og først efter at han flere Gange havde opfordret hende dertil, tog hun fat. Da han senere spurgte hende, hvordan det gik med Bibelhistorien, svarede hun, at det gik ikke godt.

»Jeg er nu naaet til Lidelseshistorien. Men naar jeg fortæller den, kan jeg ikke lade være med at græde, og saa græder Børnene med.«

»Det er godt,« sagde Kold, »saaledes skal der fortælles. Naar blot Børnene kan komme til hjerteligt at le eller hjerteligt at græde, da er det godt.«

Kold var saa tilfreds med Ane Jensens Hjemskole, at naar der senere kom Folk til ham for at faa Raad angaaende deres Børns Undervisning, sagde han undertiden til dem, at de helst maatte tage over til Jens Jensens Kone i Trunderup, hun kunde nok sige dem, hvorledes de skulde lægge det an.

Kold og Poulsen Dal gik skiftevis hver Lørdag til

Trunderup og underviste. Kold talte mest med Forældrene; men stundom tog han ogsaa fat paa Børnene. Der var tidt et og andet, Ane Jensen ikke forstod og skulde have klaret, f. Eks. kunde hun ikke til at begynde med forstaa Nyttens af at fortælle Eventyr. Det kunde jo da ingen Gavn gøre. Naar de mindre Børn græd, vilde hun stille deres Graad med Sukker, hvilket Kold ikke var med paa.

»Børnene maa ikke spise deres Sorg ind; den skal fortælles eller synges bort,« sagde han, og han forsvarede Eventyrene varmt. Han vidste fra sit eget Liv, hvad »en Historie« kunde udrette. Poulsen Dal fortalte Mytologi meget levende. Fortællingerne om Tor gjorde et uudsletteligt Indtryk paa Børnene, og med Mytologien havde saa Danmarkshistorien holdt sit Indtog i den lille Hjemskole.

Naar Jens Jensen var hjemme fra sit Rigsdagsarbejde, fortalte han selv Bibelhistorie, og som Hjælpe-middel til Danmarkshistorien fik man anskaffet Barfods »Fortællinger af Fædrelandets Historie«.

Sognepræsten, Pastor L. Feilberg, overhørte af og til Børnene, naar han kom i Besøg i Hjemmet, og han var altid tilfreds med Børnenes Standpunkt og mørede sig over, at de var saa frimodige og friske. De var Børn.

Men han var ikke helt sikker paa Lovligheden af denne Hjemmeundervisning og raadede Jens Jensen til at ansøge Biskoppen om Tilladelse dertil. Det vilde Jens Jensen dog ikke; han holdt sig til Loven af 1814. Præsten mente ogsaa, at det vilde være rigtigt at lade Børnene lære Balles Lærebog; men Jens Jensen slog det hen med, at Børnene var for smaa til det endnu; her var et Punkt, hvor han vilde holde igen.

Saa kom Loven af 2. Maj 1855, der ophævede Skole-tvangen i gammeldags Forstand ved at indføre Under-

visningspligt, og Jens Jensen fik Tilsigelse til at møde med sine to ældste Børn til Eksamen i Kværndrup Skole. De mødte; Børnene blev overhørt i alle Fag, og det gik godt, ogsaa i Bibelhistorien; men saa kom det brændende Punkt, Lærebogen, der skulde være lært udenad. Jens Jensen sagde, at de havde ikke lært nogen Bog udenad. Det kom saa til et Ordskifte om Balles Lærebog. Præsten mente, den skulde kunnes; »thi den skal de konfirmeres efter — det siger Loven.« Jens Jensen udtalte, at hans Børn skulde aldrig komme til at lære den Bog, og mente, at en anden Bog vel ogsaa kunde gøre det. Dette troede Præsten ikke var lovligt og mente, at Jens Jensen saa maatte udtræde af Folkekirken. Jens Jensen vilde ikke træde ud af Folkekirken, og han haabede, at Præsten ikke vilde tvinge ham ud.

Da Præsten ikke vidste, hvad han skulde spørge om, naar Børnene ikke kunde den autoriserede Bog, talte Jens Jensen selv med Børnene om, hvad han havde fortalt for dem, og hans Samtale vakte megen Opmærksomhed; men Præsten sagde intet. Baade voksne og Børn forundrede sig over at høre Jens Jensens Børn fortælle Bibelhistorie, og da de paa Hjemvejen fulgtes med nogle af Børnene fra Kværndrup Skole, vilde disse have Jens Jensens Børn til at fortælle noget mere Bibelhistorie; thi det havde de aldrig hørt før.

Af denne Hjemmeundervisning udviklede sig saa Trunderup Friskole, der begyndte 1. Maj 1856 med 20 Børn og Poulsen Dal som Lærer i en Stue hos Gaardejer Rasmus Hansen. Der var seks Familier. Foruden Gaardejerne Jens Jensen og Rasmus Hansen var der Gaardejer Henrik Lundsgaard fra Trunderup, endvidere tre Gaardejere fra Gislev. De var glade ved at have faaet begyndt paa den lille Skole. Børnene var velfornøjede, Forældrene kom tidt for at høre paa

Fortælling og anden Undervisning, og baade voksne og Børn syntes godt om Poulsen Dal, der ogsaa uden for Skoletiden tog sig af Børnene, læste Ingemanns Romaner for dem og lærte dem at spille Dam og Skak.

Myndighederne fulgte denne nye Skole med vaagne Øjne, denne Skole, hvor man ikke lærte Balles Lærebog udenad, hvor man ikke havde Tamp eller Spansk-rør, hvor man læste, skrev og regnede med Lyst, hvor der blev fortalt om Fædrenes Liv, hvor Eventyrenes rige Verden lukkede sig op for Børnene, og hvor Skoledagen blev for kort, saa man maatte længes efter, at det skulde blive Morgen og Skoledag paa ny.

Myndighederne følte, at man maatte passe paa, at man maatte være paa Vagt og helst standse dette nye i Opløbet, hvis det var muligt. Den 15. Oktober 1856 mødte Præsterne fra Gislev og Kværndrup for at holde den første Eksamen — der var jo Børn fra begge Sogne.

Baade Lærer og Børn tog Sagen med godt Humør, og det gik altsammen over Forventning. Præsterne var nærmest overraskede; thi de havde vel nok ventet, at Børnene vilde have været meget tilbage. Nu var de helt tilfredse, men udtalte dog, at Børnene var noget tilbage i Indenads- og navnlig i Udenadslæsning.

Da Børnene havde fortalt Bibelhistorie, hvad Pastor Feilberg altid hørte paa med Glæde, vendte han sig mod de mindste Børn og sagde: »De smaa der kan da ikke fortælle en Historie, vel!«

»Jo,« sagde en af dem frimodigt. »Jeg kan en om en Heks.« Præsten skyndte sig at aflede, hvad der mulig kunde følge heraf, ved at sige alvorligt undskyldende: »Naa, han mener vel Heksen i Endor.«

Det var altsaa den første Eksamen, og i det store og hele var der kun Grund til at være godt fornøjet med den.

Som nævnt havde Friskolen til Huse hos Rasmus Hansen, der gav Lokale til Skolen og Læreren, samt Kost til Læreren for at faa sine to Plejesønner undervist. Udgifterne var det første Halvaar 20 Rigsdaler til Inventar, Bøger o. lign. samt 75 Rigsdaler til Lærerløn.

Da Efteraaret kom, maatte Poulsen Dal tilbage til Højskolen, og der skulde da findes en ny Lærer. I det hele skiftede Skolen i den første Tid hyppigt Lærer. Den næste Lærer var en af Kolds Elever, Niels Jørgensen fra Dalby; men han drog 1. September 1857 som Elev til Jelling. Hans Eftermand blev Sønderjyden Rasmus Geltzer; men ogsaa han drog, da der var gaaet et Aar, til Jelling for at uddanne sig til Lærer. Efter ham kom igen en af Kolds Elever, Mads Hansen fra Egebjerg, og samtidig flyttede Skolen fra Rasmus Hansens til Henrik Lundsgaards, der laa nok saa let for nogle af Børnene med Hensyn til Skolevej, og her flyttede den ind i Gaardens Storstue. Det var den 1. September 1858. Hidtil havde Skolen gaaet sin rolige Gang; men i 1859 blev Mads Hansen tilsagt til at møde med Børnene til Bispevisitats i Kværndrup Skole; det blev mere Læreren end Børnene, der blev overhørt. Mads Hansen blev indgaaende eksamineret i dansk Sproglære, og Biskoppen var meget misfornøjet og sluttede med følgende Formaning: »Tænk dog paa, hvad De gør, unge Mand!«

Allerede samme Aar om Sommeren fik Friskolen Paabud om at møde til Provstvisitats i Kværndrup Skole. Mads Hansen ansøgte om at faa Overhøringen afholdt i Friskolen; men det blev afslaaet. For »Sammenligningens Skyld« maatte de møde i Kværndrup.

Friskolen mødte, og Prøven faldt godt ud, saa det blev en Oprejsning for Læreren. Provstens Erklæring gik ud paa, at Friskolens Børn i det hele stod over

den offentlige Skoles. Fra nu af mærkedes ikke andet til Myndighederne end den almindelige halvårlige Eksamen.

I Krigsaaret 1864 skiftede Friskolen Lærer to Gange. Men derefter blev Sønderjyden Peder K. Juler Friskolens Lærer. Han var uddannet paa Blaagaards Seminarium. Hans første Tid i Trunderup blev en urolig Tid. Ikke længe efter, at han var kommen, tog Militæret Henrik Lundsgaards Stuer i Brug til Lazaret, og Skolens Sager blev uden videre smidt ud. Stemningen var trykket, mange var modløse og mente, at nu maatte de helst standse deres Skole; men Jens Jensens hentede Skolens Sager hjem til sig, og Juler tog fat igen i Jens Jensens Havestue. Men da Gaarden laa lidt afsides, flyttede Skolen atter, da Efteraaret kom, ind til Byen og fik til Huse i Jens Hansens Havestue.

Det varede ikke længe, før Juler maatte møde frem for Myndighederne med sin Skole. Det var i Efteraaret 1864, at han maatte møde med alle Skolens Børn i Kværndrup til Provstevisitats. Han skulde møde med en Liste over Børnenes og Forældrenes Navne, samt opgive, hvilke Afsnit der var gennemgaaet i Religion. Juler spurgte Jens Jensen, hvordan han skulde forholde sig, og denne raadede ham til at gøre mindst muligt; han skulde lave en Liste med Børnenes Navne, og saa skulde han underrette Forældrene, saa vilde de nok selv møde med Børnene og klare Resten. Saaledes blev det. Den fastsatte Dag mødte alle Forældrene med deres Børn i Kværndrup Skole til ikke liden Forundring for Provsten. Da Provsten spurgte efter den forlangte Navneliste, traadte Jens Jensen frem og gjorde Rede for, hvor mange Børn han havde, hvad de hed, og hvor gamle de var, og han føjede til: »Og dem bærer jeg Ansvar for.« Derefter traadte de andre Fædre frem paa lignende Vis. Provsten studsede lidt

ved den Navneliste, og da han havde hørt paa nogle af dem, tog han fat paa Overhøringen, der gik meget godt. Børnene svarede frimodigt og flinkt. Saa kom man til Religionen. Provsten spurgte, hvad der var gennemgaaet i det sidste halve Aar, hvortil Juler svarede, at der ikke var gennemgaaet noget bestemt Af-snit, men at han havde talt med Børnene om kristelige Spørgsmaal, naar han syntes, der var en god Lejlighed, og han var oplagt dertil, saa han havde noget at give dem.

Dette var Provsten naturligvis ikke tilfreds med, og han gjorde opmærksom paa, at Præsten ved de halv-aarlige Eksaminer kunde forlange, at der var gennemgaaet et vist Pensum. Baade Sognepræsten og Jens Jensen stod og hørte paa, hvad Provsten sagde til Læreren, og Jens Jensen tog da Loven af 30. September 1864 op af Lommen — det var den Lov, der gav Forældrene Ret til at tage en anden Præst end Sognepræsten til Overhøring i Religion — og sagde til Præsten: »Skal det tages saa strengt, som Provsten antyder, kan vi blive nødt til at benytte os af denne Lov; men vi ønsker helst, at det skal gaa roligt som hidtil.« Præsten sagde dertil, at han vilde tale med Provsten om det, og saa hørte man ikke mere til *det*, og siden har Myndighederne ikke særlig foruroliget Skolens Gang. Senere kom der engang Henvendelse fra Biskoppen, om man ønskede, han skulde komme i Skolen. Der blev svaret, at man ikke havde særlige Ønsker i den Retning, men at der ikke var noget i Vejen for, at han kunde komme og overvære Undervisningen; men han kom ikke. Mens Juler var Soldat, var Jens Jensens ældste Søn — den senere Dyrslæge Jensen i Kværndrup, der havde været Elev paa Kolds Højskole, Friskolens Lærer.

Friskolen maatte kæmpe sig frem gennem Mod-

stand; men den havde dog efterhaanden faaet fast Fod i Egnen. I Vinteren 1866—67 var der 44 Børn, og saa var der endda kommen en Friskole i Gislev i 1864.

I mange Aar havde Skolen flyttet rundt og haft til Huse i forskellige Hjem; men i 1868 fik den sit eget Hus. Juler var bleven forlovet med Maren Nielsen fra Ravndrup Vænge — hendes Fader Hans Nielsen havde været den ene af de tre Gaardmænd fra Gislev, der var med til at oprette Trunderup Friskole. De to unge vilde gerne giftes, og Juler købte derfor et lille Stykke Jord og opførte en Skolebygning med Plads til en gift Lærer. Skolen her blev indviet den 1. September 1868. Læreren ejede nu Skolebygning med Grund og Have. Skolekredsen leverede Brændsel og lønnede Læreren; men der var ikke aftalt nogen bestemt Løn.

Juler holdt Aftenskole og Lørdagsmøder for de unge fra 1865, og da Skytteforeningsbevægelsen begyndte paa Fyn, talte Kaptajn Edvard Nielsen i Friskolen om denne Sag, og paa Foranledning af de unge blev der i 1875 opført et Øvelseshus ved Friskolen, og her afholdt Skyttekredsen sine Øvelser om Vinteren. Juler var en dygtig Lærer, og hans Virksomhed fik Betydning for Egnen; han bragte Forbindelse til Veje med Nabokredsene, hvis Lærere gæstede Trunderup og bragte Liv og gode Ord med sig, f. Eks. Appel i Ryslinge, Jonsen i Rudme, Klaus Berntsen og Morten Eskesen.

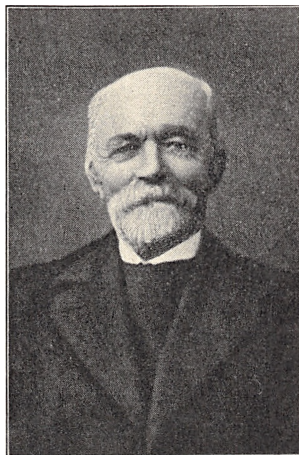
Da Julers Kone døde, skete der den Forandring, at Skolekredsen købte baade Skolen og Øvelseshuset. Købesummen, der var 1400 Kr., blev tilvejebragt ved frivillige Bidrag. Der blev nu skrevet Vedtægter og valgt Bestyrelse; men Juler vedblev endnu i to Aar at være Kredsens Lærer for en aarlig Løn af 400 Kr. samt Bolig, Brændsel og Have. Efter Hustruens Død levede

han mere og mere et Eneboerliv derude i Friskolen og henfaldt til et vist Tungsind, og til sidst opsagde han sin Plads i Trunderup. Før han rejste, giftede han sig igen; han drog saa til Sejling ved Silkeborg og senere derfra til Vester Nebel ved Kolding. Han efterlod sig et godt Eftermæle i Trunderup fra de 18 Aar, han var Lærer der. De sidste Aar, han levede, drev han et lille Landbrug, og desuden var han Bogbinder. Selv havde han en stor og god Bogsamling i solide og smukke Bind fra hans egen Haand. Før sin Død bestemte han, at denne skønne Bogsamling skulde skænktes til Aagaard Friskole, hvor den nu staar og vidner om hans Kærlighed til Bøger, om hans Flid og omsorgsfulde Dygtighed saa vel som hans varme Kærlighed til den grundtvigske Friskole, i hvis Tjeneste han havde haft saa gode Timer og lagt saa mange af sine bedste Kræfter.

I Sommeren 1882 antog Friskolekredsen i Trunderup Jyden Niels Kjær som Lærer. Han skulde tiltræde Pladsen efter Sommerferien. Han kendte slet ikke Forholdene i Trunderup, og Kredsen kendte ham ikke; men de havde antaget ham efter anbefaling af Højskoleforstander Poulsen Dal, hvis Elev han havde været i to Vintre paa Galtrup Højskole, og Friskolelærer og Folketingsmand Kr. Stenbæk, hvis Stedfortræder han havde været ved Ormslev Friskole, mens Stenbæk røgtede sin Rigsdagsvirksomhed. Før Niels Kjær kom til Ormslev, havde han været Lærer i Øster Hanherred. Et Mindretal i Kredsen holdt paa, at man burde have en seminariuddannet Mand til Lærer; men Flertallet vilde altsaa have Niels Kjær, og de holdt sammen i 17 $\frac{1}{2}$ Aar.

Skolen var bleven bygget paa et Hjørne af Gaardejer Henrik Nordtorps Mark ved Vejen, der fører fra Trunderup By til Trunderup Dong og midtvejs mellem

de to Bebyggelser. Naar man havde lagt Skolen derude paa Marken, var Grunden, at Skolen paa dette Tidspunkt ikke alene søgtes af Børn fra Trunderup By og Dong, men ogsaa af Børn fra Ravndrup og Sandager i Gislev Sogn, saa Stedet var som et Slags Midtpunkt i Skolekredsen. Huset var bygget saa lille, som det paa nogen Maade kunde være, naar det skulde rumme baade Skolestue og Beboelse for Læreren. Foruden Skolestuen og en fælles Gang for Børnene og Lærersfamilien fandtes een Stue og Sovekammer, samt to smaa Kamre ved Siden af disse, et lille Køkken og tilsvarende Bryggers. Spisekammer var der ikke, og dette Rum fandtes som Regel ikke i de daværende Friskolebygninger. Nogle Aar senere blev der saa — som

Niels Kjær.

før nævnt — bygget en Sidefløj til Skolen med en Sal, der skulde benyttes til Gymnastik, Møder og Sammenkomster. Den var skilt fra Skolestuen ved store Fløjdøre, som, naar de blev lukket op, forenede Gymnastiksal og Skolestue til eet stort Rum, der blev taget i Brug baade ved Gymnastik — hvor man ellers ikke kunde faa tilstrækkeligt Tilløb til Springene — og ved de større Møder og Sammenkomster.

Det var i denne Skolebygning, Niels Kjær flyttede ind, og Aaret efter giftede han sig med Kristiane Jensen, der havde tjent hos Valgmenighedspræst Niels Lindberg i Kerteminde. De havde mange Overvejelser,

inden de besluttede at gifte sig. Lønnen var 400 Kr., Bolig, Brændsel og Have; men de regnede med, at hvis der var gensidig Tilfredshed mellem Skolekreds og Lærerfolk, vilde Kredsen, der for største Delen bestod af velstillede Gaardmandsfolk, ikke lade dem sidde og sulte, og de blev heller ikke beskæmmet i denne deres Tro.

Den 1. Juni 1883 holdt de Bryllup i Kerteminde og blev viet af Frimenighedspræst Rasmus Lund fra Mors. De var begge Jyder, hun fra Thy, han fra Han-næs, og de havde begge hørt til Mors-Menigheden.

Hidtil havde det været et stort Savn for Niels Kjær, at han ikke kunde synge. Nu blev det Savn afhjulpet, idet Kristiane var god til at synge og kunde synge for baade i Skolen og ved de voksnes Sammenkomster.

Børnetallet var mellem 30—40; dette Tal holdt sig, ja steg til 50, mens Niels Kjær holdt Skole i den gamle Bygning.

Det var næsten udelukkende Sognebaandsløserne til Ryslinge Valgmenighed, der dannede Skolekredsen og bar den oppe, aandeligt og økonomisk. Skolen var oprettet som en Menighedsskole; i dens Vedtægter hed det om dens Formaal, at det var »ad Frivillighedsvej at fremme god Oplysning paa Grundlag af Fædrelands-sind og Kristentro.« Om dette Formaal var Niels Kjær enig med Kredsen; det gjaldt nu blot at faa dette ført ud i Virkeligheden. Skulde det kunne gøres, saa maatte det ske med Nøjsomhed og Tilsidesættelse af adskillige Krav, som ellers ret naturligt maatte melde sig. Kredsen indsaa ogsaa, at den lovede Pengeløn var for lille for en Familie at leve af, hvorfor den ogsaa lige fra Begyndelsen ydede en Del paa anden Maade. Naar der blev slagtet i Gaardene, blev der gerne sendt en Kurv med Slagtemad ud til Friskolen, og det blev man ved med gennem Aarene, ogsaa efter at Lønnen var steget,

og da det var en Skik, der brugtes overalt, ansaa man det for en Del af Lønnen, og der var ikke noget generende deri, hverken for Giver eller Modtager.

Aftenskolen og Lørdagsmøderne med Sang, Fortælling og Oplæsning vedblev ogsaa i Niels Kjærs Tid. De havde megen Glæde af dem og tillagde dem en hel Del Betydning for Ungdommen. Det var fra de grundtvigske Hjem denne Ungdom kom; den var opvakt og levende og satte Pris paa god og sund kristelig og folkelig Oplysning, og den vaagede selv over, at der ved dens Sammenkomster herskede en god Tone. Det var til Dels den samme Ungdom, som dannede Kærnen i Skytte- og Gymnastikforeningen dengang, og da Øvelseshuset var sammenbygget med Friskolen, var der i Vintermaanederne næsten hver Aften Liv og Røre ude i den gamle Friskole, især efter at den lingske Gymnastik havde vundet Indgang, og Kvinderne ogsaa begyndte at øve Gymnastik. Det var oplivende for Friskolelærerens stadig at være i saa nær Berøring med saa megen og god Ungdom; men det medførte en Del Arbejde; thi naar de unge var færdige med deres Øvelser, ofte sent paa Aftenen, maatte Friskolelæreren og hans Kone have gjort rent og sat paa Plads, saa Skolestuen kunde være i Orden til om Morgenen, naar Børnene indfandt sig.

Der skete en stor Forandring heri, da det store Samlingshus i Kværndrup blev bygget, og Skytteforeningen flyttede dertil med sine Sammenkomster og Øvelser. Paa en Maade var det en Vinding for Friskolen; men paa en anden Maade var det et Tab; thi Friskolen mistede det at have saa nær Forbindelse med Ungdommen.

Ind i det daglige Arbejde i Friskolen føjede sig efterhaanden en Del Festdage og Sammenkomster her som andetsteds.

Ved Juletid var der Børnenes Juletræsfest, der dengang betød meget mere end senere. Det var Skik, at hvert Barn fik en lille Julegave, der var hængt paa Træet. Det var Smaating til et ringe Beløb; men det var rørende at se den Glæde, hvormed man tog imod Gaverne, og den Troskab, hvormed de blev gemt ofte langt op, i Aarene som kære Minder fra Barndoms-tiden.

Om Sommeren havde Børnene to Skovture, af hvilke den ene gik til Lundsgaards Skov og den anden til Holmen eller et andet Sted, og stundom førte det til, at man samledes med andre Friskolers Børn. Aften-skolens Ungdom havde ogsaa sin Juletræsfest ude i Friskolen og stundom en lille Festlighed, naar det var den sidste Samlingsaften i Vinteren.

Ogsaa Skyttefester blev snart almindelige; men det er fornøjeligt at lægge Mærke til, med hvor faa Midler det kunde gøres, og hvor lidt det kostede. De unge Piger kom med Madkurve, de unge Karle med Øldunke fra Hjemmene, og blev der for lidt Øl, søgte man til Skolebrøndens klare Vand. Der var gerne en af de unge, der kunde spille Violin; han tog sit Instrument med og spillede op til en lille Svingom, paa den Maade blev det enkelt og hjemligt.

Samme hjemlige og hyggelige Præg havde Høst-festerne i Friskolen. Kredsen unge Piger smykkede Salen med Blomster og broget Løv, og tidt kom Valgmenighedspræst Karl Povlsen, Ryslinge, og holdt et lille Foredrag. Man følte sig som een stor Familie, der bandtes sammen af det samme Baand: Fællesskabet om Kirke og Skole og de aandelige Livsgoder, som der forvaltes.

I Sommeren 1898 byggede Kredsen en ny Skole i Trunderup By; den gamle Skole blev solgt, og dermed var dens Saga som Skole ude. Næste Aar fratraadte

Niels Kjær Pladsen som Lærer og købte en Landejendom i Nabosognet Ryslinge.

Han hørte til det ældre Kuld af Friskolelærere, dem, hvis Livskald det blev at hjælpe til at sprede de dunkle Skyer, der laa over Børneskolen, og faa Solen til at skinne ind, den Sol, som bryder igennem der, hvor Aand faar Mund og Mæle. Den levende Fortælling om Folket og Menighedens Liv gennem Tiderne var Styrken i Niels Kjærs Virke og det, hvorfor mange af hans Elever mindes ham med Tak den Dag i Dag.

Et Blad af Forhandlingsprotokollen giver et malende Billede af Sammenhold og meget mere, hvorfor det skal anføres her.

De ældre i Skolekredsen kom ofte i Skolen og ligeledes til Møderne; men det var en fast Skik, at Kredsen samledes Foraar og Efteraar, hvor man drøftede Skolens Sager og betalte Skolepenge. Det er fra Foraarsmødet den 30. April 1884, vi anfører:

»Antallet af de Børn, som har været undervist i Friskolen 1883—84 er 33, tilhørende 23 Forældre og Værger. Der indkom ved Møder: Af Forældre 209 Kr. og af bidragydende 17 Kr., ialt 226 Kr. Deraf betaltes $\frac{1}{2}$ Aars Renter med 16 Kr. Skat af Skolebygningen er betalt af Gmd. J. Chr. Hansen med 2 Kr. Den 28. December 1883 holdt M. Frøslev et Foredrag i Skolen, der gav til Indtægt 5 Kr. 48 Øre. Deraf er betalt nogle Vinduesruder m. m. 2 Kr. 72 Øre. Resten opbevares af Niels Kjær.

Ved dette Møde vedtoges endvidere at udføre nogle Reparationsarbejder. Forsiden skulde tækkes om. Der til blev bestemt ca. 18 Traver Langhalm, der leveredes af følgende 9 Mænd, der hver gav 2 Traver: Hans Holm, P. Nielsen, H. Nielsen, Jens Chr. Hansen, J. Hansen, Jens Michaelsen, Jens Jensen, Fr. Jørgensen og P. Johansen. Løfte om mere Langhalm fra begge Lundsgaarde blev overflødig.

Endvidere skulde Udhuset reparerès, hvilket Jacob Hjulmand og J. Chr. Hansen paatog sig, medens Henrik Nordtorp med Hjælp af nogle Husmænd vilde lægge Stenbro langs Vestersiden af Bygningen, hvor Børnene skal færdes meget. De øvrige Husmænd skulde i Forening levere Haandlangerarbejdet ved Tækningen, samt betale Tækkemanden og den nødvendige Tække-
traad.

Den gamle Halm blev solgt for 5 Kr. 35 Øre. Tække-
traaden kostede 2 Kr. 75 Øre. Tækkemanden fik 4 Kr.
50 Øre.

Regnskabet for Halvaaret er opført saaledes:

Skolebidrag fra Forældrene....	226	Kr.	00	Øre
Fra Sogneraadet	25	»	00	»
Forskellige Indtægter	22	»	25	»
	<hr/>			
Ialt Indtægt..	273	Kr.	25	Øre
	<hr/>			
Heraf er betalt Lærerløn.....	235	Kr.	00	Øre
Forskellige Udgifter	27	»	78	»
	<hr/>			
Samlet Udgift..	262	Kr.	78	Øre
	<hr/>			

Angaaende Foredragsmøder i Friskolen i Vinteren
1883 meddeles:

Den 22. Januar afholdtes et Møde med Foredrag af
Pastor Nygaard, Næraa; den 5. April et Møde med
Foredrag af Pastor Lorentsen, Ryslinge, og den 21.
April et Møde med Foredrag af Anton Nielsen, Ollerup.

Adgang er betalt med 15 Øre, og der er indkom-
men 34 Kr. 41 Øre.

I Rejsegodtgørelse er udbetalt til Foredragsholderne
henholdsvis 1 Kr., 3 Kr. og 5 Kr.«.

Disse Tal taler deres eget stilfærdige Sprog. Lig-
nende kunde anføres fra Friskolekredse trindt om i
Landet fra den Tid.

Den nye Skole omfattede Skolestue, Lærerbolig og Gymnastiksal; dens Opførelse kostede 4000 Kr. Indvielsen fandt Sted den 14. Oktober 1898.

Der kom efter Niels Kjærs Afrejse nogle urolige Aar, hvor der tidt maatte skiftes Lærer, og hvor der var Brydninger af anden, mest indre Art, vel mest i Anledning af, hvorvidt man skulde imødekomme Tidens voksende Krav om Kundskaber. Da Striden var udkæmpet, sluttede man igen op om Friskolen, der fik en Række gode Aar. Af Lærere i de senere Aar nævnes H. N. Markussen, der flyttede herfra til Mors og senere til Bjergsted, Sjælland; Kristian Kærgaard, der i Efteraaret 1918 blev Lærer i Vester-Skerninge Kommuneskole og fra April 1909 Jes K. Jessen.

Jes K. Jessen.

Da Friskolen blev flyttet ind til Trunderup By, kom der flere Børn, og der har maattet udvides flere Gange; i 1911 blev der tilbygget en ny Skolestue; i 1917 en køn og rummelig Gymnastiksal foruden Forbedringer af forskellig Art ved de øvrige Lokaler; og endelig i 1921 foretoges en ny Udvidelse, saa der blev tre Skolestuer og en ny rummelig Beboelsé.

Tidernes og Slægternes Sammenhæng viser sig smukt her i Trunderup. Hvad de gamle begyndte, har de følgende Slægtled fortsat, ikke alene, fordi de har følt sig forpligtede af Arven fra Fædrene, men ogsaa og mest,

fordi de selv holder af Friskolen og forstaar den Værdi, som den betyder. Derfor har der kunnet bringes Ofre; derfor har Skolen kunnet vokse og trives. Det synes, som om man i Trunderup i det store og hele har haft Held til og Sans for at finde de Lærere, som passede i Kredsen og havde Dygtighed til at røgte Arbejdet og lede Skolens Gang; man har ogsaa forstaaet at vælge de rette til Bestyrelsen og navnlig som Formænd, saa der har kunnet være et smukt og godt Samarbejde mellem Lærer og Skolekreds. Ved Skolens Halvfjerdsaaars-jubilæum, der fejredes ved en smuk Festlighed, kom Taknemmeligheden stærkt til Orde.

Lærer Jessen udtalte en Tak til de Forældre, der havde elsket denne Skole frem og fortsatte: »Naar Skolen har haft saa megen Velsignelse ovenfra, saa skyldes det, at den er begyndt af nogle af »de stille i Landet«. De havde Forbindelsen med de evige Kilder, derfor kunde de bære saa meget og bringe de store Ofre for Skolen.«

Grundtonen i Festen var Taknemmelighed mod de Hjem, der oprettede Skolen; men der fremkom ved Siden deraf et rigt Vidnesbyrd om, at Friskolen staar ung og livskraftig i Nutiden.

Baade Ellerup og Gislev Friskoler kan føre deres Begyndelse tilbage til Trunderup og den gode Grund, som her var bleven lagt.

VEJSTRUP FRISKOLE.

Vejstrup Friskole, den næste i Rækken, begyndte først i Maj 1856, efter at Gaardejer Christen Hansen, Vejstrup, ved et Besøg i Trunderup hos Jens Jensens havde faaet Mod til at begynde. Men naturligvis er det forberedt længe i Forvejen paa forskellig Maade,

ogsaa i den Mands Liv, der mere end nogen anden bar Friskolen frem, og hvis Navn derfor ogsaa er Midtpunkt i Skolens første Historie.

Christen Hansen var en Mand af den gode, dybe Slags med en varm og fast Tro paa Gud, venlig og hjælpsom mod alle, der led Nød. Han syntes, at den største Gave, som Gud havde givet Menneskene, var deres Børn, og han følte det derfor som en smertelig Ydmygelse, at Staten havde umyndiggjort ham saaledes, at han ikke maatte sørge for sine Børns Undervisning og Oplærelse. »Dette, at jeg skulde staa under Statens Formynderskab, saa den greb ind i mit Hjem og tog med Loven i Haand mine Børn og foreskrev mig, hvordan de skulde undervises o. s. v., det var en knugende Byrde, som tyngede mere og mere paa mig.«

Han havde ikke gode Minder fra sin egen Skole og mente, at Statsskolen med dens døde Bogvæsen, dens aandløse Udenadslæren efter Balles Lærebog og dens rationalistiske Religionsundervisning i det hele havde forkvaklet ham, og han spekulerede paa en Udvej til at fri sin Søn for dette.

Christen Hansen hørte til de gudeligt vakte, og i Forsamlingerne talte han om denne Sag og foreslog, at de skulde vælge en eksamineret Lærer efter deres eget Hoved og Hjerte, en Lærer, om hvem de turde haabe,

Christen Hansen.

at han kunde tilfredsstille dem, saa Hjem og Skole kunde gaa Haand i Haand. Men de gudelige Forsamlingsfolk var for største Delen fattige, saa de mente ikke, at de kunde faa Raad til dette, og Christen Hansen maatte saa sende først sin ældste Søn og senere sine tre andre Børn i Almueskolen; men han gjorde det med tungt Hjerte og følte sig meget ilde stillet; thi han elskede sine Børn og regnede dem for betroet Gods. Han fortæller selv, hvorledes han fulgte Børnene paa Vej til Skole om Morgen, og hvorledes de sagde til ham: »Fader, vi faar Hug i Dag, for vi kan ikke vore Lektier.« Saa græd de, og jeg græd med, men drejede mig fra dem, saa de ikke skulde opdage det. Børnene var gode Børn, og de var heller ikke tungnemme; men de havde ikke let ved at lære udenad. Det pinte dem, og det pinte ogsaa mig.«

Engang i 1854 besøgte Christen Hansen Jens Jensens i Trunderup, og i en Samtale med Ane Jensen beklagede han sig over de uheldige Skoleforhold. Hun fortalte ham da, hvorledes de bar sig ad med at undervise deres Børn, og hvorledes de fik Hjælp af Kold. Men Christen Hansen havde ikke nogen særlig Tillid til Kold, hvem han havde hørt omtale som en Sværmer.

Senere nævnte Ane Jensen denne Sag og Christen Hansens Navn for Kold, og en Dag i Høsten 1855 stod Kold saa i Christen Hansens Stue og præsenterede sig med følgende Ord:

»Jeg er Kold fra Dalby. Jens Jensens Kone i Trunderup har bedt mig gøre Deres Bekendtskab; thi De er en af mine Folk, sagde hun.«

De kom til at tale om Skolevæsenet, og Christen Hansen følte: »Her er Manden, som skal hjælpe dig; thi aldrig har jeg hørt et Menneske tale mit Hjerte saaledes til paa dette Omraade.« Han følte, at her var Høvdingen, der ikke alene selv kunde holde Skole, men

ogsaa kunde vise andre Vej, og nu skred han til Handling. I ti Aar havde han maattet bruge Statsskolen, af Nød og af Trang; men nu skulde det være forbi. Han lod straks sine Børn udskrive af den offentlige Skole, og han vilde nu undervise dem selv, indtil han kunde faa en anden til det, og han vilde helst have en, der stod Hjemmet og Børnene saa nær som muligt, uden Hensyn til, om han havde Lærereksamen eller ikke; han var ogsaa klar over, hvem han vilde have, hvis vedkommende blot vilde, og denne Mand var Rasmus Hansen, der som Tjenestekarl havde været i hans Hus, hvem han kendte ud og ind, og hvis Syn paa Børneopdragelsen og Undervisningen faldt sammen med hans eget Syn. Han havde Haab om, at Rasmus Hansen, der for Tiden var hos Kold, vilde.

Men foreløbig lod han altsaa sine Børn udskrive af Skolen til Hjemmeundervisning. Da det var sket, kom Præsten og holdt Eksamen hjemme i Gaarden, og han spurgte straks efter Balles Lærebog. Christen Hansen svarede, at hvad den hjertelige Paavirkning angik, vilde han som Børnenes Fader have Lov til at raade for Maaden, hvorpaa, og Midlet, hvorved de fik denne Paavirkning. Lærebogen havde Børnene ikke lært. Prøven gik godt, Præsten var tilfreds; men han advarede Christen Hansen mod at lave Friskole. Det vilde forstyrre den fredelige og gode Tone i Sognet, mente han. Advarselen frugtede dog ikke. Christen Hansen følte Trang til at have en Skoles Hjælp ved Undervisningen, han ønskede dybt og levende en bedre Undervisning end den, der gaves i Almueskolen, og en Majdag i 1856 begyndte Vejstrup Friskole i Christen Hansens Storstue med tre Elever og Rasmus Hansen som Lærer; men Christen Hansen indbød sine Naboer og Venner til at være med, og det varede ikke længe, inden de kom, og Børneantallet steg snart til 50.

Rasmus Hansen var født den 3. Marts 1825 i Landsbyen Gudme paa Fyn, hvor hans Fader var Skrædder og Husmand, men hørte til de saakaldte Fribønder, der ikke skulde yde Hoveri til Herregaarden. Han har med Sandhed kunnet sige og synges: »Til Sagn og Sange og Eventyr jeg lytted, der jeg var lille«; thi hans Farmoder var fuld af Viser, Sagn og Ordsprog og delte med Glæde denne sin aandelige Rigdom med den lille Rasmus, i hvis aabne lyttende Sind hendes djærve Livsvisdom faldt som sund og god Oplysning. »Sørg blot for at have en tro Mund og et Par rene Hænder, saa har I aldrig nødig at slaa eders Øjne ned og kan komme uskadt gennem Verden.« »Villigt Barn har altid Brød i Hænde.« Saaledes kunde hun sige, og det kom som Slægtens Livserfaring med en egen hjemlig Klang og Styrke gennem den gamles Mund.

»Det er min bestemte Mening,« sagde Rasmus Hansen senere, at jeg uden Samlivet med Farmoder i mine BARNEDAGE ikke havde naaet den særegne Udvikling, jeg har naaet.«

Han vilde ogsaa gerne høre, hvad Forældrene talte om; derfor var han saa flink til at tilbyde at vugge sine smaa Søskende; thi saa kunde han blive inde og høre paa dem. Hjemmets Højtider staar i Glans for hans Syn og Sans. Som gammel Mand husker han tydeligt Juleaftenens forventningsfulde Højtidelighed og Julemorgenens lyse Stemning i sit Barndomshjem.

Tidligt lærte han sig selv at læse og fik Lov til at læse alt, hvad han kunde faa fat paa; som Barn hørte han megen Tale om den sorte Skole, hvor Fanden selv var Skolemester.

Den Skole, Rasmus Hansen kom i, havde meget Slægtskab med denne sorte Skole. »Sandt er det«, siger han, »at mine fleste Skoleminder er grimme Optrin.« Og det regnede med Hug og Slag. »Jeg har set et Til-

fælde, hvor en Dreng paa een Dag fik seks og tredive Slag af Tampen, først om Morgenen fjorten for sin Lektie i Lærebogen og siden om Eftermiddagen to og tyve til for sin Regning. Han sank helt sammen og laa paa Gulvet næsten som død; men Degnen tabte dog

Rasmus Hansen.

ikke Modet. Han spjættede til ham med sin Træsko, indtil Drengen endelig krøb hen og satte sig paa Bænken.«

Ogsaa Skammekrogen blev hyppigt brugt der i Skolen. Der var en Pige, der altid var hjemfalden til den Plads; for hun kunde aldrig sin Lektie. Hende prøvede Degnen mange Kunster med; somme Tider tog han Maden fra hende, saa hun først om Aftenen maatte faa noget at spise; til andre Tider lod han hende sidde

efter, naar de andre Børn var gaaet, til det blev helt mørkt. Hen ad Foraarstiden fandt han paa, at hun skulde kaldes »Liggehøne«, og han viste hende ud paa Gaden at samle Sten, som han kaldte hendes Æg. Disse blev lagt paa Gulvet, og han satte hende ned derpaa; til sidst tog han hendes Klæder op og satte hende med hendes bare Bagdel ned paa Stenene, hvor hun sad hele Dage.«

Ogsaa Rasmus Hansen maatte en enkelt Gang smage Tampen; men det er klart, at denne Skolegang ikke gav synderligt Udbytte, og han traf naturligvis ogsaa daarlige Kammerater i Skolen og paa Legepladsen. Han lærte at bande, og det var næsten, som om Lysten til at bande voksede med Forbudet derimod. Men her mødte han for første Gang »de hellige« — Forsamlingsfolkene —; han hørte dem synge og syntes, deres Sang var som Englenes.

Der var kun to Lege, Rasmus Hansen brød sig om: han vilde enten »lege Skole« eller »lege Krig«; han vilde være Skolemester eller Officer; men kun den Leg at »lege Skole« legede han med Lyst.

»Jeg tror fuldt og fast, at min gode Engel allerede dengang lod min Manddomsgerning staa for mig, for at Frøet, den skulde udvikles af, kunde slaa dybe Rødder og drage mit Hjertes Længsler derhen imod.«

Ved en Bispevisitats udmærkede Rasmus Hansen sig saa meget, at Biskoppen fandt, han var en Dreng med sjældne Kundskaber, tilbød at hjælpe ham frem og fik Fruen paa Broholm til at tage sig af ham, saa han kunde komme paa Seminariet og blive Lærer. Faderen var meget stemt for dette; men Rasmus Hansen vilde ikke. Han kendte Skolen som en uhyggelig Remse- og Prygleskole; han vidste, at Læreren var den mest hadede Mand i Byen af Byens Børn; saaledes vilde han ogsaa blive hadet af Børnene engang, hvis han

blev Lærer, og det var ikke til at udholde at tænke paa, og derfor vilde han ikke ind paa Seminariet og gaa Lærervejen.

Grundig ked af Skolegangen som alle andre Børn begyndte han sin Konfirmationsforberedelse hos Præsten; men den lader ikke til at have været meget bedre end Skoleundervisningen.

En Gang imellem fortalte Præsten om sin Læsetid i Hovedstaden.

»Det var, saa Gud, mange Aar at læse, og noget maatte vi have at more os med, saa de Djævels Eksaminer kunde blive overstaaet, for havde de blot ikke været, kunde vi endda genskudt lidt med Læsningen; men det kunde nu slet ikke lade sig gøre.

I kan tro, det var en Glæde, da jeg kom hjem til mit Bogskab efter at have taget Attestats. Jeg tog saa den ene Bog efter den anden og kylede dem hen i Krogen, og hver af dem sagde jeg til: »Nu skulde Fanden læse i dig tiere.« Saaledes fortalte han, og det var en daarlig Konfirmationsforberedelse efter Rasmus Hansens Mening.

Nu begyndte han saa sin Landmandsdont. Han kom til at tjene i Præstegaarden, men siger, at han aldrig siden har oplevet saadan en Raahed, og Karlene sagde med Stolthed, at ingen der brød sig om det sjette Bud. Man bandede der alle sammen: Præsten, Madammen, Børnene, Pigerne, alle sammen. Han fik andre Tjenester, pløjede og tærskede og havde stadig paa Fornemelsen, at han ikke var kommen paa sin rette Hylde.

Saa kom Treaarskrigen; Rasmus Hansen kom med, blev saaret og kom paa Hospitalet. Mens han laa her, kom der Bud fra Christen Hansen, at han vilde hjælpe ham, saa han kunde komme paa Seminariet og blive Lærer; men Rasmus Hansen sagde nej for anden Gang. Faderen skrev til ham: »Du er en sær en; men Skole-

lærer bliver du nu alligevel. Tredie Gang siger du ikke nej, og Tilbudet kommer nok.«

Saa kom Rasmus Hansen igen tilbage til sin Landmandsdont hos Christen Hansen i Vejstrup, og i Høsten 1855 blev han syg. Han følte sig træt og led ved at leve. Under Feberen drog Livet forbi hans Leje i stærkt farvede Billeder, det Liv, han havde levet, og det, han havde længtes imod for at hjælpe Livets Spirer frem og op, og i det samme var det, som en kendt Stemme hviskede ham i Øret: »Nu er Tiden kommen, da du skal holde Skole. Men du skal ikke paa Seminariet; for der visner du. Nej, du skal paa en Højskole; thi der grønnes du.« Han havde hørt om Hindholm, og nu vilde han give sig over til det. I det samme følte han sig rask, rejste sig af Sengen, tog Tøj paa og gik ud til Christen Hansen for at fortælle ham, at nu vilde han være Lærer.

Op denne svarede: »Jeg vidste nok, at det maatte komme; men jeg vidste ikke hvordan. Nu er det altsaa et Ord: Du holder Skole og tager til Hindholm med det allerførste.«

Men paa samme Tid var det, at Kold kom til Vejstrup.

Rasmus Hansen skriver saaledes derom: »Jeg var ikke længer nogen dunhaget Undersvend, da jeg blev kendt med Kold. Jeg var fyldt de tredive; min Livsgerning stod tydeligt for mig; jeg vidste, jeg skulde holde Skole; men jeg vidste ikke hvordan. Det blev Kolds Gerning at klare dette.«

Da Kold hørte, at Rasmus Hansen vilde være Lærer, og at han vilde til Hindholm for at uddanne sig, sagde han: »Det er vel gjort, eller rettere sagt, at De vil holde Skole, det er rigtigt; at De vil gøres bekendt med Maa-den paa en Højskole, det er ogsaa rigtigt; men Hindholm er ingenlunde Stedet, hvor De skal gøres i Stand

til den Gerning, ja, de forstaar sig slet ikke paa den Sag der. Nej derom maa De søge hos mig; jeg har selv en Børneskole, De kan komme i og gøre Dem bekendt med Maaden. Vi har alt gjort een Bondekarl i Stand; han udstod Prøven i Ranum sidste Sommer og holder nu Skole i Sanderum ved Odense, og det gaar; det maa kunne gaa med Dem ogsaa.«

Rasmus Hansen forstod straks, at han maatte paa Kolds Skole. Kold vilde, at han skulde tage den lovmæssige Eksamen, skulde gaa op til Lærerprøven. »De holder selvfølgelig Skole lige godt uden denne Eksamen; men den giver Dem en Sikkerhed over for Forældrene, som De ellers maa savne, og det kan maaske blive en Nødvendighed for Myndighedernes Skyld.«

Rasmus Hansen stod fast; han vilde ikke. »Men«, blev Kold ved, »hvis nu en Provst eller en Bisp kommer og spørger: »Hvor tør De, som ingen Eksamen har taget, holde Skole? Hvad berettiger Dem til en saadan Optræden? Hvad vil De saa svare?« Rasmus Hansen grundede nogle Dage derpaa og svarede saa: »Jeg vil svare en saadan Spørger: »Jeg er vis paa, at alle de, jeg holder Skole for, agter mig for den bedste, det er dem muligt at faa, og den Dag, en bedre er at faa, tager de ham. Denne Sikkerhed er mig nok. Kan Deres Højærværdighed nu pukke paa, at Universitetet har sagt Dem at være dygtig, at Kongen har udnævnt Dem, saa staar De langt tilbage for mig i dette ene Stykke; for det kan dog være, at et meget lille Mindretal af dem, Deres Højærværdighed er Provst eller Bisp for, agter Dem for den bedste, de kan faa til det, og selv om Folk nu var baade lede og kede af Dem, kunde de jo endda ikke blive Dem kvit. Altsaa er jeg saa fri at mene, at jeg har bedre Sikkerhed for at være i min gode Ret med Hensyn til min Gerning, end Deres Højærværdighed har med Hensyn til Deres.«

Rasmus Hansen vilde begynde som en fri Mand i fuld Tillid til Vorherre, og Kold styrkede ham i det: »Det er godt, De vover det, og der kan vindes meget. Der er meget vundet derved, at De kan gaa klædt i Deres Vadmelsklæder, lade Børnene sige du til Dem og især derved, at De kan blive ved at tale Vejstrupsk til dem, hvad De vanskeligt vilde kunne blive ved med som Seminarist, og det er jo dog Børnenes Modersmaal i egentligste Forstand, altsaa det, hvori de smaa lettest tiltales.

De kan beholde Deres fulde Navn Rasmus Hansen, det har ogsaa meget at sige for Dem selv. De ser paa mig; men jeg siger Dem, at jeg er saa glad ved, at jeg har min Søster hos mig, ogsaa fordi hun kalder mig Christen, for det Navn ved jeg, at jeg bliver kaldt med i Himmelen, og det var dog saa tungt at have glemt, hvad vi hed, naar vi kom der. Alt saadant maa vi nødvendig holde paa. *For at Livet kan blive sandt, maa det være simpelt.*«

1. November 1855 gik Rasmus Hansens Vej saa til Højskolen i Dalby paa Hindsholm. Han tog den til Fods, og naar han spurgte om Vej til Højskolen og talte med Folk om den, var der ingen, der vidste, hvad Højskolen var. Da han fortalte Kold dette, sagde denne: »Ja, men nu er Vejen aabnet helt igennem, og inden femten Aar har mange rejst den, og alle ved Besked derom.«

Engang spurgte Rasmus Hansen Kold, hvordan det nu kunde være, at han efter at have talt med Kold første Gang straks var sikker paa, at han skulde paa Kolds Skole. »Det kom deraf«, sagde Kold, »at det var et Sandhedsord, et menneskeligt Sandhedsord, jeg udtalte. Der var saa meget af Sandheden, at det kunde fæste Rod hos Dem, og saa udrettede det, hvad Sandhedsaanden vilde have udrettet hos Dem. Vi har, som De ved, tre Højskoler: Rødning, Hindholm og min.

Rødding kom først; den er egentlig et Værn mod den frembrydende Tyskhed, grundlagt for at udvikle Kæmper til at byde den Spidsen og muligvis give den sit Knæk. Dernæst kom Hindholm paa Sjælland, Adelsvældens Hjemstavn, grundlagt af Bondevennerne for at uddanne Kæmper til den Strid, de har optaget med Herremændene for, hvad de selv kalder Lighed og Frihed. Min Skole derimod er grundlagt for Livet; den skal danne Kæmper til den altid standende Strid mellem Liv og Død, den Strid, der aldrig vil blive endt, fordi den udgaar fra Livet og Døden selv, ikke som de andre to, der udgaar fra forskellige af Dødens Virkninger. Disse Virkninger vil tabe sig til sidst som Bølgeslaget, der fremkommer, naar en Sten kastes midt i en Dam med en rolig Overflade: Bølgeslaget udvider sig i større Kredse, støder mod Bredderne, taber sig, og Overfladen er atter klar. Kraften var kun et Tidens Tryk. Den Kamp, jeg vil danne Kæmper til, er derimod standende i det mindste Tiden ud, fordi Liv og Død er Arvefjender, og de bor hinanden saa nær, meget nærmere end Dansken og Tysken, meget nærmere end Herremanden og Bonden, de bor sammen i samme Bryst. Derfra skal Kampen udgaa, som Ordet lyder: »Fej først for din egen Dør.« Mennesket fægter altid hen i Vejret, naar det ikke ved disse tre Ting: Hvorfra det er udgaaet, hvad det har at gøre her i Livet, og hvor det kommer hen, naar det gaar herfra.

Mennesket er udgaaet fra Gud, Sandhedens og Kærlighedens Gud, skabt i hans Billede. Det maa i Tiden kæmpe for at blive i Troen paa Gud og Frelsen ved Jesus Kristus, og det maa indgaa til det Rige, der var det beredt, før Verdens Grundvold blev lagt. Og just fordi jeg tror og ved dette, derfor ved jeg og er fuld sikker paa, at De og alle, der har Kærlighed til dette Liv, skal i min Skole, og særlig er det nødvendigt for

Dem, der vil holde Børneskole. Det var jo en Elendighed at opdrage Børn til Bondevenner eller Herremandsfjender, hvad det nu nærmest er de ligger og famler med derovre paa Hindholm.

Og det er for lavt stilet at begynde med Kampen mod Tysken som Udgangspunkt, som de gjorde derovre i Rødding, selv om de tror, hvad der jo blev gaaet ud fra ved dens Aabning, at de kan mane op ad Graven den Slægt, som døde.«

Ved en anden Lejlighed maatte Kold vende tilbage til det samme Emne og uddybe sin Mening, og han hævdede da med Styrke, at Kristendommen er det eneste, der kan bære os gennem vort folkelige Levnedsløb, dygtiggøre os til al god Gerning og hæve os til det evige Rige.

»Folkeligheden kan alene bæres oppe af Kristendommen, hvad tydeligt ses deraf, at hver Gang Kristendommen har faaet et Opsving — f. Eks. i Morten Luthers, Christian Pedersens og Hans Tausens Dage — har Modersmaalet, Folkelighedens bedste Udtryk, blomstret. Derfor skal der altid i en virkelig Folkeskole paavirkes kristeligt, som jeg gør. Skolen vil stille sig paa Livets Side i den store Kamp mellem Liv og Død, give gode Raad i denne Sag, luge, rydde og rense de mange Uting bort, som vil kvæle Livet, og fremfor alt søge at udfylde det tomme og øde i Menneskelivet med de bedste Ting, Menneskelivet har frembragt, for det gaar fuldt i Opfyldelse her. Tomheden tykkes Vorherre slet.

»Paa Hindholm tør de ikke være sig selv; i Rødding er de ved at blive sig selv nok.«

Til de fleste Tider var Rasmus Hansen sikker paa, at han skulde være Lærer og gaa den Vej, han var inde paa. Saa kunde han sige: »Dog, hvad der saa kommer. Tanken om at begynde Skolen er fra Vorherre

og saa lader jeg ham sørge for Udfaldet.« Og Kold kunde yderligere styrke ham vd at sige: »Ja, begynd saa i Guds Navn Deres Skole, og Himmelen, De stoler paa, giver Dem nok Lykke dertil.«

Men der kunde ogsaa komme Tvivl i hans Sjæl, han kunde længes efter Tjenestekarlenes enkle og rolige Liv og ængstes for, hvorledes han dog skulde kunne røgte Lærerens og Opdragerens Gerning. I saadanne Modløshedens Tider maatte Kold trøste ham og kunde f. Eks. sige: »Herren vil hjælpe! Saaledes og aldrig tydeligere viser Vorherre os vor Livsopgave. Har vi engang set Lys, der har vundet vort Hjerte, og som vi har fundet vor Kærlighed værd, saa indvier vi os dertil med vort Hjertes Villie, med vor Sjæls Kræfter og lader saa Vorherre sørge for Resten. Men som Solen og Stjernerne tidt skjuler sig bag Skyer, uden at vi derfor tror, at de er borte, saaledes skjuler sig tidt vort Livsmaal bag mørke Skyer og høje Bølger. Dette er Prøvelsens Tider; men bliver vi tro, deler Skyerne sig, Bølgerne jævner sig, og vi ser det atter. Men dette faar vi først Forstand paa efter længere Tid. Vi maa først elske Livsmaalet, ikke ville skilles fra det; thi »den har aldrig levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær.«

Store Fordringer maa vi ikke stille. Vorherre vil saa gerne spare noget til os til den anden Verden; derfor maa vi hellere overlade det til ham, hvordan det skal uddeles til os her. Jeg for min Part vil have saa meget som muligt gemt til den Tid. Gør De ligesaa; De vil finde Dem vel derved. Saa meget vil De altid faa her, at De kan holde Skole til Livets Tarv. Vær Dem selv og tro, at netop som De er, er De bedst skikket til den Gerning, Himmelen har anvist Dem, som jeg kalder det, meget tydeligt. Og stol paa, at Himmelen vil give Dem Lykke dertil.«

Paa den Maade fik Rasmus Hansen sit gode Mod og sin rige Fortrøstning tilbage. Han kalder Kold sin »Skæbneklarer«.

Kold følte sig ganske overbevist om, at han var Budbringer fra Gud, og det gjorde ham rolig og stærk, ligesom det gav hans Ord den Vægt og Varme, som aldrig forfejlede sin Virkning paa hans Venner. Kold havde selv følt og oplevet, at Ordet var den Nøgle, som lukkede Hjertedøren op, saa Livet kunde strømme ind, det vil sige det Menneskeord, hvor Aanden levede og lyste. Derfor indpræntede han stadig sine »Læresvende«, at hvor de kom til at paavirke Mennesker, skulde de altid paavirke med det gode Ord, visse paa, at et godt Ord finder et godt Sted, og saa ikke glemme, at de stod i en højere Herres Tjeneste.

Til en af de Friskolelærere, han sendte ud, sagde han som Slutningsord: »Nu maa du huske dette til Slut, at det er ikke *dig*, der har Ordet i *din* Magt; men det er *Ordet*, som maa faa *dig* i *sin* Magt. Ja, husk paa, at du er *Tjener* her og bed Vorherre om, at du maa være en trofast Tjener — det er det sidste, jeg vil sige til dig.«

De var »Koldunger«, disse første Friskolelærere, og selv om Kold talte forskelligt til dem efter enhvers Individualitet og Ejendommelighed, blev det jo alligevel til Slut det samme, de fik fra ham: de fik Maalet stillet, Vejen anvist og Midlerne klaret. Hans Ord var paa een Gang Lov og Evangelium for dem. Naar han sagde: »Gaa!« — ja, saa gik de glade, ydmyge, opofrende, begejstrede, troende og nøjsomme til deres Gerning i Skole og Folkeliv. De følte sig udsendte; de krævede ikke, men bad, om de maatte komme til. »Vi er ikke kommen til Jorden for at have det godt, men for at arbejde og gøre Gavn. Giv os det, saa har vi det godt.«

Kold udvalgte dem med sikker Forvisning. Da Christen Hansen spurgte Kold, om han troede, Rasmus Hansen kunde blive til at holde Skole, svarede Kold: »Jo, han er af den rigtige Slags.«

»Ja, men De talte jo saa lidt med ham. Hvorledes kan De saa vide det?«

»Det ser jeg paa Folks Øjne«, svarede Kold.

Efter endt Læretid hos Kold drog Rasmus Hansen i den skønne Foraarstid til Vejstrup for at holde Skole, og han havde snart 10 Børn at undervise — fra Vejstrup og Oure. Ved Eksamenen samme Aar var mange af dem kommen til Stede, som vilde Friskolen ilde; men dens Venner var ogsaa trofast mødt frem, saa der var tre og tyve voksne Gæster, hvoriblandt to Lærere fra den offentlige Skole, foruden Præsten. Men Eksamenen gik tilfredsstillende og godt, og Børnetallet voksede, idet der ogsaa kom Børn fra Brudager — Christen Hansens Søsterbørn og flere. Selv Præsten lod sin Datter gaa i Friskolen, og Friskolefolkene følte det som en Slags Sejr, at hun hver Dag gik forbi den offentlige Skole i Oure ud til Friskolen i Vejstrup.

Paa et løst Blad, der er fundet i den gamle Protokol for Vejstrup Friskole, har Rasmus Hansen skriftligt udtrykt Skolens Program saaledes: »Vi betragter Skolen — Friskolen — som et Resultat af den folkelige Frihed, Grundloven af 5. Juni 1849 skænkede det danske Folk, idet vi gaar ud fra, at Friheden kan umulig udvikles og gaa i Arv til Efterslægten, med mindre Bondestanden, der udgør det store Flertal og altsaa er i Besiddelse af Magten, kan tilegne sig saa mange Kundskaber og saa megen folkelig Dannelse, at den bliver sig selv bevidst ved at skatte sine Friheder og sin Indflydelse, ved at tale det djærve Ord paa rette Tid og Sted og ved at frede om Kunst og Videnskab, samt alt det skønne i Livet. Dernæst ser

vi, det er umuligt at virke for denne Frihed og for dette Liv, medmindre Efterslægten tillige kan leve for det samme Salighedshaab, der styrker os, eftersom det er umuligt for os selv at virke kraftigt og kærligt uden dette.

Altsaa lægger vi det kristelige til Grundlag for al Udvikling som nyttigt for dette Liv og nødvendigt for det tilkommende. Livet, baade det kristelige og det folkelige, betragter vi som et Hele, hvor den nær-værende Slægt skal fortsætte den forudgaaendes Værk, og for at kunne dette betragter vi det som givet, det især er Historien, der skal dyrkes. Herom minder — efter vor Formening — Herrens Bud: »Ær din Fader og din Moder«, som ogsaa Digterens Udsagn: »Mens du mindes gamle Dage, herlig varsler du om ny«. Altsaa har vi Historien for Livsudviklingens Skyld. Andre Videnskaber kun som nyttige for dette Liv. Til Slutning betragter vi det »at være noget« og det »at vide noget« som to forskellige Ting, hvoraf vi vælger det første, og det er os klart, at det er Hjertet, der skal paavirkes. Dette sker — efter vor Formening — bedst ved det mundtlige Ord, hvorfor vi har valgt den fortællende Undervisningsmaade som den, der fører sikrest til Maalet.«

I Maj 1860 besøgte Biskop Engelstoft Friskolen og var tilfreds. Det glædede ham at træffe Bønder, der interesserede sig saa levende for deres Børns Undervisning, og ligeledes glædede han sig over, at de havde været saa heldige med at vælge Lærer.

Han skrev i Skolens Protokol:

»Efter Anmodning besøgte jeg Friskolen paa Vejstrup Mark den 16. Maj 1860 og befandt, at den saavel efter sin Plan som efter Lærer Rasmus Hansens Lærergaver, Livlighed og Klarhed maa antages at ville hæderlig tilfredsstille de Fordringer, der kan gøres til

Almuesskolen, og i enkelte Retninger overskrider samme. Gymnastik savnes; men Skoleapparaterne var i øvrigt meget gode.«

Kredsen glædede sig sammen med sin Lærer over Skolens Vækst — fra 3 til 52 Børn —, over de glade Børn, der med straalende Øjne sang Lovsange, fordi de var kommen i en Skole, hvor der var saa lyst og saa friskt at være, og over de Sejre, der vandtes, naar man ved Overhøringen vilde Skolen til Livs.

Disse Oplevelser i den første Tid hørte til Rasmus Hansens lyseste og kæreste Minder.

I 1860 — fire Aar efter, at Skolen var begyndt hos Christen Hansen — kom Rasmus Hansen en Dag og sagde til ham: »Nu har Barbara og jeg faaet Lyst til at holde Bryllup. Naar saa sker, kan det ikke passe længer, at jeg saadan bliver hos eder som hidindtil; men saa skulde vi jo have os en selvstændig Stilling. Kan du nu skaffe os den? Thi ellers faar jeg se at bane mig en Livsvej andetsteds.«

Christen Hansen vilde nødig miste Rasmus Hansen som Lærer; men han mente, at her maatte hele Kredsen være med at beslutte. Han henvendte sig saa til de formuende blandt Skolens Venner og fortalte dem, at hvis de nu ikke hjalp hinanden at sætte Rasmus Hansen i en selvstændig Stilling, rejste han fra dem. Det viste sig straks, at man gerne vilde beholde Rasmus Hansen og ofre en Del derfor. Fem Mænd købte en Jordlod paa $3\frac{1}{2}$ Td. Land, som da var at faa, og hvorpaa der kunde holdes to Køer; her blev der opført Skole og Beboelse, og det hele kostede 4000 Rigsdaler. Saa længe Rasmus Hansen var Lærer for deres Børn, vilde de dyrke hans Ejendom frit, vedligeholde Bygningen og levere ham Brændsel til Skolens og hans eget Brug. Foruden Indtægten af Lodden skulde han have en aarlig Pengeløn af 110 Rigsdaler; men han skulde selv svare Skatterne.

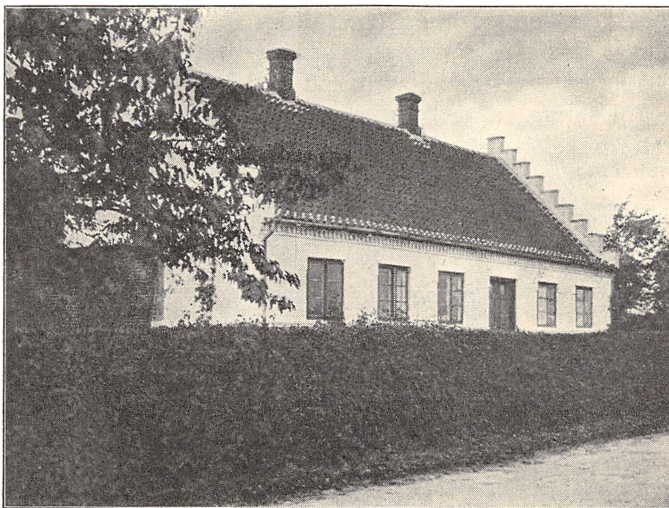
Skolen havde haft gode Dage hos Christen Hansen; men det følte alligevel, da den flyttede til sit eget Hus, som om den først rigtig nu havde faaet fast Bosted. Den 2. August 1860 sluttede Skolen hos Christen Hansen, og den begyndte i den nye Bygning, der var bleven opført i Forsommeren, den 5. September.

Rasmus Hansen giftede sig og fik sit eget Hjem, og det blev en velsignet og grødefuld Tid, som nu kom. Kold kom tidt som Gæst til Vejstrup, og han glædede sig hver Gang dertil; thi han vilde gerne tale med Rasmus Hansen. »Jeg gør altid Regning paa, at jeg faar Emner til tre—fire Foredrag, hver Gang jeg taler med dig«, sagde Kold engang til ham. Det var festligt, naar Kold kom. Der blev da gerne holdt et større Møde til Glæde, Trøst og Styrke for mange.

Friskolen, og hvad den førte med sig, kom som en ny og frisk aandelig Strømning ind i den gamle Forsamlingsbevægelse til Velsignelse og Fremgang. Mange erkendte med Tak til Gud, at det grundtvigske Livsyn bar dem ud fra den tunge pietistiske Kristendom og hjalp dem til Forstaaelse af det menneskelige og folkelige Betydning ved Siden af og ind i det kristelige Liv, og ganske naturligt førte det til Oprettelsen af Vejstrup Højskole og Valgmenighed. I denne saa mærkelig rige Vækkelsens Tid stod Rasmus Hansen med sin poetiske Natur som en folkelig Sagamand, midt i og lige ud af Bondestanden — som et Mærke og som en Vejviser.

Han var en glimrende Fortæller, ikke mindst af vore Folkesagn, og han forstod, at denne Folkearv kunde øve en stor og dannende Indflydelse paa den unge Slægt. Han var ualmindelig vel hjemme i Danmarks Historie og som faa fortrolig med »Guldalderens« Digttere; han var en tro Lærling af Grundtvig, hvis Skrifter han kendte ud og ind, saa store Partier

af dem laa gemt hen i hans Erindring og kunde tages frem til Brug naarsomhelst; han stod i et ydmygt og taknemmeligt Discipel- og Venskabsforhold til sin store Læremester Christen Kold og var til sin Død Friskolemand med Liv og Sjæl, ligesom han af ganske Hjerte og Sind følte sig hjemme i Vejstrup Valgmenighed.

Vejstrup Friskole.

Adskillige af de unge, som vilde i Friskolens Tjeneste, gæstede Rasmus Hansen og blev hos ham en Tid, og de følte Sandheden af det gamle Ord: »Erfaren Mand er god at gæste.«

Rasmus Hansen forstod ogsaa at bruge sin Pen. Han udgav flere Bøger: »Minder og Dagbogsblade fra Kri-gen 1848, 49 og 50«; »Gamle Minder I og II«, og han efterlod sig en hel Del Optegnelser, som dels findes i »Dansk Folkemindesamling« og dels er udgivet i »Fynsk Hjemstavn«, redigeret af H. C. Frydendahl.

Han har skrevet om sig selv og sin egen Livsudvikling i »Minder fra min Barndom« og »Til Kolds Mindekrans«.

Rasmus Hansen holdt Friskole i Vejstrup i 27 Aar, og her døde han den 9. Maj 1883.

Efter Rasmus Hansens Død blev Sønderjyden Sigvard Hansen Lærer ved Vejstrup Friskole. Han var født i Haderslevengen 1858, kom som ung paa Seminariet i Skaarup, hvorfra han dimitteredes i Aaret 1879, og derefter blev han Friskolelærer i Lomborg ved Lemvig. I 1883 kom han til Vejstrup; men der var forskellige stærke Brydninger i Kredsen, som førte til, at Sigvard Hansen begyndte en Friskole i Oure, og Kredsen i Vejstrup opløstes, saa de Børn, der ikke gik til Oure, kom til Øster Aaby Friskole, som var begyndt 1878.

Paa den Maade blev den ene Skole til to.

SØDINGE FRISKOLE.

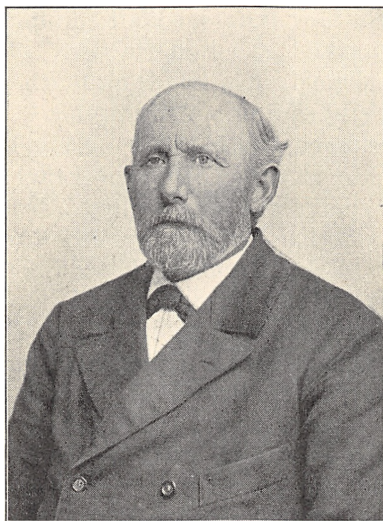
Det var i 1857, at nogle Familier i Sødinge henvendte sig til Kold for at faa ham til at hjælpe dem med at faa en Friskole i Gang. Foregangsmændene var Drejer Lars Jørgen Jeppesen og hans Broder Niels Peder Jeppesen, Sødinge. Til dem sluttede sig Gaardejer Hans Hansen, Sødinge, samt Snedker Søren Nielsen og Værverne Peder og Lars Nielsen, Eskildstrup .

Kold lovede at hjælpe dem og i Sommeren 1857 holdt han selv Skole for 5—6 Børn i Lars Jørgen Jeppesens gamle Hus, hvilket denne ikke selv havde Brug for, fordi han havde bygget sig et stort nyt Hus længere fra Byvejen paa sin lille Jordlod.

Kold var meget omhyggelig med, at Børnene skulde lære Skolefærdighederne. I Regning brugte han Pap-

brikker for at hjælpe Børnene til Forstaaelse af Tære og Enere, og han lærte dem at skrive pynteligt, som han selv skrev; Uorden og Sløseri taalte han ikke.

Men samme Efteraar overtog Pastor J. N. L. Schjørring Friskolen. Han skulde som Løn have Bolig, Brændsel foruden Penge. En Gaardmand betalte f.

Knud Rasmussen.

Eks. aarligt 20 Rigsdaler, en Fjerding Smør, et Par Lammefjerdinger, Æg o. lign. Schjørring var en ildfuld Vækker og en god Fortæller, og der skulde bestilles noget. Han købte senere Drejerens store nye Hus til Skole, og da der var langt rigeligere Plads, end Friskolen behøvede, begyndte han at holde Højskole med et lille Hold Karle fra Sødinge. En af disse Karle var Knud Rasmussen, der, efter at Pastor Schjørring var flyttet til Hodde og Tistrup ved Varde, blev Sø-

dinge Friskoles Leder og Styrer, og da han er en af den fynske Friskoles elskeligste og mest ejendommelige Skikkelser, skal vi dvæle lidt ved hans Liv og Virken.

Knud Rasmussen var en Husmandssøn fra Sødinge og var født den 10. Juli 1837. Da han var seks Aar gammel, mistede han sin Moder; Faderen var saa uheldig ved et Fald at brække sit ene Ben og faa Foden af Led. Benet blev ikke sat godt sammen, og Foden blev ikke sat i Led, saa han fra den Tid aldrig genvandt sin Førlighed, men baade ved Arbejde og ellers hindredes og sinkedes af sin Klumpfod.

Knud Rasmussen var en stille og bly Dreng, let til Graad; men han havde et fint og følsomt Sind og var meget modtagelig for Livets Indtryk, hvad enten det var fra den virkelige Verden eller fra Bøgernes.

Han kom i Skole i Ringe; men her faldt Tiden ham meget lang, og han fandt Skolen kedelig. Selv undgik han saa nogenlunde de Stokkeprygl og Øretæver, som ellers her i Skolen hørte til Dagens Orden; men det kunde dog ogsaa hænde, at »lille Knud« »kunde faa en paa Kassen, saa det sang i Hovedet og gnistrede for Øjnene.« Da det var noget, der saa sjældent hændtes, talte de andre Børn om det hjemme. Men ellers maatte han jo se paa, hvorledes de andre Børn prygledes. Og saa var der Udenadslæsningen af Luthers Katekismus med Forklaringer og Skriftsteder, Balles Lærebog og Daugaards Bibelhistorie. Det var drøjt. Han skriver derom: »Den første Bog, jeg plagedes med, var Luthers lille Katekismus. De ti Bud gik det dog nogenlunde let med; men da jeg kom til Forklaringen af Trosartiklerne, var jeg nær ved at fortvivle. Jeg læste og græd, læste og græd og kunde ikke huske det sidste for det første eller det første for det sidste og fandt muligvis heller ingen Mening deri, saa det var en forfærdelig Plage. Min Fader, der skønnede, at det ikke vilde gaa,

sagde, at jeg gerne maatte holde op, saa kunde jeg prøve næste Dag igen. Og mærkværdig nok, da jeg næste Dag paa fastende Hjerte tog fat paa ny, lod det sig alligevel pakke ned i Hjerneboksen. Siden efter fik jeg det lært altsammen, og da det een Gang var lært udenad, var det ikke vanskeligt at gentage det en Gang om Aaret indtil det 15. Aar.« Han mindes kun to oplivende Øjeblikke i Skolen, og det var engang, da Læreren viste dem nogle kolorerede naturhistoriske Billeder, og en anden Gang, da han læste første Sang af H. P. Holsts: »Den lille Hornblæser«.

Da Knud Rasmussen var lærenem og klarede sig godt, maatte han ofte være Lærerens Hjælper. Tre-aarskrigens bevægede Dage falder sammen med hans sidste Skoleaar, og levende Minder om denne Tid — f. Eks. Soldaternes Hjemkomst — prægede hans Liv.

Tretten Aar gammel hørte han Vilh. Birkedal prædike i Ringe Kirke, og han undredes højligt over denne Prædiken og havde aldrig hørt Mage til kristeligt Vidnesbyrd. Han havde altid været en ivrig Læser; men Læselysten øgedes i denne Tid, og den holdt sig op i hans høje Alderdom, saa han blev en kundskabsrig Mand.

Da han var udskreven af Skolen, hjalp han med til at passe den lille Husmandslod og fulgte med i, hvad der bevægede det hjemlige Sognesamfund og den nærmeste Kreds. Han hørte ogsaa om Kold og var sammen med ham nogle Gange. Der var ogsaa dem, der sagde til ham: »Du skulde tage paa Kolds Højskole; du kan tro, at der er Liv.« Men Knud Rasmussen vilde ikke paa Højskole dengang. Derimod fik han fat i Vilh. Birkedals Prædikensamling »Synd og Naade«. Den Alvor, Tankerigdom og Poesi, der findes i denne Samling, gav ham Lyst til at høre Birkedal i Kirken. Han gik til Ryslinge, og hvad han her hørte, fyldte

ham og drog ham til sig, saa al anden Kirkegang blev en mat Skygge af, hvad der var at finde der.

»Den opløftende Prædiken, der kom fra Hjertet og gik til Hjertet, de mageløse, oplivende Salmer, som ombruste mig, alt var saa ubeskrivelig dejligt, at jeg anser de Aar, jeg nød alt dette, for at være mit Livs rigeste Timer.«

Jens Schjørring holdt Bibellæsning for de voksne i Sødinge; Knud Rasmussen var med og var en Del optaget heraf, hvilket førte til, at han besøgte Schjørring, og at de fik en hel Del med hinanden at gøre, og det gav Knud Rasmussen Mod til at løse Sognebaand til Birkedal. I Sommeren 1858 var Kold paa Besøg i Sødinge og overnattede hos N. P. Jeppesen. Denne indbød en Del Venner til at være sammen med Kold om Aftenen; blandt dem var Schjørring og Knud Rasmussen, og for denne sidste blev det en uforglemmelig Aften.

»Aldrig havde jeg hørt Mage til Samtale, eller maa-ske rettere: Enetale; thi det var for det meste Kold, der førte Ordet. Hans Tale om de højeste og dybeste Ting var saa jævn og fattelig, at det var en Fryd at sidde i Nærheden og lytte til, og meget klarede sig for en Tilhører ved at høre hans Tale.«

Da de gik hjem, spurgte Schjørring Knud Rasmussen, om han ikke havde Lyst til at komme paa Skole hos Kold. Jo, det havde han Lyst til; men han kunde ikke se nogen Udvej til, at det kunde ske. De halvtreds Daler, som det vilde koste, var mange Penge for en Husmand, og den gamle Fader kunde ikke undvære sin Dreng; men da han senere en Aften var sammen med Schjørring, sagde han til ham: »De raadede mig til at tage paa en Højskole; men den er saa langt borte. Kan De ikke selv lære mig noget?«

Schjørring blev glad ved Spørgsmaalet og sagde, at

hvis der kunde blive en halv Snes unge Karle fra Egenen, vilde han gerne holde Skole for dem to Dage om Ugen. Der kunde samles saadan en Flok; den lille Højskole begyndte, og Eleverne var glade, især Knud Rasmussen. De fleste af dem fortsatte næste Vinter, nye kom til, saa der var 18 ialt. Blandt dem, der kom til, var den senere saa bekendte Skolemand og Politiker Klaus Berntsen.

I 1859 blev Knud Rasmussen udskreven til Soldat og skulde ligge i Garnison i København. Han havde ikke just Lyst til at være Soldat, men glædede sig til Opholdet i København, som jo ogsaa paa forskellig Maade fik Betydning for ham. Han traf gode grundtvigske Folk, hørte Grundtvig prædike i Vartov, og hans Hjærte smeltede ved Bruset af Salmesangen i den gamle Kirke. Han besøgte ogsaa Grundtvig nogle Gange, »og han talte med mig saa jævnt og hyggeligt som en Fader med sin Søn.«

Efter fire Maaneders Tjenestetid byttede han efter sin gamle Faders Ønske Nummer for at kunne komme hjem. Paa Hjemvejen besøgte han Roskilde Domkirke og Ingemann i Sorø, samt den minderige Kirke. Til Nyborg kom han ved Midnatstid og gik herfra til Sødinge, som han naaede i den tidlige Morgen.

Fra November blev han Hjælpelærer i Friskolen et Par halve Dage om Ugen. Han havde af og til før hjulpet Schjørring ved enkelte Lejligheder.

En Sorg berørte i denne Tid hans Hjerte med dyb Alvor, og han blev herigennem klar over, at han vilde være Børnelærer, og Schjørring støttede ham i dette. Knud Rasmussen var klar over, at han først maatte være Elev hos Kold, og naar han havde været Elev hos Kold een Vinter, vilde han paa Blaagaard Seminarium. Kold havde nu flyttet sin Højskole til Dalum ved Odense, og den begyndte her med 58 Elever, blandt

hvilke var Knud Rasmussen, der her foruden Kold fik A. Kr. Poulsen Dal og J. L. Knudsen til Lærere. Da Kold præsenterede Knud Rasmussen for J. L. Knudsen, gjorde han det med følgende Ord: »Her ser De en ung Mand, som herefter skal lyse som en Stjerne paa Friskolens Himmel.« Men Knud Rasmussen tilføjer i sin Mindebog: »Hver Gang jeg har mindedes dette, har det været mig til Ydmygelse.« Angaaende Opholdet paa Skolen siger han videre: »Om Kolds Foredrag kan jeg ikke sige andet, end at de var mageløse; i det mindste har jeg aldrig hørt Mage dertil. De handlede væsentlig om, hvorledes man ved Guds og gode Aanders Hjælp skulde komme til at opelske Menneskekærligheden og derved faa Egenkærligheden fortrængt. Hans Tale spændte over alt baade i Himmel og paa Jord, baade Aandslivet og Hjertelivet; men den gik aldrig højere eller videre, end man fik en tryk Følelse af, at han selv levede med i sit Ord og havde oplevet, hvad han skildrede.«

I Anledning af, at man har villet sige, at Eleverne paa Kolds Højskole bestilte for lidt, skriver Knud Rasmussen: »I vore Dage er man tilbøjelig til at mene, at Eleverne ikke arbejdede paa Højskolerne i den første Tid, efter at de var fremkomne. Det er en stor Misforstaaelse; thi hele Dagen, lige fra Kl. 7 Morgen til Kl. 11 Aften, blev taget i Brug. Vi havde ikke Gymnastik; men Kold gav os lidt Arbejde med Brændsel og sligt om Morgenen; men det var egentlig for lidt for at faa Lemmerne rigtig rørt. Desværre var noget af Arbejdet temmelig strengt, idet det bestod i at kløve nogle sejge Egestapper; der skulde nemlig hamres paa Kilerne, saa Hænderne rystede hele Dagen og blev uskikkede til Skønskrivning. Dette skønnede dog Kold næppe.«

Omtrent ved Midvinter kom der nogle Mænd fra Egebjerg i Kirkeby Sogn til Kold for at bede ham

skaffe dem en Lærer til en Friskole, som de vilde oprette. Kold søgte at faa Knud Rasmussen til at overtage denne Plads. Men det var ikke efter hans Hoved, og han svarede, at det var hans Agt, naar Højskolen var forbi, at tage paa Tangs Seminarium. Men Kold havde sine egne Tanker om dette og sagde: »Hvorfor vil De nu det, Knud? De kan jo prøve, om De kan holde Skole; finder De saa, at De trænger til mere Oplysning, kan De jo komme til mig igen.«

I Egebjerg var der Trang til at faa begyndt, nu var Øjeblikket der, det maatte gribes, og der var ingen andre, han kunde anbefale til det end Knud Rasmussen, der saa ogsaa sagde ja. En Majdag i Maanedens Begyndelse drog han saa af til Egebjerg, afhentet i Vogn af Niels Hansen, en gammel Ungkarl, der var Broder til Gaardejer Rasmus Hansen, som var Medstifter af Skolen. Knud Rasmussen blev modtaget med aabne Arme og uskrømtet Glæde af Sognefoged Hans Nielsen og hans Hustru Gjertrud, i hvis Hus han nu kom til at bo i 10 Maaneder, indtil han blev indkaldt til Krigstjeneste. Der var lejet en Skolestue hos en Gartner i Byen, og Niels Hansen forsynede den med Møbler.

Den nye Friskole begyndte den første Formiddag med een Dreng, om Eftermiddagen kom der flere, og Antallet voksede stadigt, saa der i Februar var 25 Børn i Skolen.

Knud Rasmussen *fortalte* Bibel- og Danmarkshistorie. Han havde laant Saksens Krønike af Pastor Brøndt i Ollerup, og Børnene kunde huske Oldsagnene til stor Forbavelse for Præsten, som ved Efteraarseksamen hørte »Per Plov«, der ellers altid græd ved Eksamener, fortælle baade om Rolf Krake og de andre Konger og Kæmper. Han var bleven helt forandret, den lille Knægt.

En lille Pige, hvis yngre Broder gik i Skole, satte sig flere Dage uden for Skolens aabne Vinduer og hørte paa.

Da Knud Rasmussen opdagede det, sagde han til hende, at hun skulde komme indenfor. Men da hun først havde været inden for Skolens Vægge, fik hendes Fader hverken Rist eller Ro, før han gav hende Lov til at komme til at gaa i Skole i Friskolen.

Faderen vilde ikke gerne lægge sig ud med Degnen og havde heller ikke Raad til det; men han gav dog efter paa den Betingelse, at hun selv vilde gaa op til Degnen i Kirkeby og faa Skoleseddel. Det gik hun ind paa og hentede selv Skoleseddel hos den vrissende Degn.

Indgangen til Skolestuen gik gennem Gartnerens Dagligstue, hvor Konen sad og spandt; Larmen fra Skolestuen i Frikvarteret generede hende ogsaa; det var derfor et stort Fremskridt, da der henad Efteraaret blev indrettet Skolestue i Rasmus Hansens Lade, som kunde bruges, fordi Gaarden var udflyttet, og som derfor fik Lov til at blive staaende.

»Her kunde vi røre os frit; men Væggene var af Ler, og engang efter en vedholdende Regn var de helt gennemblødte, saa Leret flød hen ad Gulvet, der var af Mursten.«

Her i Egebjerg fik Knud Rasmussen Forbindelse med det Læseselskab og den Sangforening, der var stiftet af Mads Hansen, og gennem sine Værtsfolk fik han Forbindelse med Vejstrup, Christen Hansen og Rasmus Hansen og flere af dem, der kom til at danne Grundstammen i den aandelige Kreds i Vejstrup. Da Lærer P. Olsen fra Lunde blev indkaldt, skiftedes Morten Eskesen og Knud Rasmussen til at holde Skole i Lunde, saa der blev kun tre Dages ugentlig Skolegang i Egebjerg.

Krigen var nu udbrudt, og Knud Rasmussen blev indkaldt. Pastor J. Schjørring var kaldet til Præst i Hodde og Tistrup; der skulde en ny Friskolelærer til Sødinge, og man ønskede, at Knud Rasmussen skulde overtage Friskolen. Han købte den med det samme, og hans Kæreste Marie Jensen fra Hindsholm maatte saa sammen med Klaus Berntsen holde Skolen i Gang, mens Knud Rasmussen var i Krigen. Det var i Sommeren 1864.

Han kom først til København og fik noget Arbejde der. Her traf han Christen Hansen, Termansen og Pastor Køster. Han fik Lejlighed til at høre Rasmus Nielsen tale om Grundtvig og Søren Kirkegaard. L. B. Poulsen, Bovlund, tog ham med ud til Grundtvig; en anden Gang fulgtes Lars Rasmussen fra Rynkeby med ham ud til Grundtvig, og han hørte stadig Grundtvig i Vartov.

Han fortæller, at Grundtvig engang efter at have bedt for Kongen sagde: »Jeg er vis paa, at Kong Christian den Niende, inden han naar sit Livs Aften, vil blive lige saa elsket af det danske Folk, som Frederik den Syvende har været.« Det gik jo egentlig i Opfyldelse.

Da Krigen var endt, kom Knud Rasmussen hjem for at overtage sin Friskolegerning i Sødinge; men han var ikke helt den samme som før. »Denne store Landsorg har siden kastet Skygge over min Tilværelse.«

De hjemvendte Soldater fik en helt anden Modtagelse efter vor sidste Krig end efter Trearskrigen. Der var ingen festlige Sammenkomster; men man listede stille hver til sin Dont. Man blev ikke regnet for at være jævnbyrdig med den tapre Landsoldat fra forrige Krig.

Nu var det Meningen, at Knud Rasmussen vilde giftes, og Brylluppet blev bestemt til den 6. Oktober.

Skolearbejdet tog nu sin Begyndelse; men det gik ikke saa godt som i Egebjerg med Undervisningen.

»Børnene forekom mig at være for urolige, og der gik Aaringer, før Samlivet mellem Børnene og mig blev rigtig godt og glædeligt.

Lønnen var kun lille, og da jeg efter to og tyve Aars Tjeneste forlangte Lønnen sat op til 600 Kr. aarligt, var det svært at faa det gennemført. Det viste sig dog, at Skolen var bygget paa Sandhedsgrund og kunde taale en Rystelse. Jeg er glad ved, at jeg aldrig i de Timer, jeg holdt Skole, nogen Sinde tænkte paa de trange Kaar og blev nedtrykt deraf. Derfor sørgede gode Aander, som jeg mangen god Gang følte var mig til Tjeneste. Og naar jeg uden for Skoletimerne tænkte paa mine timelige Kaar, faldt jeg immer paa de Tanker, at jeg maaske var beskikket til en Missionsgerning i min Fødeby. Og naar jeg nu i mit to og firsindstyvende Aar skriver dette, maa jeg med Taknemmelighed erkende, at Guds Velsignelse i rig Maade er bleven mig til Del.«

I de første Aar kom Skolens fleste Børn fra Søllinge; men efterhaanden kom mange Børn fra Sødinge i Friskolen.

Da Lønnen var lille, hjalp Gaardmændene til at begynde med til med at pløje Lodden. Senere holdt Knud Rasmussen selv Karle og passede Bedriften med sine egne Heste.

De Karle, han havde, var mest unge Mænd, som tænkte paa at blive Lærere, til Dels i Friskolen. De fik kun ringe Løn, men var saa til Gengæld noget af Tiden med i Skolearbejdet.

Den mest bekendte af disse unge Mænd var den senere Statsminister I. C. Christensen. Ogsaa den huslige Hjælp fremkom paa lignende Maade, idet en Del

af de unge Piger, som var i Huset, lærte Skolearbejdet at kende og senere blev Lærerinder. Det, at Knud Rasmussen havde sit Avlsbrug, gjorde det vanskeligere for ham at faa en passende Løn for Arbejdet i Skolen. Folk sagde, at han kunde jo sagtens leve af sit Avlsbrug, saa han behøvede ikke at faa Lærerlønnen forhøjet.

I 1869 knyttedes der et Børnehjem til Sødinge Friskole. Knud Rasmussen syntes, at der her var en Opgave, som han ikke kunde skyde fra sig, og han vedblev med dette i 30 Aar. Udadtil var han ogsaa optaget. Der meldte sig mange gode Opgaver, og det laa ikke for ham at nægte sin Hjælp, hvor den var nødvendig og kunde gøre Nytte. Han fik i 1871 oprettet en Brugsforening og paatog sig til at begynde med Uddelingen af Varerne. Han var en Ven af Skyttesagen, var med at skaffe et Øvelseshus og var ivrig for at fremme Gymnastikken. Han fik afholdt Foredrag i Byen, han var ivrig for Landbrugsfremskridt; i Politik tog han ikke megen Del; men som Venstremand var han med at oprette og sikre »Fyns Tidende«.

Knud Rasmussens første Hustru var Marie Jensen fra Hersnap. De holdt Bryllup den 6. Oktober 1864 og blev viiede af Birkedal. Hun blev ham en god Hustru, deres Børn en opofrende Moder og en støt og god Medhjælp i Arbejdet med de mange Plejebørn. Hun var mild, livsfrisk, arbejdskær og blev i Med- og Modgangstider baaret oppe af Livsordet i Troen.

Hun døde i 1872. Knud Rasmussens anden Hustru var Kirsten Rasmussen fra Birkebjerg, der ogsaa paa den mest udmærkede Maade fyldte sin Plads som Hustru og Moder.

I 1891 flyttede Knud Rasmussen til Birkebjerg paa Hindsholm. Strenge Sygdomslejer havde svækket hans

Arbejdsevne. De økonomiske Forhold var ikke glimrende, og Svigerfaderen vilde gerne have dem til at overtage Gaarden. De indvilgede og flyttede til Hindsholm.

Senere solgtes Skolehuset med Tilliggende til Skolekredsen, og en af Knud Rasmussens Sønner overtog Fædrejorden i Sødinge, medens hans Efterfølger som Friskolelærer blev Martin Pedersen Rudum.

Paa Birkebjerg havde Knud Rasmussen stadig nogle Plejebørn, og han underviste baade dem og sine egne Børn, indtil der blev saa faa, at han syntes, det blev for lidt at arbejde med. Resten kom da i Dalby Friskole.

Han havde et stort Arbejde med at faa Gaarden i Drift, og ligesom i Sødinge tog han ogsaa Opgaverne op udadtil. Da det var langt at komme til Kirke i Ryslinge, sluttede han sig til Valgmenigheden paa Hindsholm.

Da Knud Rasmussen fyldte 80 Aar, var der Fest for ham i Dalby Forsamlingshus, og der faldt ved denne Lejlighed mange gode Ord i Taknemmelighed for, hvad han havde været som Menneske og Lærer, ligesom smukke Gaver vidnede om Taknemmelighed.

Gaarden havde han overladt til en af Sønnerne i 1913, men forbeholdt sig et lille Hjørne af Jorden, hvor han byggede et Hus, og her i dette Hjem døde han den 20. Januar 1920 og blev jordet paa Dalby Kirkegaard under stor Deltagelse.

Knud Rasmussen var en stilfærdig og rolig Mand med et rigt Livsindhold, meget kundskabsrig og dygtig, og han har haft stor Betydning for mange Mennesker baade gamle og unge. Hans alvorlige og milde Væsen, hans jævne og hjertelige Maade at færdes paa, hans levende Undervisning og uegennyttige Færd kunde ikke andet end tiltale og gribe. En af hans Medarbejdere inden for den fynske Friskole siger om Knud

Rasmussen, at han »var en af de ædleste og bedste Kræfter, der har arbejdet i den grundtvigske Friskole, og en af vore ypperste Børnelærere.«

Kold havde set rigtigt, naar han havde udtalt om Knud Rasmussen: »Denne unge Mand skal herefter lyse som en Stjerne paa Friskolens Himmel.« Men det var en Stjerne, der lyste med en egen stille og ydmyg Glans. Knud Rasmussen følte, at hans Gerning som alt Menneskeværk havde sine store Mangler, og han kunde sukke med Salmisten: »Ak, jeg ved jo ikke Tal paa mine Fejl og mine Fald, de dunkle med de klare.«

Men der er ingen Tvivl om, at han som Lærer var af de sjældne faa. Ludvig Schrøder, Askov, skal have kaldt ham Danmarks bedste Friskolelærer, og Ernst Trier var saa glad ved Virksomheden i Sødinge, at han støttede den med 50 Kr. aarlig.

Han var et ydmygt Menneske og en from Kristen, der søgte Næring for sit indre Liv i de rige Livskilder, som springer i Menigheden. Og han følte sig godt hjemme blandt Grundtvigs Venner i Ryslinge og i Dalby paa Hindsholm.

En af hans Elever, Højskoleforstander Povl Hansen, Vallekilde, har i et Par offentliggjorte Breve og i »Fra Vallekilde« 1924 sat sin gamle Lærer et smukt Minde og samtidig givet en levende og anskuelig Karakteristik af Friskolen. Povl Hansen havde begyndt sin Skolegang i den saakaldte Organistskole i Ringe, men var bleven taget ud af den. Denne korte Tid havde dog været lang nok til at give Ordet Skole en uhyggelig Klang. Da derfor hans Fader ytrede noget om, at han nu skulde i Friskole, var selve Navnet nok til, at han begyndte at hænge med Næbbet. Men da han kom i Sødinge Friskole, fik Ordet en helt anden Klang.

»Modtagelsen, vi fik, vendte imidlertid straks op og

ned paa alle mine hidtidige Forestillinger om Begrebet Skole. Marie og Knud Rasmussen kom os i Møde med en Hjertelighed og en Glæde, der gjorde mig ganske forvirret. Fader og jeg blev budt til Sæde i Sofaen. Vi fik baade Kaffe og Kage, mens Knud Rasmussen talte med os »som en Mand med sin Næste« og ikke fra en »Lærers himmelhøje Stade«. Og da saa Friskolelæreren tog os med ind i Skolen, og Børnene der kom mig i Møde saa frit og saa venligt, ja, saa venligt, ja, saa forstod jeg, at det gamle Ord: »Der er Meninger to om en Tale«; ogsaa kunde finde Anvendelse paa Ordet Skole.

Min ny Lærer var meget stilfærdig og taalmodig; aldrig hørte vi ham raabe op eller saa ham hidsig. Det varede en god Stund, før jeg turde tro paa denne Stillehed i Skolen, bestandig var jeg paa Vagt i den ængsteligste Spænding for det Øjeblik, da dette blide Vindstille skulde afløses af den brølende Orkan, som jeg — ud fra mine tidligere Erfaringer — følte mig forvisset om ikke kunde udeblive. Mine Øjne spejdede ivrigt efter at finde Stedet, hvor han gemte sin Stok eller Tamp, hvad det nu monne være. Jeg vogtede paa hver Mine hos Læreren for at blive klar over, hvorledes jeg skulde tilpasse mig, saa at jeg her — ligesom tidligere i Ringe — kunde undgaa at komme med ind i den værste Hvirvel; men ikke et Vindpust, ikke saa meget som en truende Sky i Synskredsen varslede Uvejr. Omsider faldt jeg da til Ro, og Tilliden til denne bestandige »bliden Bør« vandt lidt efter lidt Indpas hos mig. Naar Læreren nævnede mit Navn eller gjorde mig et Spørgsmaal, for jeg i den første Tid op og stod ret, som jeg fra Ringe var vant til; men hver Gang dette skete, gled der et lille fornøjeligt Smil hen over Knud Rasmussens Ansigt, samtidig med at hans stilfærdige og venlige Stemme lød: »Bliv kun siddende, lille Povl.«

Ja, hvor kunde hans mørkeblaa Øjne lyse forunderlig mildt, mens der dog ikke saa sjælden var en Skælm gemt i Øjekrogen. Denne Skælm mødte os hyppigst i Form af et eller andet Skæmtesprog, som med stille Lune gled over hans Læber. Knud Rasmussen elskede vore gamle Ordsprog og lærte os tidligt at bruge dem. Paa Forskrifterne, vi havde at skrive Skønskrift efter, stod altid et Ordsprog, og hans Fortælling og Samtale krydredes stadig med vel anvendte Ordsprog; han lærte os at elske dem.«

Som Povl Hansen var forundret over sin Lærer, var han det med Hensyn til Kammeraterne. Aldrig hørtes der en Ed, heller ikke raa eller usømmelig Tale, lige saa lidt som man her saa noget til den frygtede Mishandling af de smaa. Tryk og glad kunde man færdes i deres Kreds. »Det var hele Tiden, ligesom jeg var kommen ind i et godt Hjem, omtrent som mit eget derhjemme.« Povl Hansen satte sig til at begynde med saa fjernt fra Læreren som det var muligt; men han flyttede stadig nærmere og nærmere til ham, indtil han sad ham saa nær, som det var muligt at komme.

Dette skyldtes hans Fortælling. Mundtlig Fortælling af Læreren kendtes ikke i Ringe. Det fængslede og greb Povl Hansen, saa han maatte rykke nærmere, og naar han ikke forstod en Ting, brød Spørgsmaal frem af sig selv, og »Knud, som vi slet og ret kaldte ham,« gav sig god Tid til at svare og begrunde.

I de første Aar var det især Bibelhistorien, der fængslede saa meget. Senere var det andre Emner.

»Hvor stærkt et Indtryk Knud Rasmussen gennem sin yderst stilfærdige Fortællen gjorde paa mig, kan maales ved følgende: Han skildrede Profeten Daniel, saa han blev som lyslevende for os, og han nævnte, hvordan Profeten tre Gange hver Dag gik ind i sit Lønkammer, lukkede sin Dør og udøste sit Hjerte i

Bøn til Gud. Men naar den herlige Daniel gjorde dette, saa maatte jeg naturligvis gøre det samme. Jeg laa dengang ude hos Farbroder Rasmus i Gaardens lille, tarvelige Karlekammer med den lille Krog indvendig til at sætte paa Døren, saa den ikke kunde lukkes op udefra. Her holdt jeg nu i lang Tid min tredobbelte Bøn. Morgen og Aften var det jo let nok; men værre var det om Middagen. Naar jeg og mine yngre Brødre kom hjem fra Skolen i Frikvarteret for at spise til Middag, havde vi kun kort Tid til vor Raadighed; vi skulde skynde os tilbage til Skolen ogsaa for at deltagende lidt i den muntre Leg med Kammeraterne. Mine Brødre kunde da ikke forstaa, hvad jeg skulde spille Tiden med dernede paa Karlekammeret, naar vi havde spist. Jeg var for undselig til at sige dem Grunden og kom derfor efterhaanden i en vanskelig Stilling. Det var vist Aarsagen til, at jeg til sidst til min Sorg maatte ophøre med Middagsbønnen.«

Ogsaa Danmarkshistorien blev fortalt paa en saadan Maade, at Børnene fik Følelse for og Forestilling om, hvad Folk og Fædreland vil sige.

Knud Rasmussen havde megen Sans for Poesi og ikke ringe Evne til at give sine Tanker Udtryk i bunden Stil. Skolebørnene vidste godt og var stolte af, at »Knud kunde digte«.

Dette hjalp ham til at give Børnene høje Tanker om Digtere og Skjalde, og tidlig gav han dem Kendskab til Digttere som Øhlenschläger, Ingemann, Grundtvig, Blicher og H. C. Andersen. Ingemann var især Knud Rasmussens Yndlingsdigter, og i Aarenes Løb læste han efterhaanden i Slutningstimen store Partier af Ingemanns Digtning, dens poetiske Indhold gik igen i Børnenes Lege, og senere gav den dem Lyst til at læse mere paa egen Haand.

»Ved min gode Lærers Hjælp blev jeg saaledes me-

get tidlig lukket ind i den danske Poesis Vidunderhave, der, hvor jeg senere i mit Liv skulde tilbringe saa mange rige og frydefulde Timer«, skriver Povl Hansen.

Børnene var glade ved at gaa i Skole, og der var intet, som kunde holde dem borte fra Skolen, hverken daarligt Vejr, Uføre eller Fester i Nabolaget. Det var helt utænkeligt at blive borte. Engang skulde Povl Hansens yngre Søskende have blevet hjemme for at være med til et Bryllup i en Nabogaard; men de tiggede og bad deres Fader saa længe om at faa Lov at gaa i Skole i Stedet for, at han gav dem Lov.

I Schjørrings Tid kunde der godt af og til vanke »en Haandsrækning« ved passende Lejligheder. Men dette Hjælpemiddel vilde Knud Rasmussen ikke godkende, og Børnene kunde derfor i hans første Lærertid stundom faa en Følelse af, at de kunde gøre, som de vilde; thi »Knud slog ikke«. Det var ingenlunde let at oprettholde Ordenen paa denne nye Maade, og mere end een Gang har han nok følt sig fristet til at give op og gaa over til at godkende Fædrenes Sæd; men han gav ikke op, og efterhaanden vandt han Sejr, især da han kom saa langt, at han havde haft Børnene fra deres første Skoledag. Man lærte at bøje sig for hans stille Mynighed, fordi man holdt af ham og nødig vilde gøre ham imod. Lidt efter lidt kom der en forunderlig god Tone mellem saavel Børnene indbyrdes som mellem Børn og Lærer. Alt hvad der smagte af Tyranni og Vold, forsvandt og gav Plads for den Orden og Skik, som præger et godt Hjem.

Povl Hansen skriver: »Aldrig blev jeg skuffet, aldrig tabte jeg Troen paa, at du holdt af os Børn. Og derfor kunde der møde, hvad i Verden der vilde, *det* følte vi Smaafolk, at du og vi hørte sammen.

Det var en Dag, da jeg havde gaaet i Skole et Aar

eller saa, at der var gaaet noget i Baglaas for dig med de ældre Børn, som du havde arvet efter din Forgænger i Skolen, dem, du ikke selv havde haft som smaa i Skolen; da sagde du, aabenbart i stor Sjælekvide, til os, at det var nok fejl, at du havde givet dig til at holde Skole, og at du kanske kom til at holde op igen. De Ord vakte en vældig Bevægelse blandt de store.«

Der var daglig Fest i Sødinge Friskole, fordi der blev arbejdet med Liv og Lyst, og der blev ogsaa bestilt noget. Men der var Dage og Fester, der skilte sig ud fra de almindelige Skoledage.

Skoleskovturen var Sommerens store Fest, og den gik til forskellige Steder, og stundom slog et Par Friskoler sig sammen; men saa var der desforuden det store Stævne af Friskolebørn i Gultvedholm Skov ved Kværndrup, hvor der i en Aarrække var en halv Snes Friskolers Børn samlet. Den store Børneskare delte sig mellem de forskellige Lærere, der hver for sig underholdt sin Trop paa den Maade, der bedst stemte med hans Lyst og Anlæg.

Den gamle Juler fra Trunderup, Sønderjyden med det mægtige røde Skæg, der bølgede ham ned over Brystet, og det alvorlige Ansigt, forestod en lille gratis Salonskydning, hvor alle de Drengene, der havde Lyst og Mod, fik Lov til at skyde et Skud eller to.

Hos den anden Sønderjyde, den raske Kr. Appel fra Ryslinge, skulde der altid leges Krig; thi Krigslegen syntes ham et fortrinligt Middel til at skabe frejdige og raske Drengene, som senere vilde møde som »Drengene klædt i Staal«, naar Fædrelandet kaldte.

Den unge spillevende Laurids Jonsen, Friskolelæreren fra Rudme, fortalte Eventyr og ledede Danselege, hvorfor de fleste af Pigerne holdt sammen om ham. Og Afslutningen paa Dagens Fest var gerne et Eventyr, som Jonsen fortalte med store Fagter og stærkt Minespil.

Ved saadanne Lejligheder optraadte Knud Rasmussen aldrig; han gik stille omkring og brugte sine gode Øjne og snakkede lidt med en og anden. Men der var ikke Tale om, at Børnene fra Sødinge ønskede at bytte deres Lærer med nogen af de andre. De vilde allerhelst have ham, som han var.

For mange fynske Friskolebørn ligger der stor Glans over disse store Fester i Gultvedholms Skov.

Vinterens Fest var »Juletræet« i Friskolen. Her holdt Sanglegene deres Indtog og fangede Børnenes Interesse, saa de tog dem med op i Ungdommen, det var især de Lege, hvor Sang og Dans fulgtes ad, og det gav Ungdommens Sammenkomster i Friskolekredse trindt om paa Fyen en egen Stemning og Poesi, som har virket til megen Velsignelse.

Det Liv, som rørte sig i Sødinge Friskole, fortsatte sig under Knud Rasmussens Efterfølger Martin Pedersen Rudum, selv om de to Mænd var meget forskellige. Martin P. Rudum var født den 28. Marts 1860 i Rudme, hvor Faderen var Skrædder og Husmand. Sin Skolegang fik han i Rudme Friskole under Lærerne Jens Olesen, Peder Pedersen (Søllinge) og Laurids Jonsen, og han blev konfirmeret af Vilh. Birkedal. Han gik i Forberedelse hos Kr. Appel i Ryslinge, var derefter Elev paa Ryslinge Højskole og Gjedved Seminarium. Efter 2¹/₂ Aars Ophold tog han Eksamen med første Karakter herfra.

Han aftjente saa sin Værnepligt, var Højskolelærer en kort Tid, derefter Andenlærer paa Ærø, saa Friskolelærer i Nørre Højrup, hvorfra han kom til Sødinge i Oktober 1890. Her blev han, indtil han i 1923 trak sig tilbage fra Lærergerningen og byggede sig et Hus »Gladhem«. Her levede han til 1926, da han døde ret pludselig uden forudgaaende Sygdom. Han havde været med til 70 Aars Festen for Frisko-

len i Ryslinge. Da han var kommen hjem, blev han meget syg, fik Krampeanfald og døde næste Morgen den 1. August 1926.

Martin P. Rudum var en dygtig og ivrig Lærer og meget virksom for Friskolens Sag, hvad enten det gjaldt Friskoleforeningen eller »Bavnen«. Han var levende interesseret i Botanik og Historie og foretog Udflugter med sine Elever for at vise dem Landet, Landskabet og Minderne. Han rejste selv en Del i Udlandet og syslede med lokalhistorisk Forfatterskab. Slægts-historie interesserede ham, og han udgav Ættetavler til Brug ved slægtshistoriske Optegnelser.

Ved Kursus og Møder var han af dem, man lagde Mærke til; hans karakteristiske Ydre og ejendommelige Facon skilte ham fra Mængden; men der bankede et varmt og trofast Hjerte i hans Bryst, og han lever i Mindet som den ærlige og redelige Arbejder i Friskolens Tjeneste.

FERRITSLEV FRISKOLE.

Da Friskolerne i Tarup og Sødinge blev oprettede, var der Børn fra Ferritslev, som søgte begge Steder hen; men Vejen var lang, saa det var besværligt at blive ved med, og dette førte til, at der kom en Friskole i Ferritslev.

Gaardejer Tyge Hansens to Sønner i Ferritslev gik, efter at han havde ladet dem udskrive af Almueskolen, i Sødinge Friskole, hvortil der var en Vejlængde af $1\frac{1}{2}$ Mil. Han talte med nogle af sine Venner om Sagen, og de blev da enige om at prøve at faa en Skole i Ferritslev, og den begyndte 1859 med 10 Børn. Foreløbig lejede man en Stue hos en Husmand i Byen og valgte Dalsgaard Pedersen til Lærer. Han havde ud-

dannet sig paa et Seminarium; men havde ikke taget Eksamen. Da han var kommen, fulgtes han og Tyge Hansen straks ad hen til Provst Rohmann, og Tyge Hansen sagde, at her var den unge Mand, som de

Tyge Hansen og Hustru.

havde tænkt at ville have til Lærer ved deres nye Skole.

»Hvem er De?« spurgte Provsten. — »Mit Navn er Dalsgaard Pedersen!« — »Ja, men hvad er De?« vedblev Provsten. »Jeg er ingenting,« lød det spagfærdige Svar. »Ingenting! Hvor tør De da vove at begynde paa at holde Skole?« — »Ja,« svarede Dalsgaard Pedersen, »naar Forældrene vil bruge mig og betro mig deres Børn at undervise, saa tør jeg ogsaa nok vove det; men for øvrigt har jeg da ellers Lov til at holde Skole,« og

han frændrag en Anbefaling fra Seminariet, givet af Overskoledirektør With, hvorefter han havde Lov til at undervise Børn.

Dalsgaard Pedersen var den rigtige Mand til at begynde paa saadan en ny Skole, som Myndighederne vilde lægge Hindringer i Vejen for og stille deres Krav til; thi han var fast og gjorde ingen Indrømmelser, naar man krævede Lærebog, Udenadslæsning og lignende Ting. Ved den første Eksamen skulde Friskolen møde i Rolfsted Skole, og Forældrene fulgte med. Provst Rohmann forlangte, at Læreren i Rolfsted ogsaa skulde overhøre Friskolens Børn, hvilket Forældrene modsatte sig. Friskolens egen Lærer skulde overhøre dens Børn, og dette Krav støttedes af Præsterne Schjørring og Kofoed, der var til Stede; men de blev afvist af Provsten, som derefter vendte sig til Skoleforstanderne og spurgte dem, hvad de mente. De var to, og den ene var lige glad, hvem der eksaminerede, medens den anden mente, at den skulde eksaminere, som var oplært dertil, og det maatte altsaa blive Sognedegnen.

To Børn blev derefter kaldt frem til Overhøring; men da blev der Bevægelse mellem Forældrene, og Tyge Hansen traadte frem og sagde:

»Nej, nu gaar vi, saa kan I gøre ved os, hvad I vil.«
Men saa faldt baade Provsten og de andre til Føje.

Friskolen fik snart sin egen Bygning; men Børnetallet var lille, og man maatte skifte Lærer tidt. Det var »de vakt« Børn, som gik i Friskolen, og da Forældrene løste Sognebaand til Vilh. Birkedal, gjorde det adskillig Opsigt. Man kaldte Friskolen »de helliges Skole«, og der gik mange nedsættende Rygter om den fra Mund til Mund: Børnene lærte intet, og de hørte kun Spøgelses- og Røverhistorier; men det bidrog alt sammen kun til, at den lille Kreds sluttede tættere sammen om Skolen. Kredsen samledes hver Søndag

Aften til Sang og Samtale, og der var altid noget at drøfte paa Skolens, Folkelivets og Menighedslivets Omraade. Den første Søndag i Maj og November mødtes man for at betale »Skoleløn«; thi Penge skulde der jo til baade til Brændsel, Bøger og Lærertiløn. Der var ikke fastsat noget bestemt for hver enkelt; men man hjalp hinanden med det altsammen. Hver kom og lagde sin Skærv paa Bordet. Naar alle havde givet, talte man efter, om der var nok. Var der ikke det, maatte der et nyt Greb i Lommen til.

Lørdag Aften samledes de unge om Fortælling, Sang og Oplæsning i Skolen; men det var ogsaa kun »de helliges« unge, der mødte til at begynde med. Efterhaanden som Friskolen voksede, kom der ogsaa flere unge til Lørdagsmøderne. Eksamener og Visitationer gik ikke af uden smaa Sammenstød med Myndighederne. Engang var Biskoppen i Skolen. Da han saa, at mange af Forældrene var mødt, studsede han og sagde: »Er ogsaa Mødrene mødt?«

Med Religionen gik det nogenlunde; men Grammatikken var det galt med. Saa vilde Biskoppen se Forsømmelseslisterne; men man havde ingen af den Slags.

»Har De ingen? Det kan aldrig gaa; det maa De have.« »Nej, naar vi selv bekoster en Skole for vore Børn, er det ogsaa Mening at lade dem benytte den, og saa synes vi, at det er unødvendigt at holde Regnskab over Skolegangen,« blev der svaret. »Ja, Forsømmelsesprotokol maa De nu alligevel have, med mindre De vil have Skolen betragtet for Hjemmeundervisning,« vedblev Biskoppen. »Ja vel, det kan vi godt.« »Det er en anden Sag; men saa har jeg intet at gøre her.« Og dermed endte Bispevisitationen.

En anden Gang ved en Provstevisitation maatte Børnene møde i Rolfsted Skole.

Med Bibelhistorien gik det godt; men derefter sagde

Provsten: »Saa skulde vi have noget Lærebog.« »Vi har ingen Lærebog,« lød Svaret.

»Ingen Lærebog! Men hvad har De da?«

»Jeg fortæller for Børnene det bedste, som jeg ved og kan.«

»Men Gud bevares! Det kan da aldrig gaa; saa har

man jo ikke noget bestemt at holde sig til, og det kan da blive til alle mulige og umulige Ting, som maaske slet ikke er Religion. Nej, De maa have en Bog; for ellers ved man ikke, hvad man har at rette sig efter.«

Men der kom ingen Lærebog i Friskolen.

Efter Dalsgaard Pedersen blev J. P. Lebæk Lærer i Ferritslev; og efter ham kom Peder Kristensen, en Søn af Christen Hansen i Vejstrup. Han var en meget

dygtig Mand og et elskeligt Menneske; men hans Helbred var ikke godt, saa han maatte bryde af paa Grund af Sygdom og døde kort efter.

Hans Efterfølger var N. M. R. Stenbæk. Han kom i 1877 og blev her en Aarrække. Børnetallet steg til 46, og 40—50 unge gik i Aftenskolen.

Stenbækslægten stammer fra Langeland; men Forældrene til de to i Friskolens Historie kendte Stenbæk'er udvandrede fra Langeland til Sjælland og bosat sig i Ormslev, Vemmelev Sogn, hvor de overtog en Fæstegaard og opdrog en Børneflokk paa seks Dreng og to Piger.

N. M. R. Stenbæk.

N. M. R. Stenbæk havde været Elev hos Kold to Gange og havde derefter forberedt sig til Lærergerningen ved Broderens Skole i Ormslev. Han kom saa til Nordenbro paa Langeland 1867, blev overanstrengt, fik en Afløser og drog til Vallekilde, hvor han kom sig. Han kom saa igen til Langeland; men i 1877 i September brød han op og drog til Ferritslev, hvor han var til 1903. Om denne Ferritslevtid siger han selv, at det var rige Dage: et dejligt Arbejde i en god Kreds, der bar ved Forstaaelse og Venskab.

Da Stenbæk opgav Skolen, gik han over i Konsulentvirksomhed; men han glemte ikke sin Skole og tabte ikke sit muntre Sind og sin Glæde ved Sang og Leg, og han har altid været rede til at forsvare Friskolen og dens gode gamle Grundprincipper.

RUDME FRISKOLE.

Ogsaa i Rudme spirede Friskoletanken i Halvtredserne. Gaardejer Hans Jørgensen i Rudme og hans Hustru Ane Kirstine Hansdatter var bleven aandeligt vakte ved Lægprædikanten Johan Nielsen; men de fandt snart Vej til Ryslinge til Vilh. Birkedal, og Røret paa det aandelige Livs Omraade naaede ogsaa Skolen. Hans Jørgensens vilde nødigt have deres Børn i Almueskolen til Ramse og Tamp, og da de saa, hvorledes Friskolerne spirede frem baade her og der, spurgte de Kr. Appel i Ryslinge, om han kendte en Mand, som de kunde faa til Lærer.

Appel gav dem Anvisning paa Vestjyden Morten Eskesen, der dengang var Lærer paa »Marielyst«, Grundtvigs Højskole. De henvendte sig til ham, og han kom til Rudme og begyndte Friskolen der.

Morten Eskesen er en af de ejendommeligste Skik-

kelser inden for Friskolens og den folkelige Bevægelses Kred.

Han var født i Uldbæk, Lyhne Sogn, Varde Syssel, den 5. Januar 1826 i en vestjydsk Bondeslægt. Faderen var Gaardmand; men Velstanden var ikke anderledes, end at man maatte slide for Udkommet og være nøjsom, for at det kunde slaa til. Ogsaa Børnene maatte hjælpe til, og Morten Eskesen har som saa mange andre jyske Drengene fra sin tidlige Barndom kendt Hyrdelivets gode og daarlige Sider og været fortrolig med Bondens Liv og Kaar.

Han var dygtig i Skolen og i det hele anlagt for aandelig Syssel, og han blev derfor allerede i Fjortenaarsalderen Vinterlærer, først i en lille Skole i sit Fødesogn, og da han her vandt Yndest baade hos Præst og Provst, fortsatte han næste Vinter i en større Skole i Varde Landsogn, og næste Vinter igen længere ude mod Vest i Vejrs. Om Sommeren røgtede han Tjenestekarlens sunde rolige Dont paa Landet; men da han gerne vilde være Lærer og følte Trang til en bedre Uddannelse, kom han i 1846 til Snedsted Seminarium i Thy, hvor han fik Ludvig Chr. Müller til Forstander og Lærer.

Dette blev af stor og afgørende Betydning for Morten Eskesen og gjorde ham til en tro Tjener af og ivrig Budbringer for de grundtvigske Skoletanker.

Da han i 1848 havde afsluttet sin Uddannelse paa Seminariet, blev han i nogle Aar Lærer ude i Vardeegnen, og her traf han Kold, da denne var kommen hjem fra sin Smyrnarejse. Ogsaa »Aanden fra otte og fyrre« kom Eskesen unden Indflydelse af, og da Ludvig Chr. Müller drog til Sønderjylland som Præst i Starup og Grarup, fulgte Morten Eskesen i sin Lærefaders Spor og søgte sydpaa. Det var i 1851, han blev Lærer i Hyrup og Bevtoft Sogn, hvor Hans Krüger

boede, og han blev her nær Nabo til Rødding Højskole. Men han havde for megen Uro i Blodet til at kunne stilles paa samme Sted ret længe, og han følte sig endnu langt fra færdig med at lære. Derfor opgav han sit Lærerebøde og drog i 1853 til Rødding som Højskole-elev til stor Forundring for jævne Folk, der ikke kunde begribe, at en uddannet Lærer havde noget at hente paa en Højskole, og til almindelig Forargelse for sin Stand, der næsten følte det som en Nedværdigelse. Højskoleopholdet varede dog ikke ret længe; man søgte en Forstander for Uth Højskole ved Horsens, henvendte sig til Eskesen, og efter nogen Forhandling, hvor han hævdede, at han med Hensyn til Undervisningsmaade maatte stilles ganske frit uden

Morten Eskesen.

Maskepi med Eksamener og Prøver, overtog han denne Stilling, der for øvrigt ikke blev af lang Varighed. Fra Uth drog Morten Eskesen til Hindholm som Højskolelærer et Aar, og derefter var han et Aars Tid Huslærer hos den stovte Hans Krüger, indtil han 1856, da Grundtvigs Højskole »Marielyst« blev oprettet, drog did som Lærer. Det var især Eskesens Sangstemme og store Kærlighed til de gamle Kæmpeviser, der gjorde, at Grundtvig ønskede ham som Lærer paa sin egen Højskole. Det har selvfølgelig haft stor Betydning for Eskesen, at han her personlig lærte Grundtvig at kende,

ligesom Eskesen for Grundtvig har været som et Bud ude fra det menige Folk.

Fra »Marielyst« drog han til Rudme. Mikkelsdag 1858 begyndte han i Hans Jørgensens Havestue med 12 Børn, for hvem Skolegang nu blev en daglig Glæde,

Rudme Friskole.

tværtimod hvad den havde været før, mens de gik i Almueskolen. Ogsaa her i Rudme var det blandt de gammeldags Kristne med pietistisk Præg, at Friskole-tanken slog Rod, og Friskolen spirede frem. De kunde til en Begyndelse være meget betænkelige ved den glade Menneskelighed, som dette grundtvigske Skoleliv førte med sig, og som kom saa stærkt til Orde i Sangen og i Fortællingen; men de blev mere og mere grebet deraf, og grundtvigske Præster i Omegnen hjalp Skolen fremad.

Morten Eskesens Lærergerning indskrænkede sig

ikke til Børnene; hver Lørdag Aften samlede han unge og ældre til Møde i Skolestuen om Fortælling, Oplæsning og Sang, samt Drøftelse af forskellige Spørgsmaal, som man mødte frem med. Men det varede ikke længe, inden Lørdag Aften blev de unges Aften her som i de andre fynske Friskolekredse, og ud heraf voksede de fynske Friskolers Aftenskole, der har været og vogtet det folkelige og aandelige Liv i de unges Kredse.

Kort efter, at Friskolen i Rudme var kommen i Gang, gik Morten Eskesen hen for at hilse paa Sognepræsten Chr. Camradt. Præsten var kølig og vilde have at vide, hvilken Lærebog der blev lagt til Grund for Undervisningen i Kristendom.

»Jeg lægger ingen Bog til Grund,« svarede Eskesen. »De maa jo da have en Grund,« sagde Præsten. »Ja det følger af sig selv, at der maa være en Grund.« »Hvilken Grund lægger De da?« »Jeg lægger ingen Grund; jeg bliver ved den Grund, der er lagt, Jesus Kristus, og bygger paa den Grund ved at holde mig til hans Ord, det Ord, hvormed vi er kristnede.«

»Det er en alt for vag Grund.«

»Da er det dog den Grund, hvorpaa Børnene er kristnede, og den eneste Grund, der kan bygges paa.«

Efterhaanden blev de dog enige, og Pastor Camradt viste sig som en velvillig Tilsynsmand. Da han første Gang var i Skolen, skrev han paa den fremlagte Liste: »I Undervisningen er Friskhed og Liv, der nødvendigvis maa blive Skolen til Gavn.«

Præsten saa skævt til Sognebaandsløserne, og da Friskolefolkene til Dels faldt sammen hermed, kunde det somme Tider hænde, at han kunde hitte paa Ting, der kunde fortrædige Friskolen. En gang krævede han, at Friskolens Børn skulde møde i Almueskolen til Eksamen. Morten Eske-

sen og Hans Jørgensen vilde ikke dette, og Eskesen gik hen og talte med Præsten derom, hvilket førte til, at alt blev ved det gamle.

Der skal dog meddeles et enkelt Eksempel paa, at Autoriteterne ikke alle sammen var lige medgørlige, naar det gjaldt den nye Skole i Rudme.

En af de gammeldags vakte, Knud Pedersen i Volstrup — Helle Knud — blev efterhaanden klar over, at Friskolen var bedre end den offentlige Skole, og han tog derfor sine to Plejebørn af Brangstrup Skole for at sende dem i Rudme Friskole. Det var et Par forældreløse Børn fra Rynkeby. Fattigforstanderskabet i Ringe havde sat dem i Pleje hos de barnløse Knud Pedersens, der kom til at holde af Børnene, som om de havde været deres egne, og nu vilde de give dem den bedste Skole, de vidste og kunde overkomme, selv om Skolepengene skulde gaa af deres egne Lommer. Men dette vilde Forstanderskabet ikke finde sig i. Ved et Møde vedtog det med Præst, Degn og Prokurator i Spidsen, at Børnene skulde tilbage til Brangstrup Skole. Knud Pedersen vidste ikke, hvad han skulde gøre; men han vilde dog ikke uden videre give Slip paa Børnene. Han henvendte sig til Morten Eskesen, og de besluttede at forfølge denne Sag videre. I Knud Pedersens Kontrakt stod der, at Knud Pedersen skulde holde Børnene ordentlig i Skole. De vilde nu have undersøgt, om det ikke var ordentlig Skolegang, de fik i Rudme Friskole. Knud Pedersen vilde gerne følge sin Overbevisning, og Eskesen var interesseret i at værgе Friskolen.

Knud Pedersen søgte nu Raad og Hjælp hos Folketingsmand Jens Jensen i Trunderup, fik ham til at forme en Forespørgsel til Amtmanden, og med den i Lommen gik han saa til Nyborg til Amtmand Cederfeldt de Simonsen, hvem han fortalte om Forholdene i Almueskolen, og om hvorledes selv smaa Piger fik af Tampen.

Amtmanden fandt, at Knud Pedersen havde Ret — det var dog for galt at slaa en lille niaars Pige med en tyk Rebtamp. Naar han betalte Skolepengene og holdt Børnene i en Skole, hvor man fik noget godt fortalt og en venlig Omgang, burde Ringe Sogn takke ham for hans Omhu for de fattige Børn.

»Rejs du kun hjem, min gode Mand; der skal ikke være noget i Vejen, dersom du da ikke har ladet Børnene forsømme, mens de gik i Brangstrup Skole.«

Børnene fik nu foreløbig Lov til at gaa i Friskolen. Men Fattigforstanderskabet var ikke til Sinds saadan uden videre at opgive en Sag, som de havde begyndt paa. De forfulgte den nu videre. »De vilde ikke have disse Plejebørn til at gaa i en saakaldt fri Almueskole, der hører til den Slags Skoler, i hvilke der anstilles Eksperimenter med en ny Metode, som endnu ikke har staaet sin Prøve, og hvis Princip synes at være, at ingen Undervisning duer uden den mundtlige, og at al Udenadslæren er fordømmelig.

Man formener ogsaa, at Plejefaderen ikke alene vil lade Børnene gaa i Friskole, men fare fort i sin Forvildelse og lade dem konfirmere af en anden Præst end Sognepræsten, idet Manden er Sognebaandsløser.«

Sagen gik nu fra den ene Autoritet til den anden: Provst, Amtmand, Forstanderskab og endelig til sidst til Ministeriet, hvorfra den kom til Biskoppen i Odense, der holdt med Plejefaderen, hvorefter Ministeriet afgjorde Sagen saaledes, at der udtaltes derfra, at man ikke skulde forbyde Forældre at sætte deres Børn i Skole, hvor de vilde, naar de blot sætter dem i en ordentlig Skole, og Forstanderskabet kunde gennem de halvaarlige Eksamener udøve den nødvendige Kontrol. Efter denne Tid mødte et Par Skolekommissionsmedlemmer fra Ringe ved Eksamenen i Rudme Friskole.

Morten Eskesen var en god Lærlig af Ludvig

Chr. Müller og af Kold, som han i sin Ungdom havde gjort Bekendtskab med. Hvorledes han allerede som Seminarieelev havde nemmet den ny Oplysning, kan bl. a. ses deraf, at han ved Afgangsprøven paa Seminariet i en Stil om »Undervisning i Bibelhistorie i Børneskolen« drog stærkt til Felts imod det døde Ramseri og fremhævede den levende Fortælling, hvorved han gik Glip af den Udmærkelse, som han ellers efter alle Solemærker at dømme vilde have været sikker paa.

1864 flyttede Morten Eskesen til Odense Friskole, særlig tilskyndet af Kold.

Smalhans holdt til Huse i det lille Friskolehjem. Eskesen var ikke Forretningsmand, og stundom kunde han glemme, at Livet nødvendigvis stiller visse praktiske Krav.

I 1860 var han bleven gift med Karen Marie Nielsen fra Vester Egense, hvor hun var født 1837. Han fandt hende i Asperup Præstegaard hos Pastor Mads Melbye. Hun havde gennemlevet en stærk aandelig Gæring, hvor denne gode Præst var bleven hende til stor Hjælp som en aandelig Fader. Brylluppet stod i Asperup Præstegaard den 13. November.

Klaus Berntsen skriver i sine Erindringer: »Om Aftenen førte Eskesen sin Brud til Rudme. Da hun den næste Morgen stod op og saa sig om i Køkken og Spisekammer, fandt hun Huset aldeles tomt for Mad. Forfærdet spurgte hun sin Mand, hvad han havde tænkt, de skulde leve af. Eskesen svarede fortrøstningsfuldt, at hun skulde blot lægge Dug paa Bordet og overlade Resten til Vorherre. De satte sig saa ved det tomme Bord, og han foldede sine Hænder og bad: »Du, som føder Himmelens Fugle og Markens Lillie, sørg du i din Kærlighed ogsaa for os to og giv os i Dag vort daglige Brød.«

Lidt efter gik Døren op og ind traadte Hans Jørgensens Kone med en Brudegave — en stor Kurv af dejlige Madvarer. Saaledes hjalp Gud ham gennem gode Mennesker.«

Klaus Berntsens Evne til at fortælle en god Historie har heller ikke her fornægtet sig; men det gik knap saadan til. Efter Martin P. Rudums Fremstilling har Eskesen selv berigtiget Historien paa følgende Maade: »Jeg havde selv aftalt med Ane Kirstine, at hun skulde komme med Fødevarer, og der blev ikke holdt Bordbøn, før Maden var paa Bordet.« Eskesen handlede her som altid efter Ordet: »Gud giver Fuglene Føden, men putter den ikke i Næbbet paa dem.« Han vidste, at han skulde gøre sit, før han bad. Han havde gjort sit og vidste, at Ane Kirstine havde en rummelig Kurv.

Men ellers er Historien i og for sig betegnende og *kunde* for den Sags Skyld godt være passeret, idet den viser os Morten Eskesen som det store, gode, naive Barn, han var og blev ved at være til sin Død.

Det var lidt smaamt med denne Verdens Ting i Rudme, og trange Kaar holdt til Huse baade her og i Odense; men Eskesen tog det tunge saa vel som det lette og lyse som en Guds Gave.

I Marts 1865 døde Morten Eskesens første Hustru Marie, og paa hendes Begravelsesdag døbttes deres lille Datter. Senere giftede han sig igen og fik i sin anden Hustru — Anna Eskesen — en god og værdifuld Hjælp i Hjem og i Skole.

At der har været godt at være i Skolestuen hos Morten Eskesen, er der adskillige Vidnesbyrd om. Gamle Folk med graa Haar mindes endnu Timerne med Glæde. En af dem, Karoline Brandt Kjølhede fra den danske Præstebolig i Grayling, Michigan, skriver i »Højskolebladet« i Marts 1926:

»Jeg gik i Friskole hos Morten Eskesen i Odense fra mit 9. til mit 14. Aar, og da denne gamle Riddersmand nys er bleven mindet i Anledning af Hundreedaarsdagen for hans Fødsel, maa jeg maaske have Lov at føje et Par Blomster til hans Mindekrans. Det var ikke meget, vi lærte af denne Verdens Visdom i Morten Eskesens Skole, saa der blev meget at indhente for den, der siden skulde igennem Statens Eksamen som Almuelærerinde. Men det, vi lærte i Eskesens Skole, vilde jeg ikke undvære for Alverdens Guld. Der er bleven sagt saa meget om hans Kæmpevisesang. Aah ja, som han sang for os Børn, sang det hele lige ind i Sjælen paa os! Der stod han med sin Kæmpevisesbog og sang for, og saa skulde vi Børn synge Omkvædet med, og vi sang det af al Evne. Ja, Drengene blev stundom saa begejstrede, at de trampede til i Takt med de tunge Træsko. Vi Smaapiger tog det jo paa en mere stille Vis. For mig blev det som mit højeste brændende Ønske at faa i Eje den Kæmpevisesbog, Morten Eskesen stod og sang ud af. Alle Livets Vidunderskatte syntes mig gemte i den Bog. Da jeg senere skulde »studere« Kæmpeviserne til Eksamen, maatte jeg tænke om mine Skolekammerater: »Aa, I Stakler, som kun faar dette. I aner jo slet ikke, hvad Kæmpeviserne er eller kan være for den, som de daglig er sungne ind i med levende Røst gennem Barndommens Aar. Og saa kunde Morten Eskesen fortælle! Aldrig meddelte han os den mindste Smule af Historien uden det, der var Liv i for ham selv. Enten han saa fortalte Mytologi, Danmarkshistorie eller Bibelhistorie, han var altid den samme, og Historien var altid den samme — det var levende, lysende Helteskikkelser.

Ogsaa Hjælperne i Eskesens Skole betød meget, ikke alene de faste, men ogsaa de mere tilfældige Gæster udefra f. Eks. Jørgen Pedersen, da Lærer paa Kolds Skole, og Friskolelærer Klaus Berntsen fra Højby.

Skolen var ikke alene et kært og godt Samlingssted for Børnene, ogsaa de voksne fandt et Mødested her hver Vinter gennem flere Aar, især Søndag Aften, og mange Mennesker baade Mænd og Kvinder mindedes senere disse Møder med Glæde; det var ikke alene Eskesen, der talte her, det var ogsaa mange andre f. Eks. Ludvig Helveg.

Paa Eskesens Fødselsdag holdtes Juletræ.

Da Valgmenigheden dannedes, blev Morten Eskesen dens Kirkesanger. Det var i 1883; men efter den Tid varede det ikke længe, før Eskesen brød op fra Odense. For en Del var Sygdom vel nok medvirkende dertil; men der var dog ogsaa en anden Grund. Morten Eskesen droges mod Sønderjylland og Arbejdet for den danske Sag dernede. Han mente, at han havde særlige Evner i den Retning, og det viste sig jo ogsaa at passe. Der blev holdt en lille Afskedsfest for Eskesen i Odense; den 12. Maj 1884 rejste han til Kolding, og fra nu af og til sin Død var han et levende Bindeled mellem Danske Syd og Nord for Grænsen. Altid var han som Rejsesekretær for S. S. ude paa »Kongens Tog« med glad og godt Budskab. Utrættelig færdedes han som et Stykke ejendommeligt dansk Folkeliv, som en »Nornegæst« med dansk Bud rundt om i Landet, holdt sine Foredrag og sang de gamle Kæmpeviser med den samme glade Begejstring, som vakttes til Live hos ham, da han i sin Ungdom var Ludvig Chr. Müllers Elev, og man kan vel godt sige, at denne hans senere Virksomhed i dybeste Forstand var en Fortsættelse af den frie Skolegerning, han i sin Ungdom tog op og tjente med Barnets aabne, naive Sind og med den voksne Mands Villie til at tjene Guds og Danmarks Sag.

Morten Eskesen var ikke alene Sangens og det mundtlige Ords Mand, men brugte ogsaa flittigt sin Pen. Han udgav en Sangbog. Morten Eskesens Sangbog, som blev

stærkt benyttet og indeholdt et rigt Udvalg af danske Sange. Han var Redaktør af det første Friskoleblad »Fylla«, i hvis Spalter der førtes et muntert og godt Forsvar for Friskolens Berettigelse. Han udgav en Række Bøger, til Dels om sine egne Minder og Oplevelser ud fra sit personlige Kendskab til Mænd som Hans Krüger, Ludvig Chr. Müller, Christen Kold og Bjørnstjerne Bjørnson. Han havde megen Sans for og Kærlighed til Poesi, og han har skrevet Digte og Sange til forskellige Lejligheder, ligesom han har sat Melodier til en hel Del Folkesange.

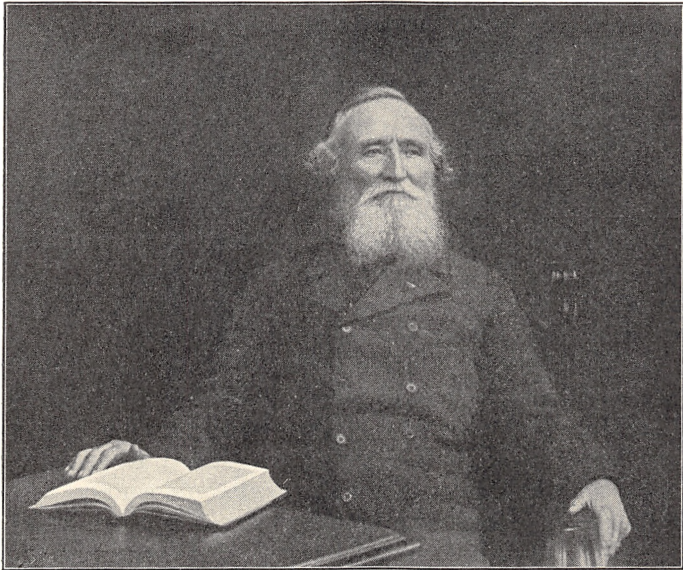
Han udgav en lille Bog »Jordskue«, en rimet Geografi i samme Form som Grundtvigs »Krønikerim«, men helt uden den poetiske Fynd, som kendetegner de fleste af disse Rim; Meningen var god nok og Tanken i og for sig jo meget rigtig; men Evnen svarede ikke til Hjertelaget, og Bogen er nærmest en Kuriositet.

Paa sine gamle Dage var han nærmest som et Stykke Fortid, der dukkede op paa Højskolerne, som et Minde om, hvad der var levet i grundtvigske Kredse. Men der var noget betagende over hans Fremtræden, hans hele Færd var præget af hans barnlige og fromme Sind og hans varme Kærlighed til vore Minder, vor Historie og vor Poesi, og han var Personliggørelsen af de store Opvækkelsestider. »Folkeligheden var levendegjort paa den skønneste Maade i ham«. (Holger Begtrup).

Det skal være Morten Eskesen, der har givet os Navnet Friskolen. Selv arbejdede han i denne Skoles Tjeneste paa Fyn baade paa Land og i By; han staar paa en Maade som de store Fastelavnsmøders Fader, og han begyndte at holde Skovmøder om Sommeren — det første Møde holdtes 1860 paa Ingemanns Fødselsdag den 28. Maj i Hans Jørgensens Skov i Rudme. I de følgende Aar afholdtes lignende Sammenkomster i

Gultvedholms Skov, Peder Pedersens Skov i Volstrup, Palleshave og flere Steder længere borte fra Rudme.

I mange Aar boede Morten Eskesen i Kolding, Grænsebyen fra gamle Dage. Sine sidste Dage tilbragte han

Morten Eskesen.

hos sin Datter i Aarhus; her døde han den 8. Februar 1913, men blev jordet i Kolding under stor og levende Deltagelse.

I »Højskolebladet« fremkom der under Titlen: »Mit bedste Minde om Morten Eskesen«, en Række Udtalelser af kendte grundtvigske Mænd om den gamle Folkesanger, og til sammen giver de et skønt Billede af ham.

»Hans lange Levnedsløb var et mærkeligt Vidnesbyrd om, hvilken Magt Aanden har til at løfte og

bære et Menneske, som helt vil give sig den i Vold og trofast tjene den med sit Ord og i sin Gerning. Hans Liv var en Sang til Guds Ære.« (Begtrup).

»Der var intet som helst forlorent ved Morten Eskesen; han var ærlig og ren, ægte og retskaffen lige til Bunden. En Riddersmand uden Plet og Lyde. Jeg har kendt faa Mennesker, der for mig bar stærkere Vidnesbyrd om Kristendommens Adelskab end han.« (Helge Hostrup).

»Jeg har kun lyse Minder om dette Solskinsmenneske og Søndagsbarn; men det, som jeg beundrede mest hos ham, hvis Liv blev en Vandring fra Skole til Skole og fra Hjem til Hjem, det var, at han aldrig gik Sladderens Ærinde — og saa hans uomstødelige Tro paa, at alle Savn og Sorger og Forurettelser vil tjene dem til gode, som elsker Gud.« (Alfred Povlsen).

»Jeg var slaaet af den største Sorg, der nogen Sinde har ramt mig — haardt stedt i Pine paa Sjæl og paa Legeme, ene i Savn og i Mørke. Saa kom han til mig. Jeg havde ikke haft nogen ydre Grund til at vente ham; men da han traadte ind, var det mig som en Selvfølge. Skulde *han* ikke komme netop *nu*, hvem kunde jeg da vente med Trøst i Vaanden. Han hørte paa min Klage. Og da jeg til sidst sagde: »*Kan* du dog ikke hjælpe mig?« svarede han: »Jo, Sigurd, det kan jeg da, Gud ske Lov!« Saa tog han min Haand, og med den i sin bekendte han Troen med mig og bad Fader-
vor.

Hvad vi derefter taltes ved, husker jeg ikke. Men Haandsrækningen, han den Aften gav mig, glemmer jeg aldrig. Gud glæde din Sjæl, du kæreste gamle Ven! Barn var du alle dine Dage, underlig Enhed af Barn og Kæmpe. I Barnetro den stærkeste Mand, jeg har kendt. Ære være Gud i det høje!« (Sigurd Müller).

Morten Eskesens Afløser blev Peder Møller, og Fri-

skolen i Odense har i Aarenes Løb vist, at den kunde holde Skridt med Tiden uden at miste sit frie og gamle Præg.

Den er et Vidnesbyrd om, at Friskolen paa Fyn ogsaa kunde tilpasse sig til Byen og slaa Rod mellem Brostenene. Vi vender nu tilbage til Landet, hvor der i Tresserne og Halvfjerdserne dukker Friskoler op snart her og snart der, og det er kendeligt her nede paa det sydlige Fyn, at Vejstrup er Arnestedet for Bevægelsen, og at det er med Christen Hansens Familie den baner sig Vej ud derfra.

GRAVVÆNGE FRISKOLE.

Gravvænge Friskole har sit Udspring fra Vejstrup. Tanken udgik fra »Bleggaarden« i Gravvænge. Her boede Rasmus Kristensen, der var gift med Peder Nielsens Datter Marie, hvis Moder var Søster til Christen Hansen i Vejstrup. De var i 1868 kommen fra Orte til »Bleggaarden« i Gravvænge, de havde to Børn, der stod for at skulle i Skole, og de kunde ikke med Glæde tænke paa at faa dem i Brudager Skole, hvor det ikke var lysteligt at være; thi Ramseri og Haardhed havde hjemme her, og Udenadslæsning formørkede mangt et Barnesind. Da Rasmus Kristensen talte om denne Sag med Christen Hansen i Vejstrup, henledte denne hans Opmærksomhed paa Lars Hansen, der et Par Aar havde været Privatlærer i Lundborg, hvorfra han søgte til Vejstrup og deltog i Møder paa Højskolen og i Skyttekredsens Gymnastik, og dette havde ført til Bekendtskab med Christen Hansen, som, da der blev Tale om en Friskole i Gravvænge, kunde tænke sig den livlige unge Mand anbragt der.

Rasmus Kristensen skrev til Lars Hansen, der da

var Korporalselev i København. De vekslede nogle Breve, og det blev da bestemt, at der skulde oprettes en Friskole i Gravvænge med Lars Hansen som Lærer, og det var et godt Valg, man der gjorde. Lars Hansen

Lars Hansen, Gravvænge.

var en af Svendsens gamle Elever fra Jelling, aandeligt levende og ildfuld og rede til at gaa ind til de smaa Forhold i Gravvænge, selv om han kunde gøre sig Haab om en større og mere indbringende Virkekreds.

Rasmus Kristensen lejede hos en Husmand et to Fags Værelse til Skolestue og anskaffede det nødvendige Skolemateriel. Lars Hansen skulde have frit Ophold og 40 Rigsdaler i halv-aarlig Løn. Rasmus Kri-

stensen betalte Pengene, og Trine i Mosegaarden, Hans Hansens Enke, der ogsaa havde to Børn, gav Læreren Kost og Logi. For Skolestuen hos Peder Jensen skulde der betales 6 Rigsdaler aarligt; men saa skulde hans Søn gaa gratis i Friskolen. Skolen begyndte altsaa med fem Børn; men det varede ikke længe, før flere sluttede sig til, saa det blev nødvendigt at bygge en selvstændig Skole med Plads til en Lærerfamilie. Rasmus Kristensen var betænkelig. Hvor skulde Pengene komme fra, og vilde der stadig komme Børn nok. Men hans Hustru Marie opmuntrede ham; thi hun havde Tro til Sagen, og hun raadede til, at man skulde søge Raad hos Christen Hansen i Vejstrup, og Christen

Hansen sagde til den betænkelige Rasmus Kristensen:
»Byg du blot Skole paa Maries frimodige Tro.«

Saa rejste man hjem og tegnede Bidrag til den nye Bygning, og man fik Tilsagn om 800 Rigsdaler, af hvilke den nye Lærer gav 100 Rigsdaler af sin egen Lomme, hvilket ikke var Smaapenge dengang. Byggegrund fik man fra Mosegaarden. Skolen begyndte 1871, og 1875 rejstes den nye Skolebygning, hvor der var Plads til en gift Lærer; men først mange Aar efter giftede Lars Hansen sig.

De første Friskolelærere havde en sjælden Evne til at kunne fortælle, og det gjaldt ogsaa Lars Hansen, hvis Fortælling af Bibelhistorie var saa fængslende, at Mødrene ofte kom for at høre paa den.

Selv Peder Niensens Kone i Gravvænge, der ikke havde Børn i Skolen, var en tro Tilhører, og hun sagde ofte: »Det er mærkeligt, for jeg faar lige saa meget ud af at høre Lars Hansens Fortælling af Bibelhistorie som ved at høre en god Prædiken i Kirken.«

Da det blev Vinter, begyndte han at holde Aftenskole, hvilket mest bestod af Oplæsning og Sang. En af hans Elever skriver: »Særlig mindes jeg hans Oplæsning af Ingemanns historiske Romaner, som vi slugte med stor Appetit. Jeg ved, at han kunde læse 100 Sider af »Valdemar Sejr« paa een Aften, uden at vi blev trætte, tværtimod, vi var lige hungrige. Naar vi saa kom hjem ved Sengetid, havde Moder et Par stegte Topæbler til hver af os.«

Lars Hansen var ivrigt optaget af Skyttesagen, og han forstod at faa Gang baade i Skydning og Gymnastik. Redaktør H. R. Egebjerg skriver i Jubilæumsskriftet for Svendborg Amt: »I Aaret 1871 blev Friskolelærer Lars Hansen, Gravvænge, der nylig var hjempermitteret som Korporal, Brudagerkredsens Delingsfører, og fra dette Tidspunkt indtræder der egent-

lig en Vending i Kredsens Historie. Der var hidtil arbejdet med Liv og Lyst; men nu blev der taget endnu mere energisk fat, saa at Kredsen snart kom til at staa som en af Amtets allerdygtigste Gymnastikkredse. Saavel ved Amtsskyttefesten som gentagne Gange ved Hovedkredsfester har den endog staaet som en stolt Nummer een.«

Man havde haft Gymnastik i en Lade, der var saa lav, at de største Gymnaster maatte bukke Hovedet under Tilløb til Springene, for at de ikke skulde støde Hovederne mod Bjælkerne. Nu flyttede man hen i Peder Nielsens Lade, hvor der baade var højere til Loftet og bedre Plads, og der blev anskaffet Fægterekvisitter, som blev meget flittigt brugt. Om Vinteren, naar man havde spist til Middag, tog Peder Nielsens Sønner sig ofte en lille Kontra, før de tog fat paa Tærskningen. Da Friskolen fik sit eget Hus, kom der ogsaa snart i Forbindelse dermed et Øvelseshus, hvor saavel Børnene som de unge kunde dyrke Legemsøvelser, og her kunde der drives Sanglege, som ogsaa dengang gik med Liv og Lyst. Det var ogsaa fra Bleggaarden, at Hjælpen kom denne Gang. Rasmus Kristensen paatog sig for egen Regning at lade opføre en 8 Alen lang Tilbygning ud for Skolestuen, saa de to Lokaler kunde benyttes under eet til Gymnastik. Under Springene kunde Gymnasterne tage Tilløb inde fra Skolestuen, og Træhesten maatte saa staa saa nær Ydervæggen i Tilbygningen som muligt. Men for at Gymnasterne ikke skulde løbe Hovedet imod Væggen og faa braadne Pander, blev det nødvendigt at op hænge en tyk Halmmaatte paa Væggen.

Lars Hansen var Friskolelærer i Gravvænge i adskillige Aar. Det var en lys og lang Arbejdsdag med et trofast og godt Samarbejde i Kredsen. I Foraaret 1895 brød han op for at overtage en Virksomhed ved Landbosparekassen i Svendborg.

Som Lars Hansens Efterfølger kom i Efteraaret 1895 Hansen-Brøndsted, der var født i Brøndsted, Gauerslund Sogn mellem Fredericia og Vejle, i Aaret 1859 og var Søn af Gaardejer Hans Nielsen. Mens han tjente som Bondekarl, tænkte han paa at blive Lærer og forberedte sig saa smaat dertil bl. a. hos Lærer Thygesen Schmidt, og han kom saa paa Gedved Seminarium. Da han havde taget 1. Del af Lærereksamen, maatte han af Helbredshensyn afbryde sin Læsning, og han fik saa Lærerplads ved en lille Privatskole i Brejning ved Vejle Fjord. Herfra drog han igen til Gedved for at blive færdig med sin Uddannelse, og han tog sin Eksamen i Juli 1883. Han havde lovet at komme til Brejning igen, hvilket han ogsaa gjorde; men efter et Aars Tids Forløb ophørte den lille Privatskole, og sammen med en Ungdomsven prøvede han at grunde en Højskole paa Sjælland; men efter halvtredie Aar maatte de give op her, og Hansen-Brøndsted kom til Ringe Fri- og Fortsættelsesskole.

I Hillerslev Sogn havde Anna Ilum stiftet et Børnehjem — »Hjemly« — der gik nogle Aar. Da hun giftede sig og drog fra Egnen, stod »Hjemly« ubenyttet et Par Aars Tid; men i Foraaret 1889 fik Hansen-Brøndsted Forbindelse med nogle Folk i Hillerslev, som ønskede en Friskole, og Resultatet heraf var, at der dannede sig en lille Friskolekreds, som lejede »Hjemly« og antog Hansen-Brøndsted som Lærer for 200 Kr. i aarlig Løn.

Børneantallet steg, Medhjælp blev nødvendig, og en god Hjælp fik han i sin Hustru Marie Møllerhøj — en Pige der fra Egnen, med hvem han giftede sig i 1891.

Hjemly Friskole gik under deres Arbejde jævnt og støt fremad, og Ungdommen tog de sig ogsaa af. Da Gravvænge Kreds søgte en Lærer, fik Hansen-

Brøndsted Lyst til at søge derned. Der kom ogsaa Forhandling i Gang; men foreløbig syntes Gravvængefolkene, at han stillede for store Krav, saa de tog en anden; men det gik ikke, og saa kom de igen til Hansen-Brøndsted, gik ind paa hans Krav, og han blev saa i Efteraaret 1895 Lars Hansens Efterfølger.

Han var en Mand med et rigt indre Liv og en rede- lig og støt Karakter, og han var en dygtig Skolemand, der vilde have noget bestilt og have Gang i Tingene. Klassedeling blev gennemført, Arbejdet blev derved mere frugtbringende, og hans gamle Elever giver ham et godt Vidnesbyrd. Ogsaa Myndighederne var tilfredse, Hidtil havde der ikke været holdt Eksamen i Gravvænge Friskole; men da Loven om Statstilskud til Friskolerne kom, kom ogsaa den aarlige Eksamen.

Første Gang der skulde afholdes Eksamen, var han spændt paa, hvorledes det vilde gaa; thi Præsten stod Friskoletanken fjernt, og der kunde jo godt ske noget. Men det gik ualmindelig godt. Præsten blev meget optaget af Undervisningen og udtalte sig særdeles rosende derom. Da Ansøgningen om Statstilskud blev indgivet, medgav Sognepræsten den følgende Paategning, som er af den Art, at ikke enhver Skole kan møde med en lignende:

»Som Formand for Skolekommissionen for Gudme og Brudager Pastorat har undertegnede i indeværende Aar overværet en til sædvanlig Skoleeksamen svarende Prøve i Gravvænge Friskole, og det er mig kært at give den det Vidnesbyrd, at Undervisningen i enhver Henseende synes mig at staa paa Højde med de bedste offentlige Sogneskoler.

I enkelte Fag som Retskrivning, Dansk, Sproglære og Geografi forekom Resultatet mig at overgaa, hvad jeg i nogen offentlig Skole har hørt præstere, ligesom jeg ogsaa har faaet umiskendeligt Indtryk af, at Lærer

og Lærerinde udfører deres Gerning med en ualmindelig Nidkærlighed og levende Interesse.

Jeg anbefaler derfor Gravvænge Friskole til at opnaa en rigelig Understøttelse af Staten og tvivler ikke om, at Skolekommissionens andre Medlemmer ville tiltræde denne min Anbefaling for deres Vedkommende.«

R. Bastrup.

Niels Pedersen.

Niels Rasmussen.

Og det var ikke noget enestaaende. Gennemgaar man Skolekommissionens Erklæringer fra de følgende Aar, vil man her finde lige saa anerkendende Udtalelser om Skolen.

I en Kommissionserklæring fra 1903 hedder det bl. a.:

»Friskolen i Brudager-Gravvænge maa efter vort Skøn anses for i fuldt Maal at staa lige med de *bedste* af Landets offentlige Sogneskoler. Dens Lærer, Hr. N. K. Hansen-Brøndsted, har ualmindelige Gaver til at undervise og arbejder med Dygtighed og utrættelig Flid og med iøjnefaldende godt Resultat, ligesom ogsaa den Kreds, der holder Skolen i Gang, til enhver Tid er rede til at bringe Ofre for, at saavel Skolelokale som Undervisningsmateriale kan være i den bedste Orden.«

Det er derfor forstaaeligt, at Hansen-Brøndsteds Skole vandt et vist Ry for Grundighed og Orden, og adskillige unge Mennesker, som vilde være Lærere, kom til Forberedelse hos ham, og de blev vel forberedte. Ogsaa Egnens Ungdom tog han sig af her som i »Hjemly«, og de unge mødte til hans Aftenskole i stort Antal, skønt de vidste, at han krævede gennemført Arbejde og Orden af dem; men det var en god Ungdomskreds, som Lars Hansens Arbejde havde skabt. Og bagved stod de mange gode Hjem, som gerne saa de unge træde Stierne til Friskolen. Ogsaa udensogs

fra kom der unge til Aftenskolen, til Sang, Foredrag og Oplæsning; men der var gerne en lille Flok, som vilde have de almindelige Skolekundskaber holdt ved lige; dem satte han megen Pris paa, og de havde deres egen ugentlige Aften.

Hansen-Brøndsted sluttede sig til Vejstrup Valgmeneighed og havde en Tid Sæde i dens Bestyrelse.

I Efteraaret 1908 blev der Lærerskifte i »Hjemly«-Kredsen. Vennerne der kaldte ad Hansen-Brøndsted, og han fulgte Kaldet til Forbavselse og Bedrøvelse for Gradvænge-Kredsen. Man forstod det ikke, og det var tungt for ham. Opbrudet var svært, og han erkendte, at »det er ikke godt for et gammelt Træ at blive plantet om.«

Her i »Hjemly« tilbragte han sine sidste Aar; men det var et træls Arbejde paa ny at fæste Rod og vinde det faste Tag i Kredsen, han før havde haft.

Sidst paa Aaret 1914 blev han syg, i Julen kæmpede han med Døden, og en af de første Dage i det nye Aar blev han indlagt paa Ringe Sygehus, hvor han døde den 7. Januar, og han blev jordet den 14. Januar under megen Deltagelse. Man forstod, at en dygtig Lærer og et betydeligt Menneske var gaaet bort.

Arbejdet i Gradvænge og »Hjemly« blev efter ham ført videre i det gamle Spor.

EGEBJERG FRISKOLE.

Ogsaa i Egebjerg havde Friskolen sin Rod i den gudelige Forsamlingsbevægelse og det stærke Røre i Vejstrup.

Nogle Mænd fra Egebjerg henvendte sig til Kold for at bede ham give dem Anvisning paa en Lærer til en Friskole, som de agtede at oprette, og Kold gav

dem Anvisning paa Knud Rasmussen. Vi har foran gjort Rede for, hvorledes Knud Rasmussen blev afhentet af Niels Hansen, og hvorledes Friskolen i Egebjerg begyndte. Da Knud Rasmussen blev indkaldt til Krigstjeneste, fik man som hans Efterfølger Sønderjyden Nikolaj Dam. Men da han havde været der to Aar, drog han hjem til Slesvig for at overtage sin Faders Gaard og være med i Arbejdet for Danskhedens Sag Sønden for Grænsepælene.

Grønvald Nielsen skriver: »Jeg kan ikke mindes ret meget om Dam. Dog staar Morgentimerne, hvor han fortalte Bibelhistorie, i Glans for os endnu. Han var en højvokset og alvorsfuld Skikkelse.«

Efter Dam kom Jørgen Pedersen til Egebjerg som Friskolelærer, og han blev her til sin Død. I syv og fyrretyve Aar var han Lærer paa dette Sted — kun afbrudt af en Vinters Højskoleophold i Askov.

Jørgen Pedersen blev født 27. Decbr. 1841 i Landsbyen Jennum, Skibet Sogn ved Vejle, hvor hans Fader var Bysmed.

Efter sin Konfirmation forsøgte han sig med Landbruget, idet han tjente hos en Gaardmand; men derefter kom han i Væverlære hos en gammel Ungkarl i Bredsten, der var stærkt kristeligt interesseret. De to Væverkarle drøftede ved Væven f. Eks. Søren Kierkegaards Tanker i »Øjeblikket«, og Jørgen Pedersen var stærkt optaget heraf. I fire Aar syslede han med Væverhaandværket; men da kom Krigen og rev ham bort fra Hjemmet og den fredelige Syssel. Han blev taget til Soldat og skulde møde i Odense den 15. Marts; men først i Marts var Fjenden i Vejleegnen; det gjaldt at komme af Sted hurtigst muligt, og den 8. Marts, da Kanonerne tordnede ved Vejle, brød han op ved Elleve-tiden om Aftenen og kørte over Uldum til Skanderborg og Aarhus, hvorfra han sejlede til Nyborg for at

naa Odense derfra. Og her kom han saa i Kongens Klæder og blev Rekrut. Han kom ikke med i selve Kampen, men prøvede dog nogle Gange at staa Vagt ved den vestfynske Kyst, hvor man frygtede, at Prøjserne vilde gaa over. Mens han laa i Odense, var han i Maj 1864 i Besøg ude hos Kold i Dalum og talte alvorligt med ham, ogsaa om kristelige Spørgsmaal og om Kierkegaards »Øjeblikket«; Kold talte om at fare ud paa Dybet, kaste los og trøstigt begive sig ud paa de 70,000 Favne Vand. Da Jørgen Pedersen sammen med nogle andre af sine Kammerater om Aftenen drog af til Odense, tog Kold ham i Haanden og sagde: »Naar Krigen er endt, kom De saa til mig.« Jørgen Pedersen sagde ja og følte det saa sikkert som en Forlovelse. Næste Vinter gennemgik han Underkorporalskolen i København og kom derefter som Elev paa Dalum Højskole hos Kold.

Den Paavirkning, som han her kom under, satte dybe Mærker og blev bestemmende for hans senere Udvikling. Han blev trukket op, saa han aldrig senere gik i Staa. Det Livssyn, han her mødte, greb ham saa stærkt, at han kom til at føle det som sin Livsgerning at faa andre til at dele det. Han blev Friskolelærer, vikarierede først en lille Tid i Revninge for Lebæk, der skulde en Tur til Dalum, drog derefter selv til Dalum halvt som Elev og halvt som Lærer. Der tilbød sig saa i 1867 flere Steder, hvor han kunde komme hen som Friskolelærer. Han valgte Egebjerg-Kirkeby. Nogle unge havde sagt til ham: »Kom til os.« Og han drog af Sted en Vinterdag 1867 med mange Tanker i sit Sind — egentlig nærmest modvillig som til det ukendte. Han drog af Sted som dreven af en stærkere Haand; men han vidste ikke, hvad han drog ind til. Der var ikke nogen Aftale om Løn eller Bolig. Kold kunde sige disse Ord: »En Arbejder er sin Løn værd« saa-

ledes, at det laa usvigeligt fast i hans Elevers Sind. Der var ikke Skygge af Tvivl om Sandheden deri. Naar de derfor — som Jørgen Pedersen — drog ud, spurgte de ikke om Løn eller Lejlighed; men det gjaldt ene og alene om at maatte komme til, blive taget i Brug. Jørgen Pedersen havde kun een Tanke: at faa Lov og Lejlighed til at prøve Kræfterne, faa Børnene til at lytte og synge.

Foreløbig skulde han bo hos Rasmus Hansens; han fik sin Seng i Karlekammeret ved Enden af Karlens Senge, og han skulde have Kosten det ene Halvaar hos Rasmus Hansens, det andet Halvaar hos Hans Nielsens.

Han begyndte ikke med nogen stor Bogsamling, saa sine Bøger kunde han sagtens have. Til at begynde med havde han tre Bøger: Frederik Barfods Fortællinger af Fædrelandets Historie, som han havde faaet af en Højskolekammerat som Afbetaling paa en gammel Gæld; Erslevs Geografi og Tangs Bibelhistorie. Men han gik med godt Mod og Energi i Gang med Skolearbejdet i Rasmus Hansens gamle Huggehus, og at Arbejdet lykkedes og gav Respekt lige fra den første Begyndelse, derom er der mange og solide Vidnesbyrd baade om den dygtige Lærer, den indsigtfulde Pædagog, den faderlige Ven og forstaaende Kammerat.

Gennem Grønvald Nielsens »Minder« faar man Indblik i, hvad det var for Folk, der stod fast om Friskolen her.

Gaardejer Rasmus Hansen var fra Egebjerg og havde i sin Ungdom arbejdet haardt; i sin Manddom var han en stiltfærdig Natur, en Mand af faa Ord og med et dybt og ærligt Hjerte. Ord og Følelser hos ham spirede i det stille og voksede op som trofast Handling, pligtopfyldende Virksomhed. Hans Forældre vilde have lejet en Stillsmand for ham, da Trears-

krigen kom; men det vilde Rasmus Hansen ikke høre Tale om. Han vilde med i Kampen for sit Land. Han var med i hele Felittoget og blev i Istedslaget saaret i den ene Albue og Skulder. Han laa længe med Smerter paa Lazarettet. Alle hans Kompagnikammerater udpegede ham som den, der virkelig havde fortjent et Hæderstegn, og Kong Frederik den Syvende kom da selv ind paa Sygestuen og overrakte ham Danebrogs-korset. Han har skrevet en fængslende Dagbog fra Krigsaarene: »En Menigmands Erindringer«.

Fædrengaarden, der var Fæste under Hvidkilde, blev købt som Selveje 1859, og Rasmus Hansen overtog den. Samme Aar holdt han Bryllup med en Datter af den for sin Dygtighed over hele Fyn kendte Rødme-smed. Hun hed Anne Larsen og var en from, ejegod og evnerig Kvinde. De fik et lykkeligt Hjem. Gaarden ombyggedes fuldstændig. Rasmus Hansen strøg og brændte selv alle Mursten til Gaarden og Teglsten til Stuehuset, forarbejdede ogsaa selv alle Vinduer og Døre, samt udførte det allermeste Snedkerarbejde. Der var i det hele taget meget lidt i denne Gaard, som han ikke selv havde været Mand for. Fra hans Haand stammede Billedrammer, Bogskab og øvrige Møbler inde i Stuerne, Værktøj og Maskiner ude. Han var Snedker, Sadelmager, Drejer og Bogbinder. I en stor Have, som han fik fredet op om den nye Gaard, blev der i et Hjørne lagt en Smedie med Støberi. Her forarbejdede han de nydeligste Kaneklokker for ikke at tale om flere Snese Høvlejern. Altid var han foran i det strengeste Arbejde, enten det gjaldt at grave Drænsgrøfter, læsse Mergel eller høste den svære Rug. Det kunde vel gøre lidt ondt i den stive Arm en Gang imellem; men man vidste viden om, at »der skulde en god en til at sætte ham«. Han havde en indgroet Ulyst til offentlig Fremtræden, men kunde dog ikke altid

blive fri. Han var saaledes i en Aarrække Sogneraadsformand i de to store Kommuner Ollerup og Kirkeby. Han troede paa og elskede Folkefriheden i Danmark; nærmest ved Selvarbejde var han bleven en af vore bedst oplyste Bønder. Ikke mange Steder saa man et saa vel forsynet Bogskab som hos Anne og Rasmus Hansen, og havde man den faamælte Rasmus Hansen paa Tomandshaand, kunde man godt faa ham til at fortælle fængslende om sine Oplevelser. Det var ved en saadan Lejlighed, Grønvald Nielsen spurgte ham: »Hvad var det egentlig, som drev dig til at gaa med i Kampen for vort Land?« »Ja,« svarede han stilfærdigt, medens et lunt Smil spillede om hans Mund, »jeg havde jo læst Ingemanns historiske Romaner.«

»Han var en helt igennem ægte Personlighed, hvis ærlige Hjerte gav Genlyd af de bedste Toner, som lød i Danmark i den Tid.« Rasmus Hansen og hans Kone vilde gerne give deres Børn en god Oplysning, og som oprigtige Kristne frastødtes de af Ramseriet i den offentlige Skole, denne Aandsmekanik, der paa de Tider lænkebandt saa megen religiøs Kraft og virkede søvndyssende i Stedet for opildnende. Derfor greb de Friskolebevægelsen med stor Varme. Det kostede dem Penge, og Egnens Flertal gjorde Nar ad dem; men med Meningsfæller havde de rige Sammenkomster; man spurgte ikke om Gaard eller Hus, fin eller grov, men holdt sammen — trods al menneskelig Skrøbelighed — om den store Opgave: Børnenes Fremtid. Timevis kunde Konerne drøfte Emnet: Statsskole — Friskole.

Somme Tider talte de ogsaa om Niels Hansen fra Langhøjs Mølle, som paa sit Dødsleje 1865 spurgte Pastor Brandt fra Ollerup om, hvordan han bedst skulde anvende sine Penge. Præsten raadede ham til at støtte de tre Friskoler i Egebjerg, Lunde og Brud-

ager, som hans Brødre havde været med til at rejse. Han oprettede saa med Slægtens glade Samtykke et Legat paa 10—1200 Kr. for hver af de tre Friskoler.

Her i Egebjerg har Friskolen ogsaa Sammenhæng med den gudelige Forsamlingsbevægelse. Sognefoged

Jørgen Pedersen.

Hans Nielsen var Broder til Christen Hansen i Vejstrup, og Jørgen Pedersen kom i hans Hjem og dermed ind i denne Livskreds.

Jørgen Pedersen nøjedes ikke med at tage sig af Børnene i Skolen; han holdt Aftenskole for de unge og underviste dem i Fægtning og Gymnastik, saa Skolestuens Vægge og Billeder har Mærker deraf.

I 1874 blev der bygget en særlig Skolebygning med Lejlighed til

Læreren, og i 1880 giftede Jørgen Pedersen sig paa Aarets korteste Dag med Karen, Hans Nielsens Datter, der var fire Aar yngre end han. Skolen gjorde de hyggelig, hjemlig og god for Børnene; den skulde som de andre første Friskoler minde om en Dagligstue. Der var almindelige Borde og ikke Skoleborde. Der var ikke noget Kateder til Læreren; han sad for Enden af Bordet som Husfaderen i Dagligstuen. Børnene skulde ikke komme til Læreren, men han komme til dem — paa Færde mellem Bordene og Børnene; der skulde være Blomster i Vinduerne og Billeder paa Væggene, saa Børnene følte det

hjemligt. Til Hjælp for Arbejdet med Ungdommen blev der bygget Øvelseshus. De ældre havde ellers holdt igen med dette, f. Eks. Hans Nielsen, der mente, at Verdslighed nemt kunde vinde Indpas i de unges Kreds til Livets Fordærv; men de unge kom med deres Krav — ogsaa Hans Niensens egne Børn — og holdt paa, at det var kun godt, de vilde, og da Hans Niensens Datter paa sit Dødeleje bad sin Fader om af hendes Arv at skænke Penge til Øvelseshus, greb det ham, saa han forstod, at det var Alvor, og at det maatte være rigtigt, og han skænkede 500 Kr. til Hjælp til at faa Huset rejst. Saa kom det, til Glæde for Jørgen Pedersen og de unge og til Velsignelse for hele Arbejdet.

Karen Jørgen Pedersen.

Med godt Humør boltrede han sig i munter Leg med Børnene og blæste i »Gjallarhornet« — de hule Hænder —, naar de skulde ind til Arbejdet, og som en ældre udmærket Kammerat gav han sig hen i Fægtning og Gymnastik i de unges Kreds — uden at hans Myndighed nogen Sinde savnedes. Disciplinen kom ganske af sig selv, fordi Frihed og Kærlighed var Drivkræfterne i Arbejdet, og dyb Alvor laa bag den glade Leg.

De, som havde den Lykke i Aarenes Løb at være hans Elever, glemte ham aldrig, men mindedes ham altid i dyb Glæde og Taknemmelighed. En af dem

skriver: »Han var en Børneopdrager af Guds Naade med en rent usædvanlig Evne til at vinde sine Elevers Tillid, Kærlighed og Agtelse. Et Ord af ham var nok til at høje selv det stridigste Sind, og den Dreng, som een Gang blev anmodet efter Aftensangen at blive til-

Egebjerg Friskole.

bage, fordi Jørgen Pedersen vilde tale med ham, glemte det aldrig senere.

Som Fortæller var han enestaaende. Han kunde som ingen andre bogstaveligt faa Øjnene til at flamme af Begejstring hos sine smaa Tilhørere, og hans bibel-historiske Fortælling kunde gribe de voksne lige saa stærkt som Børnene. Ogsaa hans Oplæsning af Dig-ternes Værker lagde Festglans over Skoledagen og greb Børnene stærkt; men han forstod ogsaa at sætte dem i Arbejde og faa deres Evner opøvede. Han saa ikke ned hverken paa Arbejdet eller Kundskabserhvervelsen. Tværtimod satte han en Ære i, at hans Elever siden hen kunde rose sig af, at de under deres Færd

i Livet aldrig havde følt, at de stod tilbage for andre, der var opvokset under tilsvarende Vilkaar. Og saa havde han den vigtige Evne, som kun de færreste Skolemestre har, at kunne fastholde sine Elever, ogsaa efter at de havde forladt Skolen. Mange har søgt ham senere for at faa et godt Raad og brugt ham som Skriftefader, naar Livets Alvor mødte dem, og de skulde se at finde deres Plads og Opgave i Livet.«

Grønvald Nielsen taler om, hvorledes han den Dag i Dag bliver varm om Hjertet ved at tænke paa de unge Mennesker, hvis Liv Jørgen Pedersen simpelthen reddede fra Undergang ved at tale med dem, læse for dem og bede for dem.

»Han tog os fast i Haanden og ledte os hen til Livets friske Kilder i Kristenlivet, Historien og Poesien.

Du er i alt, hvad vi har levet,
hvad vi har talt, hvad vi har skrevet.

Hvor blev Verden stor og vidunderlig, naar vi hørte om det dejlige, men tabte Paradis, om Jødefolkets store Mænd, Vorherres Vandring paa Jorden, om Skikkelserne fra Hedenold og alle de andre Historiens levende Skikkelser.

Det Glædesblus, som Grundtvig og Kold tændte i den fri Skole her i Danmark, har vist intet Sted bluset klarere end i Egebjerg Friskole. Der mødtes vi hver Dag med Jørgen Pedersen, som ved sin ejendommelige Personlighed holdt os i Ærefrygt, Lydig-
hed og Glæde. Vi elskede ham! Hans Taalmod, hans Ordenssans, Arbejdsevne og Forstaaelse af Barnenaturen, først og sidst hans Hengivelse i sit Livs store, ansvarsfulde Gerning — laa alt sammen over os som en Jernvillie, der ikke kuede, men ildnede op og æggede til Arbejde. Ingen af mine Læremestre har som han vakt min Videbegærlighed, forsynet mig med

»aandeligt Gribetøj« — for at bruge Kolds Udtryk. Han kunde fremsige en Salme eller Sang, saa vi gik hjem og lærte den af egen Drift. Ramseri var selv sagt banlyst; men vi lærte at synge uden Bog en Mængde Salmer og danske Sange, »samlede det op med Hjertet«, som Englænderne siger. Det er ingen Overdrivelse, naar jeg hævder, at Jørgen Pedersen var en Mester i Fortællingens Kunst. Og hvor var de Timer frugtbare, naar han gik frem og tilbage mellem de lange Skoleborde og ledede en Samtale med os. Han søgte som med et Falkeblik ind til Forstaaelse af vore Evner, Anlæg og Tilbøjeligheder. Ja, ogsaa Overhøring blev brugt. Vi skulde lære endda ikke saa lidt hjemme; men det skulde være Sager, der kunde taale det: Geografi f. Eks., aldrig Gudsforholdet, som ødelægges ved grov Berøring ligesom Sommerfuglens Vinger.

Jørgen Pedersen lærte os ret at kunne høre, men glemte derfor ikke, at vi skulde opøves i at læse godt indenad i en Bog. Det kom ham her til Hjælp, at han selv var en udmærket Oplæser, og han læste de forskellige Ting for os: Fortællinger, Romaner, Sagaer, Rejseskildringer. I Regelen fik vi en saadan Times Oplæsning hver Skoledag. Ofte tiggede vi ham til at blive ved saa længe, at Mørket faldt paa, og vore Forældre maatte ud at lede efter os. Fra min Skolegang mindes jeg kun to sørgmodige Dage. Da laa Sneen saa højt, at Moder fandt det uforsvarligt at sende mig af Sted. De to Dage sad jeg hjemme og græd.

Hvor var det lykkelige Dage, disse Skoledage! De lukkede Porten op til Bøgernes Eventyrland, hvor rige og fattige kan glæde sig lige meget, hvor det dufter som fra Edens Have, og hvor Kundskabstræets Frugt ikke er forbudt, men smager lifligt og virker nærende.

Som en fuldtro Discipel af Kold byggede Jørgen Pe-

dersen Skolearbejdet paa det jævne; men hans Personligheds formende og skabende Kraft lagde Værdighed derover. Vi vidste godt, at hans Løn i mange Aar var mindre end en Tjenestekarls. Han var saa langt fra at betragte sin Gerning som et Levebrød, at han altid var dybt taknemmelig for overhovedet at faa Lov at virke i den. Af Løn forlangte han aldrig andet, end hvad Folk frivilligt vilde unde ham, hvad der for manges Vedkommende var lidt nok.

Han kunde for saa vidt klare sig med lidt, som han var yderst nøjsom med sine Krav til Livet og var gift med en velstillet, men lige saa nøjsom Kvinde, og de fik ikke Børn. Men han klagede aldrig, knyttede ikke Næven mod Samfundet. Nej, der var Stil og festlig Glæde over hans tarvelige ydre Kaar.

Faa Lærere gjorde det bedre end han. Han agiterede med sin Personlighed paa en saadan Maade, at hans Lærlinge kom til at hungre og tørste efter Stemning, Kundskab, Livsvisdom. Vi har aldrig — end ikke i vore daarligste Tider — nogen Sinde kunnet ryste ham af os.

Jørgen Pedersen var ikke en pædagogisk Haandværker, som med opøvet Færdighed kan proppe Kundskaber paa tomme Flasker. Nej, han var Kunstner, haandterede Børn og Ungdom som vaadt Ler i Opdragelsens Atelier, en utrættelig Forkynder af den Livets Herlighed, som han troende, villende, elskende havde lagt ind til sit varme Hjerte.

Vokset op mellem jævne Slidere kom han i sit Skolesyn til at sætte Virkeligheden højt over alle Teorier, den gode danske kristne Moder foran Professoren, Hjemlivet højere end Skolen, Mennesket langt foran Samfundet og Staten, Hjertet over Forstanden, Samvittigheden foran Videnskaben. Saadan omtrent var hos ham den pædagogiske Rangforordning. Han blev

aldrig sentimental, men greb myndigt og fast — med et varmt Hjerter — ind i sine Elevers Liv.«

Og det var rart at være Gæst hos ham og hans barnligt milde Hustru Karen, der hyggede om sin Mand og sine Blomster med megen Kærlighed og fulgte ham i hans Gerning. De unge, som var der længere eller kortere Tid, følte sig hjemme og fandt, at her var godt at være.

Var Jørgen Pedersen først og fremmest Læreren og en Hjemmets Mand, havde han dog ogsaa en Gerning at gøre udadtil. Man kaldte paa ham udefra for at faa Hjælp af hans Arbejdskraft.

Der maa først og fremmest nævnes Skytteforeningen. Som allerede nævnt, fik han sat Gymnastik og Fægtning i Gang i Egebjerg og fik dannet en Skytteforening, hvis Bærer han var i en lang Aarrække, og som under hans Ledelse vandt Plads blandt Amtets første. Han var altid rede til at træde tilbage, naar der var yngre Kræfter til at tage Arbejdet op; men han var ogsaa rede til at tage fat igen, hvis Sagen truede med at gaa i Staa. Han blev Formand for Hovedkredsen, Medlem af Svendborg Amtsskytteforenings Forretningsudvalg, og da Kaptajn Edv. Nielsen i Juli 1885 traadte ud, valgtes Jørgen Pedersen til Formand. Det var under vanskelige Forhold, han traadte til, og det var en vanskelig Post at overtage. Men det er ikke for meget sagt, at det mere end nogen anden Enkeltmand skyldes Jørgen Pedersen, at Foreningen klarede sig saa godt gennem Krisen, som Tilfældet var, ligesom han havde en meget væsentlig Andel i, at Sammenslutningen i 1895 fuldbyrdedes paa en saa smuk Maade. Han blev derfor ogsaa staaende som Formand til 1911, da han 70 Aar gammel trak sig tilbage og blev udnævnt til Amtsskytteforeningens Æresmedlem. Den officielle Anerkendelse af hans Arbejde i Skytte-

sagens Tjeneste var den, at han 1904 udnævntes til Ridder af Dannebrog, skønt Sammenstillingen Friskolelærer—Ridder maaske nok havde haft nogen Vanskelighed.

Ogsaa paa andre Omraader blev hans ualmindelige Arbejdskraft taget i Brug. Han var i en Aarrække Formand for Ollerup-Kirkeby Sogneraad og fik dannet Sogneraadsforeningen for Svendborg Amt, hvis Formand han var i 17 Aar; han var Formand for Sygekassen, for Brandkassen, Lægdsmand, Medlem af Menighedsraadet, foruden en hel Del andet; dette hans Arbejde udadtil var i høj Grad Vidnesbyrd om hans praktiske Sans og sikre Fodfæste i Livets Virkelighed og gav Respekt for den Skoleide, han tjente saa tro og uegennyttigt, og det aandelige Livssyn, i hvilket han havde fundet Hvile.

Hans Ordenssans og Omhu med smaast og stort viste sig i hans Regnskaber for de mange Foreninger. De skal have været mønsterværdige med Hensyn til Tydelighed, Klarhed og Rigtighed og vakte ligefrem Opmærksomhed.

I mange Aar syntes det, som denne Arbejdskraft var uopslidelig; men Aarenes Vægt gjorde sig jo alligevel gældende, og Sygdomme stødte til. I 1913 trak han sig tilbage fra Lærergerningen i Friskolen og lod yngre Kræfter komme til; men han flyttede ikke bort fra det Sted, hvor de mange Arbejdsaar var henrundne. I Nærheden af Friskolen byggede han sig et Hus, som han kaldte »Soltofte«, og hvor han levede en Række Aar endnu sammen med Karen.

I 1917 var det 50 Aar siden, Jørgen Pedersen var kommen til Egebjerg som Friskolelærer. Af de Forældre, som dengang havde Børn i Skolen, var der kun et Par tilbage, og mange af de Børn, der dengang sad i Skolen, var ogsaa borte — døde eller bortrejst. Et af disse Børn, Redaktør Egebjerg, Svendborg, var dog

med og holdt den Aften Festtalen for Jørgen Pedersen. Han betonedede, at der var virkelig Grund til at holde Mindefest; thi den Dag, da Jørgen Pedersen kom til Egebjerg, var en Mærkedag i Egnens Historie. Hele Egnen er bleven en anden, og det skyldes i overvejende Grad Jørgen Pedersen, der var »den friske Iling, som i vore lumre Fjorde kom«. Han takkede Jørgen Pedersen for, hvad han havde virket i og uden for sin Skole gennem de mange Aar og takkede ham og Karen for trofast Venskab gennem 50 Aar. Jørgen Pedersen takkede i en længere Tale og fremdrog en Række Minder, dels muntre, dels alvorlige, om den Hengivenhed, han havde mødt. Han mindedes med Tak og Glæde de Hjem, som havde modtaget ham med Venlighed dengang, særlig Rasmus Hansens og Hans Nielsens, hvor han i de første Aar havde sit Ophold, inden han fik sit eget Hjem. Han kunde med Sandhed sige, at for ham og hans Hustru var »Maalesnorene faldet paa liflige Steder«.

Hele Festen og de mange Lykønskninger fra nær og fjern bar Vidne om det sjældne Tillidsforhold, der gennem et halvt Aarhundrede var bleven oparbejdet mellem den gamle Lærer og den Kreds, hvor han havde virket med saa enestaaende Dygtighed.

Det var hyggeligt at gæste ham i »Soltofte« og høre ham fortælle om nyt og gammelt. Som saa mange gamle kunde han paa enkelte Felter have Vanskelighed ved at forstaa den nye Tid, ogsaa paa Friskolens Felt.

Han fandt det forkasteligt, at de gamle Friskolers hjemlige Stil forsvandt for Skolestilen; Dagligstuen med de lange Borde og Læreren for Enden af Bordet eller paa Færde rundt om til Børnene forsvandt for Skolestuen med Tømandsskoleborde og Kateder, hvor Læreren havde sin Plads, og hvor Børnene kunde komme hen til ham. Legene blev ordnede Lege, Lege-

timer, hvor Læreren stod udenfor og ledede, i Stedet for de gamle Lege, hvor Læreren legede med og boltrøde sig af Hjertens Lyst.

Ligesom Fabrikfløjten dirigerer Arbejderne, saaledes lyder Fløjten ogsaa nu over Skolepladsen og kalder til Timerne med sin skingre Lyd; hos de gamle blæstes der i »Gjallarhornet«, naar Legen havde Ende, og Arbejdet tog fat igen.

Det praktiske har erobret ogsaa Friskolen; det er jo i Grunden godt; men de gamle følte ofte et Stik i Sjælen, naar Pibefløjten lød; det var dem imod, fordi de følte det, som om det praktiske og nye havde taget en hel Del af Hyggen, Hjemligheden og Varmen med sig. Og det kan jo godt være, at det er to Tider og to Principper, der findes udtrykt i dette: Læreren kommer til Børnene, hvor de sidder ved de lange Borde. Børnene kommer til Læreren, der troner i tilbagetrasket Ophøjethed paa sit Kateder. Paa den anden Side er det klart, at Aanden kan følge med over i nye Former og gennemtrænge dem.

Menneskene forandrer sig ogsaa noget. De gamles barnlige og enfoldige Livshengivelse svarer ikke til »Hjerternes Haardhed« og Livets forretningsmæssige Snit i vore Dage. De gamle kan heller ikke forstaa, at man nutildags taler om Lønnen og Sikringen. Hvor er Troen paa Gud og paa det, Kold kunde sige med saa usvigelig Sikkerhed, at »Arbejderen er sin Løn værd«. Hvor er det nu henne, at man blot spørger om at maatte komme til, om at maatte blive brugt som Guds og Folkeaaendens Redskab i de dybe Livsmagters Tjeneste. Mens han taler, og Solen vælder ind over Karens grønne Planter, mens hun nikker og ser med straalende Øjne paa ham med Tak for de mange Aar, bliver man baaret af Sted til gamle Dage og griber sig selv i at sukke efter den svundne Tids Tro, Taknemmelighed, Varme og Begejstring.

Højt op i Halvfjerdserne syntes Jørgen Pedersen en meget yngre Mand, end han var. Der var noget ungdommelig spændstigt over ham; men saa fik han »Spansk Syge«, kom over det, men blev ikke mere den samme; i det sidste Par Aar, han levede, var han egentlig stadig syg, og det føltes, at det bar mod Enden. Hans gode, milde Hustru plejede ham trofast til det sidste, og den 20. Februar 1921 sov han hen med hendes Haand i sin.

Lørdagen derefter blev han fra Øvelseshuset i Egebjerg stedet til Hvile paa Kirkeby Kirkegaard.

Det kendtes, at det var en Høvding, der blev fulgt til Graven; Flagene vajede paa halv Stang overalt, og saa talrigt var Folk kommen til Stede fra fjern og nær, at det uden Sammenligning blev den største Begravelse, der nogen Sinde har været i Sognet. I Egebjerg Øvelseshus, der var meget smukt pyntet, stod Kisten, indhyllet i et stort Danebrogsflag med Indskrift: Fra Egebjerg Friskolekreds. I Mylderet af Kranse var en Mængde signerede. Her blev talt af to af Jørgen Pedersens gamle Elever, Højskoleforstander Grønvald Nielsen og Redaktør H. R. Egebjerg, og af Friskolelærer Palle Kirk, der en Tid havde været Hjælpelærer hos Jørgen Pedersen, samt af fhv. Højskoleforstander Kristensen-Randers, Ollerup. Den Karakteristik af Jørgen Pedersen som Lærer og Mand, som de foregaaende Sider har bragt, er til Dels de to gamle Elevers, saaledes som de ved flere Lejligheder har tegnet ham og nu her ved Jordefærden igen trak op med store stærke Linier og i dyb Taknemmelighed mod deres gamle Lærer og Ven. Palle Kirk, der havde færdedes i Jørgen Pedersens Hjem og Skole i de sene-ste Aar, gav det samme Billede af den alvorlige og begavede Lærer, der var størst, naar han fortalte Israels Historie, saa at Skikkelser og Begivenheder blev lys-

levende og nærværende. I Børnenes Lege og de unges Sammenkomster var han Sjælen; Sløvhed og Ligegyldighed taalte han ikke. Det aandelige Liv havde saaledes magtet hans Sind, at han kun levede for, at andre ogsaa skulde faa Del i det.

Kristensen-Randers karakteriserede ham som den gode »Underfører« til at tage det Arbejde op, som Grundtvig og Kold var Førere i. Han var en virkelig Høvding, og det var han, fordi han var varig begejstret og forstod at vække andres Begejstring over de bedste Ord, der er givet vort Folk, Ord som Peder Larsen Skræppenborgs: »Gud elsker Menneskene«, og Grundtvigs fra 1848: »Der er en Gud, som over Danmark vaager«. Som faa evnede han at bruge sin Aand til Lys baade blandt Børnene og de unge, og han lærte Kredsen i Egebjerg, at Ordet er den herligste Skat. Han var en Høvding i jævn og ædel Bondestil, som en Lærer altid bør være. Hans Hjem var et smukt dansk Bondehjem, og i al sin Færd var han jævn og ligefrem, sand og sindig.

Af Gaardejer Niels Hansen bragtes der ham en Tak fra Egebjerg Friskolekreds for alt, hvad han havde været.

Saa gik det store Ligtog mod Kirkegaarden; da Kisten var sænket ned, og Pastor V. Clausen, Ollerup, havde forrettet Jordpaakastelsen, samledes man i Kirken, der var overfyldt, som den aldrig havde været det, og her talte Pastor J. Chr. Clausen, Korinth, om, hvorledes han havde mødt Jørgen Pedersen i Arbejdet med Skyttesagen og var taknemmelig for alle de gode Minder om den gode Vejleder, hvis kristne Tro og evige Livshaab var det bærende i Livet. Derefter talte Pastor V. Clausen, Ollerup. Han pegede paa, at der end ikke paa de største Festsdage havde været saa mange Mennesker i Kirkeby Kirke som i Dag. Og det er et

Vidnesbyrd om, at der er mange Mennesker, der føler, at de skylder Jørgen Pedersen meget. Det Maal, han stræbte efter, var ikke hans eget, men kun at tjene Gud og gavne Mennesker. Han vilde hjælpe Børnene og de unge ind i et Aandsliv, der kunde bære dem baade her og i Evigheden. Og denne Gerning gik han fuldstændig op i. Han kunde harmes, hvis Folk gik forbi dette Aandsliv, og han kunde tale strenge Ord i den Anledning, og de kom fra hans store Kærlighed og dybe Hengivelse i Aandens Liv; han kaldte paa det bedste i Menneskene, paa Aanden og paa Kræfterne, derfor vil han blive savnet af os alle. Han ønskede selv, at der ved hans Begravelse skulde tales ud fra de gamle Salmeord:

»En Sjæl i den Støvhytte boede,
en Sjæl, der paa Frelseren troede.«

Altsaa: det, han vilde der skulde peges paa, fordi det var det egentligste, var, at han var en arm Synder, der trængte til sin Frelser. Som han levede i Troen paa denne sin Frelser, døde han i denne samme Tro, og nu er han hos ham, tør vi tro.

Den gribende og imponerende Højtidelighed sluttede med Salmen: »Jeg lever og ved, hvor længe fuldtrøst«, hvorefter Følget samlede om den tilkastede Grav for at synge Salmen om Herrens Venner, der ingen Sinde mødes for sidste Gang.

Jørgen Pedersen hørte til »Koldungerne«. I Tillid til Gud og sin Lærers og Mesters Ord gik han ind i Friskolen. Han er den af Kolds Lærlinge, der samlet har de fleste afgørende Træk af Kolds aandelige Personlighed — al Forskel for øvrigt vel erindret: Almue- manden med den klare Forstand og et stærkt Handlingsliv, hvis dybe Kilde var en rig og varm, men dulgt Følelse. Han var en stor Menneskeven; men

hans Kærlighed til Mennesker gjorde ham ikke sentimental, og hans Hjertelighed var ikke overstrømmende i Overfladen.

»Hvor der skulde agiteres med Mundlæderet, blev han tidt hjemme hos sin elskelige Hustru Karen, og hans Spydighed mod dem, der bare kan snakke, var skaaret godt til, og da kunde hans jydsk Latter være smittende og uforglemmelig. Naar Kampen stod lidenskabeligt om Friskole eller Statsskole, sagde han ofte ligesom Termansen: »Der kommer ikke nær saa meget ud af at strides om, hvad der er det bedste, som af at kappes om at vise, hvem der kan gøre det bedste.«

Det Arbejde, han saa uegennyttigt og smukt har sat i Gang, er ført videre med god Tilslutning til Skole, Ungdomsarbejde og Forældremøder.

NØRRE LYNDELSE FRISKOLE.

I Lyndelse Sogn var der en Del Familier, som i kristelig Henseende var paavirkede af Vilh. Birkedal og i folkelig Henseende af Christen Kold. De var utilfredse med Almueskolen, og nogle sendte deres Børn til de nærmest liggende Friskoler — Palleshave og Højby — men da det var lange Veje, og der derfor var Grund til at faa en Friskole nærmere ved, begyndte man at tænke over Sagen. Forhandlingerne førtes hos Gaardejer Mads Andersen i Dømmestrup, og man fandt, at det ikke alene var godt for Børnene, at man fik en Friskole; men den vilde ogsaa blive et Sted, hvor Ungdommen kunde samles, ligesom den kunde blive et aandeligt og folkeligt Midtpunkt, der kunde virke missionerende og drage Folk til sig.

Resultatet af Forhandlinger og Overvejelser førte til, at Nørre Lyndelse Friskole begyndte en Foraarsdag i

1873 med ni Børn i Høker Jørgen Larsens Hus paa Lyndelse Mark — i Storstuen lige ved Siden af Butikken, hvor Folk kom og gik.

Man havde først tænkt paa at faa Peder Pedersen fra Brangstrup som Lærer; men det blev ikke til noget, og han blev kort efter antaget som Lærer ved Friskolen i Eskildstrup (Søllinge Friskole). Nørre Lyndelse Friskoles første Lærer var en jydsk Bondekarl Søren Mortensen fra Vrigsted, der havde forberedt sig hos Klaus Berntsen i Højby, og nu af denne blev anbefalet til Pladsen.

Klaus Berntsen sagde bl. a.: »Naar I blot giver ham Kosten, kommer det ikke saa meget an paa Lønnen. Det er en Ting, Søren Mortensen ikke behøver at se saa nøje paa.«

Søren Mortensen boede hos Hans Hansen, Lyndelse Mark, og fik ogsaa Kosten der. Skolen gik med Liv og Lyst; men efter knap et Aars Forløb maatte han af Helbredshensyn opgive sit Arbejde og rejse hjem, hvor han snart efter døde. Hans Efterfølger var Anders Jensen, en Husmandssøn fra Revninge, der havde været Elev paa Vejstrup Højskole hos Jens Lund. Under Søren Mortensens Sygdom havde han af og til passet Skolen. Han havde Lyst til Lærergerning, og i Foråret 1874 blev han saa Skolens Lærer. Børnetallet voksede, og da Anders Jensen fandt det uheldigt vedblivende at holde Skole i Høkerens Storstue, byggede han — ved Kredens Hjælp — en Skole, som Hans Hansen skænkede Byggegrund til. Ved Indvielsen talte Pastor Johs. Clausen, Ryslinge, Jens Lund, Vejstrup, og Morten Eskesen, og ved denne Lejlighed var Skolens senere mangeaarige Lærer Jørgen Nielsen med som ungt Menneske. Skolen gik godt, og Anders Jensen holdt Aftenskole for de unge og Lørdagsmøder, hvor han fortalte og læste op. Ogsaa i Skyttebevægel-

sen tog han Del, og i 1881 blev der bygget et lille Øvelseshus sammen med Skolestuen. Skolebørnene kunde da ogsaa bruge det som Gymnastiksal; det blev ogsaa brugt til Foredragsmøder, og mange Foredrag er i Aarenes Løb afholdt her.

Præsterne stod ikke i det bedste Forhold til Skolen. Pastor Scheving var dens afgjorte og ivrige Modstander, og Pastor Johs. Clausen, der baade før og senere stillede sig forstaaende til Friskolen, var i sin Præstetid her noget uvenlig over for Lyndelse Friskole og ikke saa lidt kritisk. Han syntes, at Børnene lærte for lidt, og da han ved Eksamen opdagede, at Børnene ikke kunde de ti Bud, blev han vred og kom med skarpe Bemærkninger.

En af Gaardmændene tog det med stort Humør; men herover blev Johs. Clausen saa vred, at han i flere Aar ikke satte sin Fod i Friskolen, og i en Artikel om Friskolerne angreb han dem stærkt, men blev kraftigt imødegaaet af Klaus Berntsen. Hans Efterfølger blev Birkedals Svigersøn C. N. Lorenzen, der gennem sin Præstetid her stod i det venligste og mest forstaaende Forhold til Friskolen.

Anders Jensen virkede i Nørre Lyndelse i 14^{1/2} Aar. Børnetallet voksede jævnt, der var nogle og tyve til sidst. Lønnen var lille — 300 Kr. ca. Han skaffede sig en Biindtægt ved Bogindbinding, men maatte arbejde tidligt og sent. Helbredet var ikke godt, og efter en alvorlig Sygdom i Efteraaret 1888 opsagde han Pladsen.

Det var med Bedrøvelse og Vemod, han sagde Farvel til Skolegerningen. Fra nu af levede han af sit Bogbinderi, sin Have og sin lille Jordlod, hvilket bekom ham saa vel, at han blev en meget gammel Mand.

Ved Begyndelsen af 1889 blev Jørgen Nielsen hans Afløser. Jørgen Nielsen er født i Søllinge 16. Marts

1858 — Søn af Gaardejer Niels Jørgensen og Hustru Johanne Knudsdatter. Af 7 Søskende døde de 5, saa der tilbage blev Jørgen Nielsen og Søsteren Ane Nielsen, der var tre Aar yngre og har holdt Hus for Jørgen Nielsen i mange Aar.

Han havde megen Læselyst og gode Evner og læste meget Bibelhistorie og Danmarkshistorie. Inden sit 18. Aar havde han gennempløjet Sakse, Snorre, Grundtvigs Nordens Mytologi og Haandbog i Verdenshistorien; L. Chr. Müllers Danmarkshistorie, Frederik Barfods Fortællinger af Fædrelandets Historie; Fr. Hammerichs Skildringer af Danmarks Historie; N. M. Petersens Litteraturhistorie m. fl. samt den ældre Roman-tiks Digtene.

Han havde gaaet 6 $\frac{1}{2}$ Aar i Tarup Friskole, og 14 Aar gammel var han bleven konfirmeret af Vilhelm Birkedal. I Vinteren 1874—75 gik han til Sødunge til Knud Rasmussen, der var ham en faderlig Ven og havde stor Betydning for ham baade i kristelig og folkelig Henseende. Næste Vinter var han Elev paa Askov Højskole; men det var vel nok for tidligt. Han var for ung til at faa det fulde Udbytte af Skoletiden, men var dog meget optaget af Nutzhorns Historie-timer.

Derefter blev han Karl hjemme uden at have Anlæg for Landbrugsarbejde og Lyst til Bondesyssel. Han aftjente sin Værnepligt i Nyborg og syntes, at det var den kedeligste Tid, han havde oplevet. Saa var han igen hjemme og læste ualmindelig meget, især historisk Litteratur, ligesom han deltog i det aandelige Liv paa Fyn og andetsteds. Han var optaget af de store kirkelige Vennemøder og deltog i Højskolemødet i København 1878, hvor Sorø-Skolen blev drøftet. I Vinteren 1882—83 var han Elev paa Testrup Højskole, og han siger, at det er den skønneste Vinter, han har

oplevet. Han var meget optaget af Nørregaards og Baagøes Foredrag. Da han gik med Planer om at blive Friskolelærer, raadede Nørregaard ham til at tage hen til Friskolelærer Frandsen i Gylling. Her var han i Sommeren 1883, hvilket fik stor Betydning for ham bl. a., fordi han her hørte Otto Møllers Forkyndelse og lærte ham selv at kende. De næste to Vintre var han Elev i Askov, og nu var det især Ludvig Schrøders Foredrag om de nordiske Myter, der greb ham. Her paa Askov Højskole hørte han Termansen tale og syntes, at hans Foredrag var det ypperste, han nogen Sinde havde hørt. Han besøgte ham ogsaa engang fra Askov. I Sommeren 1884 blev han i Askov og hjalp samtidig lidt til i Skibelund Friskole hos Knud Pedersen. En lille Tid havde han derefter Huslærerplads paa Falster, kom derpaa hjem og søgte nogle Friskolepladser; men Friskolekredsen i Nørre Lyndelse var nu bleven opmærksom paa ham. Det kom til et Møde paa Friskolen, og han blev antaget som Lærer, skønt et enkelt Medlem var noget betænkelig ved, at han ikke kendte den svenske Gymnastik. Han skulde have 450 Kr. i aarlig Løn paa egen Kost.

Jørgen Nielsen gik rundt og besøgte alle Medlemmerne, inden han tog fat paa Skolen den 7. Januar 1889, og Børnene vandt han snart alle

Jørgen Nielsen.

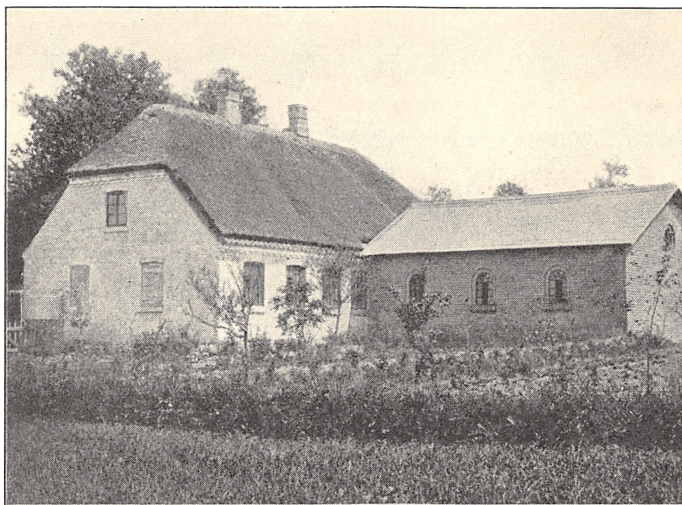
sammen ved at fortælle og læse for dem. Det var smaa Forhold i Nørre Lyndelse Friskole. Hans eget Værelse var lille og koldt, Skolestuen var ogsaa lille, og Øvelseshuset var det mindste, han havde set. Han tog Del i Gymnastikken, men blev aldrig rigtig Gymnast. Man opfordrede ham til at tage fat paa Lørdagsmøder for de unge, og han sagde ja, skønt han ikke havde meget Mod til at begynde paa det. Han begyndte at fortælle om Ingemann; men han var forlegen og undselig, og det gik ikke godt, siger han selv. Han blev dog ved nu, da han havde faaet begyndt, og efterhaanden gik det bedre. Han fik mere Mod, og Folk forstod, at denne beskedne og undselige Mand vidste Besked med mange Ting og havde adskilligt at fortælle dem. Han læste ogsaa meget for de unge, og det var de meget optaget af.

Skolen lededes af en Bestyrelse sammen med Læren. Det var ikke altid saa lige til, naar der skulde optages nye Medlemmer i Skolekredsen. Det skulde være hæderlige og brave Folk, der var Venner af Friskolen og havde Interesse for Sagen, og man har flere Gange sagt nej til Folk, der vilde være Medlemmer, men ellers ikke hørte hjemme i Kredsen. Skolen skulde ikke være en »Allemandsskole«, men en Hjemmenes Skole; man skulde være varsom med, hvem man lukkede ind i Kredsen. Tog man alle og enhver med, kunde man let tabe i Kraft og Styrke, hvad man vandt i Tal og Mængde.

Da Anders Jensen i 1891 sagde Friskolen op, blev der bygget en ny Friskolebygning med Øvelseshus, hvortil Materialet fra det gamle nedbrudte Øvelseshus til Dels blev anvendt. Den nye Skole blev indviet 17. September 1892 med Tale af Præsterne Lorenzen og Nygaard samt Folketingsmand Harald Holm. Denne

sidste talte med stor Dygtighed og Varme om Friskolen og dens Betydning.

Kredsen maatte nu ofre mere paa sin Skole; men snart begyndte ogsaa Sogneraadet at yde Tilskud. Dette var i 1895 ialt 30 Kr.; men i Aarenes Løb er

Nørre Lyndelse Friskole.

Kommunens Bidrag steget, saa det i 1924 var 656 Kr. I 1902 fik Skolen første Gang Statstilskud. Det var 192 Kr., i 1923 er det steget til 2800 Kr.

Aftenskolen har stadig gaaet ved Siden af Børneskolen. I Vinteren 1897—98 begyndte Forældremøderne, hvor Jørgen Nielsen fortalte om Grundtvig. Disse Møder fortsattes de følgende Vintre, og han har fortalt om Stormænd i Norden, men dog ogsaa f. Eks. om Luther og Gladstone. Et Par Vintre fortalte han om sine Rejser i Udlandet, og da var der stor Tilslutning. Af Fester har Skolen de to aarlige faste: Som-

merudflugt og Juletræsfest, foruden Jubilæumsfester ved de afgørende Milepæle i Skolens Historie og Lærerenes Liv. Der er hertil fra 1915 kommen Cykleudflugter, hvor Skolekredsens Medlemmer gæster forskellige Steder paa Fyn og lærer deres skønne Ø at kende. Det er en Slags smaa Hjemstavnskursus i udvidet Forstand, hvor efterhaanden Hjemstavnen bliver større. At Lærerlønnen efterhaanden er steget, siger sig selv. Fra 1889—98 var den 450 Kr. aarlig, saa steg den i 1910 til 1000 Kr. og efterhaanden fra 1920 til ialt 3000 Kr. og dertil Bolig og Brændsel.

Børnetallet steg ogsaa. I 1892 var der 36 Børn; det steg senere til 51 og sank saa lidt igen til ca. 40. I 1914, da Jørgen Nielsen holdt 25 Aars Jubilæum, fik han som Gave et Sølvbæger med 380 Kr. i Guld, som ikke maatte bruges til Bøger. Han rejste saa til Rhinen, Svejts og Norditalien.

Da Skolen havde virket i 50 Aar — i 1923 — var der en stor Fest med mange Taler. Af de Mænd, der var med at oprette Skolen, var endnu fire i Live, og de tre var med til Festen. Dagen efter var der Fest for de unge og Trediedagen for Børnene.

Den 1. November 1927 fratraadte Jørgen Nielsen sin Lærervirksomhed i Nørre Lyndelse efter at have virket der i 39 Aar. Den 28. Oktober var der Afskedsfest i Friskolens store Sal, og den bar Vidne om, hvor afholdt Jørgen Nielsen var i sin Kreds.

Om sin Undervisning skriver han:

»Hvad jeg i min lange Lærervirksomhed lagde særlig Vægt paa, var den historiske Fortælling. Jeg har vistnok fortalt Bibelhistorie, Danmarks og Nordens Historie saa vel som Verdenshistorie mere udførligt og omstændeligt end de fleste Lærere og har i det hele taget givet Børnene en Historieundervisning af stort Omfang. Men i Modsætning hertil har min Undervis-

ning i Naturfagene — jeg maa vel sige desværre — været meget fattig og af et ringe Omfang.« Derimod har han lagt stor Vægt paa Danskundervisningen, og han har i stor Udstrækning brugt Oplæsning og derved gjort Børnene bekendt med de betydeligste af de nordiske Digtere i ældre og nyere Tid.

»Jeg tror, det har haft stor Betydning og bidraget en Del til at vække Børnenes Sans for Poesien eller Digtningen, og jeg ved, det har været til Glæde for baade Lærer og Børn.«

Man kan vist sige med Rette, at Jørgen Nielsen har været den største Læser inden for Friskolelærernes Kreds, og hans fænomenale Hukommelse gemmer store Mængder af, hvad han har læst, saa han er god at komme til om Oplysning i en eller anden Retning. Han har ogsaa brugt sin Pen. Baade Dagspressen og Ugeblade som »Bavnen« og »Højskolebladet« har bragt mange Artikler — til Dels af historisk Indhold — fra hans Haand, ligesom han ogsaa har skrevet større historiske Skildringer, i Begtrups Tidsskrift: »Den danske Højskole« om fynske Friskoler, i Kirkelig Samfunds Skrifter om de store Vennemøder, og Biografier af Termansen og Erik Gustav Geijer. Man havde ogsaa fra mange Sider ventet, at han havde taget sig for at skrive den danske Friskoles Historie, hvortil han havde haft en mægtig Hjælp i sit personlige Kendskab til Friskolen gennem et helt Liv; men den Opgave har han altsaa ikke ment at ville løse.

HØJBY FRISKOLE.

Højby Friskole har som sit aandelige Kildevæld Vilh. Birkedals Virksomhed i Ryslinge.

1852 blev Pastor Rambusch Kapellan hos Pastor

H. C. Mule i Nørre Lyndelse, og hermed holder en ny Tid sit Indtog her. Han var paavirket af Birkedal og Kold, var modig og nidkær, paavirkede de unge i Sog-net og æggede dem til at blive Elever hos Kold. En af disse unge Mænd var Didrik Johansen, som i 1859 begyndte Friskolen i Højby.

Didrik Johansen var født i Nørre Lyndelse den 10. Oktober 1840 som Søn af fattige Indsiederfolk og den yngste af otte Søskende. Moderen var en begavet Kvinde. Om Sommeren maatte han, saa tidligt han kunde, ud som Tjenestedreng; om Vinteren var han hjemme. Han fik sin Skolegang i Nørre Lyndelse Almueskole, hvor Lærer Kongstad førte et strengt Regimente. Han pryglede for et godt Ord — baade Piger og Dreng — og det var ikke Smaaklaps, han uddelte. Han brugte enten et tykt Tov eller en Hasselkæp, Børnene blev lagt hen ad Bænken, og saa gik det løs med Mishandling paa den mest barbariske Vis. En med Didrik Johansen jævnaldrende Dreng fik — med Undtagelse af een eneste Dag — Prygl hver Dag i de syv Aar, han gik i Skole. Didrik Johansen var en flink Dreng, dygtig og lærenem, saa han slap for Prygl, og saaledes gik det ogsaa en anden Lyndelsedreng, den senere Redaktør Jørgen Pedersen. Det var mest i Religionstimerne og især i Anledning af Lærebogen, at Pryglene blev uddelt. Pastor Rambusch blev opmærksom paa Didrik Johansen, lod ham gaa rundt og sælge Juleprædikener og forærede ham de første Støvler, han nogen Sinde havde ejet.

Da han var konfirmeret, kom han i Tjeneste hos Gaardejer Hans Larsen i Højby, og her blev han, til han blev 18 Aar. Det var gode Folk, der tog sig af ham; de lagde snart Mærke til, at han havde et godt Nemme og Lyst til at læse, og Hans Larsens Kone talte med Pastor Rambusch om, at han burde holdes til

Bogen. Rambusch syntes det samme og talte med Birkedal, der vilde have Didrik Johansen til Jelling til Svendsen; men da Rambusch sagde, at Drengen var ludfattig, lo Birkedal og sagde: »Naa, han har ingen Penge, kære Rambusch! Det har du og jeg heller ikke. Saa maa vi have ham ud til Kold; thi han tager imod ham, enten han kan betale eller ej.« Birkedal skrev til Kold om Sagen, og Kold svarede: »Lad ham kun komme; han skal være velkommen.«

Dermed var denne Sag ordnet. Hans Larsen kørte først i November 1858 Didrik Johansen til Dalby, og Pastor Rambusch var med. I Sommeren 1859 blev Didrik Johansen hos Kold for at hjælpe ham i Friskolen; i Ferien besøgte han Hans Larsen i Højby og talte om Friskolen i Dalby og om, at han selv havde Lyst til at blive Friskolelærer.

Dette hørte Hans Larsens Datter, den lille Kristiane, og hun sagde saa til sin Fader: »Hør, Fader, saa vil jeg ikke i Skole, før Didrik kommer hjem og holder Skole for mig.«

Dette førte til, at Didrik Johansen i Efteraaret 1859 kom til Højby for at holde Friskole under smaa Forhold. Den begyndte i en lille tofags Stue, som man havde lejet hos Sognefoged Niels Rasmussen. Gulvet var af Ler; et umalet Bord af Poppeltræ, en tarvelig

Didrik Johansen.

Stol og to lange Bænke blev Skolens første Bohave. Læreren skulde have Kost og Bolig skiftevis et Aar ad Gangen hos Forældrene og have 25 Rigsdaler i halv-aarlig Løn. Skulde det knibe, og der behøvedes mere, vilde Kold træde hjælpende til; thi Didrik Johansen skulde ikke mangle. Skolen gik godt. Didrik Johansen var paapassende og dygtig, og da der var faa Børn, kunde han naa at forberede sig omhyggeligt til Skolearbejdet. Hjemmene stod fast om den lille Skole og fulgte dens Arbejde med Interesse og Glæde, og man følte snart, at Mage til Skole fandtes ikke i Danmark.

Da Pastor Rambusch blev forflyttet til Sønder Omme, kom der en ny Præst, Pastor Scheving, der ret snart blev Fører i en hidsig Kamp mod Friskolen og hele den grundtvigske Bevægelse paa Stedet. Der kom saa stærke Brydninger, at der ikke har været Mage dertil i noget andet Sogn. De fleste af Friskolens Venner løste Sognebaand til Pastor Kofoed i Sdr. Næraa. Dette og Friskolens Oprettelse gav Anledning til, at alle Sognebaandsløserne blev udstødt af det gamle Bylav, og hvis nogen af Lavets Medlemmer indbød en Grundtvigianer til Gilde, blev han ogsaa udstødt. Skete der Dødsfald mellem Friskolefolkene, maatte ikke engang den nærmeste Slægt deltage i Begravelsen, hvis de vilde høre til Lavet.

Alle Bymændene — med Undtagelse af Niels Hansen — gik ind paa dette; men Niels Hansen vilde ikke. Ingen skulde forbyde ham at indbyde sin gode Ven og Nabo Hans Knudsen til Gilde hos sig, hvis han havde Lyst til det. Men saa blev ogsaa Niels Hansen, der var Byens mest ansete Mand, udstødt af Lavet, og da han lod som intet, og en lille Tid efter indbød sine gamle Lavsfæller til Gilde, kom der ikke en eneste. Senere døde hans Aftægtskone, og da hun efter Egnens Skik og Brug skulde have en hæderlig Begravelse,

indbød han igen sine Lavsfæller. Dette bragte nogen Forvirring. Nogle syntes, at de maatte møde for hendes Skyld; thi hun havde jo ikke forset sig; andre syntes ikke, man kunde møde, da det var Niels Hansen, der indbød. Efter Raadslagning paa Kroen vedtog man at møde til Begravelsen; men samtidig sendte man et Brev til Niels Hansen for at sige ham, at man mødte udelukkende for at hædre den afdøde og ikke for hans Skyld.

Denne Krigstilstand i Sognet hindrede i flere Aar al Tilgang til Friskolen, og da man fra den grundtvigske Side ikke havde Anledning til Samkvem med de andre, kunde man ikke faa Lejlighed til at paavirke dem.

Skolekommissionen truede med at lukke den lille Friskole, og det var haarde Dage, naar Friskolen skulde møde til Eksamen i Sogneskolen og dens Børn lade sig eksaminere af Præsten, hvilket skete to Gange om Aaret.

Men Forældrene fulgte deres Børn til Eksamen og værgede efter bedste Evne deres Skole, Børn og Lærer.

En Dag kom Provst Hansen fra Fraugde for at holde Visitats, og han var en af de mest reaktionære Stats-tilsynsmænd, som kunde findes. Friskolens Børn var tilsagt til Overhøring. Da han fik at vide, at de ikke havde lært Balslevs Lærebog, overhørte han dem i Bibelhistorie og spurgte, om de kendte Lignelsen om Farisæeren og Tolderen. Børnene gengav Historien kvikt og livligt; Provsten roste dem og spurgte dem saa, om de troede, der fandtes Farisæere i vore Dage. Børnene svarede ja, og Provsten vedblev: »Ja, det er rigtigt, Børn; den Slags vil desværre aldrig uddø; men hvorpaa kan vi kende dem?«

Da Børnene tav, fortsatte Provsten: »Naar I ikke kan kende dem fra andre Mennesker, kan I jo ikke tage

eder i Agt for dem. Men I kan være forvissede om, at Farisæerne ligner sig selv til alle Tider og under alle Himmelegne, og det er derfor saa betegnende, hvad I fortalte om hin Farisæer, at han stod for sig selv. Ser I, Børn, det er ogsaa Kendetegnet paa Nutidens Farisæere, at de vil staa for sig selv i Skolen. Statens gamle Skoler duer ikke. Og de vil staa for sig selv i Kirken; de gamle Kirkeforhold passer heller ikke for dem.«

Denne Udlægning kunde ikke misforstaas, og at Friskolefolkene kogte af Harme efter saadan en Omgang, er forstaaeligt.

Denne haarde Strid førte til et Lærerskifte ved Friskolen. Kold var betænkelig og raadede Didrik Johansen til at rejse til Lille Egede paa Sjælland, hvor man trængte til en Mand som ham. Dette skete, og Klaus Berntsen blev hans Eftermand i Højby. Berntsen, der paa den Tid — November 1861 — var i Ryslinge hos Kr. Appel, fik en Dag følgende Brev fra Kold:

Kære Berntsen!

De bedes beskikke Deres Hus for straks efter Nytaar at overtage Ledelsen af Friskolen i Højby, hvor 10 vakre Børn og en opvakt Friskolekreds venter paa Dem.

Deres hengivne
C. Kold.

Klaus Berntsen var født den 12. Juni 1844 paa Toftegaarden i Eskildstrup By, Søllinge Sogn, og var Søn af Selvejrbonden Espen Berntsen og hans en hel Del Aar yngre Hustru Christiane, Kristen Jensens Datter fra Sandager. Faderen døde tidligt, saa det blev især den fromme stærke Moder, der gennem et langt Liv ofrede sig for sit Hjem og sine Børn, og hun blev meget gammel, idet hun døde i Aaret 1900.

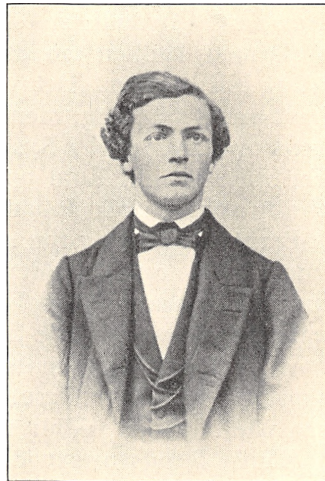
Klaus Berntsen skyldte sin Moder meget, og i sine Foredrag senere vendte han ofte tilbage til, hvad hun havde været for ham og hans Brødre.

Klaus Berntsen begyndte sin Skolegang i den gammel­dags Skole i Søllinge, hvor Prygl og Ramseri sad i Højsædet, og den stod

derfor ogsaa for Børnene som et Fængsel. En Forandring til det bedre skete dog, mens Klaus Berntsen gik i Skole, idet der kom en ny Lærer, som var af et blidere Sindelag. Men Balles Lærebog skulde Børnene kunne paa deres Fingre, ellers vankede der. Klaus Berntsen havde let ved at lære, saa han klarede Børneskolen godt. Han gik til Konfirmationsforberedelse hos Pastor Bork, fuld af Angest; thi »Præsten var en rigtig Børneskræmmer, der

buldrede og dundrede og uddelte sin Velsignelse med Hug og Slag saa rigeligt, at Konfirmanderne under hans kristelige Vejledning vistnok tænkte mere paa deres elendige Krop end paa deres udødelige Sjæl. Berntsen var saa ræd som en Hare, naar han gik ind gennem Porten til Præstegaarden, og han bad i al Hemmelighed Vorherre være med sig, saa han ikke skulde lide Overlast, naar han var i Præstens Haand.«

Han blev bønhørt, slap helskindet gennem Forberedelsen og blev konfirmeret 1858. Og fra den Stund kom han til at leve sit Liv i et varmere aandeligt

Klaus Berntsen (som ung).

Klima. Han mødte Vilh. Birkedal og hans Virksomhed i Ryslingeegnen og fik stærke Indtryk af kristeligt og folkeligt Liv, og han lærte Christen Kold at kende, da han var 14 Aar gammel. Tidligt fik han Lov af sin Moder at komme paa Pastor Schjørrings Højskole i Sødinge og i 1860 blev han Elev hos Kold, hvilket blev hans Ungdoms største Oplevelse. Han kom til at sysle med Tanken om Skole og Folkeliv og fik Lyst til at blive Lærer. Det var Meningen, at han skulde have været i Jelling; men det blev ikke til noget. Han kom over til Appel i Ryslinge for at forberede sig, og her var han, da Kold opfordrede ham til at tage til Højby som Didrik Johansens Afløser.

Berntsen følte sig for ung til den Gerning; han var kun 18 Aar, og Forholdene i Højby var vanskelige, og ingen kunde ane, hvad Fremtiden vilde bringe. Appel opmuntrede og raadede til, og Didrik Johansen sendte ham et langt Brev, satte ham ind i Forholdene og skrev, at hvis ikke Berntsen kom, vilde han blive, og saa vilde Striden vedblive.

Klaus Berntsen sagde ja, og Helligtrekongersdag 1862 mødte han hos Gaardejer Hans Knudsen, hvor han det første Aar skulde have Kost og Bolig. Om Løn blev der foreløbig ikke truffet nogen Aftale. Han skulde bo i Gæsteværelset, der var uden Kakkellovn, og det blev en meget streng Vinter det Aar. Der var ikke noget Lærerværelse i det Hus, hvor Skolestuen var; han maatte derfor forberede sig til sine Timer i Familiens Skød.

Da det Aar var omme, flyttede han hen til en anden Gaard under lignende Vilkaar; saaledes drog han rundt fra Gaard til Gaard i syv Aar, og hvert Sted blev han modtaget med den største Venlighed og kom til at staa i et fortroligt Forhold til Familien. Han lærte paa den Maade Friskolekredsen at kende i det daglige og inden

for Hjemmets fire Vægge; men det var jo alligevel drøjt nok.

Lønnen var lille; de første fire Maaneder var det 36 Rigsdaler; det næste Halvaar 75 Rigsdaler.

Det blev en lang Kamptid for Berntsen i Højby —

Højby gamle Friskole.

mod Myndighederne og mod største Parten af Sognets Beboere, inden Friskoletanken vandt Anerkendelse, og Skolen kunde leve sit Liv i Fred.

Overskoledirektør With saa med Venlighed paa Friskolen. Han havde overværet Undervisningen i Ryslinge Friskole og maatte sige til sig selv: »Gud give, at Undervisningen i de offentlige Skoler blev ledet paa samme Maade.«

Overdirektøren mente ikke, at han havde nogen Ret til at møde i Friskolen, hvis han ikke var indbudt.

Dette anvendte man over for Provst Hansen ved en senere Visitats i Højby, og Provsten maatte tilstaa, at han ikke havde noget Lovbud for sig. Da han havde indrømmet dette, tog Forældrene deres Børn ved Haanden og forlod Lokalet, saa Berntsen til sidst var alene tilbage med Provsten og de andre Myndigheder.

Provsten indsendte Beretning om det passerede til Ministeriet, som svarede, at de overordnede Myndigheder ikke havde noget at gøre i Friskolen, hvis den stedlige Skolekommission ikke havde klaget.

Biskop Engelstoft kom senere til Højby paa Visitats. Han vilde ikke kræve, at Friskolen skulde møde; men hvis den vilde komme, saa han det gerne. Friskolefolkene vilde godt møde, og Biskoppen var meget tilfreds med, hvad han hørte og saa, saa at Friskolen herefter kunde regne ham som sin Ven.

Pastor Scheving var stadig generende ved Eksamen i Religion; men til sidst lærte man at respektere hinanden.

Ogsaa Befolkningen søgte at fortrædige Friskolen og Klaus Berntsen, og det var baade unge og ældre. Ved flere Lejligheder var han Genstand for Spot og Ringeagt. Færdedes han f. Eks. ved Aftenstid paa Garden og mødte en Flok unge Karle, spærrede de Vejen for ham, saa han maatte gaa langt udenom for at komme forbi. Men ved sit milde, elskværdige Væsen, ved sin kloge og beherskede Optræden og fremfor alt ved sin Dygtighed i Skolen vandt han efterhaanden Folks Respekt og Tillid, og Forholdet bedredes. Modstanderne begyndte at sende deres Børn i Friskolen, f. Eks. kom Sognefoged Niels Rasmussens lille Pige som Elev — til Dels mod Faderens Villie til at begynde med, men senere med hans fulde Billigelse, og det førte til, at flere kom, saa der maatte lejes et større og lysere Værelse til Skolestue.

En Gaardmandskone blev meget syg og syntes ikke, hun kunde dø rolig, førend hun havde forliget sig med Berntsen og faaet hans Tilgivelse for, at hun havde været blandt hans Modstandere. Han blev kaldt til hendes Sygeseng, og de talte godt sammen. Senere kom han daglig og besøgte hende, og han blev til megen Trøst for den døende Kvinde med sin Sang og sine milde forstaaende Ord. Da hun døde, blev han indbudt til Begravelsen og til at tale. Han kom og holdt en klog og god Tale, som greb alle, og dette betød en Vending i hele Forholdet mellem Friskolefolkene og de andre Sognefolk.

Der er noget af Eventyrets Helt over Klaus Berntsen, fra han som ung begyndte sit Arbejde i Højby, til han blev Folkets Tillidsmand som den første i Kongens Raad, og der er ogsaa noget eventyrligt over Højbytiden: efterhaanden groede han fast her, blev Fører og Tillidsmand, for de unge inden for Skyttebevægelsen, for Sognet i de kommunale Spørgsmaal, hvor han 1869 blev valgt til Sogneraadsformand, indtil hans Skikkelse blev et Mærke for hele Landet, da han blev Formand for Overbestyrelsen for Danmarks Skytte- og Gymnastikforeninger, og som Konsejlspræsident i 1912 fremsatte det Grundlovsforslag, der den 5. Juni 1915 blev stadfæstet som Danmarks Riges Grundlov. Han var saare rigt udrustet: Hans smukke Ydre og Fremtræden, hans kønne Stemme, hans varme Følelse og bevægede Stemningsliv, hans vindende Veltalenhed, hans Munterhed, hans Vid og Slagfærdighed, hans Dygtighed og Indsigt paa de forskelligste Felter, hans troskyldige og ligefremme Forhold til Sagen, han troede paa, vennesæl og trofast, altid lige til og sig selv, hvor han færdedes.

Intet Under, at han sejrede i Højby, saa han fik alle Sognets Børn i sin Skole paa 10—11 Stykker nær. Selv

om han vedblev at være Skolemand og Folkeopdrager til sin Død og stadig gik i Brechen for de Skoletanker, han i sin Ungdom var kommen til at elske, saa er Højbytiden 1862—82 dog hans egentlige Skoletid. I 1869 byggede han for egen Regning en ny Friskole i Højby, fordi det gamle Hus, hvor han hidtil havde virket, blev for lille til det stadigt stigende Børnetal, og samme Aar giftede han sig med Abelone Pedersen, en Gaardmandsdatter fra Lørup, der for øvrigt døde allerede i 1872.

Foruden at passe sin Skole fik han Tid til at arbejde med andre Ting. Hans Interesser var mange, og han elskede at være, hvor det netop gjaldt at fremme og væрге Folkets Trang til at leve et frit og frejdigt Liv. Han holdt Aftenskole for de unge og kastede sig ind i Skyttebevægelsen; han arbejdede med kommunale Sager og kom efterhaanden frem i Arbejdet ogsaa politisk; men overalt er der den samme Linie i hans Arbejde: for Frihed og Danskhed.

»Han har gaaet i Folkets Skole«, sagde Morten Eskesen om ham, og det var meget betegnende: han var groet lige ud af Folket og havde næret sig af Folkets Livskilder i Historie, Poesi og Kristendom. Selv om han ogsaa brugte sin Pen med Dygtighed, var han dog til sin Død især det levende Ords Mand. I sin Skole var han den glimrende Fortæller. Sin Gave til at fortælle havde han fra sin Fædreneslægt. Farmoderen havde selv undervist sine Børn, og hans Fader, der selv var god til at fortælle, havde en levende Erindring om hendes Fortælling af Bibelhistorie, der havde faaet stor Betydning for ham. Udadtil var Klaus Berntsen Taleren blandt de fynske Friskolelærere; Fynboerne skattede hans muntre og følelsesfulde Taler, og naar de havde haft Lejlighed til at høre andre ypperlige Talere, sagde de gerne: »Klaus er li' godt den bedste.«

Sin første offentlige Tale holdt han ved en Amtsskyttefest ved Egeskov i 1867, og der fortælles, at hans Kæreste var meget ængstelig og nervøs for, hvorledes det skulde gaa. Da han var færdig, kyssede hun ham som Tak for Talen. Hun havde ikke haft Grund til at være betænkelig.

Naar nogen angreb Friskolen, skrev han dygtigt til Forsvar for den, i den første Tid især i Friskolebladet »Fylla«, der blev udgivet af Morten Eskesen, og vi skal senere vende tilbage til, hvorledes han værgede Friskolen, da Otto Møller i Gylling fremsatte sit skarpe Angreb paa den i sin Bog: »Til Alvor i Skole og Folkeliv« 1876.

Klaus Berntsen (som ældre).

1881 formaaede man Klaus Berntsen til at overtage Ledelsen af Højskolen i Særslev, som han begyndte i Maj 1882. Friskolen i Højby gik saa over til anden Ledelse. Berntsen blev dog snart nødt til at vælge mellem Skolen og Politikken, og han valgte Politikken; men som Rigsdagsmand og Minister blev han sin gamle Kærlighed til Friskolen tro og fik ofte Lejlighed til at tale dens Sag. At Højbytiden af Klaus Berntsen føltes som et Hovedafsnit i hans Liv, derom vidner det, at han vilde hvile paa den kønne Landsbykirkegaard midt i det fynske Bonde-land.

Efter et langt og paa Begivenheder rigt Liv døde han

efter et kort Sygeleje paa Sundby Hospital Søndag den 27. Marts 1927, og han blev stedet til Hvile i Højby den 3. April under overvældende Tilslutning. En halv Snes Tusind Mennesker fulgte hans Kiste, og deraf Mand af Huse fra Højby. Man kendtes ved ham, og man tog imod ham, som man tager imod den gode Søn, der kommer hjem udefra for at blive hjemme. Hans Jordefærd blev en stor og mærkelig Oplevelse, en gribende Højtidelighed, og mange havde en Følelse af, at med ham forsvandt et ejendommeligt Stykke Danmark — noget i samme Retning, som da Morten Eskesen døde, skønt disse to Mænd ellers var saare vidt forskellige. Der var noget over Klaus Berntsen, som bragte Bud fra gamle Dage paa en egen Maade; han mindede meget om en Fortid, om de glade Grundtvigianere med den gribende Naivitet i Sindet, det barnlige Glimt i Øjet og den sælsomme — »fortidige« — Klang i Røsten, en Klang af Folkeeventyret, af Folkevisen, af et dansk Hjertes Samstemthed med dybe Livsindtryk fra Historie og Natur. »Han har gaaet i Folkets Skole«. Derfor kendtes han ved sit Folk, som det kendtes ved ham og fulgte ham til hans Grav midt i Folket, mens det tidlige Foraar drog over Landet.

Hans Minde vil længe leve i det danske Folk og længst paa Fyn. Blandt Friskolens Mænd indtager han sin egen Plads, Friskolen skylder ham megen Tak for hans Troskab mod sin Ungdoms Ideal og hans Villie til at væрге dem.

PENNETEGNINGER.

Vi har nu givet et Indblik i Friskolens Fremvækst i dens Hovedland Fyn, har set den vokse af den levende Muld, som de gudelige Forsamlingers aandelige Liv havde beredt, og senere blomstre ved Forbindelsen med det friske kristelige og folkelige Liv, for hvilket Ryslinge var Midtpunktet og Vilh. Birkedal Hovedmanden — men altsammen i den nærmeste Tilknøytning til Christen Kold og hans Elever. Vi har set, hvilken Betydning enkelte Hjem har kunnet faa for at rejse en saadan Bevægelse, og vi har kunnet spore de enkelte Slægters velsignelsesrige Gerning for denne Sag fra Sogn til Sogn. Vi har nævnt en Række Navne paa Mænd, der har arbejdet i den fynske Friskole, og har nøjere fulgt Bevægelsen i en Del Kredse, ikke i og for sig, fordi disse Mænd og Kredse skiller sig saa meget fra andre, hvis Navne ikke er nævnt, eller fordi disse Kredse er saa meget mere udmærkede end andre Kredse, hvor Bevægelsen ikke er fulgt; men fordi det gjaldt om ved en Række Billeder at vise Bevægelsen i Sindene og i Arbejdet, saa det kunde blive klart, hvad der var Enheden i Udviklingen, og hvor forskelligt det alligevel kunde ytre sig.

Det er uoverkommeligt at faa alle og alt med her, hvor der i Begyndelsen af Halvfjerdserne var mere end en Snes forskellige Friskoler i Gang, og hvor der kunde være meget at sige om den enkelte Skole og dens Arbejden sig frem fra en ringe Begyndelse.

Men det er den samme Uvillie mod Tvangen, vi møder overalt, den samme Uvillie mod Myndighederne, der tager Forældrenes Ret til at raade for Børnene, mod Udvortshed, Ramseri og Mekanik i aandelige Ting, mod Haardhed mod Børnene og Prygleri ved alle mulige Lejligheder.

Det er den samme Glæde ved at ofre for Livets Skyld, den samme Tro paa Aandens Magt, kristeligt og folkeligt, den samme Kærlighed til de smaa som Folkets Fremtid og Nutids bedste Eje, den samme hjertelige Hengivelse i Folkets Liv og Medfølelse med dets Savn og Haab, den samme Nøjsomhed med Hensyn til ydre Velvære.

I Arbejdet med Børnene er det de samme Streng, der spilles paa, det er Fortællingen, Sangen og Oplæsningen; det er Legen og Gymnastikken ved Siden af de almindelige Færdigheder: Læsning, Regning og Skrivning. Ungdomsarbejdet, Deltagelsen i Skyttebevægelsen, Folkefesterne og Møderne ude saa vel som de smaa Møder i den hjemlige Kreds: der er Enhed i Arbejdet ud over Øen, skønt Menneskene er forskellige, er kommen fra de forskelligste Kaar og lever paa de forskelligste Maader.

En ejendommelig Skikkelse inden for de gamle fynske Friskolelærere var *Hans Nielsen, Stige*. Han var født i Tørresø i fattige Kaar som den ældste af 10 Børn. Forældrene var gode Folk, og Moderen søgte til de gudelige Forsamlinger. Morfaderen var i Huset hos dem, Hans Nielsen laa hos ham om Natten, og den gamle Mand fortalte Drengen om mange Ting, om Gud, og hvad det betød at være et godt Menneske. Hans Nielsen maatte tidlig gøre Nytte og ud paa Arbejde. Tyve Aar gammel kom han i Snedkerlære og var Snedker i nogle Aar. En Dag hørte han fra Arbejdspladsen nogle Børn bande og føre raa Tale; han syntes, det

var sørgeligt at høre paa, tænkte paa, hvad disse Børn vel fik at høre i deres Skole, og fik Lyst til at blive Lærer. Han drog saa nogle Uger til Dalby hos Kold, fik Lyst til mere og kom næste Vinter igen til Dalby. I 1862 begyndte han saa at holde Skole i en Stue hos Gaardejer Jens Madsen i Stige. Der var kun faa Børn, han maatte derfor stadig bruge sit Haandværk, men gjorde det med Lyst og Glæde. Senere giftede han sig med Gaardmandsdatteren Maren Nielsen fra Nørre Højrup, og i 1868 købte de en Ejendom i Anderup, Lumby Mark, paa $5\frac{1}{2}$ Td. Land, hvor de begyndte et fornøjeligt Skoleliv, der gik Haand i Haand med praktisk Arbejde. De lagde Kræfterne i og sled sig gennem det, glade og fornøjede med lidt. Skolearbejdet betragtede de som et Kald, de havde, en Livets Glæde, som de var taknemmelige for at maatte eje, og deres Underhold tjente de ved Ejendommen. Naar Forældrene betalte Skolebidrag, var det ikke sjældent, Hans Nielsen sagde til vedkommende: »Behold du dine Penge; du har vist mere Brug for dem end jeg.« Han arbejdede med Glæde og med ikke ringe Dygtighed i sin Skole, til Forældrenes Tilfredshed og Børnenes Tarv, men ikke uden Sammenstød med den myndige Provst Hald i Lumby, der ofte forbavsedes ved, hvad han maatte høre, og følte sig stødt af, at Hans Nielsen saa vel som Børnene i Skolen brugte deres syngende fynske Maal. Der gik mange Fortællinger om disse Sammenstød mellem den højærværdige gejstlige Tilsynsmand og den mundrappe, menneskelige Friskolelærer.

»Her er for lidt Kubikindhold,« sagde Provsten, da han første Gang kom ind i Friskolen. »Det kan saamænd gerne være,« svarede Hans Nielsen, »vi forstaar os ikke paa Kubikkerne.«

De var tidt uenige om religiøse Synspunkter og dogmatiske Udlægninger, og Hans Nielsens jævne folke-

lige Fremstilling i Egnens Dialekt forskrækkede ganske den stive Provst.

Engang fortalte Hans Nielsen om Isaks Ofring, og hvordan Abraham blev en »Væ'er var, som havde Hornene indfiltret i en Busk.«

»Det er for galt,« sagde Provsten. »De maa dog lære Børnene deres Modersmaal. Det hedder jo da Vædder.« »Ja, jeg tror dog nok, at Drengens Moder siger »Væ'er«, sagde Hans Nielsen, og det kunde Provsten jo ikke heller benægte.

Hans Nielsen vidste ogsaa nok, hvorledes hans store Lærermester Kold havde sagt til Rasmus Hansen i Vejstrup, da han blev Lærer i sin Hjemegn, at det var godt, han kunde tale Vejstrupsk med Børnene.

De to Friskolefolks Nøjsomhed, Flid og Arbejdsiver var næsten et Ordsprog i deres Kreds.

Den lille Ejendom blev passet mønsterværdigt, og for at faa Græs og Hø til Køerne købte Hans Nielsen Græsset i Landevejsgrøfterne. Naar Skolen var endt, drog han og Maren af Sted for at bjærge Græsset ofte langt borte, og de kørte det selv hjem paa Trillebøren. Maren havde Reb om Skulderen og trak, Hans Nielsen skubbede, og saa sang de med deres glade Stemmer: »Jeg kører frem gennem Straalefryd.«

Om Vinteren holdt den lærde Præst Ludvig Helveg Bibellæsninger inde i Odense. Hans Nielsen gik til Odense for at faa dette med; men det gjaldt ogsaa paa anden Maade at tage Tiden og Lejligheden i Agt. Han tog derfor tidt en Td. Kartofler med paa Trillebøren ind til Odense og afsatte den derinde, og naar han havde hørt Bibellæsningen, tog han en Td. Mask med hjem til Køerne.

I Aaret 1900 trak de to gamle, flittige Friskolefolk sig tilbage fra Arbejdet. Der var bygget en ny Skole,

og Kredsen var vokset; de drev nu deres Husmandslod paa samme gode Maade som før.

Hans Nielsen døde i 1912 og Maren Nielsen i 1923.

En anden af de gamle fynske Friskolelærere var *Knud Larsen*. Han var født i »Fuglsangsstedet« paa Kjellerup Mark i Ringe Sogn. Da han senere tjente som Bondekarl i Volstrup, kom han i Forbindelse med Morten Eskesen, der dengang var Friskolelærer i Rudme, og den ny Sang, som denne førte med sig, blev Knud Larsens første Møde med Friskolen. Eskesens Efterfølger uddybede, hvad Knud Larsen havde lært hos Eskesen, og han læste Sakse og Snorre med Henrykkelse. Han blev nu Elev hos Kold, og her blev han trukket op, saa at han aldrig senere gik i Staa. Det var i 1868. Kold maa have haft god Tro til den unge stilfærdige Fynbo; thi efter næppe tre Maaneders Forløb sendte han ham ud som Friskolelærer. Han var først en lille Tid i Højby og holdt Skole for Klaus Berntsen; derefter en kort Tid i Asperup, hvor Mads Melbye var Præst, kom derfra til Øksendrup som Huslærer og saa til Vindinge ved Nyborg. Vindinge Friskole var oprettet 1865 med A. Klinkby som Lærer. Murer Fred. Ottosen stillede foreløbig den ene af sine to Stuer til Raadighed for Skolen, der begyndte med en halv Snes Elever, støttet af Pastor Falck i Vindinge, der sendte sine Børn i Friskolen, ligesom Sognefoged Bendixen i Rosilde fra første Færd sluttede sig til Skolen og støttede den med Raad og Daad. Knud Larsen kom hertil 1869 og holdt til at begynde med Skole baade i Vindinge og Øksendrup.

I Nyborg var der i Slutningen af Tresserne to Friskoler, en Drengeskole, der blev ledet af Cand. theol. Olivarius og Valdemar Bennike, og en Pigeskole, der blev ledet af Fru Jensen-Tusch. I 1872 kom Knud Larsen som Lærer til Drengeskolen, og her i Nyborg

fik han Forbindelse med Pastor Morten T. Lange, der var en ivrig Friskoleven, stærkt optaget af de koldske Skoletanker og levende interesseret i, at Forældrene kom til at faa Ansvaret for deres Børns Skolegang og Undervisning. Pastor Lange fik en stor Indflydelse paa Knud Larsen, ja næst efter Kold var han den, der fik den dybeste Betydning for ham. Knud Larsen kom til at medvirke ved Soldatersammenkomster i Præstens Dagligstue, hvor man samledes om Sang, Samtale og Oplæsning. Pastor Lange udvidede Knud Larsens aandelige Horisont og gav ham en fyldigere Forstaaelse af Kold og Grundtvig, medens til Gengæld Knud Larsen bragte Lange i nærmere Forbindelse med de unge og det folkelige Frihedsrøre. I Pastor Langes Hjem fandt han ogsaa sin Hustru Hanne Bredsdorff, Søster til Præstens afdøde Hustru og Husbestyrerinde i Præstegaarden.

Hun kom fra en helt anden Livskreds, var Datter af Lektor Bredsdorff i Sorø og Digteren Poul Møllers Søster og havde levet sin Barndom og Ungdom paa dette skønne Sted under Indflydelse af Ingemanns og Hauchs nye romantiske Digtning; men hun var mærkelig grebet af den folkelige Bevægelses nye Liv, her mødtes hun med Knud Larsen, og sammen med ham fik hun en lykkelig Evne til at udmønte Romantikens røde Guld i det jævne Dagliglivs Mønt.

I 1874 blev Knud Larsen Lærer ved Kolds gamle Skole i Dalum, der nu lededes af Kolds Svoger Lebæk, og her satte Knud Larsen og Hanne Bredsdorff Bo i 1876 under meget beskedne Forhold, men til stor Glæde og Velsignelse for de unge paa Højskolen.

Friskolen kaldte dog atter paa hans Kræfter, og i 1881 flyttede de til Vormark i Hesselager Sogn, hvor de blev i næsten tredive Aar, og hvor mange yngre Lærere fra Fri- og Højskolekredse fik et stærkt Ind-

tryk af, hvad et lille Friskolehjem kan betyde for en Kreds, der her søger sit Midtpunkt.

Det var ogsaa under smaa Forhold, de her maatte

Knud Larsen og Hustru.

gøre deres Gerning. Lejligheden var gammel og indskrænket, og Lønnen var ringe; men de, som dannede Friskolen, var selv Smaafolk, saa de bragte ogsaa Offer for Sagen.

»Nu skal det vise sig, om du har Ord til din Raadighed, som kan gøre Hjerter glade,« havde Kold sagt til Knud Larsen, da han sendte ham ud. Det havde

han, rolige, stiltfærdige Ord, der kom fra et dybt og varmt Sind, som var aabent og lyttende vendt mod Livet i Naturen og i Menneskene. Det kunde jo nok knibe for den unge Mand i Begyndelsen; men saa søgte han ud til Hjemmene for at vinde Bekræftelse og Styrke.

»Naar jeg var træt og nedtrykt, gik jeg gerne ud paa Refsvindinge Mark til Erik Snedkers eller Rasmus Rasmussens. Begge Steder var det især Konerne, der havde den bedste Forstaaelse af Friskolen; de levede med den i Medgang og Modgang. Og det slog aldrig fejl, at jeg efter saadanne Besøg vendte glad og fortrøstningsfuld tilbage til min Gerning og tog den op med nyt Mod.«

Paa den Maade vandt han Styrke og Fasthed i sin Tro baade paa det betydningsfulde i Friskolens Gerning og paa, at det var en Gerning, Gud syntes om, og da han kom til Vormark sammen med sin gode Hustru, blev deres Hjem et Midtpunkt. For at hjælpe paa de smaa Indtægter gav Knud Larsen sig til at binde Bøger ind. Værktøjet havde han arvet fra Kold; han lavede Skydeskiver til Skytteforeningerne og førte Kommunens Regnskaber, saa gennem hans Flid og Nævenyttighed bedredes de økonomiske Forhold saaledes, at der ogsaa kunde blive Raad til Forbedringer ved Skolen f. Eks. Gymnastiksal. Ogsaa andre Prøvelser, end hvad der bogstaveligt vedrørte Udkommet, maatte de igennem; men Skolen blomstrede, saa der kom Børn fra flere Sogne, som fandt et godt Sted og gode Kaar i den gamle Friskole.

Knud Larsen var godt kendt inden for Friskolens Kreds — især naturligvis paa Fyn; men da han var en aldrig svigtende Deltager ved Friskolens Kursus lige fra det første i 1891, var han kendt af og kendte alle Friskolens Lærere og Lærerinder, og man vidste, at

han var paa den yderste Fløj, naar det gjaldt at værgе Friskolens dyre Arv og kostelige Klenodier. Han havde gjort sine Erfaringer og saa klart og jævnt paa Tingene, og han forstod, at Skolen ikke kan Alverden. »Vi kan bringe Børnene et lille Skridt videre end Forældrene, men heller ikke mere.« Det var Knud Larsens Erfaring.

Da hans Hustru, Hanne Bredsdorff Larsen, døde i 1906, og han blev mere og mere tunghør, bestemte han at holde op med Skolearbejdet. Han tog saa mere fat paa Bogbinderiet sammen med en af sine Døtre. Men sin Interesse for Skolen og for at faa de unge stillet i Forhold til Fædrenes Liv glemte han ikke; han var ivrig for Museet ved Dalum Landbrugsskole, for at øge det og for at værne det.

Da en af Døtrene, Leila Bresdorff Larsen, blev gift med Landbrugslærer Jakob E. Lange, og han blev Forstander for Husmandsskolen ved Odense, fulgte Knud Larsen med dertil og oplevede her en ejendommelig lys Eftersommer. Han blev igen Højskolelærer, som han havde været i sin Ungdom. Han havde en god Hukommelse og en rig Erfaring, derfor kunde han faa baade unge og ældre til at lytte, naar han skildrede, hvad han selv havde oplevet, og paa sin jævne tilforladelige Maade fremstillede Grundtvigs og Kolds Indsats i Tidens Historie og Folkets Liv, saa den blev virkelig og nærværende.

I Husmandsskolens Have indrettede han i et lille gammelt Husmandshus et Husmandsmuseum, som blev hans Kælebarnd og øgedes under hans varme Kærlighed og Interesse.

Jakob E. Lange skriver om ham:

»Det var for mange en rig og uforglemmelig Oplevelse at besøge Knud Larsen paa hans gamle Dage. Lige optaget af Dagens Spørgsmaal — altid orienteret

paa Frisindets fremmerste Linie — og af Fortidens Begivenheder var han et levende Bindeled mellem Fortid og Nutid. Mange har gennem ham først egentlig faaet Forstaaelsen af, hvilke levende Kræfter der bar de nye Skoletanker og det folkelige Frihedsliv frem i vort Land.«

Det blev paa den Maade en lang Lærervirksomhed, Knud Larsen oplevede. Han døde den 3. September 1929. Han var ikke syg længe, og betegnende nok holdt han paa Sommerskolen sit sidste Foredrag, der handlede om Kold.

Han blev begravet ved sin Hustrus Side paa Hesselager Kirkegaard, og to Slægtled af Børn fra Vormark Friskole flokkedes her om den gamle Friskolelærers Kiste, et Vidnesbyrd om, hvor levende Mindet var om hans og hans Hustrus Gerning iblandt dem.

En tredie fynsk Friskolelærer var *Niels Kristensen*, Ellerup. Han var født i Sønderholm, Brande Sogn, i 1842 i et Bondehjem, hvor der var en stor Flok Børn. Som Dreng viste han Lyst til og Anlæg for at læse og være Lærer, og straks efter sin Konfirmation blev han Biskolelærer i sit Fødesogn, en Virksomhed, som han fortsatte i fem Aar. Sin første aandelige Paavirkning fik han hos Lærer Utoft i Træden, hvis Medhjælper han blev, og som forberedte ham til Seminariet i Gedved, hvortil han kom i 1865.

Lærerne her fik stor Betydning for ham, og med stor Flid og Alvor forberedte han sig til at blive Lærer. For ham var det ikke nok at læse til Eksamen; men det kneb med Penge. Faderen kunde ikke støtte ham og saa ogsaa med Uvillie paa, at han vilde være Lærer. Han vilde, han skulde komme hjem og overtage Fædre-gaarden. Det vilde Niels Kristensen dog ikke; men han maatte saa afbryde sin Læsning paa Gedved, blev igen Medhjælper hos Utoft og Biskolelærer i Brande. I Vin-

teren 1867—68 blev han Elev hos Kold. Det blev afgørende for hans Fremtid, og her modnedes hans Beslutning om at blive Friskolelærer, som Kold baade mundtlig og skriftlig styrkede ham i. Før han selv gik ind i Arbejdet, vilde han dog se det paa nært Hold og blive kendt med Friskolens Arbejdsmaade, hvorfor han Sommeren efter var hos Klaus Berntsen i Højby og Stenbæk i Ormslev. Derefter prøvede han selv til paa Langeland og nogle Steder paa Fyn, indtil han i 1870 fik en lille fast og varig Plads i Ellerup, en Landsby mellem Nyborg og Svendborg. Skolen havde til Huse hos Gaardejer Rasmus Kristensen, hvis Gaard laa noget afsides, langt fra Alfarvej. Rasmus Kristensens havde ingen Børn selv; men de var stærkt grebet af Vilh. Birkedals Forkyndelse og levede stærkt med i det rige aandelige Liv i Ryslinge. De følte Trang til at være med i et Arbejde for Udbredelse af det Livsyn, som mødte dem i Ryslinge, og da de var varme Børnevenner, vilde de gerne være med til at oprette en Friskole. De talte med nogle Venner om Sagen, og da der var Udsigt til at faa fem-seks Børn til Skolen, byggede Rasmus Kristensen straks et Par Fag til sin Gaard og lod indrette en Skolestue og et Værelse til Læreren. Rasmus Kristensen talte med sin gode Ven Christen Hansen i Vejstrup om Sagen, og det førte til, at hans Søn Peder Kristensen blev Lærer i den nye Friskole, som saa begyndte den 24. Maj 1866. Efter tre Aars Forløb flyttede Peder Kristensen til Ferritslev Friskole, hvor Lejligheden var stor nok til, at han kunde gifte sig, og Niels Kristensen blev saa hans Eftermand i Ellerup. Da han havde arbejdet der en Tid, indsaa han, at hvis Skolen skulde kunne leve og trives, maatte den flyttes til et mere centralt Sted. Han talte med Skolekredsen derom, og den gik ind paa det; men Rasmus Kristensens følte, at de vilde savne Skolens

Nærhed. Der blev købt et lille Stykke Jord ved Landevejen Nyborg-Svendborg, og der blev den lille Skolebygning rejst ved frivillige Gaver fra de faa Familier, som havde lært at værdsætte den Gerning, der øvedes i Friskolen.

Niels Kristensen holdt paa, at der skulde bygges saa smaat som muligt; men solidt og godt maatte det være, og især gjaldt det om, at der blev en god Skolestue.

Til Beboelse blev der en lille Dagligstue, et Soveværelse og et meget lille Køkken med Spisekammer. Haven blev saa vel som Huset meget pyntelig og velholdt. Niels Kristensen var Blomsterven og dyrkede Botanik sammen med Knud Larsen, Vormark.

I 1875 giftede han sig med en Bondepige fra Nabo-sognet, og hun forstod med smaa Midler at gøre det hyggeligt i det lille Hjem og med sjælden økonomisk Sans at faa de smaa Indtægter til at dække det daglige Behov, ogsaa da der kom Børn i Hjemmet.

Hun delte sin Mands lyse og stærke Tro paa, at Gud baade kunde og vilde lægge sin Velsignelse i det smaa, blot Menneskene vil lade ham komme til. Niels Kristensen har engang sagt: »Jeg har altid haft det daglige Brød til mig og mine, og det har jeg hidtil kunnet lade mig nøje med, og jeg har nu den Tro, at blot Vorherre vil give mig noget at leve for, saa vil han ogsaa give mig noget at leve af.«

Og denne Tro og Tillid var ægte og sand. Han, som højede sig saa dybt for Sandheden i Vorherres Ord og lod den lyse for sig i Hjerte, Ord og Gerning, han maatte ogsaa lægge denne Sandheds Kærlighed for Dagen i al sin Færd, ogsaa hvad det økonomiske angik.

Niels Kristensen var en ualmindelig dygtig og nidkær Lærer, der mere end de fleste levede i og for sin Skole. Den Stave- og Læsebog, han udgav i 1879, vidner om hans Kendskab til Barnenaturen og Forstaaelse

af Børneundervisningen. Den var nemlig noget helt nyt paa dette Omraade, sammenlignet med de gamle ABC-Bøger. Det var ikke hele den stive Bogstav-række og de meningsløse Stavelser, som man ellers var vant til; men det var virkelige Smaaord og Sætninger, der havde Indhold og fortalte noget. Bogen var forsynet med et skønsomt Udvalg af Billeder, og den blev taget imod som et ypperligt Hjælpemiddel i Læsning for baade Skoler og Hjem. Den blev efterfulgt af en Anden Del, der indeholdt et godt Udvalg af Fabler, Folkesagn, Eventyr, Digte, Fortællinger, Kæmpeviser og Ordsprog, og det var Meningen, at der ogsaa skulde være kommen en Tredie Del med historiske og naturhistoriske Læsestykker, samt nogle Læsestykker i Svensk. Altsaa: han havde et helt Læsebogssystem og en fuldt udført Plan.

Der blev arbejdet godt og grundigt i Niels Kristensens Skole, det gik med Liv og Lyst; men Jaskeri taaltes ikke. De skriftlige Arbejder var meget smukke. Her var der ikke Tale om, at Børnene kunde gøre, som de vilde, og at de ikke lærte noget — saadan som Otto Møller f. Eks. vilde lade Friskolen høre. Her var der ikke en Legestue, men en Arbejdsstue. Hans Skole var en Ordets Skole; han fortalte levende og samtalede livligt og fornøjeligt.

Han følte sig som Hjemmenes Tjener og mente egentlig, at Skolen skulde gøre sig selv overflødig, at Forældrene selv skulde vokse frem til at tage Undervisningen saa vel som Opdragelsen i deres Haand, og han satte her sin Lid til Højskolen. Al Skole- og Undervisningstvang var ham en Vederstyggelighed, og han kunde bruge stærke Ord, naar han talte om den Uret, der var øvet imod Forældrene ved, at Staten havde taget Omsorgen og Ansvaret for Børnenes Undervisning bort fra Hjemmene. Han troede helt paa

Friheden og var overbevist om den naturlige Rets Betydning. Den skulde nok vække Ansvarfølelsen til Live.

Fromhed, levende Gudstro med inderlig Hengivelse i Livet i Jesu Navn og i alt, hvad Livet rummede, det var det betagende ved Niels Kristensen, og da han blev syg, bar han sine Lidelser med Styrke og Taalmod og saa frimodig Døden i Øjnene. Der foreligger mange Vidnesbyrd om, hvilken betydelig Lærer og hvilket udmærket Menneske han var, og enhver, der lærte Hjemmet at kende, glemte aldrig den Aand, der gennemtrængte det, og det frimodige og tilforladelige Skær, der laa over det. Det følte, at Gud boede her hos dem, og at de levede deres Liv og gjorde deres Arbejde for hans Ansigt.

Det var maaske nok det Friskolehjem, der gjorde det dybeste Indtryk paa Andreas Austlid, Nordmanden, der har tegnet Kold med saa gribende Træk og danske Friskolefolk med saa levende Forstaaelse.

Da Niels Kristensen i Foraaret 1881 blev klar over, at han snart skulde dø, ønskede han meget, at hans gode Ven Ernst Trier fra Vallekilde maatte naa at besøge ham før Døden, og det skete. Faa Timer efter gik han bort den 3. September 1882 og blev begravet paa Vejstrup Kirkegaard.

DEN DANSKE FRISKOLE

Tidligere udkom:

H. F. Feilberg:
DANSK BONDELIV
(Folkelæsning Nr. 168).

H. F. Feilberg:
FRA HEDEN
(Folkelæsning Nr. 331).

H. Rosendal:
N. F. S. GRUNDTVIG
(Folkelæsning Nr. 336).

L. Schrøder:
DEN NORDISKE FOLKEHØJ-
SKOLE I—II
(Folkelæsning Nr. 264 og 267).

Chr. Hauch:
TO SEMINARIEFORSTANDERE
(Folkelæsning Nr. 330).

Jørgen Nielsen:
N. J. TERMANSEN
(Folkelæsning Nr. 313).

